

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U

ISSN 0041 - 4255

BELLE TEN

Cilt : XXI

Sa. 82

Nisan 1957

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA

1 9 9 8

B E L L E T E N

ISSN 0041-4255

Birinci baskı : 1957
İkinci baskı : 1998

BELLE TEN

Cilt: XXI

Nisan 1957

Sayı : 82

H O R O Z T E P E E S E R L E R İ

TAHSİN ÖZGÜÇ — MAHMUT AKOK

I

Tokat Maarif Müdürlüğü 28-9-1954 tarihinde, Erbaa'nın Horoztepe mevkiinde bulunmuş olan madenî eserleri Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğüne göndermişti. Maarif Müdürlüğünün yazısı ve eserler Horoztepe'nin ehemmiyetini, açık bir şekilde, gösteriyordu. Buna rağmen, bu yer üstünde durulmamış, eserler de henüz temizlenip neşredilmemişti. Biz, 1956 yılının Ekim ayında buradaki eski iskân yerini tetkik ile arazinin krokisini yaptık ve satıhtan topladığımız çanak-çömlek parçalarını Kayseri Müzesine getirdik. Bu eserleri burada neşretmemize müsaade buyuran Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürü sayın Bay Kâmil Su'ya, bilhassa, teşekkür ederiz. 21-Eylül-1935 tarihli ve 5031 sayılı The Illustrated London News'da neşredilen ve Kuzey Anadolu'da yapılan kazılarda bulunduğu bildirilen gümüş boğa heykelciği ¹, Mahmatlar definesi ² ve Kayapınar höyüğü buluntuları ³ Tokat-Amasya mıntakasında Alacahöyük kral mezarlarından çıkarılan eşyanın tam eşlerinin bolluğuna işaret etmekte idi.

¹ *AfO XI, 1936-1937, s. 97 v.d. Res. 9 (D. Opitz).*

² H. Koşay-M. Akok, *Amasya Mahmatlar Köyü Definesi (Belleten, s. 481 v.d.)*

³ R. Temizer, *Kayapınar Höyüğü Buluntuları (Belleten 71, s. 317 v.d.)*.

II

Horoztepe, yeni Erbaa'nın ⁴ güneydoğusunda ve Dere mahallesinin karşısındaki yüksek araziye verilen addır. (Kroki. 1). Burası, Yeşil Irmak'a dökülen İnbat Deresi'nin açtığı derin vâdiye hâkim ve bu Dere vasıtasıyla Erbaa'dan ayrılan sırtların devamını teşkil eden tabii bir tepedir (Res. 1). Höyük değildir. Yeşil Irmak vâdisine de hâkim yüksek arazinin bir burnu mahiyetindedir. Bugün Horoztepe ve civarı birer tütün tarlasıdır. Bu sahada, bol miktarda prehistorik çanak-çömlek parçalarına, obsidiyen ve çakmak taşı aletlerine, dibek ve el değirmeni taşlarına raslanmaktadır. Bunlar, burasının düz bir iskân yeri olduğunu, açıkca, göstermektedir. Krokimizdeki mezarlık yeni, yani, yeni Erbaa kurulduktan sonra meydana gelmiştir (Res. 2). Tetkik ettiğimiz eserler, burada ayakkabı tamircisi merhum Receb'in mezarı kazılırken, satıhtan itibaren 1 metre derinlikte ve toprak içinde bulunmuştur. Bunların mezar eşyası olduğundan şüphe etmemekle beraber, yanlarında insan kemiklerine raslanıp raslanmadığı hakkında doğru bir malûmat edinmek mümkün olamamaktadır. Ayrıca bu çukurda duvar ve iri, kaba küp-parçalarının görülüp görülmediği de aydın değildir. Hakikaten, küçük bir yerde, başka bir maksatla yapılan kazıda bunlara dikkat edilmesine imkân yoktur. İleride, aynı yerde yapmayı tasarladığımız sondaj, bütün bu şüpheli noktaları aydınlatmağa kâfi gelecektir.

Bugün eskisine nazaran, Kuzey Anadolu sahillerindeki ölü gömme âdetlerini daha iyi biliyoruz. Tekeköy mezarlığının küçük bir kısmı tetkik edilmiş, fakat yanındaki iskân yeri henüz kazılmamıştır⁵. Tekeköy'e yakın ve aynı coğrafya mıntakasında bulunan Horoztepe'de madenî eserlerin çıkarıldığı saha, hemen yanındaki düz iskân yerinin mezarlığı olabilir. Bununla beraber, unutmamak lâzımdır ki, Kaledoruğu ve Kayapınar'da ölümler şehrin içine, evlerin tabanları altına gömülmüştür⁶. Bu bakımdan aynı âdet Horoztepe'de de beklenebilir. Bu hususa kesin bir hükme varabilmek için kazı yapmak zorundayız.

⁴ Bilindiği gibi, son zeleeleden sonra Erbaa'nın yeri değiştirilmiştir.

⁵ T. Özgüç, *Öntarihte Anadolu'da Ölü Gömme Âdetleri*, Ankara 1948, s. 6 v.d.

⁶ *Ölü Gömme Âdetleri*, s.11 v. d.

III

Elimizdeki eserlerden iki tanesi müstesna, diğerlerinin hepsi bakır veya tunçtan yapılmıştır. Bunlar henüz tahlil ettirilememiştir. 13 parçadan ibaret olan bu kolleksiyon, bir güneş kursu⁷, iki boğa, bir geyik heykelciği, dört hançer veya mızrakucu, bir sap delikli balta, iki mızrakucu, bir keski ve bir çalparadan ibarettir. Güneş kursu ortadan ikiye bölünmüş müstatilî bir çerçeve halindedir (Res. 3- 6 ve 26). Birbirlerine dik köşeler meydana getirmek üzere bağlanan çerçeve kollarının kesiti müstatilîdir. Çerçeve sağ, sol ve orta kollarına açılan ikişer delikten, birbirine muvazi, iki çubuk geçirilmek suretiyle 6 göze bölünmüştür. Bunlardan alt ve üsttekileri (dördü) dar, ortadakileri (ikisi) geniştir. Yuvarlak kesitli olan çubukların uzunca uçları, çıkıp düşmemeleri için, dış uçları yukarıya ve aşağıya kıvrılmıştır. Bunlara, ikisi çerçevenin sağ, diğer ikisi sol yarısında kalmak üzere, müstatilî dört safiha geçirilmiştir. Çubuklar üstünde kolayca hareket edebilen bu yassı madenî levhalar, sallandıkça, ses çıkarmaktadırlar. Çerçevenin yuvarlak ve delik başı topuz biçiminde olan kalın-sağlam bir sapı vardır. Çerçevenin üç yanındaki yassı çubukların üzerine hayvan heykelcikleri yapılmıştır. Üsttekinde boynuzları 6'şar çatallı olan kulaklı baba geyiğin (erkek) önünde üç yavru veya dişi geyik yürümektedir. Yanlardaki çubuklara basan ikişer dağ keçisini de birer arslan takip etmekte olup, arslanlardan öndeki keçinin kuyruğundan ısırılmaktadır. Kulaklı dağ keçilerinin geriye doğru uzayan boynuzları daha kısa, boyun ve burunları geyiklerinkinden farklıdır. Geyik ve dağ keçilerinin tırnakları gösterilmemiş sopa gibi kısa-kalın bacaklarının, aynı tarzda işlenmiş kalın boyunlarının, yüz uzuvları gösterilmemiş burunlarının ve boynuzlarının üslûbu, Alacahöyük geyiklerinin üslûbundan farklıdır. İri arslanın dik kulakları ve gözbebek çukurları bellidir. Horoztepe eserini Alacahöyük kurslarından ayıran şu mahallî hususiyetleri tesbit etmek lâzımdır:

⁷ Bu eser, en çok, Alacahöyük'de bulunmuş güneş kurslarına benzediğinden, burada da "Güneş kursu" olarak adlandırılmıştır. Mamafih Miss Mellink, bu esere "Sistrum" demenin daha uygun olacağı hususunda. isabetli bir şekilde, dikkat nazarımı çekti.

- a- Muhtelif tiplere ayrılan Alacahöyük kursları arasında⁸, Horoztepe eserinde görüldüğü gibi, tek saplı ve dik dörtgen gövdeli kurs mevcut değildir.
- b- Alacahöyük kurslarına müteharrik ve ses çıkaran peykler eklenmiş olmasına rağmen⁹, şekilleri Horoztepe eserinde görülen dört bakır levhadan farklıdır.
- c- Alacahöyük'de kenarı tomurcuklu, tek veya çift peykli güneş kursları mevcutsa da¹⁰, bunlar arasında birbirini takip eden geyik, dağ keçisi ve arslanlara raslanmamıştır.
- d- Alacahöyük'de yalnız boğa ve geyik heykelcikleri vardır. Horoztepe'de, fazla olarak, arslan ve dağ keçisi de görülmektedir. Bununla beraber, Alacahöyük kurslarının şekil zenginliğine dikkat edilirse, Horoztepe'deki değişikliğin mânasını anlamak kolaylaşır. İki merkezin kursları arasında gözümüze çarpan bu farklar, mahallî ayrılıklardan ibaret olup, bu eserleri meydana getiren esas fikir her iki sahada da aynıdır. Yalnız Horoztepe eserinin bir yere, kaideye tesbit edilmediğini ve elde taşındığını da yazmalıyız.

Boğa heykellerinden birinin başı, boynuzları, ön-bacakları ve gövdesinin ön yarısı; diğerinin arka bacakları, kuyruğu ve gövdesinin arka yarısı tunç üzerine gümüş-kurşun kaplamadır (Res. 7-10 ve 27-28). Kaplama, eritilmiş kurşun-gümüş halitasına tunç özü daldırıp-çıkarma tekniğiyle temin edilmiştir. Boğanın alınıdaki müselles saf gümüşten olup, önceden hazırlanan boşluğa yerleştirilmiştir. Hayvanların bacakları, tırnak ve bilekleri ince bir şekilde işlenmiş, arka yarısı kaplama olanın cinsiyet uzvu da gösterilmiştir. Ağızları küçük bir kertikle belirtilmiş, uzun burun deliklerinden, yuları temsil eden, birer tel geçirilmiş, patlak gözleri ve geniş alnı üstündeki müsellesî benek, gerdanı, göğüs adeleri, mafsalları itina ile işlen-

⁸ Alacahöyük kursları daire, yarım daire ve baklava dilimi biçiminde olup, hepsinin çift kollu sapsızları vardır. R. O. Arık, *Alacahöyük Hafriyatı 1935 Lev. 191, 193, 195, 197, 199*; H. Koşay, *Alacahöyük Hafriyatı 1936, Lev. 83, 51-52; 84, 50 90-91* ve H. Koşay, *Alacahöyük kazısı 1937-1939, Lev. 151-154, 173-174, 193-194*.

⁹ *Alacahöyük Kazısı 1937-1939, Lev. 154, 164 (Soldaki); Alacahöyük Kazısı 1936, Lev. 91*

¹⁰ *Alacahöyük kazısı 1935, Lev. 193; Alacahöyük kazısı 1937-1939, Lev. 153, 1; 154, D5: 163, ve 164 ve Alacahöyük Kazısı 1935, Lev. 265.*

miştir. Korunan tek boynuzun geriye doğru kıvrılışı ve altındaki kısa-sivri kulakları canlı bir ifadenin eseridir. Birinin arka, diğerinin ön bacakları, bulunduğu sırada, kırılmıştır. Daha ilk bakışta da anlaşılacağı üzere, bu iki boğanın üslûbu ve tekniği Alacahöyük ve Kuzey-Anadolu'da bulunan boğaların üslûp ve tekniğinden farklı değildir¹¹. Yalnız, daha küçük olan, Horoztepe boğalarının bir kaide üstünde durmadıkları, dört ayaklarıyla yere bastıkları görülmektedir.

Kısa kuyruklu, uzunca-kitlevî gövdeli ve kalın bacaklı erkek geyiğin boynuzları dörder çataldır (Res. 11 ve 29). Beyzî göz çukurları alnı boydan boya delinmek suretiyle yapılmıştır. Bu, Alacahöyük geyiklerinden görülmiyen bir hususiyettir. Ağzı az derin bir çizgiyle gösterilmiş olup, kulakları yapılmamıştır. Bu, Alacahöyük'ün daha büyük ve daha iyi işlenmiş geyik heykellerine nazaran, basit, gösterişsiz bir eserdir. Bunun mezara büyük bir heykelin Ersatz'ı olarak bırakılmış olması muhtemeldir. Bu da, diğerleri gibi, bir kaide üstünde durmamaktadır.

Horoztepe'yi Alacahöyüğe bağlayan eserlerin en tipiği ortası göbekli, sapının yuvarlak başı delik olan çalparadır (Res. 12 ve 36). Bilindiği gibi, bunlar Alacahöyük'de bakır ve gümüşten yapılmış olarak, bol miktarda bulunmuştur¹². Bu bakımdan Horoztepe çalparası, Alacahöyüğü, ilk defa, olmak üzere, yalnızlıktan kurtarmaktadır. Çalparanın tek oluşu, bütün mezar eşyasının toplanmadığını, bir kısmının yerinde bırakıldığını veya bulunduktan sonra kaybedildiğini anlatmaktadır. Çalpara, sapının yuvarlak başındaki deliği bakımından, Soloi-Pompeipolis kurslarına da büyük bir benzerlik göstermektedir¹³. Bu benzerlik her iki yerdeki eserlerin kronolojileri bakımından da çok ehemmiyetlidir.

¹¹ *Alacahöyük Kazısı 1936, Lev. 97 ve Alacahöyük Kazısı, Lev. 130, 150, 162, 192 ve AfO XI, 1936-1937, Res. 9*

¹² *Alacahöyük Kazısı 1937-1939, Lev. 176.*

¹³ K. Bittel, *Der Depotfund von Soloi-Pompeipolis* (Z. A. XII, s. 198, Res. 15-16).

Son zamanlarda Mahmatlar ¹⁴, Kayapınar ¹⁵, Polatlı ¹⁶ ve Karaz'da ¹⁷ (Res. 20 ve 38) bulunan sap delikli baltalar, Yortan ¹⁸ ve Ahlatlıbel ¹⁹ baltalarını yalnızlıktan kurtarmıştı. Eski Tunç devrinin muhtelif tâli tiplere ayrılan ve mahalli hususiyetler gösteren baltalarına, Horoztepe çok enteresan bir örnek ilâve etmiş bulunmaktadır. Bu diğer Anadolu baltalarına bakınca, daha ince ve daha uzun olup, sap deliğine yakın küt kısmı bir çekiç gibi düzleştirilmiş ve ucu sivri bir çıkıntı halinde uzamıştır (Res 15 a-b ve 37). Balta, bu hususiyetiyle, Anadolu ve Önasya'da eşsizdir. Kiyef mintakasında bulunan bir balta ²⁰, Horoztepe buluntusunun aynı olmamakla beraber, benzeridir.

Aynı tipe giren 4 mızrakucu veya hançerden bir tanesi sağlam, ikisinin sapı, birinin ucu kırıktır (Res. 14, 16-19 ve 30-33). İlk bakışta da anlaşılacağı üzere, bunlar da şimdiye kadar Anadolu'da raslanmıyan yeni şekilleri temsil etmektedir. Hançerden ziyade mızrakucuna benzeyen bu silâhların sivri sapları yassı, gövdeleri de, Anitta hançerinde olduğu gibi ²¹, kenardakileri dar, ortadakileri geniş olmak üzere, üçer satıhlıdır. Yüzlerinin yukarı kısımlarında, Kıbrıs tipi hançer veya mızrauçlarında da görüldüğü şekilde, mustatilî ikişer delikleri vardır. Keskin yüzleri yukarıdan aşağıya doğru dört kısım halinde (yani, önce genişleyen, sonra daralan, ondan sonra yeniden genişleyen ve nihayet uca doğru sivrilerek tekrar daralan) görülmektedir. III. Tepe-Hisar'ın bakırdan büyük mızrakucu veya hançeri, uç kısmı uzayıp incelmeye ve sapının da değişik olmasına rağmen, eserlerimizi hatırlatmaktadır ²². Biz, saplarının kıvrık

¹⁴ *Bellelen* 55, s. 484, *Lev.* 404. Bu her iki yüzü keskin bir harb baltasıdır.

¹⁵ *Bellelen* 71, s. 327, *Res.* 18.

¹⁶ S. Lloyd, and N. Gökçe, *Excavations at Polatlı (Anatolian Studies 1, 1951, s. 61, Res. 61, 14, 13 de)*.

¹⁷ Karaz (Erzurum yanında) baltasını burada ilk defa neşretmemize müsaade buyuran sayın Dr. H. Z. Koşay'a teşekkür ederiz. Bu baltanın benzerlerini Güney Rusya'da (*RLV XIII, Lev. 21b*) ve Kafkasya'da bulmak daima mümkündür (C.F.A. Schaeffer, *Stratigraphie Comparée, Fig. 284, 2*).

¹⁸ K. Bittel, *Ein Gräberfeld der Yortan-Kultur bei Babaköy (AfO XIII, s. Res. 16)*

¹⁹ *TTAED II, 1934, s. 95 ve Lev. 6.*

²⁰ *RLV XIII, Lev. 21 a.*

²¹ T. Özgüç, *Anitta Hançeri (Bellelen 77, s. 29 v. d.)*.

²² E.F. Schmidt, *Excavations at Tepe Hissar, Damghan, Lev. 50, H 2024.*

olmamasına ve gövdelerinin değişik şekillerine rağmen, bu hançer veya mızrakuçlarını, en fazla, Kıbrıs tipi hançerlerle münasebetli görüyoruz.

. Şekli diğerlerinden ayrılan mızrakucunun (Res. 13 ve 34), ucu kıvrık sapı ince ve kalın olmak üzere, iki kısımdan ibarettir. Söğüt yaprağı biçimindeki yüzünün ortası zıhlıdır. Schaeffer²³ ve Gordon'un da²⁴, isabetli bir şekilde tesbit ettikleri gibi, bu mızrakucu Anadolu'ya, Kuzey-Suriye'ye, İran ve Kafkasya'ya yayılan tipin yeni ve sağlam örneklerinden bir tanesidir.

Ortası kalın zıhlı kırık parça hançerden ziyade, büyük bir mızrakucuna ait olmalıdır (Res. 19).

Sivri uçlu, yuvarlak gövdeli, sapı dört satırlı uzun çubuk bir keskidir (Res. 35). Bunun benzeri Dündartepe ve Kaledoruğu'nda da bulunmuştu (Res. 21).

IV

Satıhtan toplanan çanak - çömleğin hepsi elde yapılmış olup, çoğunluğu içi dışı koyu gri, siyah astarlı, perdahlı, içi kırmızı, dışı koyu gri, siyah astarlılar; azınlığı da içi-dışı soluk, kirli kırmızı astarlılar teşkil eder. Hamurlarına ince kum taneleri karıştırılmıştır. Bazı parçaların özü gri, bazılarının yarısı gri, yarısı kırmızı renklidir. Elimizdeki parçalar uzun boyunlu, omuzları kabartma şeritlerle süslü küplere (Res. 41), ince cidarlı meyveliklere (Res.43), kulpsuz çömleklere (Res. 39), ağız kenarları dışarıya doğru uzayan ince vazolara aittir (Res. 40). Düğme kulpların her iki tipi de, yani, ufak, uzun-yassı olanları vardır (Res. 44, 46). Kabartma halinde işlenmiş şeritlerin üstü derin kertiklerle süslüdür (Res. 48). Dipleri kalın ve düzdür (Res. 42, 45, 47). Bunlar arasında meyvelik dipleri de görülmektedir (Res. 45). Çanak-çömleğin hem tekniği, hem de biçimi, Dündartepe'de Bakır-Çağının son safhasında bulunan çanak-çömleğin aynidir²⁵. Dündartepe'de Horoztepe'nin bu çanak-çömlek

²³ *Stratigraphie Comparée*, s. 276 v.d.

²⁴ D.H. Gordon, *The Chronology of the third cultural period at Tepe Hisar (Iraq XIII, 1951, s. 48)*.

²⁵ T. Özgüç, *Samsun Hafriyatının 1941-1942 Yılı neticeleri (III. Türk Tarih Kongresi, Ankara 1948, s. 399 ve Belleten 35, s. 369 v. d.)*

nev'i ile beraber, bol miktarda, madenî silâhlara, meselâ geniş yayılış sahasına ve tarihine işaret ettiğimiz mızrakucu ²⁶ (Res. 25), okuçları, benzerlerine Alacahöyük mezarlarında raslanan ²⁷ yassı baltalar ve Karadeniz sahillerine has yeni silâh tipleri de bulunmuştur. Horoztepe kolleksiyonu arasında Tekeköy'ün küçük, Kale-doruğu'nun (Res. 22-23) büyükçe hançerlerine benzeyen silah yoktur. Bu çanak-çömleğe göre Horoztepe, Dündartepe'de Bakırçağı medeniyetinin son safhasıyla çağdaştır. Bunu madenî aletler de teyid etmektedir.

V

Horoztepe eserlerinin tarihini tâyin mevzuunda üç noktanın gözönünde tutulması lâzımdır:

a— Güneş kursu, boğa, geyik heykelleri ve çalpara Horoztepe'nin Alacahöyük mezarlarıyla çağdaş olduğunu göstermektedir. Alacahöyük mezarlarının büyük bir kısmı (A, B, D, H, R, T) beşinci, yani yangın geçirmiş son yapı katına; üçü (A, C, E) altıncı, diğer üçü de yedinci (F, K, L) yapı katına aittir ²⁸. H. Koşay, pek haklı olarak, *Mezarlar meyilli bir alanda kurulmakla beraber hepsi aynı yapı katına ait değildir* demektedir ²⁹. Yalnız, *Sekizinci mimarlık katı duvarları üzerine oturan* altı mezardan (F, K, L, A, C, E) üçünün (F, K, L) yedinci kata ait olması şüphelidir. Bunlar da, diğer üçü gibi, altıncı kata ait olmalıdır. Bu doğru ise, o zaman bütün Alacahöyük mezarları Bakırçağı'nın son iki yapı katına (5-6) ait olacaktır. Mezar şekilleri, gömme âdetleri, ölü hediyeleri bu mezarlar arasında uzunca bir zamanın geçtiğini ispat etmeğe yarayacak ehemmiyetli bir değişiklik göstermemektedir. Bu hal, iki yapı katına dağılan mezarlara yüksek bir tarih teklif etmeğe imkân bırakmamaktadır. Kanaatımızca Alacahöyük mezarları bir nesilden fazladır, fakat iki nesilden de fazla olduğunu ispata yarayacak hiçbir vesikaya sahip değiliz. Bu bakımdan Alacahöyük mezarlarına, en çok, 100 yıllık bir ömür teklif edilebilir; bunu azaltmak mümkün, fakat yükseltmek

²⁶ *Bellelen* 35, s. 372 v.d. ve *Iraq XIII*, 1951, s. 48 v.d.

²⁷ *Alacahöyük Kazısı 1937-1939*, Lev. 135, 97-98; 167, E 8-9.

²⁸ *Alacahöyük Kazısı 1937-1939*, s. 59.

²⁹ *Alacahöyük Kazısı 1937-1939*, s. 12.

çok zordur. En yüksek kronolojiye göre, Kaniş Karumu'nun Ib katı 1840 yıllarına ait olursa ³⁰, Alacahöyük mezarlarına ve Horoztepe eserlerine teklif edeceğimiz tarih Milâttan Önce 2150-2050 veya 2200-2100 olacaktır. Alacahöyüğün beşinci ve altıncı yapı katları, Kültepe-Kaniş'de III. Alishar Medeniyetinin en eski safhası ve Alishar'da *Intermediate* olarak adlanan, fakat Kültepe'de mühim bir medeniyet olarak karşımıza çıkan devrin son safhasıyla çağdaştır.

b— Dündartepe ve Horoztepe'deki madenî aletlerin, bilhassa, mızrakuçlarının ve çalparanın Kuzey-Suriye'deki benzerleri ³¹, yukarıda teklif ettiğimiz tarihi yükseltmeğe mâni, fakat biraz daha indirmeğe elverişlidir. Yalnız, İç ve Kuzey-Anadolu'da bu tarihin Kaniş Karumu'nda IV kattan daha eski olacağını unutmamak lâzımdır.

c— Dündartepe çanak-çömleğiyle Horoztepe'dekilerin aynı kategoriye girmesi, yukarıdaki neticelere uymaktadır. Esasen bugünkü umumi temayül de bu mezarları Milâttan Önce üçüncü binin son asırlarına tarihlemektir ³².

Raci Temizer, çok isabetli bir görüşle *Alacahöyük tipindeki zengin mezarların Kuzeyde stepden ormanlık muntakaya geçişi sağlayan sahada, Çorum-Amasya-Tokat vilâyetleri dahilinde bulunabileceğini* yazmıştı ³³. Makalemiz bu görüşü doğrulamış bulunmaktadır. Tekeköy'de, Mahmatlar'da, Horoztepe'de yapılacak kazılar, Alacahöyük'dekiler tipinde zengin mezarları meydana çıkarabilir.

³⁰ K. Balkan, Kaniş Karumunun kronoloji Problemleri hakkında müşahedeler, Ankara 1955.

³¹ D.H. Gordon, *Iraq XIII, 1951, s. 48 v.d.*; R. Maxwell-Hyslop, *Daggers and swords in Western Asia (Iraq VIII, 1946, s. 30) ve Soloi-Pompeipolis (ZA XII, s. 204)*.

³² *Stratigraphie Comparée, s. 291 v.d. ve s. 301'deki cetvel.* K. Bittel, *Zur Chronologie der anatolischen Frühkulturen (Reinecke-Festschrift 1950) s. 20*, ve Maxwell-Hyslop, *Iraq VIII, 1946, s. 30*.)

³³ *Bellesten 71, s. 330*.

OBJECTS FROM HOROZTEPE

TAHSİN ÖZGÜÇ — MAHMUT AKOK

I

On September 28th, 1954, the Direction of Education at Tokat forwarded to the General Directorate of Antiquities and Museums a number of metal objects found at Horoztepe near Erbaa. The letter of the Director of Education and the objects themselves clearly showed the importance of Horoztepe. Nevertheless this site was not further investigated and the objects were neither cleaned nor published. In October 1956 the authors investigated and made a sketch plan of the ancient site; they also collected pottery from the surface which was deposited in the museum at Kayseri. They wish to thank the General Director of Antiquities and Museums, Mr. Kamil Su, especially for giving permission to publish the objects here. Such previous finds as the silver bull statuette published in *The Illustrated London News* No. 5031, September 21, 1935, said to be from excavations in N. Anatolia ¹; the treasure of Mahmatlar ² and the finds from Kayapınar Höyük ³ had already made it clear that in the district of Tokat-Amasya there is an abundance of parallels for the objects which came out of the Royal Tombs at Alacahöyük.

II

Horoztepe is a name given to a high place southeast of new Erbaa ⁴ and opposite Deremahalleşi (Sketch. 1). Here a natural hill exists which dominates the deep wadi of Inbat Deresi, a tributary of the Yeşil Irmak, and forms the continuation of the ridges which are separated from Erbaa by this valley (Fig. 1). This hill is not an artificial mound (hüyük). It is like a promontory of the high ground

¹ *AfO XI, 1936-37, p. 97 ff.* (D. Opitz).

² H. Koşay-M. Akok, *A treasure from Mahmatlar near Amasya, in Belleten* 55. pp. 481 ff.

³ R. Temizer, *Finds from Kayapınar Hüyük, Belleten* 71, pp. 317 ff.

⁴ After the recent earthquake the location of Erbaa has been changed.

overlooking the valley of the Yeşil Irmak. Nowadays Horoztepe and environs are all one tobacco field. In this area one finds an abundance of prehistoric potsherds, obsidian and flint tools, mortar and handmill stones. These clearly prove that there once was a flat settlement here. The cemetery in our sketchplan is new, viz. it began after the foundation of new Erbaa (Fig. 2). The objects studied by us had been found here in the earth at one m. depth from the surface when a tomb was dug for the late Receb, a cobbler. Although the objects undoubtedly were tomb gifts, it proved impossible to obtain reliable information as to whether human bones were found with them or not. Neither is it clear whether a wall and fragments of a coarse pot were seen in the hole or not. Such details can indeed hardly be observed in a small space during an excavation for a different purpose. Later on when we shall make our planned sounding here all these doubtful points will be clarified.

Nowadays we know the burial customs of the coastal region of N. Anatolia better than formerly. A small section of the cemetery at Tekeköy has been investigated, although the settlement near it has not yet been excavated⁵. At Horoztepe, which is near Tekeköy and in the same geographical district, the area where the metal objects were found may well be exactly the cemetery of the flat settlement site nearby. We should, however, not forget that at Kale-doruğu and Kayapınar the dead were buried within the sites under house-floors⁶. We could therefore expect the same custom at Horoztepe. For a final judgment in this matter we shall have to excavate.

III

Of the available objects all except two are made of copper or bronze. They have not yet been analyzed. The collection consists of thirteen pieces: one sun-standard⁷, two figurines of bulls, one of

⁵ T. Özgüç, *Die Bestattungsbräuche im vorgeschichtlichen Anatolien*, Ankara 1948, p. 17 ff.

⁶ *Bestattungsbräuche* pp. 19 ff.

⁷ This object closely resembles the sun standards found at Alaca and will therefore be referred to here as a "Sun Standard". However, as Miss Machteld Mellink drew my attention, it will be better to refer to this object as a "sistrum, rather than a standard.

a deer, four daggers or spear-heads, one shaft-hole axe, two spear-heads, one chisel and one castanet. The sun-standard is in the form of a rectangular frame, divided in two in the middle (Figs. 3-6 and 26). The pieces forming the sides of the frame are joined at right angles and are rectangular in section. The left, middle and central uprights of the frame are each pierced with two holes which serve to fasten two parallel horizontal rods, thus dividing the frame into six apertures. Four, the upper and lower openings are narrow, the two central ones are wider. These rods are round in section and have rather long points curled up and down at the ends so they cannot slip out of the frame. Four rectangular plaques are fastened on these rods, two to the right and two to the left of the frame-divider. These flat strips move easily along the rods and jingle when shaken. The frame has a solid round handle ending in a pierced knob in the shape of a mace-head. Animal figurines are set on the flat edges of the two sides and top of the frame. On top, a stag with six-tiered antlers and ears walks behind three young or female deer. On each side there are two ibexes standing on the frame followed by a lion. One lion bites the tail of the ibex in front of him. The ibexes have ears and their horns are curved backwards, shorter than the deer's antlers; their necks and snouts are also different from the deer's. The stylistic features of the deer and ibexes, such as the absence of the rendering of hoofs, the stick-like short and heavy legs, the heavy necks, the featureless snouts, the type of antlers are identical with the style of the deer of Alacahöyük. On the lion, erect ears and eye-sockets are visible.

The following local peculiarities distinguish the Horoztepe objects from the standards of Alaca Hüyük:

a. Although we have a variety of types among the Alacahöyük standards⁸, there are none like the one from Horoztepe with a single handle and a rectangular frame.

⁸ The standards at Alaca are in the shape of a circle, half circle and lozenge; they all have a double-pronged handle. R.O. Arık, *Alacahöyük Hafriyatı* 1935, pl. 191, 193, 195, 197, 199; H. Koşay, *Alacahöyük Hafriyatı* 1936, pl. 83, 51-52; 84, 50 and 90-91; H. Koşay, *Alacahöyük Kazısı* 1937-93, pl. 151-154, 173-174, 193-194.

b. Small movable and tinkling satellites may be added to the Alaca discs⁹, but their shapes are different from the four plaques inserted in the Horoztepe piece.

c. Some Alaca discs have small buds on the edge, or one or two satellites¹⁰, but none of them have a procession of stag, ibex and lions.

d. Alaca produced statuettes of bull and stag only, at Horoztepe we now also have the lion and ibex.

In spite of these differences; once one takes the wealth of shapes of the Alaca discs into account one can easily understand the sense of the changes in the Horoztepe type. The differences between the standards of the two sites are local variations based on essentially the same idea. It has to be added that the specimen from Horoztepe was not fixed permanently in a base but was meant to be held and moved by hand.

The bull figurines are of bronze. One has silver-lead plating on head, horns, forelegs and the front part of the body, the other on hindlegs, tail and hindpart of the body (Figs. 7-10 and 27-28). The technique of the plating is that of dipping a core of bronze in a mixture of molten lead and silver. The triangular inlay in the forehead of the bull is of pure silver, inserted in a prepared cavity. The legs, hoofs and fetlocks of the animals are modelled in slender form; the genitals are rendered on the plated hind part of the body. The mouth is marked by one small groove. The other details are also carefully worked: the long nose with a single wire passing through each nostril, representing the halter, the protruding eyes, the triangular spot on the wide forehead, the throat, chest muscles and articulations in general. The backward curve of the one remaining horn and the short pointed ears create a lively expression.

It is immediately obvious that these two bulls do not differ in style and technique from the bulls of Alacahöyük or the bull found in North Anatolia¹¹. The Horoztepe bulls however are smaller and were not fastened on a base but stood on their own legs.

⁹ *Alacahöyük Kazısı* 1937-39, pl. 154, 164 left; *Alacahöyük Kazısı* 1936, pl. 9

¹⁰ *Alacahöyük Kazısı* 1935, pl. 193; *Alacahöyük Kazısı* 1937-39, pl. 153, 1; 154, D 5; 163 and 164; *Alacahöyük Kazısı* 1935, pl. 265.

¹¹ *Alacahöyük Kazısı* 1936 pl. 97; *Alacahöyük Kazısı* 1937-39, pl. 130, 150, 162, 192; *AfO* XI, 1936-37, fig. 9.

The statuette of a stag (Figs. 11 and 29) has a short tail, longish-massive body, thick legs and four-forked antlers. The oval eye-sockets are made by piercing from end to end. This is a detail unknown at Alaca Hüyük. The mouth is marked by a shallow line, the ears are omitted. Our specimen is plain and unimposing in comparison with the larger and better worked statuettes of stags from Alacahüyük. It was possibly left in the tomb as a substitute for a large statuette. This stag again did not have a special base.

The most striking parallel with the Alaca objects is produced by the castanet from Horoztepe (Figs. 12 and 36). It has a central depression and a round pierced handle. As is well-known, such castanets were found at Alaca in large numbers, both of copper and of silver¹². This is the first time that the Alaca castanets are taken from their isolation. The fact that the Horoztepe castanet is single suggests that all the funeral gifts were not collected; some must have been left in the soil or lost. Our castanet is also very similar to a disc from Soloi-Pompeiopolis¹³ in the detail of the round pierced handle. This similarity is of chronological importance for the two find groups.

Recent finds of shaft-hole axes at Mahmatlar¹⁴, Kayapınar¹⁵, Polatlı¹⁶ and Karaz¹⁷ (Figs. 20 and 38) have provided parallels for the axes of Yortan¹⁸ and Ahlatlıbel¹⁹. These Early Bronze axes show various secondary types and local characteristics. Now Horoztepe adds a very interesting example. It is thinner and longer

¹² *Alalahöyük Kazısı 1937-39*, pl. 176.

¹³ K. Bittel, *Der Depotfund von Soloi-Pompeiopolis*, *ZA* XII, p. 198, fig. s 15-16.

¹⁴ *Bulleten* 55, p. 485; pl. 40, 4. This is a battle axe with two sharp faces.

¹⁵ *Bulleten* 71, p. 327, fig. 18.

¹⁶ S. Lloyd and Nuri Gökçe, *Excavations at Polatlı, Anatolian Studies* I, 1951, p. 61.

¹⁷ We want to thank Dr. H.Z. Koşay for his permission to publish here for the first time the axe found at Karaz near Erzerum. Similar axes often turn up in S. Russia, *RLV* XIII, pl. 21 b and in the Caucasus, C. F. A. Schaeffer, *Stratigraphie Comparée* fig. 284, 2.

¹⁸ K. Bittel, *Ein Gräberfeld der Yortan-Kultur bei Babaköy AfO* XIII, p. 16, fig. 16.

¹⁹ *TTAED* II, 1934, p. 95 with pl. 6.

than the other Anatolian axes. Near the shaft-hole the blunt part is flattened out like a hammer while the point is extended in a sharp projection (Figs. 15 a-b, and 37). In this detail our axe is unparalleled in Anatolia or Western Asia. An axe found in the region of Kiev ²⁰ is similar, although not identical.

There are four spear-heads or daggers of the same type; one intact, two with broken tangs, one with the tip missing (Figs 14, 16-19 and 30-33). Obviously these again represent shapes so far unknown in Anatolia. These weapons look more like spear-heads than like daggers. They have sharp flat tangs, their blades are three-faceted, narrow at the sides with a wide midrib, like the dagger of Anitta ²¹. In the upper part of the blades each has two rectangular slits as found in the Cypriote type of dagger or spear-head. The blades are articulated in four parts from top to point: they first widen, then narrow, then widen again and come down into a point. A large copper spear-head or dagger from Tepe Hissar III recalls our specimens, although its point is long and thin and its tang is different ²². Our weapons seem most closely related to the so-called Cypriote daggers although ours have no curved tangs and are differently profiled in blades.

One spear-head differs from the others in shape (Figs. 13 and 34): its tang has a curved tip and consists of a thin and a thick part. Its blade is shaped like a willow leaf with a profiled midrib. As proved by Schaeffer ²³ and Gordon ²⁴ this type of spearhead occurs in Anatolia, North Syria, Iran and the Caucasus. Our specimen adds a new intact item to the list.

The fragmentary piece with a midrib should rather belong to a large spear-head than to a dagger (Fig. 19).

Fig. 35 shows a long rod-type chisel with a sharp point, round section and rectangular butt. Similar items have been found at Dündartepe and Kaledoruğu (Fig. 21).

²⁰ *RLV XIII*, pl. 21 a.

²¹ T. Özgüç, *The dagger of Anitta*, *Belleten* 77, pp. 33 ff.

²² E. F. Schmidt, *Excavations at Tepe Hissar, Damghan*, pl. 50, H 2024.

²³ *Stratigraphie Comparée* p. 276 ff.

²⁴ D. H. Gordon, *The Chronology of the third cultural period at Tepe Hissar, Iraq XIII*, 1951, p. 48.

IV

The pottery collected on the surface is all handmade, the majority dark grey inside and out, black slipped and polished, or red inside, dark grey outside, black slipped; a minority is pale red slipped inside and out. The paste is tempered with fine particles of sand. The core of some pieces is grey, of some half grey, half red. The available fragments belong to jars with long necks, with relief ridges on the shoulders (Fig. 41); thin walled fruitstands (Fig. 43), handleless jars (Fig. 39); or thin vases with everted rims (Fig. 40). Both kinds of knob-handles occur: the small and the long-flattened kind (Figs. 44, 46). The plastic bands on vases are decorated on top with deep notches (Fig. 48). Bases are thick and flat (Fig. 42, 45, 47); among them we find bases of fruitstands (Fig. 45). Technique and shapes of these pots are identical with those found at Düdartepe in the last phase of the Copper Age²⁵. At Düdartepe we find associated with this type of Horoztepe ceramics large numbers of metal weapons, e. g. spear heads (of which we stressed the wide range and distribution)²⁶ (Fig. 25), arrowheads, flat axes resembling those of the tombs of Alacahüyük²⁷ and also new types of weapons peculiar to the Black Sea coastal regions. Among the finds from Horoztepe there are no weapons like the small daggers from Tekeköy or the larger daggers from Kaledoruğu (Figs. 22-23). According to the ceramic parallels Horoztepe is contemporary with the final phase of the Copper Age culture of Düdartepe. The metal tools confirm this.

V

In determining the date of the Horoztepe finds one has to consider three points:

a. The sun-standard, the bull and deer figurines and the castanet from Horoztepe are evidently contemporaneous with the Alacahüyük tombs. A large number of the tombs at Alacahüyük belong to the fifth level (A', B, D, H, R, T) viz. the last level before the

²⁵ T. Özgüç, *Results of the excavations at Samsun, 1941-42, (III. Türk Tarih Kongresi, Ankara 1948, p. 399 and Belleten 35, p. 369 ff.)*.

²⁶ *Belleten 35, p. 372 ff; Iraq XIII, 1951, p. 48 ff.*

²⁷ *Alacahöyük Kazısı 1937-39, pl. 135, 97-98, 167, E 8-9.*

fire; three (A, C, E) to the sixth level, the other three to level VII (F, K, L) ²⁸. H. Koşay is right in stating: "the tombs do not all belong to the same building level, although they are constructed on an inclined area" ²⁹. But among the six graves (F, K, L, A, C, E) which "overlie the walls of the eighth building level" it is dubious whether three indeed belong to level seven (F, K, L). These like the other three must rather belong to level six. In this case all the tombs at Alacahüyük belong to the last two building levels of the Copper Age (V and VI). The shapes of the tombs, burial customs and funeral gifts do not show any important changes which might prove a long duration of the cemetery. In our opinion the tombs of Alacahüyük belong to more than one generation, but hardly to more than two. One could suggest a time span of 100 years as the maximum; it may well have been shorter. According to the highest chronology, if Karum level I b belongs to c. 1840 B. C. ³⁰, we would suggest a date of 2150-2050 or 2200-2100 for the tombs of Alacahüyük and the finds from Horoztepe. Levels V and VI of Alacahüyük are contemporary with the oldest phase of the Alişar III culture at Kültepe-Kaniş and the last phase of what is called "Intermediate" at Alişar, which now is emerging as an important cultural phase at Kültepe.

b. North Syrian parallels³¹ for the metal tools from Horoztepe and Dündartepe, especially the spearheads and castanets, prevent raising the date proposed above, but rather recommend lowering it further. On the other hand, one has to keep in mind that in central and North Anatolia this date has to be earlier than Kaniş-Karum level IV.

c. The pottery from Dündartepe belongs to the same category as that of Horoztepe, which is consistent with the other results.

²⁸ *Alacahöyük Kazısı* 1937-39, p. 59.

²⁹ *Alacahöyük Kazısı* 1937-39, p. 12.

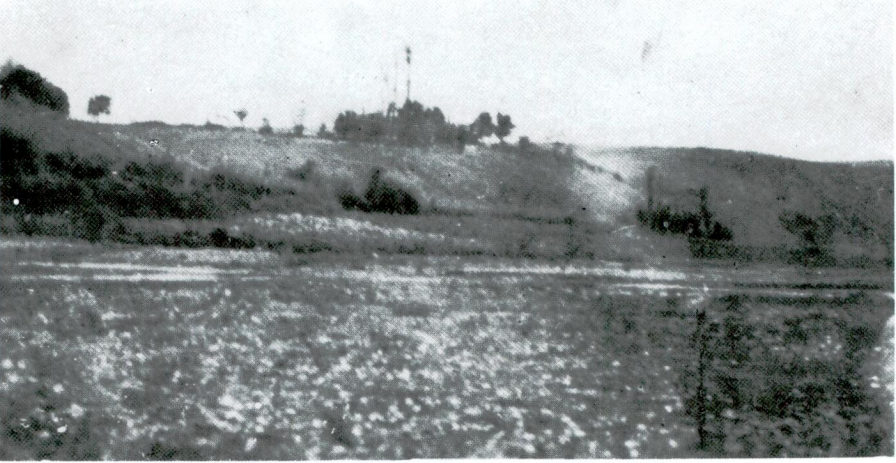
³⁰ K. Balkan, *Observations on the chronological problems of the Karum Kanis*, Ankara 1955.

³¹ D. H. Gordon, *Iraq XIII*, 1951, p. 48 ff; R. Maxwell-Hyslop, *Daggers and sword, in Western Asia, Iraq VIII*, 1946, p. 30; *Soloi-Pompeiopolis*, *ZA XII*, p. 204.

The general inclination nowadays tends to date the royal tombs of Alacahüyük to the last centuries of the third millennium B.C. ³². Raci Temizer stated very appropriately that "rich tombs like those of Alacahüyük which are found in the Northern area in the transition from steppes to forest, also possibly will be found in the region of Çorum - Amasya-Tokat" ³³. Our communication has confirmed this view. If excavations are undertaken at Tekeköy, Mahmatlar or Horoztepe they may well bring to light rich tombs of the Alaca Hüyük variety.

³² *Stratigraphie Comparée*, p. 291 ff, 301: chart. K. Bittel, *Zur Chronologie der anatolischen Frühkulturen*, *Reinecke Festschrift* 1950, p. 20; Maxwell-Hyslop, *Iraq* VIII, 1946, p. 30

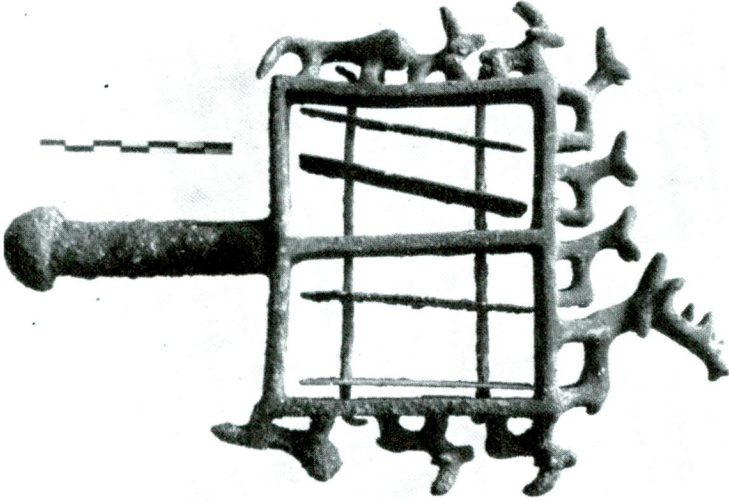
³³ *Bulleten* 71, p. 330.

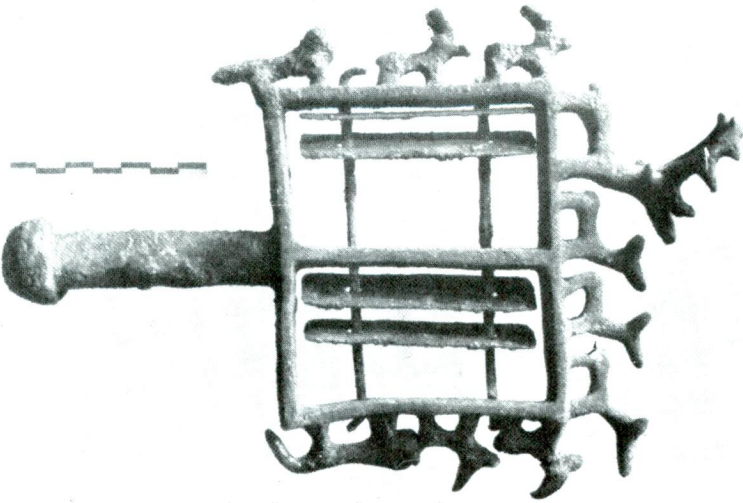
Res. 1 — Fig. 1

Res. 2 — Fig. 2

Res. 4 — Fig. 4

Res. 3 — Fig. 3

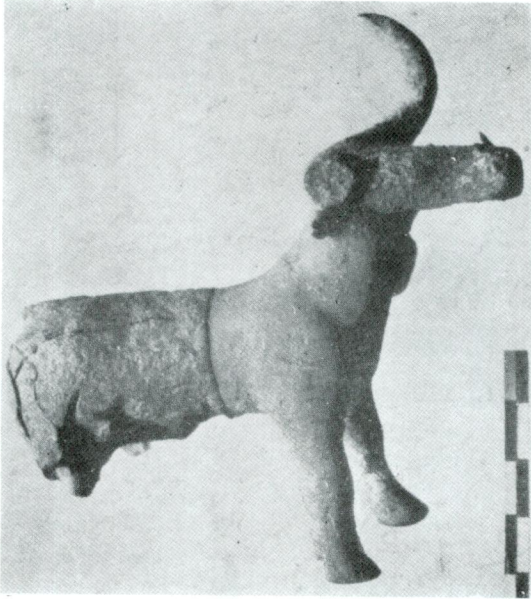
Res. 5 — Fig. 5

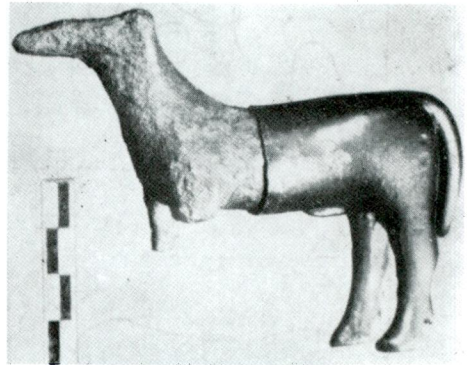
Res. 6 — Fig. 6

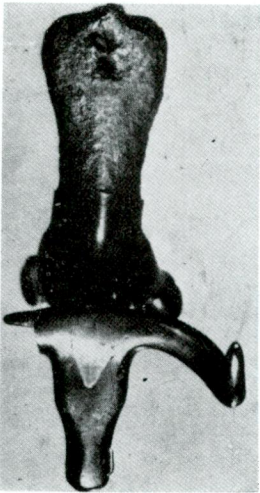
Res. 7 — Fig. 7

Res. 8 — Fig. 8

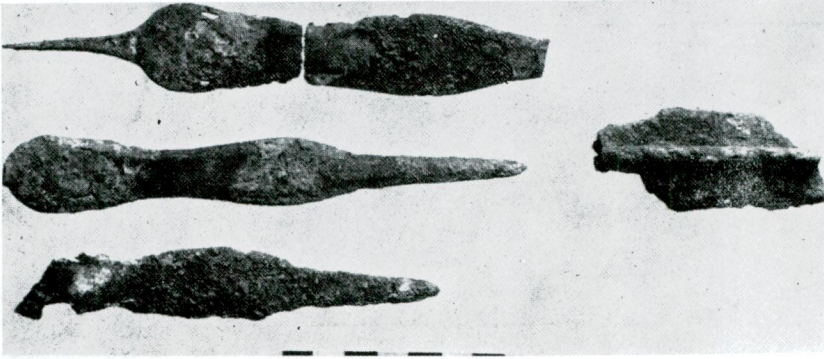
Res. 9 — Fig. 9

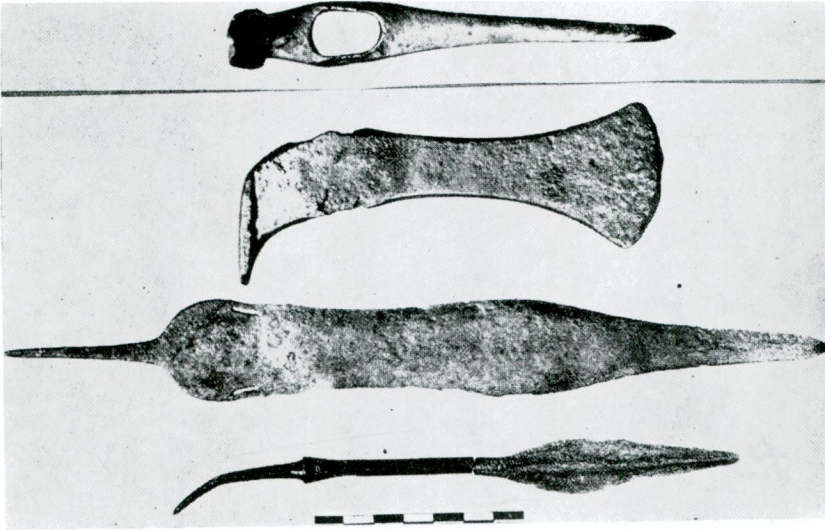
Res. 10 — Fig. 10

Res. 11 — Fig. 11

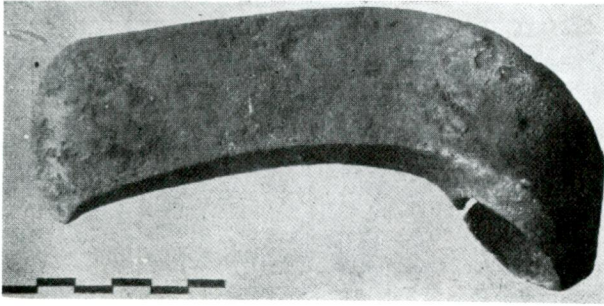
Res. 16 - 19 — Fig. 16 - 19

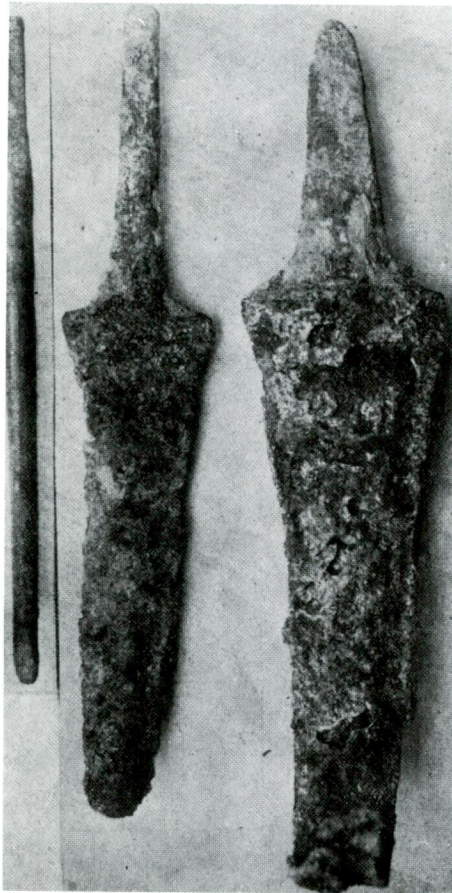
Res. 13 - 15^{a-b} — Fig. 13 - 15^{a-b}

Res. 12 — Fig. 12

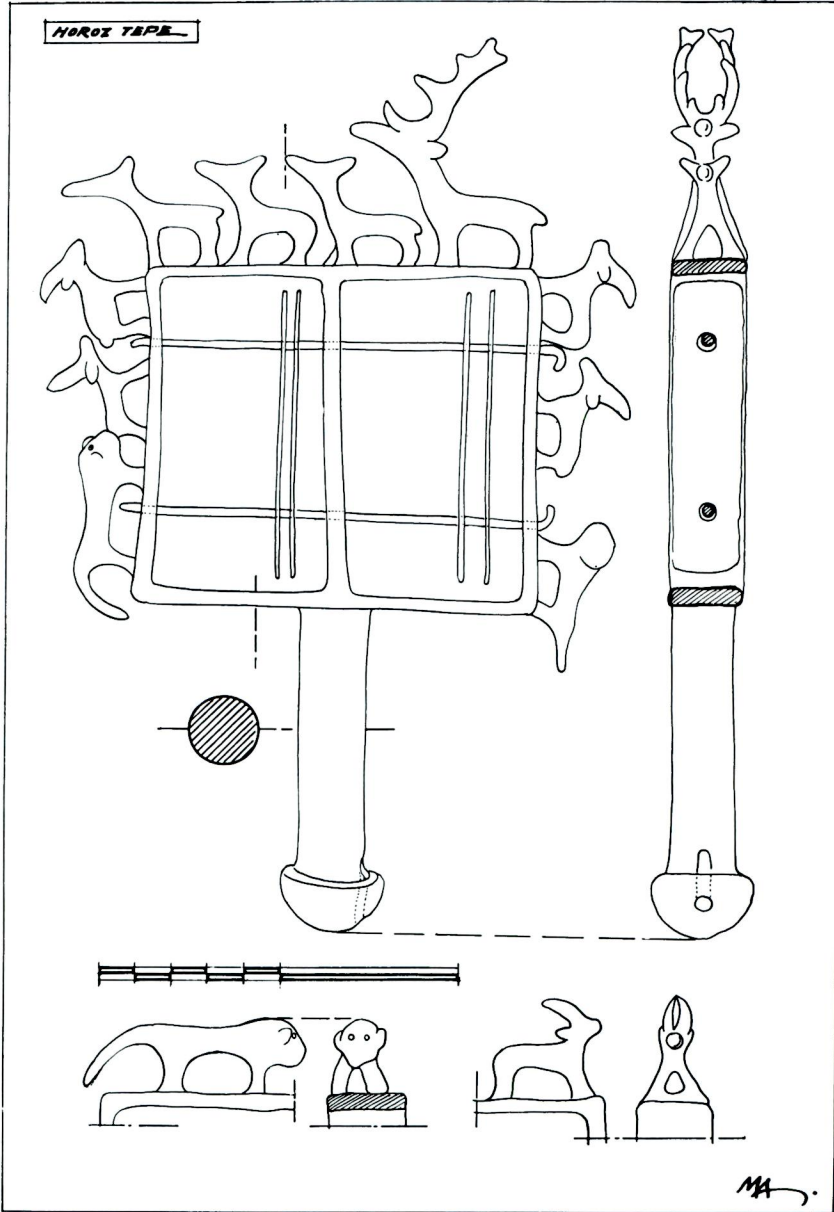
Res. 20 — Fig. 20

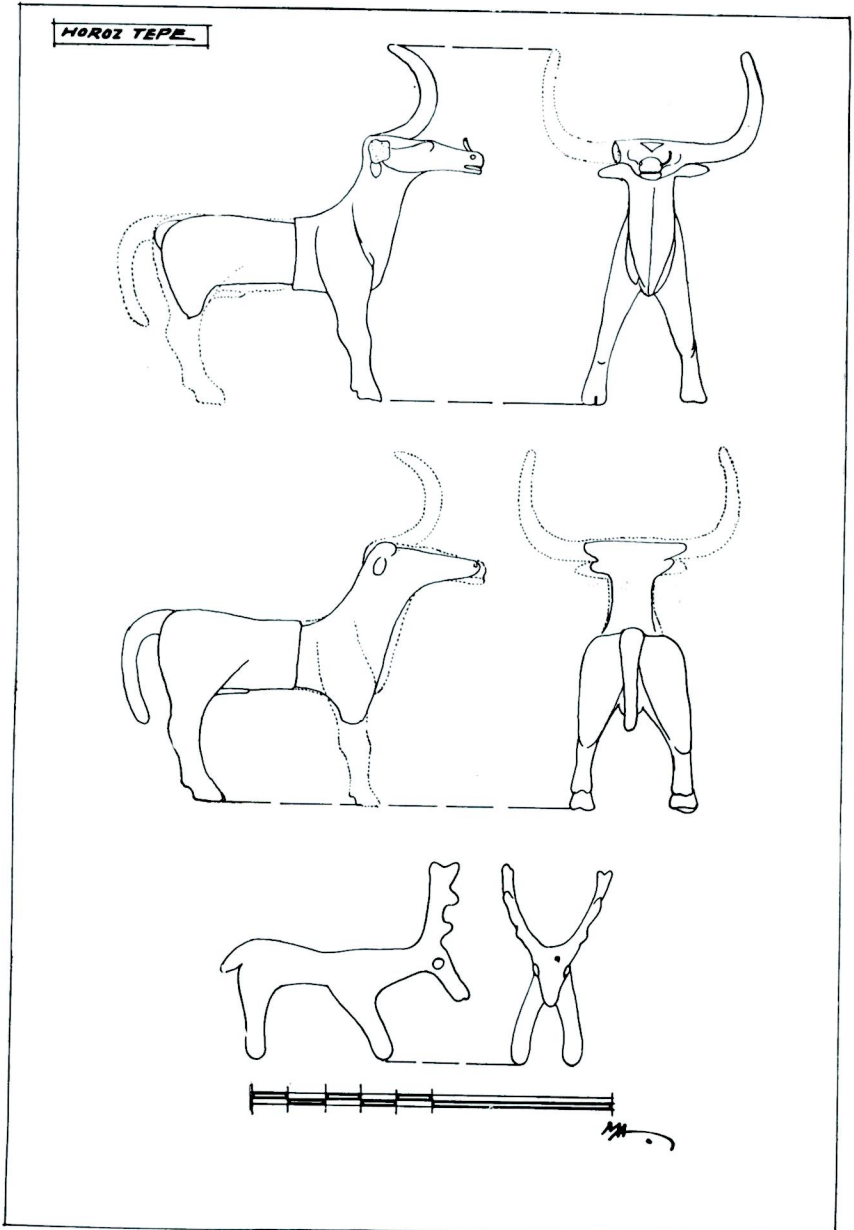
Res. 21 - 23 — Fig. 21 - 23

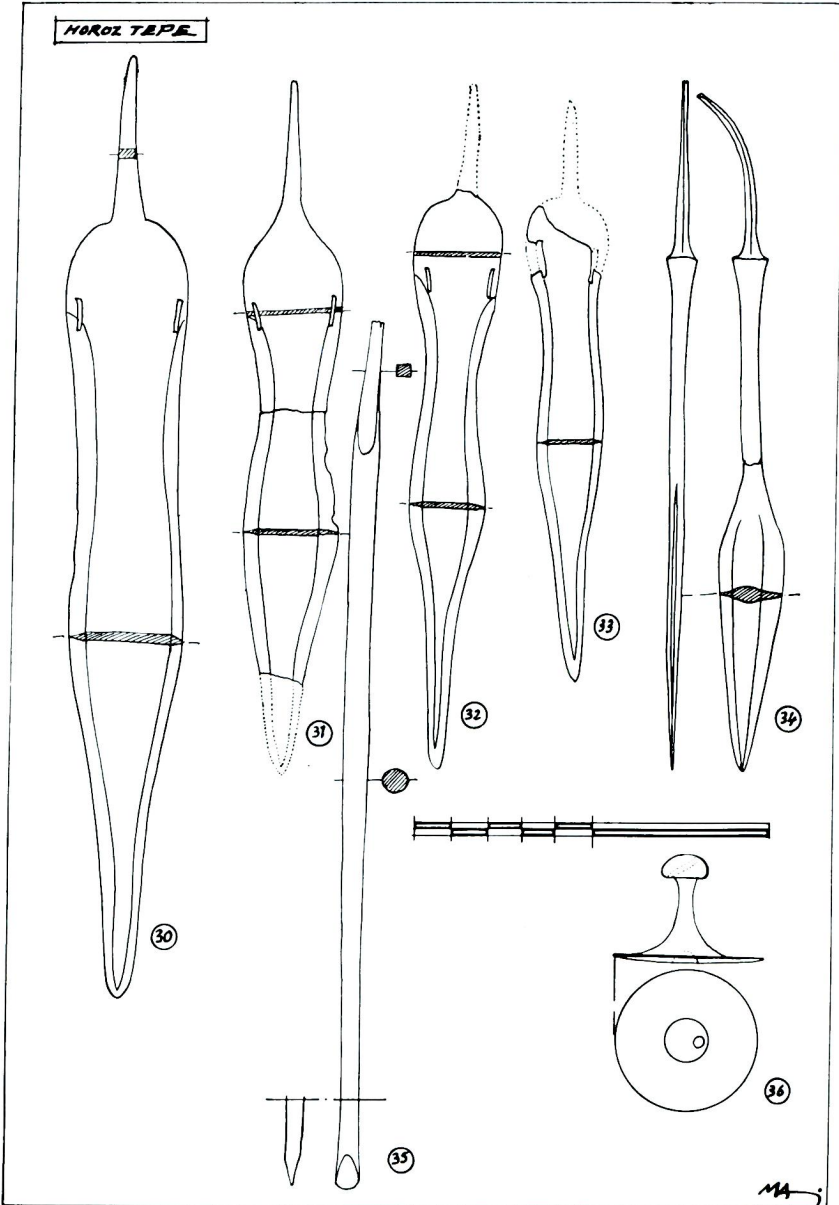
Res. 25 — Fig. 25

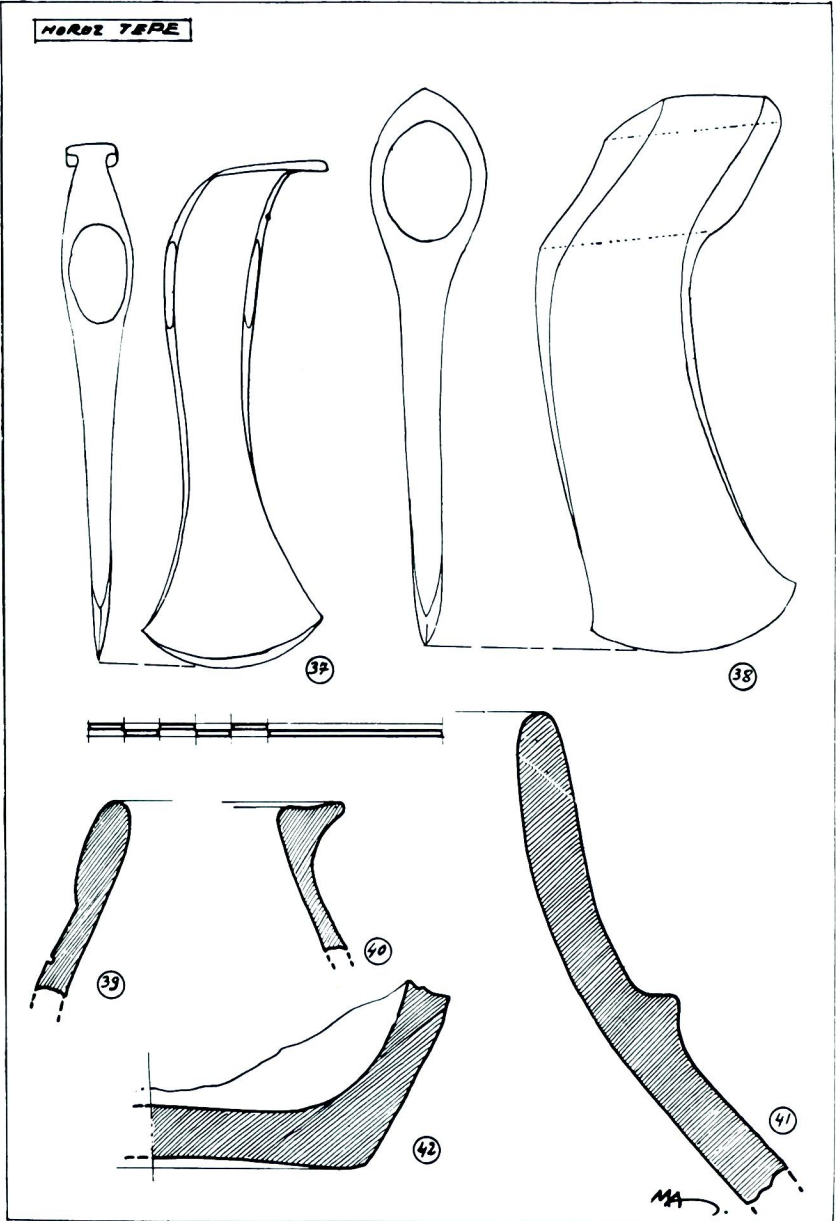
Res. 26 — Fig. 26

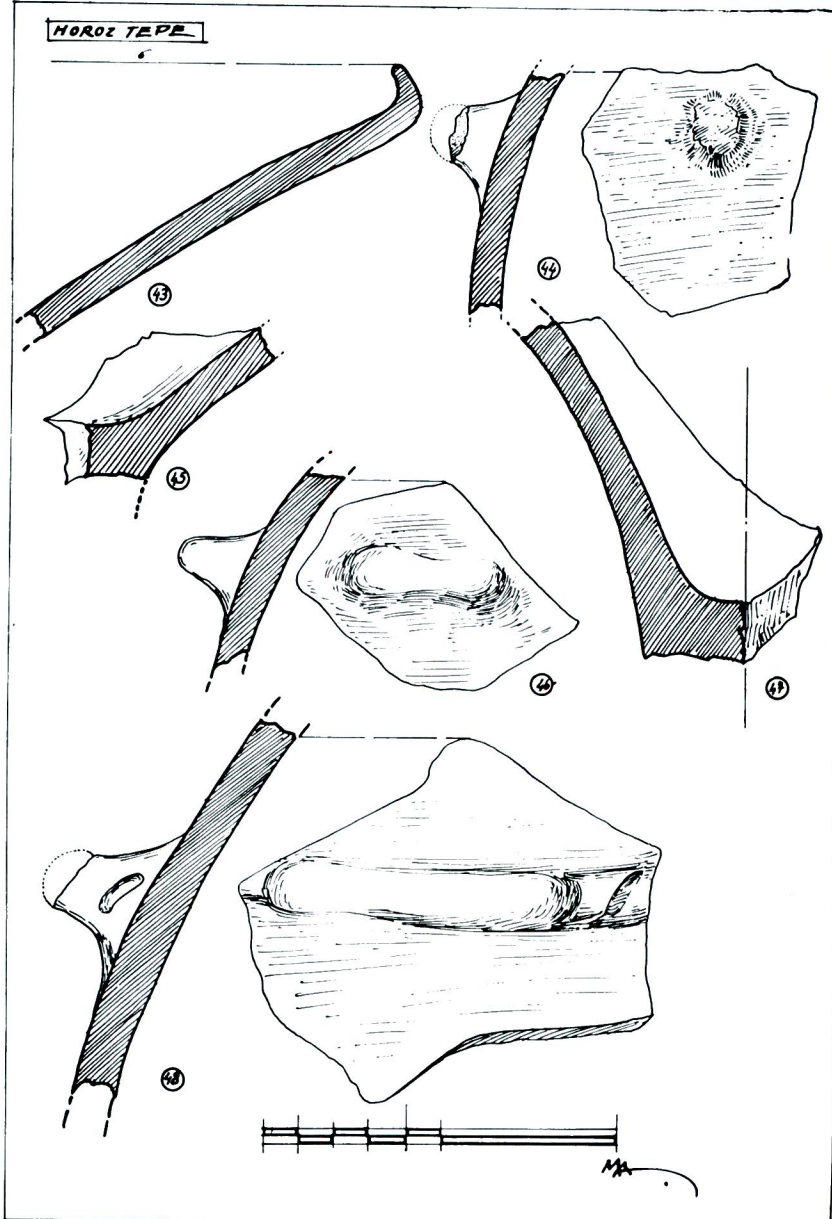
Rcs. 27-29 — Fig. 27-29

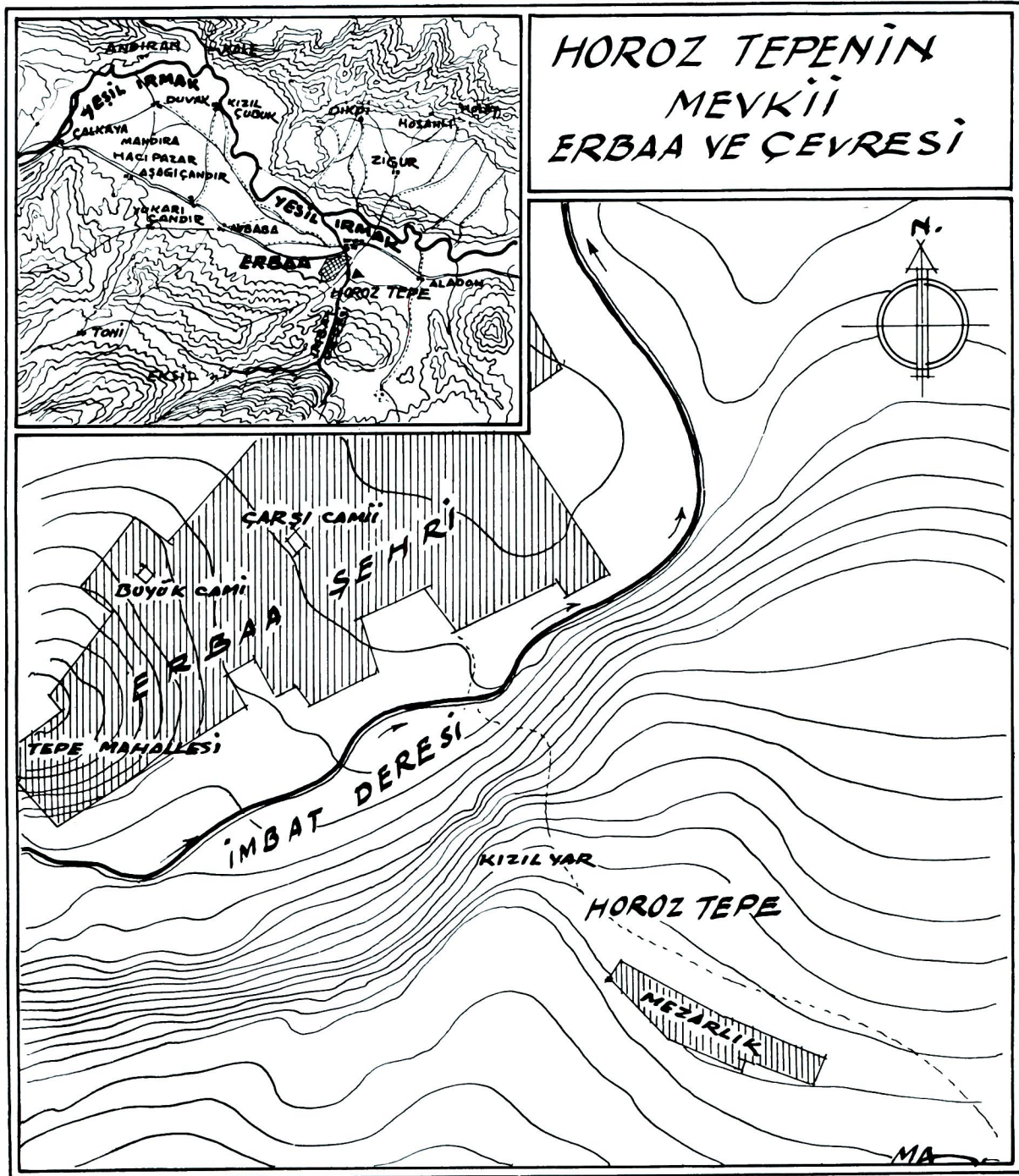
Res. 30 - 36 — Fig. 30 - 36

Res. 37 - 42 — Fig. 37 - 42

Res. 43 - 48 — Fig. 43 - 48

Kroki 1 — Map 1

XVI. ASRA ÂİD BİR MÜNŞEÂT MECMUASI

HİKMET İLAYDIN

ADNAN SADIK ERZİ

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphânesinde, İsmail Sâib Sencer yazmaları arasında (I/4504) bulunan ¹ bu “Münşeât Mecmuası”, baş tarafındaki bazı eski mektuplar ile Yıldırım Bayezid ve Temür arasındaki muhaberât istisna edilirse, esas itibarıyla Fâtih Sultan Mehmed devrinden III. Murad devrine kadar Osmanlı tarihini ilgilendiren muhtelif mahiyette vesîkaları ihtiva etmektedir. Türkçe, farsça ve arapça olan bu vesîkalar —bazı istisnalardan sarf-ı nazar— kronolojik bir sıraya konmuştur.

Mecmuanın kimin tarafından toplandığı anlaşılamamaktadır. Çok düzgün istinsah edilmiş olmasına rağmen, vrk. 82 a'da “Ce-zîre-i Kıbrıs feth olundukta Dergâh-ı muallâdan umûmen beğler-beğilere giden beşâret-nâme tarîkinde ahkâm-ı şerîfe sûretidir” başlıklı feth-nâmenin kenarında aynı müstensih'in yazısıyla “Aşağıda nev'-i diğ'er feth-nâme-i Kıbrıs yazılmışdır. Ânı dahî bu mahalle geçürmekden gaflet olunmaya” kaydının bulunması (Filhakika bu ikinci feth-nâme vrk. 125 a-132 b'dedir) ve buna benzer diğ'er kayıtlar (Msl. yine vrk. 82 a'da “Bu nâmenin cevâbı aşağıda sonra ele girmeyin bu mahalde yazılmadı; bunun altına yazılmak gerekdir” deniliyor; ayrıca bk. 92 a), bu mecmuanın büyük bir münşe-âta esas teşkil etmek üzere vücûda getirilmiş bir müsvedde olduğunu gösteriyor. Bu durum karşısında F e r î d û n B e y'in *Münşeâtü's-Selâtin*'i ile bu mecmua arasında bir münasebat bulunduğu hatıra geliyorsa da her iki eserin mukayesesi böyle bir ihtimalin vârid olamayacağını ortaya koyuyor. Filhakika, bu Mecmuada Fe-

¹ Tavsîf : Ebrûlu kâğıd kaplı, kenarı meşin âdi, mîklepsiz cild; şirazesi dağılmış. 21 × 15 (16 × 9, 5) cm. 150 vrk. (130 a - 142 a boş) kalın, saykallı kâğıd; kırmızı çerçeve içinde 17 str. İşlek divanî yazı. Başlıklar surh. İstinsah tarihi : 983 Cemaziyelâhır — 986 (1575 — 1578). Bazı istinsah hatalarını ihtiva etmekle beraber umumiyetle güzel bir nusha.

Bşl. :

Son :

صورت ترجمہ مکتوب اسکندر ذوالقرنین
مومیالی رئیس یلوب مراجعہ مشارالیه ایلوب سوزندن تجاوز ایلیر.

ridûn Bey'de bulunmayan birçok mühim vesikalar görülmekte, ayrıca Feridûn Bey'deki bazı vesikalar burada daha tam bir şekilde nakledilmektedir (Msl. Belgrad feth-nâmesi için krş. Feridûn I [İst. 1274]519 ve vrk. 60 b; ekseriya vesikaların kimin kaleminden çıktığı da kaydolunuyor).

Yalnız, *Mecmua*'nın baştan itibaren yarısından fazlasının Nazmî Çelebi adında birisi tarafından toplanmış bir münşeattan nakledilmiş olması çok muhtemeldir. Çünkü vrk. 84 b'de Kıbrıs feth-nâmesinin sonunda, sahife kenarında : *قد تم انشاء نسخه نظمى چلبى* : ۹۸۳ فى آخر جمادى الاخر سنة ۹۸۳ kaydı bulunmaktadır. Öyle anlaşılıyor ki mecmuayı tertip eden buraya kadar Nazmî Çelebi'nin münşeâtını aynen nakletmiş, müteakiben, bulduğu muhtelif vesikaları bir araya getirmiştir.

Bu Nazmî Çelebi'nin *Mecma'u'n-nezâir* adlı nazîreler mecmuasını vücuda getiren Edirneli Nazmî olduğunu tahmin ediyoruz. O, Latîfî'nin bildirdiğine göre "Sâbikâ der-i devlette ahkâm kâtiblerinden ve erbâb-ı kalemin münşî ve muhâsiblerinden idi" (Bk. M. Fuad Köprülü, *Millî edebiyat cereyanının ilk mübeşşirleri ve Dîvân-ı Türki-i basit* [İst. 1928] 53. Krş. Latîfî, *Tezkire*, 340). Esasen kendisi de bir manzumesinde "fenn-i inşâda mâhir" olduğunu söylemektedir (Aynı eser, 53).

Mecmua'nın tertib tarihine gelince, bu hususta son varakta her hangi bir kayıd bulunmamakla beraber 983 yılı ile 986 yılı arasında kabul etmek gerekiyor. Çünkü vrk. 138 b'ye kadar olan kısım, yukarıda naklettiğimiz kayıttan anlaşıldığına göre 983 yılı Cemaziyelâhırında (7. IX/5.X.1575) veya az sonra istinsah edilmiş olmalıdır. Bu kısımda, mezkûr tarihten daha muahhar tarihli hiçbir vesika yoktur. 138 b'nin yarısından itibaren 142 b'ye kadar olan yapraklar boş bırakılmıştır. Bu boşluk her halde, istinsaha devam edilirken sonradan ele geçebilecek vesikalar için ayrılmıştır. Bundan sonra gelen kısımda (142 b—150 b) ise en muahhar tarihli vesika Receb 986 (3. IX — 2. X. 1578) tarihini taşımaktadır (Bk. vrk. 146 b).

Aşağıda, mecmuanın muhteviyatı sıra ile numaralanmak suretiyle gösterilmiş ve Feridûn Bey'in eserinde bulunan vesikalara işaret olunmuştur (Vesikaların yazıldığı dili göstermek üzere şu harfler kullanılmıştır: A=Arabca, F=Farsça, T=Türkçe).

۱ - صورت ترجمهٔ مکتوب اسکندر ذوالقرنین که از اقلیم فارس

بنزد ارسطاطالیس حکیم نوشته است (1 b) F.

۲ - جواب مکتوب ارسطاطالیس حکیم که بنزد جناب اسکندر

ذوالقرنین فرستاده از معمورهٔ یونان (2 a) F.

۳ - صورت مکتوب هلاکو خان جنگیزی بجانب سلطان مصر ملک

ناصر فرستاده (3 a) A.

Bu mektuba muhtelif kaynaklarda tesadüf edilmektedir. Msl. bk. *Geschichte Wassaf's*. Persisch hrsg. u. deutsch übersetzt v. Hammer Purgstall. I. (Wien 1856) 85-86; Aksarayî, *Musâmeretü'l-ahbâr*. Nşr. Osman Turan (Ankara 1943) 51-3; Ebû'l-Ferec, *Muhtasarü'd-düvel*. Nşr. A. Sâlhânî (Beyrut 1890) 484-5; M. Şerafeddin Yaltkaya terc. (İst. 1941) 37-8.

۴ - جواب مکتوب مزبور (4 a) A.

Bk. Vassâf 86-88; Aksarayî 53-5.

۵ - از جانب شام قران (غازان) سلطان احمد جنگیزی در وقت ایمان آمدن

بجانب سلطان مصر قلاون (5 a) A.

Bk. M. Quatremère, *Histoire des Sultans Mamlouks de l'Égypte* II/2 (Paris 1895) 160-2.

۶ - واجاب عن مصرالکتاب المقدم ذکره من لسان السلطان سیف الدین

قلاون (6 b) A.

Bk. M. Quatremère II/2, 162-5.

۷ - صورت مکتوب تیمور خان به سلطان مصر سلطان فرج الله بن

برقوق فرستاده (8 b) F.

Bk. Sarı Abdullah Efendi, *Münşeât-ı Fârisî*. ES 3333, 17 b-19-b (Krş. A. Erzi, *Türkiye Kütüphanelerinden notlar ve vesikalar* II. Belleten XIV/56 [1951] 631 v. d.).; Dizfulî Münşeâtı, Veliyyüddin Ef. Ktp. 2985, 83 b-85 a (=D).

Timur, Mısır Memlûklü hükümdarı En-Nâsır Ferec b. Berkuk'a (Tahta geçişi: 15 Şevval 801) yazdığı bu mektupta kısaca Türkistan, Horasan ve İran fütuhâtından bahsettikten sonra vaktiyle Ferec'in babası Berkuk ile dostane münasebetler kurmak arzusunu gösterdiğini, bu maksatla tanınmış bir şahsı bir çok hediyelerle elçi olarak Mısır'a gönderdiğini, fakat Berkuk'un kötü bir yol tutarak elçiyi öldürttüğünü, üstelik bazı yakın adamlarını hapse attığını, bunun üzerine kısas ve mahbusları kurtarmak için büyük bir ordu ile Mısır'a yürümeğe hazırlandığını, tam hareket edeceği sırada Toktamış'ın yeniden başkaldırması üzerine Deşt-i Kıpçak seferine çıktığını, zafer kazandıktan sonra Semerkand'e döndüğünü, tekrar Mısır ve Şam (Suriye)'a yapacağı seferin hazırlıkları ile meşgul iken Hindistan'a yürümek icab ettiğini söylemektedir. Hindistan seferinin safhalarını da anlattıktan ve bu ülkeden getirdiği fillerden faydalanmak suretiyle Semerkand'de büyük bir cami (Kısaca tavsif ediliyor) yaptırdığını söyledikten sonra yine sefere niyetlendiği, fakat Berkuk'un ölümünü duyunca hareketini te'hir ettiğini, Berkuk'un sebep olduğu anlaşmazlığın telâfisi kolay iki basit maddeye inhisar ettiğini, bu yüzden İslâm ülkelerinin harab olmasını istemediğini ifade etmekte, Ferec'in, babasının yolunu tutmayarak kendisinin "pend-i pederâne ve nasihat-i müşfikâne"sini dinlemesini, dostluğu tercih ederek mahbusları hemen geri göndermesini ve iki taraf arasında artık normal münasebetlerin başlamasını istediğini bildirmektedir.

Bu mektupta sözü geçen hâdiseler hakkında gerek Timur'a ait kaynaklarda ve gerekse Mısır - Memlûklü kaynaklarında malûmat vardır. Meselâ bk. Nâsır al-dîn Muḥammad ibn Abd ar-Rahîm ibn al-Furât, *The History of Ibn al-Furât*. Nşr. Costi K. Zurayk-Nejlâ İzzeddîn. IX, 2. (Beirut 1938, 430) ayrıca bk. Indeks; *Abû'l-Mahâsin ibn Tanrî Birdî's Annals entitled An-Nujûm az-Zâhira fî Mülûk Mısır wal-Kâhira*. Nşr. W. Popper. VI. (California 1915) 49 vd.; *Histoire des Conquêtes de Tamerlan intitulée Zafernâma par Nizâmuddîn Şâmî*. Edition critique per Felix Tauer. I. Texte parsan (Praha 1937) 170 vd., bilhassa 220 vd.

سلطان زاده^۱ اعظم ناصرالدین فرج الله - عزّ نصره - تحت مشفقانه پدرانه مطالعه نماید ، اهتمام التفات خاطر بانتظام سلطنت و بهبود حال خود مصروف شناسد ، بداند که بر مقتضای « قل اللهم مالك الملك تؤتی الملك من تشاء^۱ » بعد از ضبط و یسامیشی مملکت ترکستان و خراسان عزیمت بفتح ایران مصمم شد ، بعون الله آن مملکت را مسخر گردانیدم و طوایف متغلبه را از میان برداشته ایم و اختلاف و تفرق آن ممالک بانفّاق و اتحاد چنانچه در اصل بود مبدّل گشت ، حضرت ما را داعیه آن شد که در میان ما و پدر او سلطان برقوق موافقت دوستی بظهور پیوندد و هیچ شایبه کدورت نباشد ، دایما ابواب مراسلات و مکاتبات مفتوح و سبیل و مراحل بتردد تجّار [و] قوافل مسلوك و مأمون باشد ، بقضیه^۲ « الباری بالبرّ لا یجاری » عمل کرده معروفی را از نزدیکان درگاه ما با تحف و هدایا متوجّه آن جانب گردانیدم ، امّا پدر او سلطان برقوق این حسنه را [به] سیئه مبدّل کرد که قباحت آن در جمیع ملل و ادیان و شناعت آن در همه عقول و اذهان مبرهن گشت ؛ معصومی که واسطه صلاح مردم شده است بی فساد کشتن و بکشتن او تخم عداوت در دلها کاشتن و ممالک اسلام و فروج دماء خواصّ و عوام را در عرصه هلاک انداختن از مردمی و دیانت دور و از خرد اصابت مستبعد است ، مع هذا بدین اختصار ننموده و بعد از آن عداوت بران افزود [84 a] که کسان ما را حبس فرموده و مانیز بحکم « ومن قتل مظلوماً فقد جعلنا لولیه سلطاناً » و بقضیه^۳ « انصر اخاك ظالماً او مظلوماً » خواهیم که بطلب قصاص و قصد خلاص آن محبوسان بالشکر جرّار و سپاه بیشمار که

¹ Kur'an, Al-i İmrân suresi (III), 26. Âyet.

از خوف صدمت و وصولت ایشان زلزله در بلاد و دیار می افتد متوجه آنجانب گردیم و بنوک پیکانها و سهام صایبه آن ظلم را بر صحیفه ایام محو کنیم و بآب سیفهای بران [آن] غبار را که بر چهره ناموس ما نشسته است بشویم که از جانب دیگر خبر رسانیدند که پادشاه تقتامیش کفران نعمت آورده بجانب بعضی از اطراف ممالک لشکر کشیده ، چون دفع شر او اهم بود از اشتغال بمکافات آن قضیه لا جرم تقدیم کردیم ، رایات همایون بدشت قبچاق موجه گردانیده عساکر منصوره را بسرحد تقتامیش کشیدیم ، در اقصای ممالک نزد (؟) رسیدیم ، بعد از وقوع محاربات شدید و مصادمات عظیمه حق جل و علا نصرت و ظفر قرین الویه منصوره ما گردانید ، « الحمد لله الذی نصر عبده و اعز جنده » ، چون از آن مهم بعون الله الملك العلیم فراغت حاصل شد بعضی از آن لشکرها را که در ممالک ایران زمین گذاشته بودیم با ایشان بدار السلطنه سمرقند عود فرمودیم و بترتیب استعداد جانب مصر و شام و کفایت آن مهم نیز اشتغال نمودیم ، در آن ولا¹ خبر رسید که فرزند پیر محمد بهادر که امارت غزنین و کابل و حدود آن تفویض بدو رفته بود لشکر بحدود هندوستان برده و شهرهای سرحد آن ممالک را چون اوجه و ملتان و سند تا بسرحد گجرات فتح کرده بحکم ماشا الله² الهی عنان عزیمت مارا بدان صوب کشیده با بعض لشکر نهضت فرمودیم ، در مدت شش ماه بعون آله سپاه بسیار به ممالک هند در آورده از دریا های عریض چون سند و ریدان³ و غیرها عبور فرمودیم تا قنوج و تلك⁴ و دارالملک دهلی را با قریب دویست شهر معظم

¹ N والا : ولا

² İki kelime okunamadı.

³ ریدان : olsa gerek. Bk. *Histoire des Conquêtes de Tamerlan intitulée Zafarnáma par Nizâmî*. Felix Tauer nşr. I. Texte (Praha 1937), 206, str. 27.

⁴ تلك : Belki

فتح فرمودیم و قریب پانصد هزار برده و اسیر و چهار صد زنجیر پیل دمان <.....> ممالک چنین عریض و وسیع را مسخر نموده و آن را نیز بفرزند پیر محمد بهادر که بادئ این فتوحات بود مسلم داشته سالماً غانماً عودت فرمودیم و بمقرّ عزّ خود نزول کردیم ، هذا من فضل ربّی ، وبشکر این موهبت عظمی با آن پیلان که اقدام در خرابی مساجد و بقاع خیر سعی کرده بودند از جبل و روایی سنگهای گشاینده در محروسه* سمرقند جامعی ، دیوار و سقف او از سنگ مشتمل بر هفتصد ستون ده گزی * چنانچه تعاقب ادوار و دهور و غیره در قواعد محکمه* او [خلل (؟)] نیاورد بنا فرمودیم ، بعد ازان توقف لشکرها را که در ترکستان و خراسان در ملازمت فرزند گذاشته بودیم برای آنکه تا غایت موقوف مانده متوجه گشتیم ، چون بحدود رسیدیم خبر وفات پدر او بما رسید ، بنابراین توقف فرمودیم چه باعث بر توجه ما را بآن جانب دو چیز بود ، یکی اقصاص خون آن مظلومان و یکی استخلاص آن محبوسان و چون حق تعالی آن مهم را که غرض اصلی و مقصود کلیّ بود بلطف بی نهایت خویش بی واسطه کفایت کرد و آن مؤنت را از عهده* ما برداشت رجا بفضل او واثق که آن مهم دیگر را نیز بلزومه* حسن کفایت گرداند و باقتحام متاعب و مقاسات شداید و لشکر بیشمار و سپاه خونخوار که نطق حصر از احاطه* تعدد ایشان قاصرست مجتمع آز ممالک متفرقه و اقطار متباعده مشتمل بر اقوام مختلفه المزاج و اللسان و متباینه الاشکال و الالوان بدیار ممالک دارالسلام که مهبط وحی و مراقد انبیا و مقام اصفیا چون بیت المقدس و مسجدالاقصی

N. بنای مستحکم فرمودیم : D چنانچه . . . فرمودم *

وَصَخْرُهُ صَمًا وَقَدَسَ خَلِيلُ اللَّهِ كَمَا فِي آيَاتِهِ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعْرَاجَ أَهْلِهَا مَقْتَضَى نَصًّا « انّ الملوكَ إذا دخلوا قريةً أفسدوها وجعلوا أعزّة أهلها أذلةً »¹ قدوم چنین لشکری بآن دیار عزیز الاعتبار موجب خرابی فساد بی شمار بگردد صواب چنان نمود که در کفایت آن مهم دیگر وجه احسن و طریق اسهل را سلوک کرده آید اگر بدان کفایت کرده شود فبها و نعم ، الاّ وجه اصعب و طریق اشدّ متعین است ، بیت :

بلطافت چو بر نیاید کار
سربه بیحرمتی کشاد ناچار

و نیز سنت الهی چنین رفته که بنزد اقوام پیشین کتب و رسل ببشارت و اندازه میفرستاد و بعد ازان ثواب و عقاب بدان مرتب میگردانید ، ما نیز اقتدا بسنت الهی * کرده این کتاب را بشیرا و نذیرا فرستاده میفرماییم که² چون پدر او وفات یافت ، ما خاطر خویش را از کلدورقی که بسبب حیثت او شده بود بصفّا مبدّل گردانیدیم و بحکم « ولا تزر وازرة وزر اخرى »³ برین فعل یکی از دیگری < . . . > نخواهیم کرد و بر قضیه « الشفقة على خلق الله » نسبت با متوطنان آن ممالک ازین جانب جز از رعایت و شفقت صادر نخواهد گشت ، اماّ او را پند پندارانه و نصیحت مشفقانه کرده میشود باید که بگوش هوش بشنود و از آنچه صلاح حال او و اهالی ممالک اوست تجاوز ننماید و بسیرت غیر محمود و خصلت غیر مرضیه پدر خود اقتدا نکند و طریقه موافقت و دوستی با این جانب مسلوک دارد و آن کسان مارا که آنجا محبوسند بی توقّف نزدیک ما فرستاد و دایما بمراسلات و مکاتبات وسیله مودّت و محبت مؤکد گردانند و سعی در آن کنند که تجار و قوافل بروجه امن از جانبین تردد بکنند ، چون بدین مقدمات تقدّم کند هر آینه اضعاف آن تواند بود والسلام علی من اتبع الهدی .

¹ Kur'ân, En-Nem sûresi (XXVIII), 34. âyet.

² N کرده : D. کرده (که کرد D. این (رین D.) . . . که

³ Kur'ân El-En'âm sûresi (VI.) 164. âyet.

۸ - صورت مکتوب از تیمورلنک بجانب مرحوم و مغفور سلطان

بایزید خان یلدرم پیش از عداوت در جواب مکتوب (10 b) F.

Ferîdûn I 128-131.

۹ - صورت مکتوب وله ایضاً از تیمور خان بجانب سلطان الغزاة

سلطان بایزید خان یلدرم رحمة الله واسعة (13 b).

Ferîdûn I 140-2.

۱۰ - مکتوب تیمور بسطان یلدرم بایزید المغفور فرستاده باردوم

از قراباغ (15 a) F.

Ferîdûn I 132-4.

۱۱ - مکتوب تیمور به سلطان یلدرم خان مغفور فرستاده برسوم

(17 a) F.

Ferîdûn I 125-7.

۱۲ - از تیمور بجانب یلدرم بایزید مغفور رحمة الله (18 b) F.

Ferîdûn I 120-1.

۱۳ - جواب نامه سلطان بایزید خان بمکتوب تیمور (18 b) F.

Ferîdûn I 121.

۱۴ - صورت مکتوب بیلان بك نوشته در اعلام گرفتن یلدرم خان

(19 a) F.

Bu çok mühim mektub Paris, Bibl. Nat. Ms. ar. 4434'te kayıtlı bir mecmuadan (Vrk. 162) naklen M. Halil Yınanç tarafından neşr edilmiş bulunuyor. Bk. *Düstûr-nâme-i Enverî medhalî* (İst. 1930) 86-7. Fakat bu nüsha ile karşılaştırılarak yeniden neşri gerekiyor.

۱۵ - سلطان محمد خان علیه الرحمة والغفران فرمانی ایله محمود پاشا

اسفندیار اوغلی اسمعیل بکه گوندنر مشدر کندو انشاسیدر (19 b) T.

۱۶ - صورت مکتوب پادشاه عجم اوزون حسن بحضرت سلطان

محمد خان فرستاده قبل از انهزام (20 a) F.

Bu mektub Ferîdûn I 278'de "Sultân Muhammed Hân Gazî hazretleri dergâhına Uzun Hasan tarafından mübâhât-güne tak-

dîm olunmuş nâme” başlığı altında bulunmaktadır. Fakat aslında Niksar Emîri Mehmed Bey’e gönderilmiştir. Krş. İA I 268; Belle-ten XIV/56, 638.

۱۷ — از جناب سلطان محمد بن مراد خان بجناب پادشاه عجم حسن

دراز - توقیعی فرستاده (20 b) T.

Ferîdûn I 278-9 (16. mektubun cevabı olarak zikrediliyor).

۱۸ — فتحنامه انہزام اوزون حسن در ترجان کہ بجناب سلطان

عبدالله نوشته (21 a) T;

Ferîdûn I 283’de doğru olarak “Şehzâde Sultân Cem’e”.

۱۹ — از میران شرق نور علی بك به سلطان احمد میرزا بن اغورلی

بن اوزون حسن فرستاده است برای تحریک سلطنت (22 a) F.

۲۰ — این مکتوب بسطان بایزید خان آمده است از میران شرق

برای شہزادہ مذکور میرزا احمد (22) F.

Ferîdûn I 330-1.

۲۱ — سلطان بایزید بامیر دیاربکر طای قاسم فرستاده است رحمہالله

F. (۲۳ a)

Ferîdûn I 302-4.

۲۲ — صورت فتحنامه کہ در وقت انہزام رستم و غلبہ احمد میرزا

بشہزادہ سلطان محمد فرستاده درکفہ (۲۴ b) T.

Ferîdûn I 336: “Sultân Bâyezid Hân-ı Gazî hazretleri dergâ-hından Kefe cânibinde bulunan Şehzâde Sultân Mehmed’e Uğurlu Ahmed’in (Şehzâde Ahmed’in olacak) muzafferiyetine dâir gönde-rilen emr-i hümâyûn”

۲۳ — موعظه از بقایای قصہ سلطان جم (25 a) T.

۲۴ — اردبیلی (ازدبیل : N) اوغلی شاه اسماعیل دن ابتدا سلطان

بایزید خانہ گلن مکتوب در زمان خروجندہ (26 a) F.

Ferîdûn I 345.

۲۵ — عجم پادشاهی جانبدن سلطان سلیم خانه گلمشدر شهزاده ایکن
F. (26 b)

Ferîdûn I 368-9: "Sultan Ya'kub'dan".

۲۶ — شاه اسمعیل بجانب مرحوم سلطان بایزید فرستاده بعد از آمدن
وی بقیصریه که بقصد علاءالدوله بك عسکر کشیده بود (27 b). F.

۲۷ — شاه اسماعیل بسطان مصر قانصوالغوری فرستاده است
A. (28 a)

۲۸ — از جانب شاه اسمعیل بجانب سلطان سلیم خان علیه‌الرحمة والغفران
F. (31 a)

۲۹ — نظیره، مکتوب تاجی زاده که بسرخ سر اسمعیل بن حیدر فرستاده
بود از جانب حضرت سلطان سلیم خان علیه‌الرحمة والغفران لمولانا مرشد
العجم (32 b). F.

Ferîdûn I 382-383.

۳۰ — از جانب سلطان سلیم خان علیه‌الرحمة والغفران بجانب شاه
اسمعیل مقهور که بقلج نام جاسوس گرفته و محبوس فرستاده از قصبه
ازنکمد از منشآت تاجی زاده (34 a). F.

Ferîdûn I 379-381. — Lutfî Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osman*. Nşr.
Âlî (Ist. 1341) 208-213. — Hâce Sa'dü'd-din *Tâcü't-tevârih*. II
(Ist. 1279) 246.

۳۱ — وله از حضرت سلطان سلیم به شاه اسمعیل فرستاده از قصبه
ارزنجان از منشآت تاجی زاده و نشانی اولنه یازلشدر (36 a). T.

Ferîdûn I 383-384.

۳۲ — وله از حضرت سلطان سلیم بشاه اسمعیل فرستاده از قصبه
ارزنجان از منشآت تاجی زاده طغرایی به طغرایش (36 b). T.

Ferîdûn I 385-386.

۳۳ — صورت ظفرنامه که به وقت انهام شاه اسمعیل در جنگ
چالدران به قاضی ادرنه فرستاد (37 b). T.

Ferîdûn I 34-3969.

- ۳۴ — مکتوبی که سلطان سلیم خان به خاقان سمرقند عبید خان فرستاد بعد از جنگ سرخ < سر از > انشای نشانجی زاده (33 b) F.
- ۳۵ — از جناب مرحوم سلطان سلیم خان بجناب عبید خان از منشآت جعفر چلبی تاجی زاده طغرایی (43a) F.
- Ferîdûn I 374-377.
- ۳۶ — مکتوب دیگر از جناب مرحوم سلطان سلیم خان بجناب شرق (45 b) T.
- ۳۷ — حضرت سلطان سلیم خان بسطان مصر قانصو الغوری فرستاده از منشآت سعدی بك (47 a) T.
- Ferîdûn I 425-6.
- ۳۸ — از جناب سلطان سلیم خان بجناب سلطان مصر قانصو الغوری در فتح ولایت دیاربکر بعد از انهزام قراخان و آمدن سراو از دست بیقلو محمد پاشا میرمیران دیاربکر (47 b) A.
- Ferîdûn I 419-411.
- ۳۹ — از جناب حضرت سلطان سلیم خان بجناب سلطان مصر قانصو الغوری (49 b) A.
- Tarihi: Evâil-i Zilka'de 919.
- ۴۰ — از جناب مرحوم سلطان سلیم علیه رحمة الملك الرحیم بجناب سلطان مصر سلطان قانصو الغوری (51 a) T.
- Ferîdûn I 424-5.
- ۴۱ — مکتوب دیگر از جناب مرحوم و مغفور سلطان سلیم خان بجناب سلطان مصر قانصو الغوری (52 b) T.
- Ferîdûn I 426-7.
- ۴۲ — از منشآت مرحوم مولانا ادریس در فتح مصر نوشته بجناب شیخ ابراهیم شاه شروان (53 a) F.

Ferîdûn I 437-444

۴۳ - صورت فتحنامه' قلعه' اینه بختی ببعض قضاة ولایت فرستاده

T. (60 a)

Ferîdûn I 337.

۴۴ - صورت فتحنامه' بلغراد بفرهاد پاشای وزیر آمده از منشآت

حیدر چلبی < در > ابتدای غزاوای سلیمان خان (60 b) F.

Ferîdûn I 519'da yalnız unvan kısmı var.

۴۵ - صورت فتحنامه' قلعه' ردوس که بوزرا و امرا فرستاده از منشآت

حیدر چلبی (63 a) T.

Ferîdûn I 522-525: "Bursa hâkimine gönderilen feth-nâme".

۴۶ - صورت فتحنامه' قلعههای متون و قرون که بشهزاده سلطان

احمد فرستاده (66 b) T.

Ferîdûn I 338-9.

۴۷ - صورت فتحنامه' که در وقت انهزام قره بغداد به شهزاده

عبدالله فرستاده بود (68 b) T.

Ferîdûn I 319-320.

۴۸ - از جانب شاه اسمعیل بجناب حضرت سلطان سلیمان بعد از فتح

قلعه' رودوس بطریق تهیه' فتح و تعزیه' وفات مرحوم سلطان سلیم علیه

رحمة الملك الرحيم الكريم و اسكنه فی جنة النعيم (69 b) F.

Ferîdûn I 525-6.

۴۹ - از جانب شروان شاه شیخ ابراهیم بك بجناب حضرت سلطان

سلیمان که با ایلچی شاه اسمعیل معاً آمد بعد از فتح قلعه' رودوس (70 b) F.

Ferîdûn I 527-8.

۵۰ - از جناب حضرت سلطان سلیمان خان جواب مکتوب شاه اسمعیل

با ایلچی خود فرستاده بعد از فتح قلعه' ردوس از منشآت حیدر چلبی

F. (71 b)

Ferîdûn I 526-7.

۵۱ — جواب مکتوب شروان شاه از جناب سلطان سلیمان که بازبوساطت ایلچی ایشان فرستاده بعد از فتح قلعهٔ ردوس از منشآت حیدر چلبی رئیس کتاب (72 a) F.

Ferîdûn I 528.

۵۲ — از جناب حضرت سلطان سلیمان بجانب حاکم گیلان از بهر تجسس هلاک شاه اسمعیل از منشآت حیدر چلبی رئیس کتاب (72 b) F.

Ferîdûn I 540-1.

۵۳ — محمد گرای خانه پیری پاشا جانبدن ارسال اولمشدر حیدر چلبی انشاسیله (74 a) T.

۵۴ — تاتار خانلرندن اسلام خانه ارسال اولنان حکم شریفک صورتی در مرحوم حیدر چلبی یازمشدر (74 b) T.

Tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki hâliyâ Der-gâh-ı cihân-penâh ve bârgâh-ı hilâfet-destgâhuma mektûb gönderip bi'l-fi'l emr-i şerîfimle nasb olunan Cenâb-ı emâret-meâb Saâdet Giray Hân-Dâmet meâlîhu-dan ba'zı mîrzâların ve halkın müteneffir olduğun ve ba'zı reâyâya zulm ü taaddîsin i'lâm edip dahî "Mîrzâlar ve sâir reâyâ beni hânlık için taleb ederler" deyü bu def'a müşârün-ileyhin üzerine gelip vâki' olan hâdiseye sebep beyân eylemişsin ve bu husûs için Mamaş ve Bahtiyâr ve Devletbaht nâm mîrzâlar dahi mektûblar irsâl eylemişler. Bu bâbda her ne demiş isen, mîrzâların dahi mektûblarında her ne ki denilmiş ise alâ-sebîli't-tafsîl mefhûm [ü] ma'lûm oldu. İmdi bundan sâbık, hânlık husûsu için nizâ' edib mezkûr mîrzâlar[1] tahrîk ile tefrika ve ihtilâl ve husûmet ü cidâl vâki' olduktan sonra sen ve cümle mîrzâlar tevbe ve nedâmet edib min-ba'd müşârün-ileyh için "Hânlıkta mukarrer olsun, bi-vechin mine'l-vücûh muhâlefet ve isyân sudûr bulmasın" deyü ahd ü şart eyleyip, dahî bâb-ı gerdûn-iktidârım cânibinden kar'-ı bâb-ı istîmân kılıp, kemâl-i itâat ve muvâfakat üzere olunmak mukarrer ve musammem kılınmıştı. Ve el-hâletü hâzihi çünkü arz eylediğin üzere, "Müşârünileyhten fermân-ı

hümâyûnuma muhâlif ba'zı evzâ' sâdır oldu" deyü âdet-i kadîme muktezâsınca sūd-de-i adâlet-bahşîma gelinip, i'lâm-ı ahvâl olunup, dahî istid'â-yı inâyet olunmak lâzım idi. Eyle olsa hük-m-i şerîf-i vâcibü'l-ittibâim vardıkta gerektir ki sevâlif-i a'vam ve sevâbık-ı eyyâmıdan mukarrer ve muhakkak olan âbâ ve ecdâdın kanûnun riâ-yet edip anlar ne vechile âbâ-i kirâm ve ecdâd-ı izâmım - Enara'llahu berâhînehum - âstânelerine gelip temhîd-i ubûdiyyet ve ihlâs ve te'kîd-i istikamet ve ihtisâs edip berât ve sancak alagelmişler ise sen dahî Dergâh-ı felek-iştibâhıma gelib sıdk-ı ubûdiyyet ve kemâl-i ihlâsını ızhâr kılıp, dahî şeref-i dest-bûs-i şerîfimle müşerref olduktan sonra berât-ı izzet-âyât ve sancak-ı rif'at-sıfâtımla muğtenem ü müstes'ad vâki' olasın. Bu bâbda aslâ kalbine havf u haşyet büründürmüyesin ve şöyle ki bu def'a fermân-ı hümâyûnuma muhâlefet edip hüsn-i itâat ve ihlâs ile sūd-de-i saâdetime gelip mülâkî olmıyasın mîn-ba'd kat'â kavline i'timâd olunmayıb temerrüd ü taannüd üzere musırr olduğun takdîrce dahî Dergâh-ı gerdûn-ıktudârim cânibinden gereği gibi tedârükün olunmak mukarrerdir. Şöyle bilesin, alâmet-i şerîfe i'timâd-ı tâm ve i'tikad-ı tamâm kılasın. Tahriren fî Ramazâni'l-mübârek, Sene 931.

۵۵ — پادشاه گردون اقتدار حضرت سلطان سلیمان نامدار ایله شاه

طهماسب صلح اتدکده گلن مکتوب (75 b) F.

۵۶ — بوجانبدن کیدن نامه‌نک صورتی در که صلح مابین واقع

اولشدر (78 b) T.

Ferîdûn II 52-54: "İrân şâhı Şâh Tahmâsb tarafına mezheb-i rafzın butlânı hikâyeleriyle isdâr buyurulan nâme-i hümâyûn".

۵۷ — از جانب شاه زاده سلطان سلیم بن سلطان سلیمان خان پیش از

جلوس بوقت گریختن سلطان بایزید مع اولاده از جنگ خودش بجانب

شاه طهماسب فرستاد برای ارسال کردن گریخته‌گان مزبوران (80 a) T.

Ferîdûn II 34-36.

۵۸ — جزیره قبرس فتح اولندکده درگاه معلادن عموماً بگلر بگی لره

گیدن بشارتنامه طریقنده احکام شریفه صورتی در (82 a) T.

Emîrû 'l-ümerâi 'l-kirâm, kebirû 'l-küberâi 'l-fihâm, zü 'l-kadri ve'l-ihtirâm, sâhibü'l-izzi ve'l-ihtîşâm, el-muhtass bi-inâyeti'l-Meliki'l-Allâm Bağdad Beglerbeğisi -Dâme ikbâluhu- tevkî'i refî'i hü-mâyûn vâsil olıcak ma'lûm ola ki bi-Înâyetillâhi Taâlâ serîr-i saâdet-masîr-i husrevâneme cülûs-i hümâyûnum müyesser olalıdan beri evliyâ-yi dîn ü devlete îânet ve a'dâ-yı bed-râya ihânet ü hakârete inân-ı azîmetim mebzûl ü masrûf olmak âdet-i hasene-i mülûkâ-nemden, Venedik Dozu دین -i laîn ve müfsid ü dalâlet-âyîn kadîmü'l-eyyâmdan âbâ-i kirâm ve ecdâd-ı izâm ve südde-i saâdet-nizâmımıza da'vâ-yı itâat ü inkıyâd üzere olmağın, şemşîr-i zafer-meâsirimizden bir müddet ruhsat ü emân bulmağla kâse-i ser-i şer-eseri bâde-i gaflet ü gurûr ile mâlâmâl olup, nihâdında merkûz olan âsâr-ı habâset ü fesâdı ızhâr ve suret-i itâatte sırren hıyânet eyleyip yetmiş iki millette mevcûd olan evzâa irtikâb edib, deryâdan sefer eden huccâc-ı zevi'l-ibtihâci ve tüccâr ü züvvârı fırsat bulduklarınca katl ü hakâret ve mâl ü menâllerin nehb ü gâret edip câdde-i itâat ü sadâkatten udûl eylediği ecluden, bahr ü berden sefer-i zafer-eser tedârük olunup menba'-ı fitne vü fesâd olan cezîre-i Kıbrıs'a gazâ vü cihâd içün südde-i... bünyânımızda olan asâkir-i mansûreden bir mîkdârına vüzerâ-yı Âsaf-rây-ı saf-ârâdan düstûr-i mükerrrem, müşîr-i müfahham, nizâmü'l-âlem, müdebr-i umûrül-cumhûr bi'r-re'yi's-sâib, mütemmim-i mehâmmü'l-enâm bi'l-fikri's-sâkîb, mümehhid-i bünyânü'd-devleti ve'l-ikbâl, müşeyy d-i erkânü's-saâdetü ve'l-iclâl, el-mahfûf bi-sunûf-i avâtıfı'l-Meliki'l-A'lâ, vezîrim Mustafa Paşa -Edâma'llahu Teâlâ iclâlehu - serdâr ta'yîn olunup, deryâdan cezîre-i Kıbrıs üzerine azîmet edib, sehl zamânda cezîre-i mezbûrenin mahall-i kîtâl ve menzil-i cidâline varıp, evvelâ Lefkoşa nâm hisâr-ı üstüvârı kuşadıp, her cânibinden meterrisler kurup, ümerâ ve zuamâ ve erbâb-ı tîmâr ve rüesâ ve yeniçeri kullarım meydâna girip, kable's-süyûf islâm ve yâhud edâ-yi cizye zimmetlerine iltizâm muktezâ-yı şer'-i kavîmden olmağın teklîf olundukta hiç birin kabûl etmeyib mukabeleye ikdâm eyledikleri ecluden kırk gün ale't-tevâlî eyyâm ü leyâlîde saf-şiken toplar ve darbzenler ile harb ü kîtâl ve ceng ü cidâl olup, etrâf ü cevânibden kûhmisâl topraklar sürülüp, her taraftan gedikler açılıp, tahassun eden a'dâ-yı bed-endîşin üzerine yürüyüşler olup, bi-Înâyeti'llâhi Teâlâ zamân-ı kalilde feth-i cemîl müyesser olup, kal'ada bulunan a'dâ-yı

bed-râydan kırk bin mîkdârı melâîn-i bî-dîn alef-i şemşîr-i cihân-gîr ve ehl ü ıyâlleri giriftâr-ı zencîr ve esîr ve mâl ü menâlleri gâret ü hasâret ve guzât-ı mücâhidîn mâ-beyninde kısmet olunup kal'a-i mezbûre tevâbi' ve levâhikiyle havza-i hükûmet-i husrevânemize dâhil olduktan sonra âlât-ı harb ü kıtâl ile asâkir-i mansûremiz Gerniye nâm hisârlarına dahi teveccüh ü azîmet mukarrer olıcak içinde olan melâîn feth olunan kal'a-i Lefkosa ahvâline haber-dâr olup, asker-i islâmın kıtâl ü cidâline tahammül muhâl idüğün bilip, başların halâs etmek için hulûs-i hâl ile bi'z-zarûri itâat ve kal'a-i Gerniye'nin miftâhın teslim edib üftân ü hizân memâlik-i Frengistân'a revân olup, ba'dehu Magosa nâm kal'aları ki cümlesinden hasîn ü üstüvâr ve kemâl-i metânet ile iştiâr bulmuş ve evsâf-ı metâneti dillerde mezkûr olmuştur, kezâlik ânı dahi asâkir-i mansûremiz ihâta ve muhâsara eyleyip, etrâf ü cevânibden âna dahi azîm topraklar sürülüp, cibâl-misâl kulleler [binâ] olunub ve hendekler kesilip, lağım-lar ile sokaklar peydâ olup, kulleleri altında kazılan lağım-lara barut ile âteşler urulup, kal'a divârının ekser yerleri yıkılıp, hâk ile yek-sân olup, asâkir-i İslâm, kullelerine hücum edip, metîn olan [kullelerin?] ve yat ve yarakların ve bi'l-cümle hisârlarının ekser yerlerin aldıklarında içinde bakıyyetü's-süyûf olan melâîn, serdârları olan bî-dîn ile, cânların halâs etmek ümmîdiyle vire bayrakların kaldırıp emân ü ihsân istid'â eylediklerinde kal'a-i mezbûrenin dahi miftâhın teslim edib, uluvv-i âtîfet-i şâhânemizden soltat ve serdârlarına ve ehl [ü] ıyâllerine emân-ı şerîfimiz câiz görölüp, reâyâsından otuz bin mîkdârı reâyâ [yı] rakaba-i rıkiyyetlerinde rıbka-i itâate getirip, sâir memâlik-i mahmiyyemiz reâyâsı gibi âsûde-hâl ve müreffehü'l-bâl olduklarından sonra ol menhûsü'l-murâd ve ma'kûsü'l-i'tikad melâîn-i dalâlet-nihâdın elinde mahbûs olan asâkir-i İslâmın hâline suâl olundukta nakz-ı ahd ü emân ve fesh-i mûcib kelimât-ı nâ-sezâ ile, ba'de'l-emân elinde mahbûs olunan ehl-i İslâmdan ba'zuların katl edib fezâhate müstehakk olduklarına i'tirâf etmeğîn, serdârları olan mel'ûn-i bî-dînin kulakları kesilip, zecr ile teşhîr ve giriftâr-ı kayd ü bend-i zencîr ve a'vân ü ensârı tu'ma-i şîr-i şemşîr ve bakıyyetü's-süyûf olan tevâbii esîr kılınıb, zikr olan hisâr-ı üstüvârları dahi memâlik-i mahrûse-i husrevânemize ilhâk olunub, ve Donanmây-i Hümâyûnumla deryâ cânibinden giden bir mîkdâr asâkir-i musret-şîarımıza dahi düstûr-i mükerrerem, müşîr-i müfahham, nizâmü'l-âlem müdebbir-i umûrü'l-cumhûr

bi'l-fikri's-sâkıb, mütemmim-i mehâmmü'l-enâm bi'r-re'yi's-sâib, mümehhid-i erkânü's-saâdeti ve'l-iclâl, müşeyyid-i bünyânü'd-devleti ve'l-ikbâl, el -mahfûf bi-sunûfi letâifi'l-Meliki'l-A'lâ, vezîrim Pertev Paşa - Edâma'llahu iclâlehu - serdâr nasb olunup, ol dahi Donanmâ-yi Hümâyûnumuz ile melâin-i mezbûrîn vilâyetlerine tâbi' olan Grit ve Kefalonya ve Çuka ve زاکه¹ adalarına varıp, yakıp yıkıp, nice kilâ' u bıká' u kurâları gâret olunub, bulunan kefereyi kılıçtan geçirip, mâl ü menâllerin gâret ü hasâret edib, ehl ü ıyâllerin elli bin mıkdârı neferin esîr ü giriftâr-ı kayd (ü) bend-i zencîr edip, ibtidâ-i adâvette memâlik-i mahrûsemizden müstevlî oldukları² ثمود kal'asın bir günde feth ü teshîr edib, ve Venedik mel'ûnlarına zâd ü zevâd ile muâvenet ü muzâheret edib isyan üzere olan Arnavud tâgîlerinin teskîni için gönderilen asâkir-i mansûremize serdâr ta'yîn olunan düstûr-i mükerrem, müşîr-i müfahham, nizâmü'l-âlem, müdebbir-i umûrû'l-cumhûr bi'r-re'yi's-sâib, mütemmim-i mehâmmü'l-enâm bi'l-fikri's-sâkıb, mümehhid-i bünyânü'd-devleti ve'l-ikbâl, müşeyyid-i erkânü's-saâdeti ve'l-iclâl, el-mahfûf bi-sunû fi avâtufi'l-letâifi Meliki'l-A'lâ, vezîrim Ahmed Paşa Edâma'llahu iclâlehu - dahi ol mahalde, Müşârün-ileyh vezîrim Pertev Paşa Edâma'llahu iclâlehu - varmazdan mukaddem küffâr-i hâk-sârın taburların basıp, bozup, kimin kılıçtan geçirib ve kimin esîr edib, ba'dehu küffâr-ı hâk-sârın metânetle meşhûr olan hisârlarından Ülgün ve Bar nâm kal'aların ve andan gayri üç kal'aların feth edip memâlik-i mahrûsemize ilhâk oldu. Ve düstûr-i mükerrem, müşîr-i efham, nizâmü'l-âlem, müdebbir-i umûrû'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb, mütemmim-i mehâmmü'l-enâm bi'r-re'yi's-sâib, mümehhid-i bünyânü'd-devleti ve'l-ikbâl, müşeyyid-i erkânü's-saâdeti ve'l-iclâl, el-mahfûf bi-sunûfi avâtufi'l-Meliki'l-A'lâ Vezîr-i A'zamım Mehemed Paşa - Edâma'llahu iclâlehu - nun ferzend-i ercmeni olan iftihârü'l-ümerâi'l-kirâm, muhtârü'l-küberâi'l-fihâm, zü'l-kadri ve'l-ihitrâm, el-muhtas bi-mezîdi inâyeti'l-Meliki'l-Allâm Kâsım - Dâme uluvvuhu - emrim üzere, vâlî olduğu Hersek ser-haddinde bir nice def'a kadirge ve barçaların alıp, üç bin keferi ile fesâd niyyetine gelen بحسنه

¹ Diğer kaynaklarda زاکيه şeklinde geçen Zanto adası. Aşağıdo زاکينه şeklinde yazılıyor.

² Sobotta.

nâm bed-nâm-ı mel'unu ele getirip, kayd-ı bend-i zencîr edib, atabe-i ulyâma bir nice def'a yarar diller göndermiştir. Ve Müşârün-ileyh Vezîr-i A'zamım - Edâma'llahu iclâlehu - nun akreb-i akrabâsından olan ihtiyârü'l-ümerâi'l-fihâm Ferhad — دام عزه — kemâl-i şecâat ü şehâmet ve hüsn-i tebbir ü firâset ile mevsûf olmağın, memâlik-i mahrûsemiz ser-haddinde melâîn-i mezbûrînin tarafından olan Kilis sancağı¹ ve ol ser-haddin hıfz u hırâseti mûmâ-ileyhe tefvîz olunmağın, cibilletinde merkûz olan âsâr-ı celâdet ü şehâmetlerin anlar dahi zuhûra getirib, melâîn-i mezbûrînin Zadra etrafında olan üstüvâr ü nâm-dâr hisârlarından on bir pâre kal'aların feth ü teshîr edip dahi kimin hedm ve kimin ta'mîr ve içlerinde bulunan küffârı giriftâr-ı zencîr ve esîr edip, bi-inâyeti'llâhi Taâlâ zamân-ı sehilde bu denlü fütûhât-ı cemîle müyesser olup, kılâ' u bıkâ' u memleketleri memâlik-i mahrûsamıza ilhâk olunup, ma'bedleri medâris-i ilm ü dîn ve mesâcid-i ehl-i İslâm olmuştur, El-hamdü li'llâhi Taâlâ hemîşe a'dâ-yı dîn ü devlet makhûr ve evliyâ-yı mülk [ü] millet muzaffer ü mansûr olmağdan hâlî olmya. Hâlâ bu fütûhât-ı hümâyûn ve gazevât-ı behcet-efzûnun i'lâmı için fülân irsâl olundu. Vusûl bulduktâ Âstâne-i saâdet-medârimıza tâbî' olan kurâ ve emsâra ve ümerâ-i zevi'l-i'tibâra bu ahbâr-ı meserret-âsârı i'lân ü ihbâr eyliyesin ki gereği gibi şenlikler ve şâdılıklar eyleyip devam-ı devlet-i rûz-efzûnum ve sebât-ı haşmet-i saâdet-makrûnum daavâtına iştigal göstereler.

۵۹ — صورت مکتوب وزیر غازی حضرت سنان پاشا یسرالله ما یشاء

T. (84 b) بجانب آغای یکچریان درگاه عالی مرده قلعهای تنوس

۶۰ — حضرت سلطان سلیمان علیہ الرحمۃ والغفران جانب شرقہ حین

توجہدہ اولوب عساکرک بعضی اسکدارہ سفاینہ عبورده ایکن شاه طہاسب جانبندن التماس صلح ایچون سید محمد نام ایلچی ایله گلن نامہنک

T. (92a) جوابیدرکہ کندو آدہمیلہ ارسال اولشددر

۶۱ — سعادتلو پادشاه حضرتلرینک جانب شریفلرندن میرمیران وان

خسرو پاشا و سلطان سلیم جانبندن چاوش باشیسی علی آغا معاً شہزادہ

سلطان بایزیدک طلبنہ ارسال اولنوب شاهہ گوندرلن نامہدر

T. (95 b)

¹ Bosna'daki "Kilis,,"

Feridûn II 30-33.

۶۲ - مرحوم سلطان سلیم بن سلیمان خان علیه الرحمة والغفران
حضرتلرینک تهنیه جلوسی ایچون شاه طهاسب جانبندن گلن نامه نك

جوابیدرکه قره حصار شرقی بگی الیاس بك ایله ارسال اولمشدر (99 a) T.

۶۳ - شهزاده سلطان بایزید گریزان اولوب شاهه واردوقده عقبنجه
شهزاده سلیم خان مذکورک طلبی اچون طوراق اغا ایله مکتوب گوندردوکه
شاه طهاسب جانبندن گلن جوابنامه در (100 b) T.

Feridûn II 36-38.

۶۴ - وزیر محمد پاشا یسّرالله مایشاء حضرتلری عسکره سردار
اولوب سلطان بایزیدک اوزرینه ارسال اولندوقده شاهک مرتبه وزارتنده
اولان < طرفندن > گوندریلان مکتوب (102 b) T.

۶۵ - شاهک وکلاسندن پاشا حضرتلرینه (104 b) T.

۶۶ - اول جانبدن محمد پاشایه گلن فارسی مکتوبک صورتیدر

F. (106 a)

۶۷ - شاه طهاسبک وکلاسنه وزرا جانبندن ارسال اولنان نامه شریفک

صورتیدرکه نقل اولندی (107 a) T.

۶۸ - شاه طهاسب شهزاده سلطان بایزید حبسندن صکره برو جانبدن
علی پاشا وحسن آغا ایلچی ارسال اولنوب شهزاده بایزید ویرملک مقرر
ایکن بعض عناد نهادلرؤک ارشاديله ویرمکده توقّف کوستریچک
برو جانبدن وزرای صاحب رأیک شاهک وکلاسنه گوندردوکلری مکتوب
شریفک صورتیدرکه نقل اولندی (109 b) T.

۶۹ - تاتار خانندن کفه قاضی سنه گلن مکتوبک صورتی درکه ذکر

اولنور (112 b) T;

۷۰ - < مکتوب دیگر > (114 b) T.

۷۲ – پادشاه عالم پناه سفره توجّه ایدیجک انعام اوقتی ایچون حکم

صورتی (116 b) T.

۷۲ – شاه طهاسب جانبندن سلطان مراد خان خلّدت خلافته حضرتلرینک

جلوس شریفلرینه مبارک باد ایچون طوقاق سلطان گتوردوکی نامه‌نک
جوابیدرکه دخی اُلحی بونده ایکن طهاسبک فوت اولوب یرینه اسماعیل
شاه اولدوقده بوجانبندن بی خبر شکلنده مذکور اُلحی بی گِیرو طهاسبه مراجعت

طریقيله گوندریلن نامه صورتیدر (117 a) T.

۷۳ – صورت فتحنامه جزیره قبرس بدست غازی مصطفی پاشا

T. (125 a)

Çün Cenâb-ı fettâh-ı mâlikü'r-rikâb ve hudâvend-i vehbâb-ı müfet-
tihu'l-ebvâb –Azze şânuhu ve teâlâ– Sultân-ı enbiyâ ve Serdâr-ı hayl-i
asfiyâyı –Aleyhi ve âlâ âlihi tahiyetu ve't-teslim– râyet-i izzet- âyet-i
«وینصرک الله نصرأ عزیزاً» ile i'zâz ü tekrîm ve ebvâb-ı kılâ'-ı nasr ü
fütûhu miftâh-ı nusret-iftitâh-ı «انآ فتحنا» ile meftûh kılıb hilâ-
fet-i Server-i kâinâtı cenâb-ı celâlet-meâb-ı seniyyü's-sifâtıma müyesser
eyledi, lâ-cerem vazîfe-i hilâfet ü tâc-dârî ve şerîta-i niyâbet ü şehri-
yarî ol na'mâ-i celîlenin merâsim-i hamdin edâ ve mevâhib-i cezîl-
enin mevâcib-i şükrün kazâ içün «وجاهدوا فی سبیل الله بأموالکم وأنفسکم»
emr-i şerîfine iktidâ ve ol misâl-i bî-misâle imtisâl ve iktifâ olmağın,
dâimâ i'lâ-i a'lâm-ı Kelime-i ulyâ ve ihyâ-i merâsim-i şerîat-i
garrâ ve a'dâ-i kîne-hâh-i bed-rây ile bahr ü berden cihâd ü gazâya
zimâm-ı himmet-i şâhâne ve inân-ı azîmet-i pâdişâhânem ma'tûf
kılınmak unânâ-i metâlib-i sâhib-kırânî ve kusârâ-i meârib-i kiş-
ver-sitânîden olup, hulûs-i taviyyet ile tasmîm-i niyyet olundukta
«والذین جاهدوا فینا» garrâ-i fehvâ-i Hâdî refik ve

«والذین جاهدوا فینا» garrâ-i fehvâ-i Hâdî refik ve fehvâ-i garrâ-i
«والذین جاهدوا فینا» garrâ-i fehvâ-i Hâdî refik ve fehvâ-i garrâ-i
«والذین جاهدوا فینا» garrâ-i fehvâ-i Hâdî refik ve fehvâ-i garrâ-i
«والذین جاهدوا فینا» garrâ-i fehvâ-i Hâdî refik ve fehvâ-i garrâ-i
«والذین جاهدوا فینا» garrâ-i fehvâ-i Hâdî refik ve fehvâ-i garrâ-i
«والذین جاهدوا فینا» garrâ-i fehvâ-i Hâdî refik ve fehvâ-i garrâ-i
«والذین جاهدوا فینا» garrâ-i fehvâ-i Hâdî refik ve fehvâ-i garrâ-i
«والذین جاهدوا فینا» garrâ-i fehvâ-i Hâdî refik ve fehvâ-i garrâ-i
«والذین جاهدوا فینا» garrâ-i fehvâ-i Hâdî refik ve fehvâ-i garrâ-i
«والذین جاهدوا فینا» garrâ-i fehvâ-i Hâdî refik ve fehvâ-i garrâ-i

mız olmuş iken bakıyye-i tuûm-i zuyûf-i süyûf-i kahire-i husrevâ-nemizden sunûf-i afv ve merâhim-i bâhire-i mülûkânemiz ile zill-i âtîfet ve sâye-i re'fetimizde ber-âverde-i himmet ve perverde-i ni'metimiz olub, mürûr-i eyyâm ve kürûr-i şühûr ü a'vâm ile Südde-i Seniyye-i Sidre-ihtirâmımıza an samîmi'l-fuâd da'vâ-i ubûdiyyet ve inkıyâd üzere iken tecâvîf-i dimâği, kıbâb-ı habâb-misâl, pür-havâ-i rûz-i sultânî ve sıfâl-i sek-i nefsi emmâresi olan kâse-i seri-şirret-şâresi bâde-i gurûr-i kâm-rânî ile memlû ve meşhûn olmağın keff-i pâ-yi irebi ser-hadd-i edebden bîrûn kılıb, deryâdan sefer ve cezâirden güzer eden huccâc-ı hidâyet-minhâc ve tüccâr-ı zevî'l-ibtihâca fırsat bulduklarında ruhsat vermeyib katl ü hakâret ve mâl ü menâllerin nehb ü gâret eyleyib, şerîta-i mülûkü riâyet eylemeyib, tarîka-i küfrân-ı ni'mete sülûk edib, sûret-i itâatte sırren hiyânet ve nakz-ı ahd ü emân ve neks-i eymân eylemeğın « وان نكثوا إيمانهم من بعد عهدهم وميثاقهم فقاتلوا أئمة الكفر » müceb-i şerîfi üzere mel'ûn-i ma'hûdun merkez-i dâire-i fitne ve fesâd olan nokta-i vücûdu sahâif-i hitta-i hâkten tîğ-i ser-tiz-i kahr-i tâb-nâkle hakk olunmak âmme-i âlemîne umûmen, selâtîn-i adâlet-âyine husûsen cümle-i vâcibât ve kâffe-i müfterezâtтан olmağın, ol niyyet-i hayr-hâtimet üzere bahrden ve berden sefer-i zafer-eser tedârük olunub mel'ûn-i mesfûre tâbî' Zadra ve Kotor nâm ma'sûrları havâlîsinde bakıyye-i kavm-i Semûddan tavâif-i Arnavud nevâir-i fitne ve fesâdı inâre ve devâir-i bağy ü inâdı idâre eyleyib, memâlik-i mah-rûseyi gâret ve a'dâ-i menhûseyi iânet ve reâyâyı izlâl ile memleket ü vilâyete ihtilâl verib nîran-ı isyân ve dalâlleri tamâm iştiâl bulmadan âb-ı tîğ-i tîz-iâb-reng-i hazm ü istisal ile teskîn olunmak lâzım ve mühim, belki cümle-i mehâmdan ehemm ü mütehattem olub, ol bâbda müşîr-i ekrem, düstûr-i efham Mehmed Paşa —Edâma'llahu iclâlehu— nun ki re'y-i saf-ârây-i isâbet-pezîri ile kâr-ı memâlik ve cemâhîr-i umûr-i saltanat revnak-ı temâm ve bâzâr-ı mehâmm-i enâm ve celâil-i ahvâl-i hilâfet revâc-ı mâ-lâ-keâm bulub, arsa-i mülk ü millette şîrâre-i şürûr muntafî ve mefâze-i fevz-metâlib-i evliyâ-i dîn ü devletten serâb-ı gurûr müntefî olub, ferzend-i dil-bend ve sülâle-i hûş-mendi olan şîr-i dilîr-i bîşe-zâr-ı gîr ü dâr ve hizebr-i ma'reke-gîr-i kûh-sâr-ı kârzâr, iftihârü'l-ümerâ-i kirâm Kâsım —Dâme izzuhu— celâdet ü firâset ü kiyâsette « الولد سرّ ابيه »

muktezâsınca vâlidine şebîh olmağın mezîd-i âtufet-i husrevânemden Hersek sancağın âna inâyet ü ihsân ve Kilis sancağını akrabâsından peleng-i bîşe-i endîşe-i cihâd, kîdvetü'l-ümerâî'l-kirâm Ferhâd Dâme izzuhu-ya tefvîz ü taklîd eyleyib, sancakları serhadd-i memâlik-i islâmiyyette vâki' olmağla muhâfaza-i hudûd-i vilâyet-i mahmiyye için ta'yîn olunub, lâkin zikr olunan melâîn-i hâsirîn ü gürûh-i dalâlet-âyînin mazarratların def'e fırsat düşer ise kîtâle ruhsat verilmekle ve tînetlerinde merkûz olan âsâr-ı hamîyyeti ızhâr edib, küffâr-ı bed-kirdâr ile bir nice def'a kârzâr eyleyib, mazarratların def'e sarf-ı merâsim-i iktidâr kılıb, ol cevânibde olan hisâr-ı nâm-vâr ve kılâ'-i üstüvârlarından on bir kıt'a kal'aların feth ü teshîr ve kılâa tahassun edenlerin ekserin tu'ma-i şîr-i şemşîr ve kimin esîr ve giriftâr-ı zencîr ve beş pâre kadirga ve yirmiye karîb kalita ve iki pâre barçaların ve bi'l-cümle ol cânibe güzer edib manzûr-i nazar-ı zafer-manzarları olan gemilerini bîş ü kem âsâr-nümây-i «فاغر قناهم في الميم» kılıp ve bunlardan mâadâ şîrzime-i Fireng-i bî-hengin nâm-dâr serhenglerinden باجسته nâm lain-i bî-dîn üç bin mikdârı cündî ve şeyâtîn-i dalâlet-âyîn ile da'vâ-i merd ve mîr-i müşârün-ileyh ile sevdâ-yi neberd kılıb çengâl-i çeng-i ceng-âheng ile mûmâ-ileyhi şikâr niyyeti ile serhadd-i mezbûreye azîmet eyleyib geldikte müşârün-ileyhin dahi dîde-i basîreti hâb-ı gafletten bidâr olmağla ol lain-i bed-kirdârı ebtâl-i ricâl ve guzât-ı peleng-intikâm ile istikbâl edib, mîkrâz-ı samsâm ile biçilmiş ve süzen-i sihâm ile dikilmiş dir'-i âhenîn yerine cism-i bî-endâmına dürrâa-i hûnîn geydirib ve yanınca bile gelen erbâb-ı küfr ü nifâkı nîrân-ı gîr ü dâr ve tîğ-i âteş-bâr ile ihrâk ve çehre-i dalâlet-behre-i vücûd-i nâ-pâklerin alûde-i hâkister-i kahr ü helâk ve fersûde-i hâk eyleyib, rîsmân-ı gırîv ü figân ile kandîl-i âh-ı âteş-nâkleri peyveste-i zirve-i nüh-kıbâb-ı eflâk olub, sinân-ı nîze-i cân-sitânlarından revân olan kan gâze-i nev-arûs-i gazâ ve neyân-i rumh-i râhat-zidâları hûn-i a'dâ ile muhannâ olup, âsîb-i tîğ-i rahşân-ı berk-nişânlarından cân-ı gerdûn.....¹ ve âşûb-i top-i âsmân-kûb-i sâika-feşânlarından diyâr-ı Alaman² ve kılâ'-ı Efrenc hâk-sâr ü vîrân olmağla nehîb-i savlet-i bâhire-i husrevâne-

¹ Metinde : جان كردون كشان خراسان

² Metinde : دیار دریایار الامان

mizden beşere-i ma'şer-i erbâb-ı isyân kehrubâ-mânend yerekan ve sadmet ü satvet-i kâhire-i hıdîvânemizden âyîne-i âftâb-ı âlem-nümâ-âsâ mübtelâ-yi hafakan ve serâsîme ve medhûş olup, ne tuşa yapışacağıın bilmeyip, vâdî-i hayrette ser-geşte vü hayrân ve bevâdî-i zucrette dem-beste vü ser-gerdân iken asl huccâc ü tüc-câra madde-i ızrâr ve illet-i sefk-i dimâ' ve demâr olan cezîre-i Kıbrıs'ı me'vâ eyliyen ashâb-ı nâkûsun kârbâr-ı âr ü nâmûsun târ ü mâr ve lâşe-i tuğyân-nûşların gıdâ-yı mûr u mâr kılıb ibtidâ-i zuhûr-i dînden ilâ hâza'l-hîn selâtîn-i mâziye-i ma'delet-âyîn bi'z-zât varıb kuvvet-i kâhire ile unveten mesâlik-i teshîrine sülûk edemeyib hasretü'l-mülûk kalan hısn-ı hasîn ve hisâr-ı metîninin kenâyis-i rehâbîn ve meâbid-i evsânı medâris-i ilm-i dîn ve mesâcid-i ehl-i îmân kılmak kadîmü'z-zemândan zamîr-i münîr-i dürrî-lemeân-ı husrevânemde halecân-ı hâtır-nişân eylemeğın, avn ü inâyet-i Hudâ-i bî-çûn ile taht-ı saâdet-baht-ı Süleymânî üzere Selimâne cülûs-i Hümâyûn müyesser oldukta şa'saa-i âftâb-ı âlem-tâb-ı saltanatım medâr-ı karârdan mihr-i pür-envâr gibi âfâkı pertev-i feth ü zafer ile münevver etmek ser-nâme-i takdîr-i ezel ve fihrist-i cerîde-i sun'-i lem-yezelinde mestûr ü muharrer ve merkum ü mukarrer olmağın bi'z-zât livâ-i sefid-i nusret-nevîdim mezkûr münâfik-ı anîd savbına hâfik olmağa ihtiyâc olmayıb, südde-i saâdet-karînimde olan asâkir-i müslimîn ve cünûd-i muvahhidînden kifâyet mikdârı leşker-i cerrâr-ı düşmen-şikâre vüzerâ-yı Âsaf-rây-ı saf-ârâ-yı salâbet-şîarımından niheng-i peleng-çeng-i lücce-i kârzâr, düstûr-i mükerrrem, müşîr-i mufahham Mustafa Paşa[yı] serdâr nasb edib, bâd-peymâ ve sebük-refât merâkib-i kevâkib-şümâra asâkir-i nusret-measir ile süvâr ve hem-inân-ı nesîm-i şimâl olup ﴿فی موج كالجبال﴾

kat'-ı menâzil ve tayy-i merâhil ile zemân-ı sehilde menzil-i ma'hûde nâzil oldukta tezâhum-i nüfûs ve zahme-i tabl ü kûstan sahn-ı sahrâ-i neberd zîku'n-nefes ve şîrâre-i top-i ra'd -âşûbdan şîhâb-ı sipihr-i nüh-kıbâb muktebis-i kabes olup, sarsar-ı sadmet ü hamle ve savlet-i gaziyân ve sehâb-ı siyâh-ı gerd-i sipâh-ı kişver-sitândan kenâr-ı der-yâda bir gamâm-ı Nîl-reng ve zalâm-ı bî-direng peydâ olup hayme-i Nîlîsin evc-i havâda kurup ve tınâb-ı lâciverdîsin eknâf-ı semâya salıp, bahr-i azîmi ka'rından mâ-i hamîm gibi kaynadıb, ve fülk-i feleki yerinden tahta tahta oynadıb, şîrzime-i şer-zümme-i Fireng-i bî-heng bu vâkıa-i hâileyi sem'-i hûş ile gûş edicek bîm ü vehm ile

hûşu gidip, mübtelâ-yı renc-i nîreng ve med-hûş olup, kulle-ikilâ'-ı çarh-ı kebûda suûd ederler ise dahi hırmen-i vücûd-i habâset-âlûd-ları pâ-y-mâl-i havâfir-i bâd-pâyân-ı sahrâ-neverd ve zîr-i niâl-i üs-mm-i sûtûr-i leşker-i mansûr-i âsman-gerd olıcakların bilib, gürûh-i mûr-sıfat bölük bölük sûrâh-ı sûra girib, mahsûr olıcak kable's-seyf teklîf-i islâm veyâ edâ-i cizyeyi zimmetlerine ilzam şer'-i kavîm-i Ahmedî ve müsted'â-yi dîn-i müstakîm-i Muhammedî olmağın evvelâ cizye veyâ islâm teklîf olundukta kabûl eylemeyib, redd-i kelâmda kîtâl ü cidâle ikdâmı işrâb eder cevâb-ı nâ-savâb verdikleri ecluden Lefkoşa nâm hisâr-ı üstüvâr ve kal'a-i nâm-dârları muhâsara olunub, kırk gün ale't-tevâlî eyyâm ü leyâlînin gurre-i garrâ-yi sabâhtan turra-i mutarrâ-i revâha değîn merd-efken, saf-şiken top ü darbzenler ile ceng-i bî-direng ve âheng-i nîreng olup, lâkin ebvâb-ı fûtûh ol bâbdan meftûh olmayıcak «همة الرجال تطلع الجبال» fehvâsiyle amel evlâ görölüb, etrâf-ı deşt ü cibâlden kûh-misâl topraklar sü-rülüb, her taraftan yürüyüşler olup, ol gürûh-i bî-şükûh-i dil-rişlerin top ü tüfeng sehminden ve âşûb ü ceng vehminden zemzeme-i «ابن المفر» ve gulgule-i «ضاق المقر» ile rûh-i mecrûh-i bî-fûtûhları sakar-ı bi'se'l-meferr semtine sefer kılıb, bi-inâyetillâhi'l-Fettâh kal'a feth olunub, otuz bin mikdârı küffâr tu'me-i şîr-i şemşîr-i âteş-bâr ve ehl-i ıyâller(i) esîr ve selâsil ü ağlâle giriftâr ve hâne ve kâ-şâneleri ser-tâ-pâ gâret ü yağmâ kılınıb lü'lü'-i lâlâ ve la'l-i Bedahşan keff-i kefâf-bahş-ı deryâ-bâr-ı gaziyândan hîn-i yağmâda katarât-ı bârân ve rîg-i beyâbân gibi hâke rîzân ve emvâl ü esbâb-i tuhaf ve turaf-ı erbâb-ı hıref taraf taraf perâkende ve derâhim ü denânîr-i bî-şümâr ile her kesin kîse-i âmâl ü destmâli âgende ve bi'l-cümle sûr-i mezkûr ve içinde mahsûr olan dûr ü kusûrun ma'mûr ü meksûru bî-kusûr havza-i hükûmet-i husrevâne ve kabza-i tasarruf-i mülûkânemize dâhil olduktan sonra «قاتلوا الذين بلونكم من الكفار» emr-i şerîfi üzere civârında olan gerniye nâm hisâra tahassun eden küffârın hezîmet ü istisâline ebtâl-i ricâl alât-ı harb ü kîtâl ile tevec-cüh eyleyicek darbet-i tîğ-i ser-tîz-i darb ü nizâle tahammül muhâl idüğü mir'ât-ı zamîrlerinde sûret-pezîr olup, habl-i metîn-i afv ü istîmâna temessükü takdîm ve kal'anın miftâhını teslîm ettik-leri ecluden, ber-muktazâ-i fehvâ-i nass-ı bî-iştibâh-ı «وان جنحوا»

«للسلم فاجنح لها و توكلت على الله» gubâr-ı isâr-ı isyân ile muğber olan çehre-i refâhiyyet ü emânları seylâb-ı eşk-i çeşm-i hûn-feşânlarıyla şüste ve dâmân-ı afv ü ihsân ile rüfte kılınıb, üftân ü hizân ekası-i memâlik-i Firengistâna revâne olmuşlardır. Ba'dehu eyyâm-ı şitâ ve hengâm-ı sermâ erişib, ber-muktezâ-i kazâ-i Kadîr ve takdîr-i bîtağyîr tedbîr-i mukaddemât-ı dâr ü gîr fasl-ı rebî'a te'hîr iktızâ eylemeğın muhâsara-i hisâr-ı dîgerden ferâgat ve nehîb ü savlet-i guzât ile zîr ü zeber olan kal'a-i Lefkoş'a'nın ta'mîrine mübâşeret olunup, elf cehd ü ihtimâm ile itmâmına ikdâm-ı tâm kılınıb, hayr ile encâma eriştikte fermân-ı kazâ-cereyân-ı Yezdânî birle evvel-i bahâr-ı huçeste-âsârda nevrûz-i sultânî gelib, akabince mellâh-ı bahr-i Nîl-gûn ve seyyâh-ı Kulzum-i gerdûn ale's-sabâh fûlk-i feleğın bâdbân-ı zerrînini evc-i muhîta peyveste ve hilâlin zevrak-ı sîmînini kenâr-ı mağribde kullâb-ı keheşâna beste kılıp diyâr-ı deryânın mâhîleri ya'nî kişver-i mânın sipâhîleri, kimi peleng-i sipihr-i Nîl-reng-mânend zırîh-pûş ve kimi sehm-i kazâ vehminden siper-ber-düş olup rûy-i âb hayme-i habâbdan ordû-yi Hümâyûn gibi tınâb-ender-tınâb oldukta tulû'-i tâli'-i subh-i nusret rûz-i heycâya işâret ve ufûl-i sitâre-i nahs-i a'dâya mübeşşir-i kazâden beşâret olub, sâli-fü'z-zikr Magosa hisârı ki tille-i sahrâda bir sahra-i sammânın fer-kında kal'a-i zâtü'l-bürûc-vâr bir hısn-ı hasîn-i sevâbit-karâr ve kıbâb-ı kılâl-i cibâl-misâli habâb-ı sipihr-i âb-güne hem-ser ve küngüre-i bârûy-i üstüvârı tâk-ı evvân-ı gerdûna berâberdir, mi'mâr-ı kubbe-i ulyâ ve mühendis-i «ورفعناه مكاناً علياً» fermâniyle ibtidâ esâs-ı mersûsü'l-bünyânına dest urulduğı zamândan ilâ-hâze'l-ân dâmen-i pîrâmen-i hareminden enâmil-i tetâvül-i nâ-mahrem dûr ve arûs-i dûr ü kusûr-i bî-kusûru verâ-i hicâb-ı dîvar ve zîr-i estâr-ı sakf-ı ma'mûrda mestûrdür, memâlik- mahmiyye-i İslâmiyyeden mehcûr ve adû-yi makhûr elinde nice eyyâm ü dühûr giriftâr olmağla gerçi dârü'l-harb ve melâz-ı küffâr olmuştur lâkin asl-ı nihâdında me'vâ-yi iyâl-i mü'minîn ve mecrâ-yi ahkâm-ı şer'-i mübîn olmağla kabiliyyet ü isti'dâd olduğı rikâb-ı kâm-yâb-ı izzet-meâbıma i'lâm ü işrâb olunmağın, ol bâbda asâkir-i nusret-şîâra serdâr olan mîr-i müşârün-ileyhe müceddeden hükm-i âli-şânım yazılıb fermân-ı kader-tüvânım bunun üzerine cârî oldu ki cezîre-i mezbûrede hâzır olan mîr-ı mîrân-ı zevi'l-mefâhir ve ümerâ-i ekâbir ve bi'l-cümle mecmû'-i asâkir-i nusret-meâsir ile nıtâk-ı vifâkı miyân-ı

ittifaka kuşanıb kal'a-i mezbûreyi kuşatmak için muhkem yarak görüb mukaddimât-ı azîmet-i gazâ-yi garrâ-yi behcet-meâl ve mü-himmât-ı himmet-i vâlâ-nehmet-i cihâd-ı ferhunde-fâlı tahsîl ü tek-mûl için sıdk ile hidmete bel bağlayıb, makam-ı ihtimâmda akdâm-ı ikdâm üzere kâim ü sâbit ve dâim ola ve muhâsara-i hisârda olan menaa-i küffârın ef'âl-i şeniâsından masûn olmak için cevânib-i erbaası talâye ve talîa ile temhîd ve me'mûn kılınmak lâzım olmağın, niheng-i peleng-çeng-i lücce-i vegâ ve şinâver-i dilâver-i Kulzüm-i heycâ, düstûr-i mükerrerem, müşîr-i mufahham, vezîrim Pertev Paşa —Edâma'llahu Teâlâ iclâlehu— bu def'a ihrâc olunan Donanmâ-yi Hümâyûnun gemilerine dâhil olan asâkir-i nusret-makrûnuma serdâr nasb olunub kapudanım Cezâyir-i Garb Beğlerbeğisi Ali bile koşulup fûlk-i felek-sîmâ ile mâh-ı semâ-âsâ burc-i âbî üzere nâzil ve delv-i sefîne ile menzil-i hûtta kat'ı menâzil kılıp sedd-i sedîd-i tîğ-i miğ-reng ve hadd-i hadîd-i gürz-i ceng-i bî-direng ile ebvâb-ı âmed ü şüdlerin sedd ve havâli-i nevâhi-i mah-rûseden mazarratların def' ve yolların sedd eyliyeler ve tezâîf-i sutûr-i menşûrda mestûr ü mezkûr olan usât-ı Arnavud ve gürûh-i ma'hûd ile hüsn-i muâşeretleri ve bi'l-ittifâk fitne ve fesâda mübâşeretleri istimâ' olunub ol fırak-ı dâllenin dahi mazar-rat-ı ihtilâlin izâle için leşker-i mansûr irsâli mühimmât-ı umûr-dan olmağın, fâris-i mızmâr-ı şecâat, hâris-i kûhsâr-ı mehâbet, düstûr-i mükerrerem, müşîr-i mufahham, vezîrim Ahmed Paşa serdâr ta'yîn olunub Rumeli Beğlerbeğisi Hüseyin Paşa —Dâme ikbâluhu— Paşa sancağının zuamâ ve sipâhiyle umûmen ve ba'zı sancakbeğiler kullarım sancakları sipâhîleriyle ve yeniçeri ve südde-i saâdetim kul-larından birer mîkdâr leşker-i cerrâr koşulup, bâd-peymâ sabâ-reftâr semend-i sahrâ-neverde süvâr olub, berr ü beyâbânda bedîd şihâb-ı âsmân-gerd-mânend tayy-i mekân eyleyip, ol cünûd-i şeyâtîn ve gürûh-i mekrûh-i bî-dînin üzerlerine varıb, memâlik ve bilâd-dan ehâlî-i bağı ü fesâdın haklarından gelib, reâyânın üzerinden ref'-i seyf etmek ile def'-i hayf eyliye. Eyle olsa, kâidân-ı şimâl-isti'-câl vech-i meşrûh üzere misâl-i vâcibü'l-ımtisâlimi cezîre-i mezbû-rede müşîr-i müşârün-ileyhe îsâl eyledikte bir ân dahi tevakkûf ve ârâm eylemeyib, makâm-ı ubûdiyyette hüsn-i kıyâm gösterip, ke-mîn-i kinde mekîn olan adû-yi rzem-cû-y-i bed-gümânın kemîn-gâh ü mekânı olan hısn-ı hasîn ve kal'a-i metînin üzerine nâsıb-ı râyât-ı

nusret-âyât-ı zafer-şîâr olan mîr-i mîrân-ı kâm-kâr ve ümerâ-i zevi'l-iftihâr ve sâir asâkir-i fevz-âsâr ile ulüvv-i inâyet-i bî-gâyet-i Hâdi's-sübüle tevekkül ve mu'cizât-ı mûcibetü'l-berekât-ı Serdâr-ı hayl-i rüsüle tevessül eyleyib, bir sâat-i huceste-demde yümn-i himmet-i ferhunde-kadem ile kudûm ve der ü divârlarına ejder-i âzer-eşân-ı top-i sâika-kirdârlar rücûm-i şihâb-mânend şitâb-ı hüçûm edib, zîr-i niâl-i metâyâ-yi hârâ-fersâda gabrâ-yi cezâir ser-tâ-pâ safha-i melsâ ve in'ikâs-ı sümm-i sûtûr-i leşker-i mansûreden tilâl ü cibâl mânend-i sipihr pür-hilâl olub, kal'anın etrâfını hâle-i mâh-misâl cünûd (ü) sipâh ve üstünü toplardan çıkan dûd-i siyâh ve küf-fâr-ı bed-kirdârın duhân-ı âhı büyüyüp, cibâl-i kulel'i küngüre-i âsmânda burc-i hamel gibi görünüb, ol pûlâd-nihâd bâd-pâyaların alay alay önlerince çekilen surh ü sebz-reng bayraklar ile şecer-i müşâcere yapraklanıp, deşt ü kûh-sâr-ı gîr ü dâr ser-â-ser sebze-zâr ve nîrân-ı top u tüfeng-i ra'd-âheng-i kârzâr ile rûy-i zemîn ve âsmân pür-şirar olub, miğ-i tîğ-i ser-tîz-i berk-nişân ve bârân-ı tîr-i perrân bir ân göz açtırmayıb, ahvâl-i zamân mütebeddil olub, ve nehîb-i hurûş-i cüyûş ile tuyûr u vuhûşun hûşu gidib, gûş-i sürûş-i feleke velvele ve simâk ü semeke zelzele düşüb, tûl ü 'arz-ı arz u semâ lerzân ve mütezzezil olub, bu hey'et-i heybet-güster ile dört ay pey-â-pey a'dâya mehâbet gösterilib, serâ-perde-i gayb ve verâ-i estâr-i lâ-reyb'den şâhid-i feth ü zafer âyîne-i şühûdda meşhûd ü cilve-ger olmak ve ol pençe-gîr-i hısn-ı dil-pezirî şemşir-i cihân-gîrin kabza-i teshîrine almak müyesser olmayıcak yine minvâl-i sâbık ve minhâc-ı râik üzere topraklar sürülüp, lâğımlar kazılıp, hendekler yarılıp, burc ü bârûy-i metîn ve fûlk-i gerden-firâz-ı hısn-ı hasîn-i adû-yi dînin derûnuna zahme-i tîğ u zufr i zafer ile şerhalar ve zîr-i zemînden yollar açılıb, câ-be-câ barutlar saçılıb, kulleler yapılıb, toplar kurulup, şeh-bâz-ı bülend-pervâz gibi başlarına top taşlarının biri hübût ve biri suûda ser-âgâz eyleyib, kelle-i kulle-i üstüvârları dendâne-i şâne-misâl şâh sâh ve burc ü bârûy-i hisârları sine-i girbâl-mânend sûrâh sûrâh olup nâirei harb ü kitâl her taraftan tamâm iştiâl bulıcak darbet-i top-i ra'd-âşûba tahammül edemeyib, kulel-i cibâl misâl-i gerdûn nıtâkının tâkati tâk olmağın ﴿جعلها سافلها﴾ fehvâsına mîsdâk vâki' olup, ol gürûh-i mekrûh kûh-i pür-şükûh gibi berklîğine i'timâd ve istihzâr ettikleri kulle-i üstüvârları nâ-gâh berk-i giyâh-misâl evc-i havâyâ perrân ve burc ü bârûy-i hisârları

nîrân-ı husrânla sûzân olduğun görüb, mesken-i karârları külhan-i pür-nâr olacağından âgâh ü haber-dâr oldukça, sûr-i mahsûr değil, hâmûn-i âlem teng-nâ ve dâr-ı cihân başlarına dar olub, âkîbet sûr-i mezbûr lisân-ı hâl ile mahrûseye ilhâk olunmağa da'vâ-yi istihkâk eylemeğin guzât-ı müslimîn ve kümât-ı muvahhidîn zebân-ı sinân-ı şihâb-zebâne ile mufassal ü meşrûh şehâdete ikdâm ettiklerinde kimi darbet-i tîğ-i cerrâh ve ta'n-ı remmâh ile mecrûh ve kiminin şehâdeti makbûl ve kurb-i Hazrete vusûl müyesser olıcak umûr-dâde-i pîr ve cevân-ı pîrâne-tedbîrleri bir yere gelib, kimi müddeî ve kimi kadî olup, ceng-cûy dilîrlerin ve serdâr ü mîrlerin zarurî sulha râzî eyleyib, re'y-i maslahat-ârâya uyub, âteş gibi serkeşliği koyup, efser-i izzetten geçip, gull-i süll-i itâate boyun verib, akdâm-ı ikdâm-ı inkıyâd ile makâm-ı istikbâr ü inâddan çıkıp, himâ-i himâyete girecek olub, dergâh-ı âlem-penâhımızdan emân alıp, hisârlarının miftâhın teslîm eyleyib, ser-i şemşîr-i zafer-nahcîrden cânların ve pençe-i şikenceden giribânların kurtarıb, seylâb-ı azâb-ı kârzârdan kâr ü bâr-ı karârların kaçırmak üzere olup, evlâd [ü] ensâb [ve] etbâ' u ashâbiyle taşra çıkıp. Müşîr-i müşârün-ileyhin önünde cebîn-i ubûdiyyeti zemîn-i itâate fersûde kılıp, ba'zı kelimât-ı bîhûde söyleyib, âdâb-ı mülûkten hâric vâdiye sülûk eyleyib, bedasl ü fûrû-mâye iken da'vâ-yi cihân-gîrlik eylemeğin zecren-leh burnun ve kulağın kesip teşhîr ü giriftâr-ı bend ü zencîr edib ve a'vân ü ensârından yanınca bile bulunan küffâr-ı hâk-sâr, müddet-i medîd kal'ada mahbûs ve ihtimâl-i halâs ü menâstan me'yûs olan ahâlî-i İslâm ve erbâb-ı îmânı akd-i ahd ü eymandan sonra bi-gayri hakkın katl ettiklerine ikrâr eylediği ecluden cümlesi alef-i şemşîr-i tâb-dâr ve medâr-ı helâk ü demâr kılımb, kulle-i zâtü'l-burûc-i eflâk ile rû-be-rû olan bârûy-i üstüvar-ı hevl-nâk çirk-i şirk ü levs-i revs-i küfr-i küffâr-ı tâb-nâkten arınıp pâk ve sûr ü dûrunun derûn u bîrûnu nûr-i dîn ve sürûr-i ehl-i İslâm ile pür-nûr ve tâb-nâk, ve dimâ-i guzât [ü] şühedâ ile suver-i dîvâr yerine Kelime-i tevhid ü şehâdet mastûr olup, âvâ-yi nâkus-i saht-me'nûsları istimâından civârında olan sükkân-ı arâzî-i mukaddesenin esmâi âsûde ve meâbid-i esnâm-ı bed-nâmları mesâcid-i ahâlî-i İslâm ve mehâfil-i nûr-hâfil-i cevâmî'-i nûrânî-mesâni'de mücevvidân-ı seb'-hânân tâlî-i âyât-ı rahmet ve kâri'-i Kur'ân-ı Azîm-i bed'ü'l-beyân, ve menâbir-i ihlâs-meâsir-i safâ-levâmî' üzere hutabâ-i şîrînedâ-yi hoş-elhân nâm-ı şerîf-i saâdet-irtisâmıma hânende-i hutbe-i

hılâfet-i ma'delet-unvân olup, cezîre-i mezbûre ke-mâ-hiye belki ez-mâh tâ-mâhî bi-İnayetillâhi'l-Fettâhi'l-Muin müsahhar-ı nigîn-i pür-temkinim olmuştur. Ve bahr ü berden irsâl olunan müşîrân-ı müşârün-ileyhimâdan muâdü'z-zikr vezîrim Pertev Paşa dahi me'mûr olduğu umûrun tedbîrine ke-mâ-hüve'l-me'mûl envâ'-i mesâî-i cemîlesin mebzûl kılıb Girit ve Korfos ve Çuka ve Kefalonya ve زاکیه cezîrelerine varıb, bir nice kilâ' u bıka' u kurâ ve ziyâ'ı urup, yıkıp yakıp, zîr ü zeber ü pây-mâl-i asker-i fevz-rehber eyleyip, seby ve nehb ü gâret ü gasb ile memâlik-i müşrikinden murâd üzere ahz-ı kîn edib, dört kadırga ve üç barça ve bi'l-cümle yedi pâre fûlk-i felek-misâllerin alıb, rûz-i bürûz-i heycâ vü kitâlde kemâl-i heyecân ve i'timâl gösterip «لقد نصرکم الله فی مواطن كثيره» fehvâsınca mevâzi'-i adidede nusret-i nasîre mazhar olup, Donanma-i Hümâyûnum ile sefâin'-i nusret-makrûnun her biri tezâhum-ı nüfûs ü efvâc ile telâtum-i emvâc-i bahr-i mevvâc-misâl derûnu ser-â-ser mâhî-i tîğ-i mîğ-reng ve hût-i siper ve hancer-i harçeng-geng ile mâlâmal oldukça tünd-bâd-ı savlet-i gaziyân ile ol bahrin mevc-i felek-evci keştî-i gerdûnu habâb gibi havâ-gerdân ve zevrak-i muhîti gûze-i âb gibi perrân eyleycek, hidâyeti beşâret-âyet-i Hazret-i Mürsilü'r-riyâhı pîşvâ ve inâyet-i bî-gâyet-i Cenâb-ı Celîl-i Fettâhı reh-nümâ kılıb, dümeni cezîre-i Korfos olan küffâr-ı saht - me'nûsun gemilerine doğruldup, varıcaklarından melâîn-i hâsîrîn haberdâr olıcak mekîni kemîn'e ve karârı firâra tebdil ihtiyâr eylemeğın, ibtidâ-i zuhûr-i bağy-ı gürûh-i makhûrda usât-ı Arnavud muâveneti ile müstevlî oldukları نمود kal'asının üzerine gelib, bi - inayeti'llâhi'l - Meliki'l - Fettâh hengâm-ı sabâhtan revâha komayıb, şemşîr-i zafer-te'sîrin kabza-i teshîrine alıb, ba'dehu kara cânibinden giden serdâr-ı müşârün-ileyh ile haberleşip, ol dahi me'mûr olduğu hizmette hasbe'l-makdûr sa'y-i meşkûr kılıp, İskenderiye ve Kotor câniblerinde olan sûr-i ma'sûrdan Ülgün ve Bar ve anlardan gayri üç pâre nâm-dâr hisârların dahi avn-i inâyet-i Fettâh-ı Nasîr ve Hudâvend-i bî-nazîr ile feth ü teshîr ve tahassun edenlerin kimini tu'me-i şîr-i şemşîr ve kimini esîr ü giriftâr ve taburların benâtü'n-na'ş gibi târ ü mâr eyleyip, el-hamdü lil'lâh sümme'l-hamdü lil'lâh selâtin-i mâziye-i gufrân-penâha müyesser olmıyan fütûhât-ı cemîle ve gazevât-ı cezîle, mahzâ izz ü câha izzet ü revâc

ve mâl ü sipâha müfâharet ü ibtihâc eylemeyib, Hudây-i Mûteâl-i Zü'l-celâl dergâhına kemâl-i ittikâl üzere olub, «و افوض امرى الى الله» mantûkunca cümle-i umûru Dergâh-ı ibâdet-penâhına tefviz eylemeğin «الامور مرهونة بأوقاتها» fehvâsınca bunca umûrun mîkât-ı zuhûru ve mukaddemât-ı sürûrun mîad-ı zuhûru zamân-ı saâdet-avânımda divân-ı âli-şân-ı hasenat-hassânıma muharrer ü mastûr olmak mukadder olub makarr-ı hılâfet ve merkez-i saltanat-ı ma'delet-âyetimden nakl ü hareket eylemedin yümn-i ikbâl-i ferhunde-fâlim ile müyesser oldu. Hemîşe mecmû'-i mücâhidîn-i muvâhidîn ve mübârizân-ı dîn ve dilîrân-ı râh-ı yakîn, nusret-i Hayrû'n-nâsırîn ve te'yîd-i Rabbü'l-âlemîn ile mansûr ü muzaffer ve küffâr-ı melâîn ve şîrzime-i şer-âyîn makhûr u muhakkar oldukları ahbâriyle âmmec-i müslimîn ü müslimâta ve kâffe-i mü'minîn ü mü'minâta sürûr-i tâze hâsıl ve behcet-i bî-endâze vâsıl ola. Eyle olsa bu fütûhât-ı hümayûn ve gazevâtı meserret-efzûnumu sana i'lâm edib şâd ü handân hulûs-i bâl ile [duâ-ı] devâm-ı devlet-i ebed-peyvende iştigâle bâis olmağ için fülân — زيد مجده — irsâl olundu. İnşâ'Allahu Taâlâ iblâğ ü isâl ettikte Cenâb-ı Fettâh-ı Fâizü'l-âlâ dergâhına merâsim-i sipâs ü şükrünü edâ ve şenlikler eyleyib bu fütûhât-ı meserret-nümâ[yı] etrâf-ı memâlik-i kasiye ve eknâf-ı büldân-ı bâniyede olan ümerâya ve küberâya ve envâ'-i reâyâ ve berâyâya i'lâm ü ifşâ eyleyib devâm-ı kıyâm-ı deâim-i hıyâm-ı saltanat-ı ma'delet-hitâmım için mede'l-leyâlî ve'l-eyyâm duâya iştigâl gösteresiz.

۷۴ — مغفور له سلطان سليمان جانبندن گريخته بايزيد خان عجمه گتمك

احتمالی اولماغين طهاسب شاهه ابتدا يازيلان نامه نك صورتيدر كه اسكدار

مفرنده (!) يازوب گوندرمشدر (132 b). T.

Ferîdûn II 45-6: “Üsküdar’a sefer-i hümayûn niyyetine çıkdıkları zamânda...”

۷۵ — صورت نامه حضرت پادشاه نامدار گردون وقار سلطان سليم

خان بجانب سلطان مصر قانصوالغوری بإنشاء مولانا سعدی چلبی تاجی زاده
A. (133 b)

۷۶ — وزیر پیاله پاشا حضرتلربنه سردارلق ایچون یازیلان برات
شریفک صورتی در T. (136 b)

Feridûn II 563-565.

۷۷ — حضرت سلطان مراد دیار شرقه ارسال ایلدوگی عسکر اسلامه
سرعسکر تعیین ایلدوگی وزیر ثالث اولان قره مصطفی پاشانک دیار شرقدن
استانبوله گوندردوگی مکتوبک جوایی درکه بو جانبدن آصف زمان وزیر
اعظم محمد پاشا حضرتلری ارسال ایلمشدر T. (142 b)

۷۸ — تاتار خان حضرتلربندن دردولته کلان آدمیسی < ایله > وزیر
فرهاد پاشا حضرتلربنه کلان مکتوب مسرت مرغوبک صورتی T. (143a)
۷۹ — وزیر اعظم محمد پاشا حضرتلربندن ولایت اردل بکی گچین
بی دینه گوندردوگی اسلوبدرکه لازم گلدکچه بو منوال ارزره یازیلور
T. (145 a)

۸۰ — فریدون بگک ریاست براتنک صورتیدر T. (146 b)

Feridûn II 572-574.

۸۱ — محمد چلبی افندینک ریاست براتنک صورتیدر T. (149 b - 150 b)

Muhtemel olarak Lâlezâr Mehmed Çelebi'nin. Bk. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî* IV 794.

ÇELEBİ SULTAN MEHMED'İN KIZI SELÇUK HATUN KİMİNLE EVLENDİ

Or. Prof. İ. H. UZUNÇARŞILI

824 h. 1421 m.'de vefat etmiş olan ÇELEBİ SULTAN MEHMED'in MURAD, KASIM, AHMED, YUSUF ve MAHMUD adlarında altı oğlu ile ¹ yedi kızı olmuştur ². Kızlarından SELÇUK, HAFSA, SULTAN, AYŞE, HATİCE Hatunların isimlerini bilmekte isek de şimdilik diğer iki kızının adlarını bilmiyoruz ³.

ÇELEBİ MEHMED'in yedi kızından mevzuumuz olan SELÇUK HATUN'un - bu asırlarda Padişah kızlarına da umum kadınlar hakkında kullanıldığı gibi *Hatun* denilirdi- kiminle evlendirildiğini göstereceğiz. Çünkü merhum AHMED TEVHİD BEY üstadımız mehaz göstermeden SELÇUK HATUN'un, Anadolu Beylerbeğisi KARACA PAŞA ile evlendirildiğini yazarak (*Tarih-i Osmani encümeni mecmuası sene 3 s 957*) her nasılsa yanılmış ve merhumun bu mütaleası bir kısım tarihçiler tarafından kabul edilmiştir; halbuki bugün elimizde bulunan muhtelif ve müteaddid vesikalar bu mütaleanın yani SEL-

¹ Çelebi Mehmed'in bu altı oğlundan Amasya Sancak beyi olan MURAD, babasının yerine hükümdar olmuş, Hamideli (Isparta) sancakbeyi MUSTAFA, biraderine karşı saltanat dâvasına kalktığı için İznik'te elde edilerek 826 h 1423 de boğulmuş, KASIM 809 Şaban ve 1407 Ocakta Amasya'da vefat etmiş (Kitabeler s. 135) Şehzade AHMED, babasının hükümdarlığı zamanında Bursa'da ölmüş (Behcet üt Tevarih-Şükrullah-Nur-ı osmaniye Kütüphanesi numara 3059 s. 324) YUSUF ile MAHMUD'un da İkinci Murad zamanında gözlerine mil çekilmiş ve 832 h 1429 m de Bursa'da salgın halinde devam eden taundan vefat etmişlerdir.

² Aşıkpaşa zâde s. 94.

³ ÇELEBİ MEHMED'in yedi kızından SELÇUK HATUN, Candar oğullarından İSFENDİYAR'ın oğlu İBRAHİM Bey'e, HAFSA HATUN, Çandarlızâde vezir-i azam İBRAHİM PAŞA'nın oğlu MAHMUD ÇELEBİ'ye, SULTAN HATUN -bu belki unvandır- İSFENDİYAR BEY'in diğer oğlu KASIM BEY'e verilmişti. Daha sonraki tarihlerde de diğer kızlarından isimlerini bilmediğimiz üçü Karaman oğullarından İBRAHİM, İSA ve ALİ Beylere ve AYŞE ile HATİCE Hatun da -Osmanlı devleti hizmetinde bulunan İsa ve Ali beylerin zevceleri değillerse- bunlardan biri Anadolu Beylerbeğisi Karaca Beyle evlendirilmiştir. Ayşe Hatun'nu Edirne'de 873 h 1468 m tarihli camii ile mahallesi vardır (Edirne ve paşa livası Prof. T. Gökbilgin s 46).

ÇUK HATUN'un, KARACA BEY'e verilmesinin yanlışlığını göstermiş olduğundan bu makale o zühülü tashih için yazılmıştır. ÇELEBİ MEHMED'in henüz Amasya'da bulunduğu ve tekml Osmanlı Memleketleri idaresine sahip bulunmadığı sırada Selçuk Hatun'un Amasya'da doğmuş olduğu anlaşılıyor. Merhum AHMED TEVHİD BEY, Amasya tarihini yazan Rahmetli HÜSEYİN HÜSAMEDDİN EFENDİDEN naklen SELÇUK HATUN'un, 810 h. 1407 m. de Amasya veya Merzifon'da doğmuş olduğunu kaydetmektedir⁴. SELÇUK HATUN'un validesinin adının KUMRU olduğu vakfiyesinde görülmektedir⁵.

Sultan İKİNCİ MURAD, 828 h 1425 m'de Candaroğlu İSFENDİYAR BEY'in torunu ve İBRAHİM BEY'in kızı ile evlendiği sırada kız kardeşlerinden üçüncü yani SELÇUK, HAFSA ve SULTAN Hatunları da evlendirmiş olduğuna göre⁶ SELÇUK HATUN'un aşağı yukarı 1408'de veya bir iki sene evvel doğmuş olması muhtemeldir.

İKİNCİ MURAD, kardeşi, *Hamideli* (Isparta) Sancak beyi MUSTAFA ÇELEBİ isyaniyle uğraştığı sırada Candaroğlu İSFANDİYAR BEY ÇELEBİ MEHMED zamanında kabule mecbur olduğu Osmanlıların yüksek hâkimiyetini tanımaktan (Makrizi 819 senesi vekayii) kurtulmak için birbirini takibeden gâileleri fırsat bilerek Osmanlı hududunu tecavüzle *Safranbolu*'yu muhasara ettikten sonra *Bolu* taraflarına akın yapmış (1423 veya 24). MUSTAFA ÇELEBİ vakası bastırıldıktan sonra İSFENDİYAR BEY üzerine gidilmiş ve yapılan muharebede Candaroğlu mağlub olarak *Sinop*'a kaçmış, *Kastamonu* işgal edilmiştir. Bunun üzerine sulh teklifinde bulunan İSFANDİYAR BEY'le müsaleha yapılmış ve *Bakırküresi* Madeninin yarı hasılatı Osmanlılara verilmek ve lüzumu halinde Osmanlı ordusuna yardımcı kuvvet göndermek ve torunu Hatice ALİME HATUN'u Pâdişaha vermek üzere anlaşmaya

⁴ Tarih-i Osmanî Encümeni mecmuası sene 3.s.957.

⁵ SELÇUK HATUN, 888 cemaziyelevvel (1483 Haziran) tarihli vakfiyesinde « وقرأ لامها المرحومة قري خاتون بنت عبدالله نورها الله قبرها جزؤ واحد » kaydiyle validesi KUMRU HATUN'un ruhuna bir cüz kur'an okunmasını şart koymuştur.

⁶ İkinci Murad kız kardeşlerinin "üçünü üç Karaman oğluna birin İBRAHİM'e ve birin KASIM ve birin Anadolu Beylerbeğisi KOCABEY (Karaca Bey)e ve birin dahi İBRAHİM PAŞA oğluna (yani Mahmud Çelebi'ye) verdi" *Aşık Paşazâde s. 107*. Aşık Paşazâde isim zikretmiyerek ÇELEBİ MEHMED'in kızlarının kimlere verildiğini topluca göstermiş olup tarihi tedkiklerden, Karaman oğullarıyla KARACA BEY'e verilen kızların izdivaçlarının daha sonra olduğu anlaşılıyor. KARACA BEY'in Anadolu Beylerbeyi olması ORUÇ ve HAMZA beylerden sonra olduğuna göre Karaman oğullarına ve KARACA BEY'e verilen kızlar sonradan evlendirilmişlerdir.

varılmıştı. 828 h. 1425 m. de gelin *Bursa*'ya veya *Edirne*'ye getirilerek düğün yapılmıştır⁷.

İşte bu düğün merasimi esnasında İKİNCİ MURAD kız kardeşlerinden SELÇUK HATUN'ı İsfandiyar'ın oğlu ve kendisinin kayın pederi olan İBRAHİM BEY'e ve diğer kız kardeşi SULTAN HATUN'u İSFENDİYAR'ın diğer oğlu olup babasına muhalefet ederek Osmanlı hizmetinde bulunmakta olan Çankırı sancak beyi KASIM BEY'e ve HAFSA HATUN adındaki üçüncüsünü de veziriâzam ÇANDARLIZÂDE İBRAHİM PAŞA'nın oğlu MAHMUD ÇELEBİ'ye vermiştir.

İSFENDİYAR BEY'in hükümdarlığı 1385 den 1439 senesine kadar elli dört yıl sürmüş, vefatında yerine SELÇUK SULTAN'ın zevci olan İBRAHİM BEY hükümdar olmuştur. İBRAHİM BEY'in beyliği 1443 senesine kadar ancak dört sene kadar devam etmiş ve yerine büyük oğlu İSMAİL BEY geçtiğinden SELÇUK HATUN *Bursa*'ya dönmüştür.

SELÇUK HATUN'un İBRAHİM BEY'den YUSUF, İSHAK BÂLİ adlarında iki oğluyla HAFSA ve HATİCE isimlerinde iki kızı olmuştur. Bunlardan EMİR YUSUF ÇELEBİ ile HAFSA HATUN Kastamonu'da Kırkçeşme mahallesinde *Serçeoğlu camii* civarında şimdi bir evin bahçesinin içinde kalan türbede medfundurlar. Türbe, 840 h 1436 m de SELÇUK HATUN tarafından yaptırılmış olup kitabesinde SELÇUK HATUN, hükümdar ailesinden olduğu için SULTAN HATUN unvaniyle zikredilmektedir. Üç satır üzerine olan kitâbe aynen şöyledir:

۱ — امر بعارة هذه التربة الشريفه

۲ — عصمة الدنيا والدين سلطان خاتون بنت السلطان محمد

۳ — بن بايزيد خان بواهما الله في دارالسلام في سنة اربعين وثمانماية

⁷ Tarihlerin bazıları düğünün *Bursa*'da ve bazıları da *Edirne*'de yapıldığını yazmaktadırlar. *Bursa*'da yapılmış olması ihtimali kuvvetlidir. Düğünün *Bursa*'da yapıldığını yazan *Behiştî* (s. 63) şöyle diyor: “..Bu akd-ı sür-i pür sürurda kendünün üç hemşiresini çıkardı; zira biri İsfendiyar oğlu KASIM BEY'e ve biri Anadolu Beylerbeğisi KARACA PAŞA'ya ve biri İbrahim Paşa oğlu MAHMUD ÇELEBİ'ye namzed olmuştu” diyerek Candaroğlu İBRAHİM BEY'e verilen SELÇUK HATUN'dan bahsetmiyerek 828 h 1425 tarihinde daha Beylerbeyi olmayan KARACA BEYE verildiğini yazmaktadır. Eğer KARACA BEY henüz Beylerbeyi olmadan verilmişse bu mütalea doğrudur. *Tacüttevarih* (c 1 s 321). Bu tarihte kızlardan birinin de Anadolu Beylerbeğisi KARACA BEY'e verildiğini kaydediyor.

Bu türbede tarih sırasıyla İBRAHİM Bey'in 833 Safer 1428 Kasım'da vefat eden ORHAN ve 840 h 1436 m senesinde ölen PAŞA MELEK ve 845 Rebilulâhır sonlarında (1441 Eylül) vefat eden EMİR YUSUF ve 846 Muharrem ve 1442 Mayıs'ta vefat eden HAFSA HATUN isimlerindeki oğul ve kızları medfun olup bunlardan başka İBRAHİM BEY'in çocuklarına âid olmayan bir kaç kabir daha vardır. SELÇUK HATUN'dan doğmuş olan EMİR YUSUF ile HAFSA ismindeki kızı babalarının sağlığında *Kastamonu*'da vefat ederek türbeye defnedilmişlerdir. SELÇUK HATUN'un diğer oğlu İSHAK BÂLİ, babasının vefatını müteakib Bursa'ya naklinden sonra validesinin hayatında vefat etmiş ve yalnız HATİCE HATUN hayatta kalmıştır.

Selçuk Hatun, validesi KUMRU HATUN'dan başka kendi hayatında vefat etmiş olan çocukları EMİR YUSUF, HAFSA HATUN ve İSHAK BÂLİ nin ruhlarına birer cüz okunmasını 888 cemaziyelevvel ve 1483 haziran tarihli vakfiyesinde tesbit ettirmiştir⁸. SELÇUK HATUN'la İBRAHİM BEY'den doğmuş olan HATİCE HATUN'un 906 evahir-i Şaban ve 1501 Mart tarihli vakfiyesinde babasının İBRAHİM BEY BİN İSFENDİYAR olduğu kaydedildiği gibi aşağıda da gösterildiği üzere 908 h 1502 m tarihli kabir taşında da görülüyor.

SELÇUK HATUN, zevci İBRAHİM BEY'in vefatından sonra kırk iki sene daha yaşamış ve 15 Şevval 890 ve 25 Ekim 1485 pazartesi günü *Bursa*'da vefat ederek *Yeşiltürbe*'de babası ÇELEBİ MEHMED'in ayak ucuna defnedilmiştir⁹. Vefatında yaşının seksen ve hattâ sekseni aşmış olduğu anlaşılıyor. Kocasını öldükten sonra hemen bütün hayatı *Bursa*'da geçmiştir.

SELÇUK HATUN İKİNCİ BAYEZİD'le CEM SULTAN arasındaki saltanat mücadelesinde *Bursa*'yı işgal etmiş olan CEM tarafından BAYEZİD'e gönderilerek *Rumeli*'nin BAYEZİD'de ve *Anadolu*'nun kendisinde kalmasını teklif etmiş ise de memleket bütünlüğünü parçalayacak olan teklifin BAYEZİD tarafından kabul edilmemiş olduğu tarihte meşhurdur.

⁸ « ويقراً . . . لابنها المرحوم يوسف جلي جزؤ واحداً ولابنها المرحوم اسحاق بالي جزؤ واحد . » ولينتها⁸
Vakıflar Umum المرحومة حفصه خاتون جزؤ واحد وعينت لاجزاء الاربعة المعنية كل يوم اربعة دراهم
Müdürlüğü No. 608/1, s. 384.

⁹ توفيت المرحومة المغفورة المبرورة: باش taşında: بانوى العظمى سلجك خاتون بنت السلطان الاعظم والخالقان المكرم سلطان محمد بن السلطان الغازى يلديزم خان غفرالله لهم ونور قبرهم في يوم الاثنين خامس عشر شوال تسعين وثمانمائة

SELÇUK HATUN'un hayatta kalan kızı HATİCE HATUN validesinin sağlığında *Osmancık* ve *Bursa*'da tesisleri olan vezir KOCA MEHMED PAŞA'nın-ki buna Mehmed ağa da deniliyor-¹⁰ oğlu ve sonradan İKİNCİ BAYAZID'ın lalası olan MAHMUD ÇELEBİ ile evlendirilmiştir.¹¹

SELÇUK HATUN'un *Bursa*'da 854 Ramazan ve 1450 Ekimde yaptırmış olduğu bir camii ile ¹² *Tabhana* isimli imareti ve *Bursa*'ya bir saat mesafede 870 h 1465 m de *Nilüfer Çayı* üzerine yapılan ve *mıhrablı köprü* denilen bir köprüsü ¹³ ve *Edirne*'de de *Yeni tophane* mevkiinde bir mescidi ile adına nisbet edilen mahallesi vardır¹⁴ . *Bursa*'daki tesislerine âid olan vakfiyesinin Vakıflar Umum Müdür-lüğündeki suretinin fotoğrafisi makalenin sonuna konmuştur.

¹⁰ KOCA MEHMED PAŞA BIN HIZIR DANIŞMEND hakkında merhum HÜSEYİN HÜSAMETTİN EFENDİ (*Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası sene 7, s. 43 ve 117*) de bir makale neşrederek MEHMED PAŞA'yı vezir-iâzam göstermiş ise de birinci vezir olmayıp yalnız vezirlikle İKİNCİ MURAD zamanında divanda bulunmuştur. 5 Ramazan 842 (19 Şubat 1439) ve 5 Muharrem 843 (18 Haziran 1439) tarihli iki vakfiyesi vardır. (*Vakıflar Umum Müdürlüğü Anadolu 1267 başlar s 251*) Vakıflarından birincisi *Osmancık*'taki ve ikincisi *Bursa*'daki tesislerine aittir. Kendisi memleketi olan *Osmancık*'ta medfundur. KOCA MEHMED PAŞA bazı vesikalarda Mehmed Ağa diye de zikrediliyor. *Bursa* Mahkeme-i şeriyesi sicilinde 24/26 s 463 "Osman Bey bin Süleyman Bey bin Mahmud Bey bin Mehmed ağa el mütevellî Ala vakf-ı HATİCE HATUN" ve Başvekâlet arşivindeki 453 numaralı evkaf defterinde "karye-i Dikicek; karye-i mezkûre evvelde MEHMED AĞA mülkü imiş, sonra vakf-ı ebna edip ber mücib-i vakıf merhum MEHMEED AĞA oğlu MAHMUD BEY oğlu SÜLEYMAN ÇELEBİ tasarruf ediyor . . . Haliya SÜLEYMAN BEY oğlu OSMAN BEY veçh-i meşruh üzere mutasarrıftır.." s. 2 ve 3. Oruç Bey tarihinde (s. 49 ve 51) ol vakit (yani 831 senesinde) vezirleri MEHMED AĞA ve SARUCA ve İBRAHİM PAŞAYDI. . Ve hicretin 840 senesinde vezirleri HALİL PAŞA ve SARUCA PAŞA ve MEHMED AĞA azlolundu. Yerine Fazlullah hekim oldu. . " *Aşık Paşa zâde (s. 190) Âsar-ı MEHMED AĞA-Osmancıkta bir imaret yaptı*" kayıtlarıyla KOCA MEHMED PAŞA'ya MEHMED AĞA da denilmiş olduğu görülüyor.

¹¹ Esat Efendi kitapları arasındaki 3293 numaralı Münşeat mecmuasında "mek-tub-ı Sultan Cem ki, Mahmud Çelebi bin Mehmed Paşa lalay-ı Sultan Bayezid feristade bud" kaydından SELÇUK HATUN'un damadı olan MAHMUD ÇELEBİ'nin İKİNCİ BAYEZİD'in lalalığında bulunmuş olduğu anlaşılıyor.

¹² İrgandı köprüsü civarında yapılan bu camiin kitabesi HASAN FEHMİ BEY merhumun *Bursa rehberi*'yle AHMED TEVHİD BEY'in Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuasında (sene 3. s. 959) ve rahmetli Koyunluoğlu'nun İznik ve Bursa tarihinde (s. 167) vardır.

¹³ *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası sene 3, s. 960 ve İznik ve Bursa Tarihi s. 136* da kitabeleri gösterilmiştir.

¹⁴ *Ondört ve onbeşinci asırlarda Edirne ve Paşa livası* (Prof. Tayyib Gökbilgin) s. 47.

SELÇUK HATUN bu vakfiyesinde KIZI HATİCE HATUN'a vakfının nemasından kayd-ı hayat ile her gün on beş dirhem (gümüş akça-i Osmanî) ve HATİCE HATUN'un kızı HUNDÎ BİNT-i MAHMUD BEY'e de senede bin beşyüz dirhem verilmesini şart koymuştur¹⁵.

SELÇUK HATUN'un kızı HATİCE HATUN BİNT-i İBRAHİM BEY'in KOCA MEHMED PAŞA oğlu MAHMUD ÇELEBİ'den SÜLEYMAN adında bir oğlu ile HUNDÎ, ŞAHZADE ve FATMA adlarında üç kızı olmuştur. Bunlardan ŞAHZADE HATUN validesinin sağlığında ve 903 safer 1495 Ekim'de vefat ettiği gibi ¹⁶ HUNDÎ HATUN adındaki büyük kızının da 906 Şaban ve 1500 Martta vefat eylediği HATİCE HATUN'un vakfiyesinden anlaşılmaktadır¹⁷. HATİCE HATUN'un diğer kızı FATMA HATUN hakkında şimdilik bir şey bilmiyoruz; yalnız validesinin vakfiyesinde adı geçmektedir. Oğlu SÜLEYMAN BEY'e gelince, bu zat hem validesinin ve hem de büyük validesi SELÇUK HATUN'un vakıflarına müteveli olmuş¹⁸, OSMAN ÇELEBİ¹⁹ MEHMED

« وشرطت الواقعة المزبورة ان يعطى في تلك الفلة للست الرفيعة الجليلة خديجة خاتون بنت المرحوم ابراهيم بك بن اسفنديار بك طاب ثراها المولودة منها كل يوم خمسة عشر درهما مادامت بقيدالحياة فاذا اقتضت بنحها يعطى لبنتها خوندى خاتون بنت محمود چلبى كل سنة الف درهم و خمساية درهم »

¹⁵ ŞAHZADE HATUN'un kabri Bursa'da Emir Sultan camii doğusundaki bir hane ittisalinde bulunmakta iken sonradan müzeyeye kaldırılmıştır. Kitabesi aynen şöyledir!:

١ — انتقلت المرحومة المغفورة ٢ — السعيدة الشهيذة ٣ — درة اكليل الخواتين ٤ — شاهزاده خاتون بنت ٥ — المرحوم محمود بك ٦ — ابن محمد باشا ٧ — طاب نراهم و جعل ٨ — الجنة مشوامم ٩ — في اواخر شهر ١٠ — الله صفر المظفر ختم بالخير ١١ — في تاريخ سنة ثلث و تسعماية

¹⁷ Vakıflar Umum Müdürlüğü 581 inci defter s. 376. HATİCE HATUN Bursa Atpazarı'nda bir cami ve Emir Sultan civarında mekteb vakfetmiştir.

¹⁸ HATİCE HATUN kendisinden sonra vakfına oğlu SÜLEYMAN BEY ibn ül merhum MAHMUD BEY bin el merhum MEHMED PAŞA'yı müteveli koymuştur. Bursa Mahkeme-i şer'iyesi sicilinde (sicil A 23/25 s. 26) şöyle deniliyor المغفوره مرحومة خاتون بنت المرحوم ابراهيم بك بن اسفنديار قد حضر في مجلس الشرع الشريف وكيلا باقرار الواقف . . عن قبل خلف الامراء العظام و ذخرالكبراء الفخام سليمان چلبى بن المرحوم محمود بك بن محمد آغا زيد عنه سنه ١٤ محرم ٩١٩

¹⁹ “Ekarre Osman Bey, bin Süleyman Bey, bin Mahmud Bey bin Mehmed Ağa el müteveli Alâ vakf-ı Hatice Hatun bint-i İsfendiya asaleten an nefsihi ve vekâleten an kıbel-i ahihi MEHMED ŞAH ÇELEBİ bin SÜLEYMAN BEY. . (Bursa sicili A 24/26, s. 463 sene 921 cemaziyelevvel.)

ŞAH²⁰ ve Ali isimlerinde üç oğluyla HANZÂDE adında²¹ bir kızı doğmuştur.

HATİCE HATUN, 908 h. 1502 m. de Bursa'da vefat etmiş olup kabri kitabesi Bursa müzesindedir.²² SÜLEYMAN BEY'in vefat tarihi belli değil ise de 14 Muharrem 919 (22 Mart 1513) de hayattadır. Kendisinden sonra oğullarından OSMAN ÇELEBİ'nin 921 h. 1515 m. de vakıfların mütevellisi bulunduğuna göre SÜLEYMAN ÇELEBİ'nin vefatı 1513 ile 1515 arasındadır.

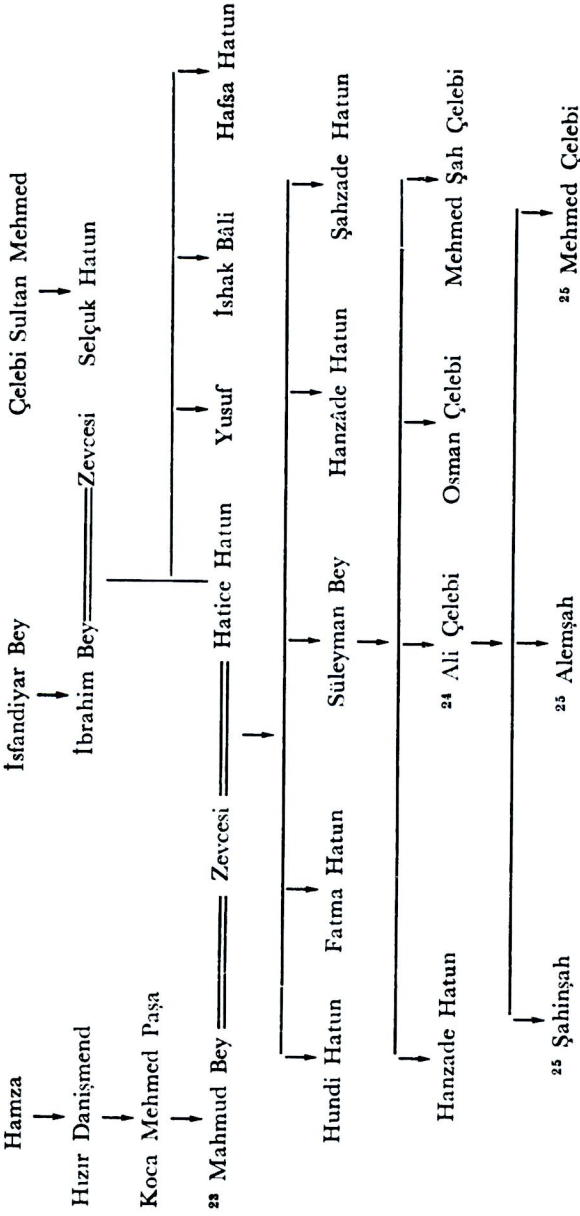
Bütün bu kayıtlara göre ÇELEBİ MEHMED'in kızı SELÇUK HATUN-la İsfendiyar Beyzâde İBRAHİM BEY'in kızı olan HATİCE HATUN'un MAHMUD BEY'le izdivacından müteaddid evlad ve torunları olmuştur ki vakfiye, sicil ve vesikalara istinaden bu aile hakkında diğer sayfadaki şecere tertip edilmiştir:

²⁰ Bursa Mahkeme-i şeriyesi sicili A 24/26, s. 31, 228, 460, 463 ve sicil A 23/25 387 sene 919, 920.

²¹ 909 h 1503 m senesinde İKİNCİ BAYEZİD'in in'am defterinde SÜLEYMAN BEY'le HANZÂDE HATUN'a verilen in'am görülmektedir. "Süleyman Çelebi bin Hatice Hatun bint-i Selçuk Hatun... Hanzâde Hatun Bint-i Selçuk Hatun... İn'am-ı Hanzâde Hatun duhter-i Hatice Hatun Nakdiye 3000 câme (elbise bedeli) 14 ve 15 inci asırlarda Edirne ve Paşa livası s. 475. Bu kayda göre Hatice Hatun'un Hanzâde adında bir kızı olduğu anlaşılmaktadır.

²² Hatice Hatun'un kabir kitabesi aynen şöyledir. Taşın bir tarafında:
 ۱ — انتقلت المرحومه ۲ — المغفورة السعيدة ۳ — الشهيدة خديجة خاتون ۴ — بنت ابراهيم بك بن اسفنديار بك

۱ — المحتاج الى ۲ — رحمت الله تعالى ۳ — توفيت في اوا شهر ۴ — جمادى الاخر
 سنة ثمان و تسعمائة

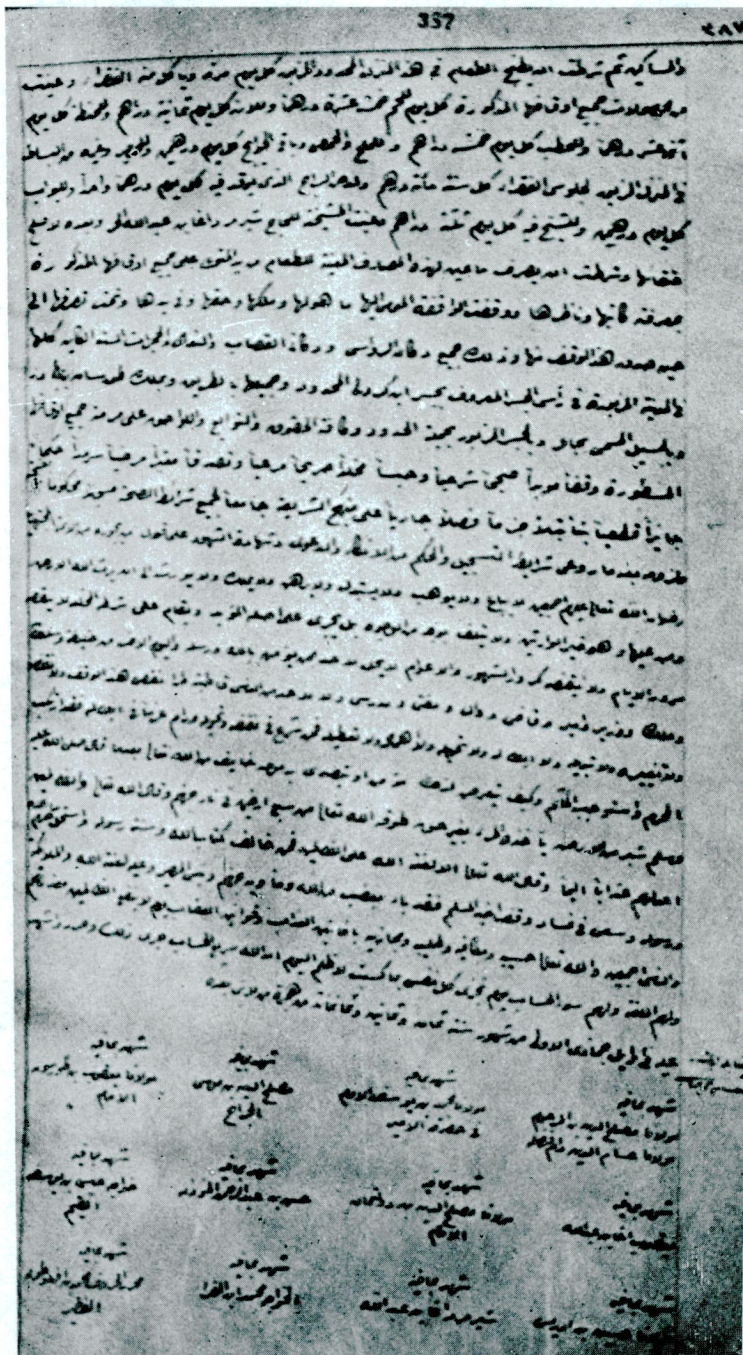
²³ MAHMUD ÇELEBİ'nin vefatı tarihi malûm değildir. Merhum HÜSEYİN HÜSAMEDDİN EFENDİ Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuasında (sene 7, s. 121) *Osmanlık'ta* oğlu SÜLEYMAN ÇELEBİ ile beraber medfun olduklarını ve kitabelerini almış ise de zayı olduğunu beyan etmektedir.

²⁴ *Bursa Mahkeme-i Şer'iyyesi sicili A 24/26*, s. 28 ve 463 *sene 920 ve 921*.

²⁵ *Bursa Mahkeme-i Şer'iyyesi sicili A 24/26*, s. 460 *sene rebiiul evvel 921*.

Handwritten Ottoman Turkish text in Rika script, with page numbers 287 and 286 at the top. The text is densely packed and contains various words and phrases.

Res. 3 — Selçuk Hatun vakfiyesinin üçüncü sayfası.

Res. 4 — Selçuk Sultan vakfiyesinin dördüncü sayfası.

UZUN HASAN'IN OSMANLILARA KARŞI KATİ MÜCADELEYE HAZIRLIKLARI VE OSMANLI- AKKOYUNLU HARBİNİN BAŞLAMASI ¹

BEKİR SITKI BAYKAL

Osmanlı Devletinin, bir imparatorluk halinde taazzuvu sıralarında, gerek doğudan, gerekse batıdan son derece tehlikeli hücumlara mâruz kaldığını görüyoruz. Bunlardan, umumiyetle Osmanlı Türklerini Avrupa kıtasından taretmek hedefiyle, batıdan gelen ve çoğu çeşitli Hıristiyan milletler tarafından Haçlı ruh hâleti ile elele verilerek yapılan saldırılar, her defasında kırılmıştır; öyleki 1448 II. Kosova meydan muharebesinden sonra batı yönünden Osmanlı Devletini tehdit edecek derecede düzenli bir kuvvet Avrupa'da artık kalmamıştır.

Buna mukabil doğu yönünden gelen hücumlar, Osmanlı Devletini büsbütün ortadan kaldırmak, yahut da o vakitler Anadolu'da yaşamakta olan birçok tâbi' küçük Beylikler menzilesine indirmek amacını güttüğünden, çok daha tehlikeli olmuştur. Bunlardan birincisi Timur'un akınıdır. İkincisi, bundan yetmiş yıl sonra yapılan Uzun Hasan'ın hücumu ve nihayet üçüncüsü de kırk yıl sonra bunu takibeden Şah İsmail'in batıya akınıdır.

Osmanlılar bu hücumlardan birincisi, yâni Timur'un ki önünde ağır bir yenilgiye uğramışlardır. Bunun neticesinde devletleri dağılmak tehlikesini geçirmiştir. Gerçekten de 1402 Ankara Meydan Muharebesinde hükümdarları esir düşmüş, bunu takip eden şehzade kavgaları içinde devlet büyük sarsıntılar geçirmiş ve o zamana kadar şahit olduğumuz hızlı gelişmesi uzunca bir müddet için sekteye uğramıştır. Buna mukabil Osmanlılar, doğudan uğradıkları ikinci ve üçüncü hücumları kırmağa muvaffak olmuşlar ve böylece batı tarafında Hıristiyan âlemine karşı olduğu gibi doğu yönüne doğru da devletlerini genişletmek imkânlarını sağlamışlardır.

¹ Bu yazının esasını, 1954 Ağustosunda Cambridge'de toplanmış olan ve Fakültemi temsilen iştirak ettiğim XXIII. Müstesrikler Kongresinde yaptığım bir tebliğ teşkil etmektedir.

Burada üzerinde duracağımız mesele, doğudan gelen ikinci büyük tehlikenin, yâni Uzun Hasan hücumunun ne şekilde hazırlandığıdır. Bu hâdiseyi bütün kaplamı ile işleyip ortaya koymak burada imkânsız olduğuna göre yapacağımız iş, bugüne kadar açık olarak bilinen meseleleri bir tarafa bırakarak elimize geçen orijinal malzemeye istinaden bâzı noktaları düzeltmek, tamamlamak veya aydınlatmaktan ibaret olacaktır.

Sözünü etmek istediğimiz bu yeni malzeme, başlıca Topkapı Sarayı Arşivinde bulunan diplomatik muhaberelele ile basılmamış münşeât mecmualarında raslanan birtakım mektuplar, yine basılmamış Osmanlı tarihlerindeki kayıtlar ve bir de, son derece mühim olarak, bugüne kadar ancak vasıta ile tanıdığımız Ebu Bekr Tahranî'nin Kitab-i Diyar-i Bekriyye namındaki eseridir.

* * *

1423 tarihinde Akkoyunlu şehzadesi Ali Bey'in oğlu olarak dünyaya gelen Uzun Hasan, dedesi Karayuluğ Osman Bey'in ölümü (1435) üzerine Akkoyunlu şehzadeleri arasında başgösteren kavgalar içinde büyüyerek erkenden kendini göstermiş ve nihayet 1452 yılında bütün rakiblerini bertaraf eyleyerek Beyliğin başına geçmeğe muvafak olmuştur.

O vakitler Akkoyunlu devleti, merkezi Diyarbakır (Amid) olmak üzere güneyde aşağı yukarı bugünkü Türkiye-Suriye sınırını takiben Mardin'in doğusundan Urfa'nın batısına kadar, kuzeyde de Erzurum ile Sivas'ın şimalinden geçerek Harput'a kadar uzanan ve başlıca Erzurum, Erzincan, Harput, Diyarbakır, Mardin ve Ruha gibi şehirleri içine alan ufak bir Beylik idi. Batı tarafında Osmanlılar, güney cihetinde Memlükler ve doğuda Karakoyunlular gibi kuvvetli komşuları, ayrıca da mahallî birtakım Beylikler ile Trabzon Rum İmparatorluğu gibi zaif komşuları vardı. İşte bu küçük Akkoyunlu devletinin başına geçen Uzun Hasan, Beyliği içindeki rakiblerini bertaraf ettikten sonra, yorulmak bilmeyen bir gayretle ve muhakkak ki plânlı bir şekilde durmadan memleketini genişletmeğe çalışmış, zaiflerinden başlayarak komşularına birer birer boyun eğdirmiş, sözde tâbii bulunduğu Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah'ı 1467'de bir meydan muharebesi ile imha ettikten sonra bunun ülkelerini de ilhak ederek devletinin merkezini Tebriz'e nakletmiştir. Nihayet Horasan hükümdarı Timur Oğullarından Abu-Said'i de 1469'da

bir savaşta esir alarak İran ve Irak da dahil olmak üzere geniş bir imparatorluğa sahip olmuştur.

Böylece, Horasan'dan Sivas dolaylarına kadar uzanan muazzam bir ülkenin kudretli ve haris hükümdarı Uzun Hasan ile İstanbul'u feth ettikten sonra bir yandan Balkanlar'da topraklarını genişletirken bir yandan da Anadolu'daki küçük devletleri ortadan kaldıрмаğı ihmal etmeyen Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmed'in, birbirleriyle karşılaşmaları geopolitik bir zaruret, âdeta bir mukadderat meselesi olmuştur.

Uzun Hasan ile Fatih Sultan Mehmet arasında ilk çatışma, 1461 tarihinde Osmanlı Padişahının Trabzon seferi sırasında görülmektedir. Trabzon Rum İmparatorluğu ile Akkoyunlu devleti, öteden beri sıhrî münasebetlerle birbirlerine bağlı ve dost idiler. Son zamanlarda Uzun Hasan, Trabzon İmparatoru'nun kızı Prenses Maria (Despina) ile evlenmişti. Ayrıca hıristiyan dünyası ile sıkı münasebetlere girişmiş, Osmanlılara karşı bir Haçlı ittifakı meydana getirmek üzere harekete geçen ve doğuda müttefikler arayan Papa II. Pius'un 1458 tarihinde Gürcistan'a yolladığı elçisi Lodovico'nun gayretleri sayesinde, Gürcistan ve Trabzon devletleri ile resmen bir bağlaşma da yapmıştı. Şimdi Uzun Hasan, Osmanlılara karşı sert bir tavırla ortaya çıkıyordu. Trabzon İmparatoru David'in isteğı üzerine Akkoyunlu hükümdarı, 1459 tarihinde İstanbul'a bir elçi heyeti gönderiyor, Trabzon'dan alınmakta olan haraçtan vazgeçmesini, ayrıca da Timur'un ölümünden beri Akkoyunlu Sarayına artık gönderilmemekte olan mütad hediyeleri toptan yollamasını Fatih'ten istiyordu. Kitab-i Diyar-i Bekriyye'nin de te'yid ettiğine göre, İstanbul'dan menfi cevap alması üzerine Uzun Hasan, Osmanlı himâyesinde bir Emir'in elindeki Koyluhisar'ı zapt ediyordu. Koyluhisar, çok defa zannedildiğı gibi, doğrudan doğruya Osmanlı topraklarına dahil bir kale olmayıp sadece küçük bir Emaretin merkezi idi. Buralar, İstanbul'dan Erzurum'a giden yolun üzerinde strateji bakımından önemli bir bölgedir. Aynı zamanda şimalî Anadolu'ya ve Trabzon'a inen yolun da bir kilidi mesabesinde olan Koyluhisar'ı ele geçirmekle tecavüzkâr niyetlerinin ilk tezâhürüne şahit olduğumuz Uzun Hasan'dan bu kaleyi almak için Osmanlılar tarafından girişilen ilk teşebbüsler semeresiz kalmıştır. Yine bu sıralarda Uzun Hasan'ın, Trabzon Rum İmparatorluğu'nun hâmisî tavrını takındığını görüyoruz. Nitekim o, Fatih Sultan Mehmed

Trabzon'un fethine giderken, kuvvetlerinin başında olduğu halde Erzincan dolaylarına kadar gelmiş ve buralardan Osmanlı ordusunu tehdit eder bir vaziyet almıştır. Fakat, bu arada Koyluhisar'ı ele geçirmiş bulunan Osmanlı kuvvetleri ile yaptığı ilk silâh denemelerinde kendisi için başarı ümidi görmemiş olacak ki, Fatih'in Trabzon'a gitmesine engel olmak teşebbüsünden vazgeçerek onunla anlaşmayı tercih etmiştir. Neticede Uzun Hasan, elçi olarak Osmanlı Padişahına gönderdiği annesini, Fatih'in sefer sonuna kadar yanında alıkomasına razı olmak ve zevcesinin memleketi ve müttefiki Trabzon'un Osmanlılar eline geçmesini uzaktan seyr etmek zorunda kalmıştır.

Bununla beraber Uzun Hasan, Anadolu'ya hâkim olmak hususunda Osmanlı Padişahına rakabet etmekten aslâ vazgeçmiş değildir. Ancak, o zaman için henüz kâfi derecede ilerlemiş bulunmayan hazırlıklarını tamamlamak için katî hesaplaşmayı istikbâle tehir etmek zaruretini duymuştur. Osmanlılar Anadolu'da doğuya doğru daima genişliyorlardı. Bu durum karşısında iki devletin birbirleriyle çatışmalarına vesile teşkil edecek fırsatlar nasıl olsa çıkacaktı. Nitekim çok geçmeden böyle bir mesele zuhura gelmiştir:

1464 tarihinde Karaman Beyi İbrahim ölüyor. Daha sağlığında en büyük oğlu İshak'ı kendine veliaht tâyin ettiği için, Fatih'in halasından doğmuş bulunan diğer beş oğlu, babaya ve üvey kardeşe karşı birleşerek mücadeleye başlıyorlar. İbrahim Bey'in ölümü üzerine bu mücadele daha da şiddetleniyor ve neticede diğer kardeşlerinden de yardım gören Pir Ahmed, İshak Beyi yenerek Konya'da Karaman tahtına oturuyor.

İşte bu taht kavgaları, Karaman'ı iki büyük komşusu arasında bir nüfuz mücadelesi sahnesi haline sokmuştur. Geopolitik mevki bakımından Karaman, Anadolu hegemonyası için son derece önemli bir bölgedir. Bu itibarla, ne Fatih Sultan Mehmed'in, ne de Uzun Hasan'ın orada olup bitenlere bigâne kalması mümkün değildi. Kaldı ki Karamanoğlu, Uzun Hasan'ın eski bir müttefiki idi. Uzun Hasan'ın, doğuda Karakoyunlular gibi kudretli bir düşmana karşı tasavvur ettiği plânlarını gerçekleştirebilmek için Karaman'ı nüfuzu altında bulundurmamak suretiyle gerisini emniyet altına almak istemesi gayet tabii idi.

Diğer taraftan güney komşuları Memlûkler de Karaman ile yakından ilgili idiler. Osmanlıların mütemedâ baskıları karşısında İbrahim Bey 1455 yılı başında Kahire'ye bir elçi yollayarak Mısır

Sultanından yardım istemişti. Fakat, Sultanın Osmanlılarla bozuşmak için şimdilik ciddî bir sebep görmediği yolundaki cevabı üzerine İbrahim Bey saldırgan bir siyasete dönerek Mısır ile arayı açmış ve nihayet 1458 tarihinde aralarında akdettikleri bir barışla iki devlet, bundan böyle Osmanlı tehlikesi karşısında dost geçinmeye başlamışlardı. Gerçekten de Memlûk Sultanı, gittikçe büyüyen Osmanlı tehlikesi -Memlûklere tâbi' Beylikler Osmanlılara temâyül göstermişler, hususiyle Dülkadır Oğlu Melik Arslan Bey 1464'te Fatih ile anlaşmıştı- karşısında birtakım tedafüi tedbirlere başvurmuş, bu meyanda Uzun Hasan ile bir ittifak da yapmıştı. Kendi topraklarına giden istilâ yolu üzerinde bulunan Karaman bölgesinin Osmanlı nüfuzuna girmesine mâni olmak, elbette ki Memlûk Sultanı Hoşkadem'in belli başlı hedeflerinden biri olmak lâzım geliyordu.

Ağabeyisi İshak ile baba tahtı için mücadele ederken Pir Ahmed'e, Osmanlı kuvvetlerinin fiilen yardım etmiş olduklarına dair elimizde bâzı ipuçları yok değildir. Herhalde şurası muhakkaktır ki Osmanlılar, bu şehzade mücadelelerinin ilk safhasında Pir Ahmed'in tarafını tutmuşlardır. İshak Bey'in Mısır'a göndermiş olduğu elçilerin ifadeleri bu hususta hiçbir şüpheye mahal bırakmamaktadır. Bu elçileri vasıtasıyla İshak Bey, kendisinin Memlûk Sultanları nâiplerinden olduğunu bilhassa belirtiyor babası tarafından veliaht tâyin edilmesine rağmen, kardeşlerinin bunu tanımıyarak mücadeleye giriştiklerini ve dayılarının oğlu olan Fatih Sultan Mehmed ile anlaşuklarını bildiriyor; bu durum karşısında Sultan Melikü'z-Zahir Hoşkadem'den himâye istiyordu. Bunun üzerine Sultan Hoşkadem, İbn-i Tangriberdî'ye göre, bütün imkânları ile İshak Bey'e yardım vaadinde bulunmuş ise de, fiilî sahada onun bu yolda herhangi bir hareketine şahit olmuyoruz.

Osmanlı kaynakları, İshak Bey'in Mısır'a elçi gönderdiğinden hiç bahs etmezler ve ancak Uzun Hasan'a yolladığı bir elçi ile bunu imdada çağırmış olduğunu söylerler ². Bunun üzerinedir ki Uzun Hasan harekete geçerek Erzincan ve Sivas üzerinden Karaman'a yürümüş, İshak ile birleşerek Pir Ahmed'i kovmuş ve İshak'ı Karaman tahtına oturtmuştur ³.

² Meselâ Âşık Paşa Zade, s. 167.

³ Bu kayıtlara istinaden Hammer ve Babinger.

Osmanlı kaynaklarının verdikleri bu malûmat ise doğru görünmüyor. Çünkü ne Uzun Hasan'ın "Bilâd-i Vilâyât-i Karaman" ileri gelenlerine hitaben çıkardığı 3 Eylül - 2 Ekim 1464 tarihli "Nişan-i Hümayûn"da ⁴, ne de Kitab-i Diyar-i Bekriyye'de İshak Beyin böyle bir müracaatta bulunduğuna dair herhangi bir kayda raslanmıyor. Öyle anlaşılıyor ki Akkoyunlu hükümdarı, müstakbel plânları için hayatî denecek derecede önemli bir bölge olan Karaman'a İshak Beyin bir dâveti üzerine değil, fakat daha ziyade kendi gayeleri için, hem de İbrahim Bey'in ölümünü haber alır almaz yürümüştür. Kitab-i Diyar-ı Bekriyye'de İbrahim Bey'in vefatından sonra Dulkadır Oğlu Melik Arslan Bey'in Karaman'a saldırdığı, bu hücum karşısında Karaman halkının Uzun Hasan'ı dâvet ettiği ve böylece onun Karaman'a girerek Dulkadır Oğlu'nu Karaman'dan çıkardığı söylenmektedir. Öyle anlaşılıyor ki Dulkadır Oğlu, Karaman'daki karışıklıklardan faydalanarak bâzı toprak kazançları temin etmek teşebbüsüne girişmiş, fakat Akkoyunlu hükümdarının harekete geçmesi üzerine geri çekilmiştir. Nitekim Uzun Hasan'ın Divriği ve Darende Naiblerine yazdığı mektuplar da bu hususu teyid etmektedir ⁵.

Uzun Hasan'ın bu müdahalesine karşı Fatih Sultan Mehmed'in reaksiyonu çok şiddetli olmuştur: Hemen ertesi baharın Fatih, Pir Ahmed'in yardımına koşarak onu yeniden tahta oturtmuştur (1465 baharı). Pir Ahmed, Osmanlı şehzadesi Bayezid'e yazdığı bir mektupta ⁶ kendisini Fatih'in nasbetmiş olduğunu sarahatla ifade ettiği gibi Kayseri surlarına yerleştirilmiş olan Pir Ahmed'e ait 870 tarihli tâmir kitabesinde geçen "bende" tâbiri de bu huhusu teyid etmektedir.

Görülüyor ki Osmanlılar, Karaman bölgesini kendi nüfuzları altında tutmak kararındadırlar ve bunun için herşeyi yapmağa azmetmiş bulunmaktadırlar. Buna mukabil Uzun Hasan, İbrahim Bey'in ölümü üzerine giriştiği Karaman teşebbüsü ile Anadolu'ya hâkim olmak bahsında Osmanlılara rakip olacağını göstermiş olmakla beraber, Fatih'in son müdahalesi karşısında yine geri çekilmek zaruretini duymuştur. Esasen kendisine sığınmış olan İshak Bey

⁴ Adnan Erzi, Uzun Hasan ve Fatih Mücadelesi, (henüz basılmamış habilitasyon tezi, s. 113).

⁵ Ibn-i Tangriberdi'de.

⁶ Adnan Erzi, adı geçen tez, s. 122-123.

de 870 Muharreminde (24 Ağustos — 22 Eylül 1465) ölmüştür. Neticede, tıpkı vaktiyle Trabzon meselesinde olduğu gibi şimdi de Karaman'a hâkimiyet meselesinde henüz Osmanlılarla boy ölçüşemeyeceğini anlayarak bir defa daha ricat etmiştir. Gerçekte Uzun Hasan, Osmanlılarla katî bir hesaplaşmayı göze alacak kudreti henüz kendinde görmemektedir. Hakikaten de onun doğuda yapılacak büyük işleri vardır. 1464-65 kışından 1468-69 kışına kadar geçen zaman zarfında hemen hemen hep doğu tarafları ile uğraşmış -Dulkadir Oğlunu mağlup ve Harput'u zapt edişi müstesna- ve bu arada en büyük hasmı olan Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah'ı, bunun oğlu Hasan Âli'yi ve nihayet Timur oğlu Abu Said'i ortadan kaldırarak hepsinin memleketlerini eline geçirmiştir. Böylece 1470 yılına kadar Uzun Hasan-Fatih rakabetinin herhangi bir tezahürüne raslanmamaktadır. İstanbul'da Esad Efendi Kütüphanesinde 333 numara ile kayıtlı Sarı Abdullah Efendi Münşeâtında Uzun Hasan'dan Sultan Bayezid'e gönderildiği söylenen, fakat meâlinde Şehzade Bayezid tarafından Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah'a yazıldığı anlaşılan bir mektup vardır. 1467 tarihini taşıyan bu mektuptan, Uzun Hasan'ın o sıralarda Osmanlı tarafında vaziyeti idare etmekte olduğu, sadece ufak tefek akınlarla Osmanlıları oyaladığı ve Şehzade Bayezid'in, dolayısıyla Padişahın, henüz katî hesaplaşma gününün gelmediği kanaatında buldukları anlaşılmaktadır. Çünkü mektupta muharebe için arada bir sebep yoktur denilmektedir.*

Bu arada Fatih Sultan Mehmed, kendisine kâfi derecede itaatlı davranmayan Karaman oğullarını, yâni Pir Ahmed ile Kasım Beyleri mağlup ve memleketlerinden kovarak Konya'ya oğlu Mustafa'yı yerleştirmek suretiyle Karaman'ı tamamiyle Osmanlı topraklarına ilhak etmiş bulunuyordu. Bazı kalelerde bir müddet daha mukavemet gösteren Pir Ahmed de, en sonunda tutunamıyarak Uzun Hasan'a iltica etmek zorunda kalmıştı.

1469 yılına kadarki faaliyetleri ile doğu taraflarında işlerini bitirip Horasan'dan Karaman sınırlarına kadar uzanan o geniş ülkelerin hâkimi olduktan sonra Uzun Hasan'ın, şimdi tek bir rakibi kalmıştı ki o da Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmeddir. Bununla

* Bu mektup, Cihanşah'ın Fatih Sultan Mehmed'e yazmış olduğu bir mektubun cevabını teşkil etmektedir. Uzun Hasan'a karşı sefere çıkmağa hazırlanan Cihanşah, bu mektubu ile Fatih'den yardım istemişti.

katî hesaplaşma günü artık yaklaşmıştır. Maddî kuvvet bakımından Uzun Hasan Osmanlı Padişahından hiç de geri kalmamaktadır. Osmanlıların önünden kaçmış olan birçok hükümdarlar ona sığınmışlardır, ondan yardım ve himâye talep etmektedirler. Bu mazlûmların hâmesi tavrını takınan Akkoyunlu hükümdarı, şimdi kendini o haşmetli Timur'dan da daha kuvvetli, her bakımdan daha üstün görmektedir: Elimizde, aslı Topkapı Sarayı arşivinde bulunan ve Uzun Hasan'ın öncü kuvvetleri tarafından yapılan Tokat yağmasından hemen sonra Sivas Beylerbeyi Hamza Bey'e yazıldığı anlaşılan bir mektup vardır. Her ne kadar mektubun yazarı malûm değilse de bunun, Osmanlıların ekmeğini yemiş bulunduğunu söyleyen, Osmanlı ahvalini iyi tanıyan ve hâlen Uzun Hasan'ın yanında bulunan bir kimse tarafından kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Bu zatın, vaktiyle şarka gitmiş ve Fatih'e bir nevi hiyanet ederek Uzun Hasan'ın yanında kalmış olan bilgin Tirek Sinan oğlu Alem Bey olması kuvvete muhtemeldir. Hakikaten Alem Bey, sonradan Otlukbeli meydan muharebesinde Akkoyunlulardan esir alınıp da idam edilen yegâne bilgidir. Her ne olursa olsun, Uzun Hasan'ın tâlimatı ile yazılmış bulunduğu muhakkak olan bu mektupta Akkoyunlu hükümdarının ruh hâleti, son derece dikkate şayan bir şekilde aks etmektedir. Mektupta, Osmanlıların Timur karşısında uğradıkları felâket zımnen hatırlatılmakta, maddî ve mânevî kuvvet bakımından çok daha üstün olan, ondan çok daha büyük işler başarmış bulunan Akkoyunlu hükümdarına karşı Osmanlılar ikaz edilmekte, aynı zamanda onlara gözdağı verilmektedir. Çok karakteristiktir ki, gerek soy ve sop bakımından, gerekse şahsî kabiliyet bakımından Uzun Hasan'ın, bütün Türklerin hükümdarı olmağa en fazla lâıyk bir şahsiyet olduğu da aynı mektupta ayrıca belirtilmektedir⁷.

İşte böyle bir ruh hâleti içinde Uzun Hasan, bir yandan askerî hazırlıklarını tamamlarken, bir yandan da her imkânı kullanarak Osmanlılara karşı bütün kuvvetlerini seferber etmeye çalışmaktadır. Bunların başında diplomatik faaliyetleri gelir. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi o, ilk defa olarak 1460 tarihinde Trabzon İmparatorunun aracılığı ile Osmanlı devletine karşı teşkil olunmakta olan bir ittifaka girmek için batı dünyası ile temasa geçmişti. 1463 yılı sonlarında Venedik Senatosu Uzun Hasan ile bir ittifak yapmağa

⁷ Bu mühim mektubu yazının sonuna koyuyoruz. Bak vesika No I.

karar verdikten sonra her iki taraf arasında elçiler gelip gitmiş ve birtakım müzakereler cereyan etmiştir. Venedikliler ancak Ağrıboz'un kaybindan sonra işi ciddi tutmağa başlamışlar ve bu arada yapılan birçok müzakereler neticesinde nihayet Akkoyunlu hükümdarına maddî yardımda bulunmayı karar altına almışlardır. Bu olayların teferruatını Venedik elçilerinin, çoğu mükerreren kulanılmış bulunan raporlarından biliyoruz ve burada üzerinde duracak değiliz. Venedikten başka Uzun Hasan Macar ve Leh kırılları, Boğdan voyvodası ile, Papa ve Napoli kralı ile de temas halindedir. Bütün bunların gayesi Osmanlıları bir ittifak çemberi içine almak ve hazırlamakta olduğu katî neticeli hücumda başarı imkânlarını artırmaktır. Kendisinde ateşli silâhlar yoktur ve bilhassa Venedik'ten gelecek ateşli silâhlara güvenmektedir. Osmanlıları yenebilmek için, ufak da olsa, her kuvvetten faydalanmayı ihmal etmemekte ve bu hususta müslümanlarla hıristiyanlar arasında hiçbir fark gözetmemektedir. Bu meyanda Kıbrıs ve Rodos Hâkimlerine ve bir de Alâiye beyi Kılıçarslan'ın oğlu olması muhtemel Alâi Beye yazmış olduğu 21 Şubat 1471 tarihli üç mektup elimizdedir. Bu mektuplarında Uzun Hasan, doğu memleketlerini istediği şekilde düzene koymuş, Hüseyin Baykara ile anlaşmış bulunduğunu, şimdi Karaman oğlunun ricası üzerine Osmanlıları Karaman'dan çıkarmak için harekete geçmekte olduğunu, ilk yardım olarak oğlu Zeynel Bey'in komutasında 30 bin kişilik bir kuvvet yolladığını söylemekte ve kendilerinin de her türlü vasıta ile, bilhassa top silâhı yollamak suretiyle yardım etmelerini istemektedir. 1471 baharında Uzun Hasan'ın Karaman'a bir sefer yaptığı şimdiye kadar hiç bahis konusu edilmemiştir. Halbuki bu üç mektup böyle bir hareketin yapılmış bulunduğunu göstermekte ve Kitab-i Diyar-i Bekriyye de bunu teyid etmektedir. Hakikatte Uzun Hasan'ın harekete geçtiği, fakat Karaman'a girmediği anlaşılmaktadır. İhtimalki aynı tarihte Karaman'ı te'dibe giden Osmanlılar daha evvel davranmışlardır ve bu hali gören Uzun Hasan, bu defa da bir olup-bitti karşısında kalarak Osmanlılarla çarpışmayı daha sonraki bir tarihe bırakmak ve bu arada hazırlıklarını tamamlamak ihtiyacını duymuştur.

Uzun Hasan, bir yandan yabancı devletlerin yardımını temine çalışırken bir yandan da Osmanlı Padişahının önünden kaçan yabancı Beylere kucağını açmakta, bu mazlûmların hâmisî tavrını takınmakta

idi. Hem Sivas Beylerbeyi Hamza Beye yazılıp yukarıda sözünü ettiğimiz mektuptan, hem de Prof. Rahmeti Arat tarafından yayınlanan Yarlık'tan⁸ anladığımıza göre, Uzun Hasan'ın yanında mülteci olarak başlıca şu şahsiyetler bulunmaktadır :

*Veled-i Hüdavendigâr*⁹. *Karaman Oğlu Pir Ahmed ve Kasım Beyler. İsfandiyar Oğlu Kızıl Ahmet Bey. Germiyan Oğlu*¹⁰. *Dulkadir Oğlu Şah Mehmed, Rüstem ve Süleyman Beyler. İnal Oğlu. Bozca emirleri. Pazarlı Bey Oğlu. Tozanlı Oğulları. Mehmed Çelebi* ki defterdar idi ve ülkenin tamamından, hazineden ve ordunun durumundan haberdar idi.

Bu kimseler, vaktiyle Timur'un yapmış olduğu gibi, Osmanlı Padişahını yendikten sonra Uzun Hasan'ın kendilerini tahtlarına iade edeceğini ummakta ve hâmelerini biran evvel harekete geçmeye teşvik etmekte idiler. Aynı zamanda batı hıristiyan âlemi de, bilhassa son zamanlarda pek tehlikeli bir hal alan Osmanlı Padişahına karşı Uzun Hasan'ın kuvvetine büyük ümitler bağlamıştır ve onun bütün yardım isteklerini kabul ederek, faaliyete geçmesini sağlamağa çalışmaktadır.

Bunlardan başka Uzun Hasan zamanın ünlü bilginlerini ve ümerasını da yanında toplamış bulunmaktadır: Tirek Sinan oğlu Alem Bey, Kadı Mahmud Şüreyhî, Timur oğullarından Muhammedî Bakır Mirza, Muzaffer Mirza, Çağatay ileri gelenlerinden Baba Hacı Bey oğlu Yusuf Bey, Zeynel Mirza, Kemah Beyi Suvar Bey, hepsi onun çevresinde yer almışlardır.

Hâsılı Akkoyunlu hükümdarı, Osmanlılar aleyhinde olmak üzere kendilerinden faydalanabileceği bütün elemanları yanına çekmeye çalışmış ve bunda da büyük ölçüde muvaffak olmuştur. Öyle görünüyor ki o, bu hususta Osmanlı Padişahı ile rakabet halindedir : Dulkadıroğlu Şehsuvar Bey'e yazdığı bir mektupta¹¹ Fatih, bazı Beylerin ve kabilelerin Uzun Hasan'dan kaçarak Osmanlı topraklarına sığınmış bulunmalarından duyduğu memnunluğu,

⁸ Bak: *Türkiyat Mecmuası*, cilt VI. s. 285 vd.

⁹ Bu bir Osmanlı şehzadesidir, fakat hangisi olduğunu bilmiyoruz; rivayete göre Hindistan'da Adilşahiler sülâlesini kuran, güya Fatih Sultan Mehmed'in bir kardeşi imiş ve İran'dan Hindistan'a geçmiş; Osmanlı hanedanının bu kolundan bir prens olması ihtimali hatıra gelebilir.

¹⁰ Bayezid'in Cihanşah'a yazdığı mektupta püser-i Yakub diye anılan zat olsa gerek.

¹¹ Bak: *Vesika N. II*

“sadık dostların hergün çoğalmasının matlûb” olduğunu ifade etmektedir. Bunlar arasında Akkoyunlulardan Eğil kalesi Beyi, Karakoyunlulardan Abu Tahir ve Şah Ali Beyler; göçebelerden 10000 çadır halkı ile Bozca oğlu Susa Bey, Sevindük Bey ve İnal oğlu İbrahim Beyler bulunmaktadır. Fakat Uzun Hasan bunlardan bir kısmını, ezcümle Bozca oğlu ile İnal oğlunu tekrar kendi tarafına çekmeye muvaffak olmuştur.

Yine, Uzun Hasan'ın amcazadesi ve Erzincan Emiri olan Hurşid Bey tarafından Niksar Emiri Şemsüddin Mehmed Bey'e yazılan bir mektuptan¹² öğreniyoruz ki Şemsüddin Mehmed Bey, müfsidlerin sözüne kanarak Fatih tarafına geçmekle hata ettiğini anlamış ve pişmanlık göstermesi üzerine kendisini affeden Uzun Hasan'ın yanına dönmüştür. Aynı mektup bize Uzun Hasan'ın askerî hazırlıkları hakkında da bilgi vermektedir. Buna göre Uzun Hasan tarafından devletinin dört bucağından toplanan asker hadsiz ve kıyassızdır; yalnız Irak'tan tâlim ve terbiye görmüş 37000 piyade gelmiştir. “Ol kadar yarak ve çeri cem olmuştur ki kabil-i vasf u beyan değildir. Galebe hadsiz çeridir ve yarak çok olmuştur.” denilmektedir.

Bütün bu itinalı hazırlıklardan sonra Uzun Hasan artık harekete geçebilirdi. Yalnız kendisinde, Osmanlılardan farklı olarak, ateşli silâhlar yoktu. Fakat bunu da şimdi Venedik'ten temin etmişti. Ancak bu silâhların emniyetle muvâsalat edebilmesi için Karaman bölgesini elinde bulundurması lâzımgeliyordu. Halbuki bu memlekete Osmanlılar hâkim idiler. Yurtlarından kovulan ve mütemediyen Uzun Hasan'dan yardım isteyip duran Karaman prensleri Pir Ahmed ile Kasım Beyler, Karaman'ın istirdadı için birer âlet olarak kullanılmağa hazır idiler.

1472 senesi, Uzun Hasan'ın Osmanlılara karşı umumî taarruza geçtiği tarih olmuştur. Aynı yılın daha Mayıs ayında son Trabzon İmparatorununun bir yiğeni, Uzun Hasan tarafından fiilen desteklenmek suretiyle Trabzon'u ele geçirmeye teşebbüs etmiş, fakat bunda muvaffak olamamıştır. Uzun Hasan ise, bu yıl içinde sadece Osmanlı sınır boylarını yağma ve tahrip etmek ve Karaman'ı ele geçirerek Venedik'ten hareket etmiş olan silâhlara yol açmak niyetindedir. Gerçekten de, bir yandan Karaman prenslerini affetmek için Fatih'e elçi gönderirken bir yandan da 30000 kişilik bir kuvveti Bektaş oğlu

¹² Bak: Vesika N. III.

Ömer Bey'in komutasına verip Osmanlı topraklarına doğru öncü olarak yola çıkarmıştır. Mültecilerden İsfendiyar oğlu Kızıl Ahmed Bey ile Karaman Oğlu Pir Ahmed ve Kasım Beyler de bu kuvvetler arasındadırlar. Bektaş Oğlu, Osmanlı kaynaklarının ifadelerine göre, bir hiyle ile sınırı geçtikten sonra ansızın Tokat'ı basıyor ve şehri taş üstünde taş bırakmıyacak şekilde tahrip ediyor. Topkapı Sarayı Arşivinde bulunan bir Fetihnâmeden¹³ öğrendiğimize göre Tokatın tahribi, 877 senesi Rebiülevvelinde, yani 1472 Ağustosunda vuku' bulmuştur. Iorga ile Babinger'in faydalanmış buldukları yabancı kaynaklarla da teyid edilen bu tarih mânalı görünmektedir. Öyle anlaşılıyor ki Uzun Hasan Tokat darbesi için bu kadar geç bir tarihi mahsus seçmiştir. Filhakika mevsim hayli ilerlemiştir ve Fatihin büyük bir ordu ile hemen İstanbul'dan kalkarak kendi üzerine yürümesi için artık vakit kalmamıştır. Böylece gelecek mevsime kadar kazanılmış olacak zaman zarfında Venedikten beklenen silâhlar da gelmiş, dolayısıyla zafer ihtimâli artmış bulunacaktır. Tokatın yağma ve tahribi sırasında yapılan zulümler, Timurun vaktiyle Sivas'taki hareketini hatırlatmaktadır. Öyle görünüyor ki Akkoyunlular, memleketi baştan başa geçecek olan müdhiş bir silindirin gelmekte olduğunu anlatmak amacını gütmektedirler; önlerine çıkacak herşeyin böyle korkunç bir akibete uğramağa mahkûm olduğunu duyurmak istemektedirler. İşte bu hareketiyle Uzun Hasan, Osmanlılara karşı büyük seferine başlamış bulunmaktadır. Yine Topkapı Sarayı Arşivinde bulunan ve Uzun Hasan tarafından Karaman oğlu Pir Ahmed'e Tokatın yağmasından hemen sonra yazılan 1 Rebiulâhır 877, yâni 5 Eylûl 1472 tarihli bir mektup vardır¹⁴. Bu mektubunda Uzun Hasan, olayların arzusuna uygun bir tarzda geliştiğini ve işin artık kolaylaşmış bulunduğunu, kendisinin de konak konak ilerlediğini, kışı Osmanlı topraklarında geçireceğini bildirmektedir.

* * *

Şimdiye kadar söylediklerimizin neticesi olarak diyebiliriz ki Uzun Hasan, küçük bir Beylikten başlayarak şahsî kabiliyetleri sayesinde Önyasya'da büyük bir İmparatorluk kurmağa muvaffak olmuştur. Kudretli düşmanları olan Karakoyunlu ve Timur Oğlu devletlerini ortadan kaldırdıktan sonra en son rakip olarak kalan

¹³ Bak: Vesika N. IV.

¹⁴ Bak: Arşiv Kılavuzu, I, 6.

Osmanlı devletini de yıkmak suretiyle Asya'nın yegâne hükümdarı, bir cihangir olmak ihtiras ve kararındadır. Trabzon ve Karaman meselelerinde Osmanlılarla yaptığı ilk temaslar onu, başarı kazanmak için esaslı surette hazırlanmak lâzımgeldiği kanaatine vardır-mıştır. Atılacağı son büyük mücadelenin Önasya ve Güneydoğu Avrupa için haiz bulunduğu ehemmiyeti sanki müdrük imiş gibi, son derece temkinli davranmasını ve sabırla beklemesini bilerek uzun yıllar siyasî hazırlıklarda bulunmuş, bu uğurda her çareye başvurmuş, nihayet Anadolu üzerine hâkimiyet için olduğu kadar hıristiyan müttefikleri ile doğrudan doğruya irtibat tesis etmek için de önemli olan Karaman bölgesini ele geçirmek teşebbüsü ile Osmanlılara, son rakibe, karşı hücumu geçmiştir.

Hâdiselerin bundan sonraki seyri anahatları ile mâlumdur. Kara-man akını muvaffak olamamış, oraya yolladığı yiğeni Yusufca Mirza'nın kuvvetleri Osmanlılar tarafından imha edilmiştir. Buna rağmen kışı Erzincan bölgesinde geçirdikten ve daha birçok takviye kuvvetleri aldıktan sonra ertesi yıl Fatih Sultan Mehmed ile karşılaşmayı göze almış, fakat Otlukbeli Meydan Muharebesinde mağlup olarak kaçmıştır.

Eğer Uzun Hasan tasavvurlarını gerçekleştirebilseydi, Yakın-Doğu milletlerinin tarihi kim bilir nasıl bir seyr tâkip edecekti.

VESİKALAR *

Vesika No. I.

Sivas Beylerbeyi Hamza Beye
yazılan mektubun sureti

Topkapı Sarayı Arşivi No. 11602
ve 11440, iki parça halinde

- 1 جناب امير اعزّ اکرم اعقل افخم یکانهٗ زمان خلاصهٗ نوع انسان
المخصوص بعون عناية الملك المنان معين الدوله والدين حمزه بيك زيد ايام
رفعتہ را
- 2 سلام وافر و تحیة متکائر مبلغ داشته ملاقات باد بعد از رفع سلام
محبانه اعلام می رود که چنان استماع افتاد که بیشتر ازین والدهٗ اولاد قرمان که
3 عمهٗ خداوندکار است جهة استشفاع بدرگاه پادشاه میرفته و در راه وفات یافته
و بعد از ان پسرش رفته و بران جناب واضح است و در تواریخ مسطور که
4 در اوایل هرکس التجا بسلاطین می برده و ایشانرا انواع ناموس واقع می شده
چون والدهٗ پسران قرمان و پسر او التجا بدین پادشاه آوردند با وجود آنکه
5 تمامی خراسان و سمرقند تا بحدّ خطا فتح این پادشاه شده بود و از امرآء
اوز بک و مغول و هزاره مکاتبات آمده نوشته بوده اند که محمدالله تعالی
که فتح نصرت قرین
- 6 پادشاه زمین و زمان شد توجه نمایند که تا خطای فتح می شود
و از اکابر و اشراف و اعیان خراسان خط آمده بود که پادشاه توجه نماید
و ربقهٗ ما را از دست ظالمان
- 7 خلاص دهد بواسطهٗ ناموس که بدو شفاعت آورده اند اینچنین
ممالک را گذاشته و به آذربایجان نزول اجلال فرمودند اکنون چنان
استماع افتاد که
- 8 والدهٗ حضرت پادشاهی کس خود را پیش حضرت خداوندگاری
فرستاده که مزاحم قرمان نشوند و در اولکای ایشان مدخل نسازند تا از

* Bu vesikalari bana veren Doçent Dr. Adnan Erzi'ye teşekkür etmeyi borç bilirim.

- جانبن محبت و دوستی زیاده گردد که ایشان بغزا مشغول شوند و این پادشاه نیز.
- 9 بغزا توجه نماید این سخن بدین دولتخواه بسیار پسندیده و مستحسن آمد هر چند این مخلص درین قضیه متهم است
- 10 اما چون نمک آن درگاه خورده از روی دولتخواهی نصیحت میرود قسم بعظمة الله تعالی که مقصود این دولتخواه آنست که در میان مسلمانان فتنه و فساد
- 11 و اختلاف واقع نشود و از جانبین بغزا مشغول شوند زیرا که آبا و اجداد حضرت آن پادشاه [را] دستور بوده که علی الدوام بغزا مشغول شده اند و چون پادشاه مارا نیز
- 12 حضرت پروردگار دولت اترک میسرگردانید او نیز بغزا مشغول شود و هر دو برادر باشند بکرم الله تعالی پادشاه را با وجود شوکت و حشمت امیر تیمور بدو نسبت میکنند
- 13 و شرح تفوق آن پادشاه را نسبت با امیر تیمور که ذکر کرده می شود مطالعه فرمایند
- 14 اول آنکه عنایت باری تعالی در شان ان پادشاه زیاده ازان شده که شرح توان داد و آیات قرآن و احادیث برینمعنی واردست و اکابر دران باب چندین خبرها نوشته اند همانا بمسامع شریف رسیده باشد
- 15 دیگر آنکه امیر تیمور هفتده سال قلعه النجق را محاصره کرده بود نتوانست ستادن یکی از ملازمان ان پادشاه بکرم الله تعالی در یکروز فتح نمود دران محل در قلعه مذکور آن مقدار غله نبود که اکنون زروطلا واقشه بوده وهست
- 16 دیگر آنکه روی امیر تیمور سرد بود و خلائق ازو متنفر بودند و میگرنیختند و آن پادشاه را روی کشاده است و تمامی حکام و خلائق روی بدرگاه او نهاده اند و امیر تیمور در اهل و عیال و عرض و مال مردم طمع میکرد

وانواع حالات واقع می‌شد خود تحقیق کرده باشید که با وجود ان نوع فتح ممالک در عرض و مال هیچ کس قصوری واقع نشد و همه را حرمت و عزت زیاده شد

17 دیگر آنکه امیر تیمور پسر زرگری بود و آن پادشاه عالی نسب است و بحسب و نسب پادشاهی تمام اترک بدو می‌رسد و در شام و روم اترک را بجای گبر میدیدند و خراج می‌گرفتند لله الحمد والمنه که هر کس که پیش این پادشاه آمدند کلاتران می‌رسیدند و هر کس را بقدر خود اولکا و موجه شفقت فرمود و از خراج خلاص یافتند

18 دیگر آنکه امیر تیمور در حال شما بیکانه بود نمی‌دانست و مردمان شما را نمی‌شناخت خود میدانید که آن پادشاه از تمامی اولکا و مردم شما صاحب وقوف است و مجموع حالات را نیک میداند امیر تیمور که از زیر قیصریه کوچ کرد تحقیق نتوانست کرد که خداوندگار کجاست چند هزار امراء خود را فرستاد که کسی را بدست آورند و خبر تحقیق نمایند نتوانستند بدست آوردن بعد از ان شاه ملک را که از امراء صاحب اعتبار او بود فرستاد تا دو کس را بصد زحمت از رعیت گرفت و آورد تاریخ امیر تیمور بدین سبب ذکر میکنند

19 دیگر آنکه جمعی امراء که اسامی ایشان مفصل می‌کردد پیش ان پادشاه اند و یکی ازین طایفه نزد امیر تیمور نبود

ولد	ولد	ولد
اسفندیار	قرامان	خداوندگار
ولد	اولاد	ولد
اینال	ذوالقادر	گرمیان
ولد	امراء	ولد
بازارلوبیک	بوزجه	رسحه (؟)

- اولاد
توزانلو
- محمد چلبی
که دفتردار بوده و از تمام ممالک
و خزانه و لشکر صاحب و قوف است
- 20 دیگر آنکه امیر تیمور یورش که مینمود اولکاء او از ماوراءالنهر
و سمرقند بود و از راه دور می آمدند و ممالک این پادشاه با اولکای شما
متصل است
- 21 دیگر آنکه عراقین و آذربایجان و فارس و کرمان تا بحد هندوستان در
حوزه تصرف آن پادشاهست و مملکت ساری که امیر تیمور مسخر نکرده
بود بعنایت تعالی نوکران پادشاه مسخر کرد
- 22 دیگر آنکه قلعه خرم آباد که شاهرخ میرزا و جهانشاه میرزا مسخر
نکرده بودند با تمامی کردستان و لرستان بتحت تصرف آن پادشاه درآمد
و سلاطین جیلانات و رستمدر مطیع و منقاد آن پادشاه اند و حاکم شروان
در مقام جانسپاری و خدمتکاری راسخ است
- 23 دیگر آنکه لشکر امیر تیمور پیاده بود و اکثرش گاو و خرسواری شدند
و برکشهء ایشان از نمد بود اکنون لشکریان این پادشاه را اسبان
و یراق کلتی معلوم کرده اند که بکرم الله تعالی هیچ پادشاه نداده است
و امیر تیمور بهر جا که میرفت خندق میکند و در خندق می نشست
و خود را حصار میکرد و آن پادشاه بهر جا که می رود خصم خود را از دور
در حصار میکند
- 24 دیگر آنکه دران و لاکه این محب بروم رفته بود تمامی رعیت ابا و اجداد
خداوندگاری دعا میکردند اکنون خلاف این معنی استماع می رود که
تکالیف بر رعایا مینمایند و از وطن مألوف میکردانند و رسوم و بدع
محدث می نهند اول دارالامان بود اکنون محستان؟ است و سیرت خوب
پدران و خود را تغییر نموده اند برینموجب استماع می رود

- 25 دیگر آنکه امراءِ جوجی که پیش امیر تیمور می آمدند يك نوكر ادفی او بدیشان آن قدر اعزاز و احترام نمی نمود که این پادشاه اکنون يك نوكر جوجی را اعزاز و احترام میناید و انعام امیر تیمور که با امراء بزرگ می نمود اکنون این پادشاه بيك نوكر میدهد بلکه زیاده اولکا و مرسوم علیحده انعامات از زر و قماش و خلعت و اسب و کمر شمشیر طلا و قطار شتر . . . طلا و نقره و استر . . . مکمل و سایر اسباب شفقت میفرماید و علی الدوام بمجلس می آورد و صحبت میدارد
- 26 دیگر آنکه در زمان اول در روم زر را تغییر نمیکردند و اکنون چند نوبت است که زر را تغییر میکنند و بدین سبب هر بار جمعی از مسلمانان را بمال و عرض و نفس زحمت میرسد و در توقات ترازو نبود و اکنون بنیاد شده
- 27 دیگر آنکه بیشتر ازین استماع رفته بود که عثمانلو کافر را اسیر میکنند و کلیسا را می سوزانند اکنون معلوم شد که تغییر کرده مسلمانان را اسیر میکنند و مساجد را خراب میناید
- 28 مقصود این دولتخواه آنکه میانہ حضرت خداوندگاری با آن پادشاه ابا عن جد دشمنی واقع نبوده و اکنون نیز بدان مرتبه نرسیده که تدارک نتوان کرد هرچه اولاد قرمانست عمه زادگان خداوندگارند . . . شفقت فرماید و او را جا و مقام مسلم دارد چون پسران قرمان
- 30 بدین پادشاه ملتجی شده اند این پادشاه را نیز ناموس خلاص نمایند و از جانبین خلاق که ودایع حضرت خالق اند مرفه الحال بوده در مهاد
- 31 امن و امان روزگار گذرانند دیگر اصلاح ذات البین و رفع فتنه و فساد از مابین مسلمانان بر . . . مسلمانان واجب است از روی مسلمانی و دولتخواهی کلامی چند نوشته شد
- 32 معذور فرموده والسلام علی الدوام

Vesika No. II.

Fatih Sultan Mehmed'in Dulkadir Oğlu Şehsuvar Beye yazdığı mektup

بجنا ب امارت مآب معالی نصاب دولت انتساب مفاخر ایاب عزت
اکتساب حاوی خصایص ارباب الالباب سباق غایات الایانه نساق
مصالح الانام فی الولاية ذوالفخر الاتم والاشم والنجابة والکرم المخصوص
بعناية خالق الامم برادر عزیز شهسوار المکرّم ادام الله اقباله وقرن
بالنحج آماله تحیات صافیات وتسلیات وافیات که مهّب وداددن
صدور بلور مطالعه قلندقدنصکره معلوم اولاکیم گچن بیل یمن واقباله
عنان عزیمت ارناوود ولایتنه منصرف قلب عز وسعادته واصل اولب
اکثر ولایتدن نهب وغارت ادب عساگر گردون مآثر یاقب یقیجق
رؤس جبالده و بطون اودیهدده قاجوب قورتلمش بعضی کفره قالمش ادی،
اول جهندن بوییل ینه اعلام نصرت شعار اسلام اول ولایتله خفوق
واهتراز بلب برهنمونئ نصرت اول حدوده واصل اولب بعناية الله تعالی
جند غالب چون بروق خوافظ وریاح عواصف مسارعه گوسترب
قلل اطوادده و بطون وهادده بجنه (؟) اولمش واسراب یعافیر گبی مواضع
صعابه التجا ایتمش صغار وکبار نه دکلو کافر وارسه اتباعی وقوم وقبائلله
بجمعهم اله گتورب قید اسار ایله مقید قلندیلر اول نوعک راه طغیان
ونهج عصیانده غایته ونهایته یتشمش مردملرندن اون بیک مقدار عدد
بارگاه گردون اشتباهم حضورنده علف شم شیر آبدار و آتش بار بیرلب
درکات جحیمده ارواح خبیثه لری سوابقلرینه لاحق اولدیلر، اطرافده
قرلنلر نه حد نه نهایت وبعضی ولایتلر واسکندریه قره عین الدولة الغرا
غرّه جبهة السلطنة الزهرا واسطة عقد السعادة السامیه رابطة عقد الایاله
العالية اعظم الوزراء العظام افخم الکبراء الفخام المخصوص بعناية الله المعز
لن یشاء بدرالملة والدين محمود پاشا امضی الله سیفه الخریز وایده

بنصره العزيز بعضی عساکرِ ظفر رهبرله اول طرفك غارتنه ارسال اولندی، مشارالیه دخی مقارنهٔ یمنله واصل اولب اطراف واکنافنده اولان کویلیری توابعی ولواحققیله یاقب یقب علی وجه الکمال نهب و غارت ادب قلیجندن قرتلن اسیرلردن سلسلهٔ اسارله مسلسل قلب آلوب اردوی همایونمه کتوردی فی الجملة بعناية الملك المعین ذکر اولنان ارناود ولایتی شویله اولدی کیم اول دیاره توجه اولنغا احتیاج قلمیوب سائر محروسیم کبی بردخی شماره توزیع اولدی ودخی معلوم اولاکیم الحاله هذه جناب امارت مات جانبنندن مکتوب و آدم ارسال اولنب مصر لویله مدارات متصور اولمادغی اجلدن حلبه متعلق کرد اولرینی غارت ادب وفیکه آدلوقعه سن آلوب قرداشک یونس اچنه قیوب و سبس قلعه سنندن آدم کلب عنقریب فتح احتمال وار عمر بکی رمضانلو اچنه بک نصب اتدوک دیو اعلام اتمش سز بوقضایا بحذا فیرها واضح ولایح اولدی امدی مناسب اول کورزدی ممکن اولدوغنجه عداوت اظهار اولنمیوب قدر ما ممکن مدارات طریقنه سلوک اولنایدی الحاله هذه مصلحت اولدر کیم اگر ممکنسه کیروتدارک اولنب معنای مدارات صورتی بغلنا واکر ضرورت اولب هیچ وجهله ظاهری دوستلغه مجال اولنایسه اندنصکره «الضرورات تبيح المحظورات» شول که سز لره انسب واصلحدر اونک اوزرینه اولاسز وهم خدمتکزک بوجانبه اکمل اخلاص و اتم اختصاصی کالشمس وقت الضحی والبدر ليله الدجی ظاهر و باهر در ظاهرآ مناسب اولدی کیم بونک امثالی امور عظامه اقدام و مباشرت مع المشاورت اولنایدی وهم اوزون حسن بک طرفندن اکیل قلعه سنک بکی خدمتکزده کلب درک اولدوغن و قره قیونلودن ابوطاهر بک وشاه علی بک کلدوکی اعلام ایتمش سز غایت موجه واقع اولدی انلری رعایتکز امثالک توجهنه سبب اولرو شولکی اسباب دولت و آثار سعادت در متأكد اولا و بیان ارنندن بوزجه اوغلی سوسا بک و سوندوک بک و اینال اوغلی ابراهیم بک اون بیک او مقداری اولا ممالک محمیهمک سینورنه کتوردک کیزی

اعلام ایتمش سز غایت موجّه واقع اولمش نه شبهه شولکه آثار اخلاص وانوار اختصاص در ساعه فساعه متزاید و متضاعف اولسه کړک وهم اونلره رومده قشلاغچون استدکلری یرلره نور حدقه سلطنت و نور حدیقه مملکت اوغلم بایزید طول الله عمره ویزید قبلنه حکم طلب اولنمش علی ماهوالمطلوب حکم یازلب بله کوندردلی و حلب نائینک و امیر شامک مکتوبلرن ارسال ادوب صداقتلرن اعلام ایتمش سز معلوم اولدی اصدقانک کثرتی مطلوبدر ان شاء الله یوماً فیوماً زیاده اوله و سلفکا قلعه سی ذی الحجه آینوک آخربنه دک فتح اولادیمش سز سابقا دخی بوبابده ایما اولمش ادی کړک درکی جهد جهید و سعی شدید و کدّ مدید کواستربل تحصیل اولنب آدمکّز قویاسزکی اول طرفه وفور شفقت و مزید مرحمت حاصل اولاد و خبری دخی عنقریب الزمان واصل اولاد ان شاء الله تعالی زیاده نرود .

Vesika No. III.

Topkapı Sarayı Ârşivi No. 5445

NİKSAR EMİRİ ŞEMSÜDDİN MEHMED BEYE HURŞİD
BEY (UZUN HASAN'IN AMCAZADESİ VE ERZİNCAN
EMİRİ) TARAFINDAN YAZILAN MEKTUP

1) Cenâb-ı emîr ve emîr-zâde-i a'zam, ekrem-i a'del-i a'kal-i eşca'-ı devrân el-mahsûs bi-inâyeti'l-Meliki'l-Mennân 2) Şemsü'd-dünyâ ve'd-dîn Mehmed Biğ 3) . . .Ba'demâ i'lâm olunan oldur ki. 4) hidmetünüze âdem irsâl kılmışduk; mektûb-ı şerîf ile âdem hemrâh idib irsâl kılmışdun ve dimişdün ki 5) müfsidler sözüne uyub pâ-dişâhun günâhkârı olduk; envâ'dürlü işler başımuza geldi 6) bedterin tâifenün ortasına düşdük, halâs olamazuz; ahvâlümüzi pâdişâhun kulluğuna 7) i'lâm idesiz ; eğer şöyle ki bir kerem ve murüvvet olurise ki ayağı toprağından mahrûm olmayavuz, bize bilduresüz 8) deyû iltimâs itmişdün ve dahî dimişdün ki Rûmî dahî ve Şâmî dahî gördüm ve bildüm ki 9) hemân bir adları varımış. Öyle olıcak bu cânib dahî senün iltimâsun muccebince hazret-i a'lâya 10) vardum, ol sözleri arza kıldum; makbûl ve pesendîde olundu ve buyruğ itdi ki merhûm 11) Cihangîr Mirza Cihanşah Biğün katına vardı ve leşker cem'idib geldi; âhıru'l-emr gine envâ'dürlü 12) inâyet ve sefkat kılduk; oğul uşağı ile katuma geldi ve Mardin gibi kal'ayı teslim kıldı 13) gine erzânî gördük ve karındaşum Veys Biğ dahî nice nevbet günâh eyledi, gine katuma gelicek 14) ivaz yahşılık itdüm deyû buyruğ itdi ve dahî bu cânib arz kıldum ki Hürmüz'den tâ Rûm ve Şâm 15) serhaddine değın taht-ı tasarrufdadır, revâ değül ki oğlunuz ve karındaşunuz özgeler eşiğine 16) muhtâc ola. Öyle olıcak öyle cevâb virib buyruğ kıldı ki dört bin tuman-ı İsfahanî 17) ve iki bin tuman dahî izâfe virmüşdüm, iki bin tuman dahî nokerinün tasarruf [1] var idi 18) merhûm Osman Biğ ve Sultan Hamza biğligince berâber idi, belki dahî ziyâde; onun kadrini bilmedi 19) şimdi Şâmî ve Rûmî dahî gördü, Hamîd'den tâ Haleb ve Divriği haddine değın ülkâ idi ve Rûm'da 20) Bursa'dan berüsünce vardı, ammâ şimdi yahşi bildi bizum hakkımızı ki ol yerleri gördü 21) çün insafa gelmiş ve kendü günâhına mu'terif olmuş, ol âyet

mücebince ki “Ve'l-kâzîmîne'l- gayz 22) ve'l-âfîne ani'n-nâs” dır (16) günâhından geçdük ve afv kılduk; yakîn bildük ki müfsidlerden imiş 23) ondan değil imiş deyû buyruğ itdi, inâyet ve rahmet eyledi. Vâcib oldu hidmetinize 24) i'lam kılduk ve dahî bilmiş olasız ki Rüstem Biğ sana yahşi meseldir; her taş düşdüğü 25) yerde ağıdır ve dahî bu cânib Şahruh Mirza ve Rûm ve Şâm leşkerini görmüşdür. Şimdiki halde 26) bu leşker ki hazret-i hümâyun cem'itmişdir hadd u kıyâsı yohdur; hâmil-i mektûb dahî takrir kıla. 27) Henüz Şiraz'un leşkeri Şahzâde Sultan Halil - hullidet sultanühu hâzır değildi 28) ve Bağdad çerisi gelmemişdi. Hayf olmaya mı ki bunun gibi devletden mahrûm olasız 29) Tamam Âzerbaycânun ve Diyar-ı Bekrûn Kürdü ve Irak Halacları ...30) Cem olmuşdu ve Irak'dan mikdâr otuz yedi bin piyâde ...geldi, mecmû' iş görmüş kişiler ile ihtiyât itdük, ol kadar yarak ve çeri cem'olmuşdur ki kabil-i vâsf u beyân değüldür. Bu cânib dahî ol kadar ola ... Galebe hadsüz çeridir ve yarak çok olmuşdur.

El-Müştak Hurşid

Topkap; sarayı Arşiv No. 9196

Vesika No. IV.

(15-17) .. حالیا ما وقع حال انکه درماه ربیع الاول سنه سبع و سبعین وثمانمائه حسن طویل باغوی پسر قرمان نخیلات فاسده و تصورات بلافایده و غرور در دماغ جان انداخت بمکر و حیل جمعی را که کزین لشکرش بود بجانب توقات فرستاد ... (19) اموال و اعراض اهل اسلام را تباہ کردند... (20) بجانب قرمان شتافتند ... (26 - 21) چون این خبر... بسمع نواب همایون حضرت شاه و شاهزاده عالمیان ... مصطفی چلبی سلطان رسانیدند با جمعی که ملازم رکاب فلک اقتدار بودند بر ایشان تاخت بیک طرفه العین دمار از روزگار ایشان بر آورد مقداری هفت هزار ترکمان را طعمه شمشیر آبدار ساخت ... و امیر یوسف را که عم زاده حسن طویلیست سر لشکر بود طفل پانزده ساله بطعن سنان از اسبش ربود به پایه رکاب فلک اقتدار آورد .. (31 - 27) باتمام الجه و غنائیم در پایه سریر اعلی کشورستانی سلیمان مکانی خلیفه الرحمانی سلطان الاسلام ظل الله علی الانام مالک رقاب الامم خلیفه الله فی العالم حامی بلاد اهل الایمان ما حی آثار الکفر و الطغیان ناصر الشریعه القویمة سالک الطریقه المستقیمه باسط مهاده العدل و الانصاف... مالک سریر الخلافة بالاستحقاق ... ارسال داشت ... (33-31) اعمال فضیحه و مخالفت اسلام بدرگاه عالم پناهی معروض داشت موقوف آن حادثه امرآء کامکار عالی مقدار و وزراء نامدار با وقار باتفاق عقل و نقل و حمایت دین برای قلع و قمع و دفع او بموجب حکم جهاتمطاع اجماع فرمودند لشکر عظیم بسان دریا... [جمع شده] ... (43-41) سلاطین کفار کنار که طوق... آستان فلک آشیان سالها باز قری وار در گردن داشته اند و در رسوم جان سپاری اطاعت و انقیاد نموده مثل انکروس و لاز و بوسنه و افلاق و جنوی و بلغار و ارنوت و سرف و بغداد مقدار هشتاد هزار سوار... فرستادند (45-44) چنانکه در سابع عشر ذی القعدة الحرام سنه سبع و سبعین وثمانمائه موکب همایون... عزیمت بر صوب دیار آن مفسد مصتم داشت... (46-45) مقدمه عسکر منصور افواج دریا امواج روم ایلی که هر یک چون عقاب اجل پران بودند...

DIE VORBEREITUNGEN UZUN HASANS ZUM ENTSCHEIDUNGSKAMPF GEGEN DIE OSMANEN UND DER BEGINN DES KRIEGES

VON BEKİR SITKI BAYKAL

Wenn man die Geschichte des osmanischen Staates in den Zeiten seines Ausbaus zu einem Grossstaat überblickt, so wird man sehen, dass dieses Reich vom Westen und Osten mehrmals auf gefaehrliche Weise angegriffen worden ist. Die vom Westen her kommenden Angriffe, welche von manchen durch eine Art der Kreuzzugsidee sich zusammengefundenen christlichen Völkern ausgeführt wurden und die hauptsächlich die Vertreibung der ottomanischen Türken aus Europa zum Ziel hatten, konnten jedesmal abgewiesen werden, so dass nach der zweiten Schlacht bei Kossova im Jahre 1448 keine organisierte Macht mehr blieb, die von dieser Seite aus das osmanische Reich für eine laengere Zeit ernstlich bedrohen konnte.

Dagegen sind die vom Osten her kommenden Angriffe viel gefaehrlicher gewesen. Denn diese bezweckten nichts weniger als die völlige Vernichtung des osmanischen Staates oder wenigstens die Herabdrückung desselben zu einem kleinen Vasallenfürstentum (beylik), dergleichen so viele im damaligen Vorderasien vorhanden waren. Im Laufe etwa eines Jahrhunderts, von 1402 bis 1514, sind drei solche wahre Gefahren für die Existenz des osmanischen Staates zu verzeichnen. Die erste kam von Timur, die zweite [70 Jahre danach] von Uzun Hasan und endlich die letzte [noch etwa 40 Jahre spaeter] von Schah Ismail, dem Begründer des persischen Nationalstaates.

Timurs verheerernder Zug gegen Westen war für die Osmanen ein schwerer Schlag, wobei ihr Staat beinahe zugrunde ging. Denn in der Schlacht bei Ankara im Jahre 1402 wurde ihr Herrscher vom Feinde gefangengenommen; in den darauffolgenden Fehden zwischen den Prinzen, welche die Erlangung der vaeterlichen Krone erstrebten, geriet der Staat in völliger Verwirrung und Schwankung, so dass viel Mühe und Zeit kostete, bis er wieder in seine begonnene Entwicklungsbahn gebracht werden konnte. Den zweiten und dritten Angriff aber vermochten die Osmanen glücklich abweisen und auf diese Weise wurde es ihnen möglich, wie im Westen gegen die christliche Welt so auch nach Osten hin ihr Reich zu vergrössern.

Wir wollen hier versuchen darzulegen, wie die zweite grosse Gefahr, d. h. der Angriff Uzun Hasans vorbereitet und ins Werk gesetzt worden ist. Da es unmöglich ist, in einem so beschränkten Raum das Thema eingehend zu behandeln, so müssen wir die durch bisherige Forschungen bekannten Fragen beiseite lassen und uns darauf beschränken, anhand bisher unbenützten Materials Manches vorzubringen, Manches zu berichtigen, ergaenzen oder beleuchten. Dieses neue Material besteht aus: diplomatischer Korrespondenz, die sich im Archive "Topkapı Sarayı" befindet; sodann aus ungedruckten Sammlungen von Staatsschreiben (sogenannten Münşeat Mecmuaları), ferner aus ungedruckten osmanischen Chroniken und endlich aus einer wichtigen Quelle, die wir bis vor kurzer Zeit nur mittelbar kannten, naemlich Kitab-ı Diyar-ı Bekriyye, verfasst von Ebu Bekr Tahranî, der eine zeitlang bei Uzun Hasan gelebt und dessen Begebenheiten in diesem Buche niedergelegt hat.

* * *

Uzun Hasan, der als Prinz der Turkmenen der Weissen Hammel im Jahre 1423 geboren wurde, ist in den nach dem Tode seines Grossvaters Kara Yuluğ Osman Bey erfolgten Prinzenstreitereien und -Fehden aufgewachsen. In einer verhaeltnismaessig kurzen Zeit ist es ihm gelungen, Herr der Lage zu werden und endlich im Jahre 1452, nachdem er alle seine Rivalen überwaeltigt hatte, sich an die Spitze des Staates seines Grossvaters zu stellen.

Damals umfasste der kleine Staat der Akkoyunlus in Ostanatolien das Gebiet ungefaehr zwischen den Linien Urfa-Mardin im Süden und Erzurum-Sivas im Norden. Die Hauptstadt war Amid, das heutige Diyarbakır. Erzurum, Erzincan, Harput, Mardin und Urfa (Ruha) waren die hauptsaechlichen Staedte in diesem Fürstentum. Seine maechtigeren Nachbarn waren im Westen die Osmanen, im Süden die Memluken und im Osten die Turkmenen der Schwarzen Hammel, Karakoyunlus. Ausserdem waren manche kleine lokale Fürstentümer (beylikler) und das Reich der Komnenen von Trapezunt im Norden seine schwaecheren Nachbarn.

An die Spitze dieses kleinen Fürstentums getreten, strebte Uzun Hasan, nachdem er seine Widersacher im eigenen Lande beseitigt hatte, mit einer unermüdlichen Energie und planmaessig, nach Vergrösserung seines Gebietes. Mit den schwaecheren beginnend,

unterjochte er diese Nachbarn, einen nach dem anderen, tötete den mächtigen Herrscher der Karakoyunlus, seinen Hauptfeind Djihanschah, in einer Schlacht im Jahre 1467, nahm ihm das Land und verlegte seine Residenz nach Tebriz. Endlich nahm er den mächtigen Timuriden Abu Said, den Herrscher von Horasan in einer Schlacht im Jahre 1469 gefangen, wonach dieser das Leben und seine Länder verlor.

So scheint es nun, eine geopolitische Notwendigkeit, ja sogar eine Sache der Vorsehung geworden zu sein, dass Uzun Hasan, welcher jetzt ein immenses Reich von Horasan bis tief in Mittel-Anatolien beherrschte, und der osmanische Sultan Fatih Mehmed II, der nach der Eroberung Konstantinopels sein Reich sowohl nach Westen als auch nach Osten hin immermehr vergrösserte, einander gegenüber traten und dass es zu einem Zusammenstoss zwischen beiden kommen musste.

Die erste direkte Begegnung der beiden Türkenherrscher sehen wir im Jahre 1461, als Mehmed II. seinen Eroberungszug gegen Trapezunt ausführte. Das Komnenenreich von Trapezunt und der Staat der Akkoyunlus waren seit jeher durch dynastische Verwandtschaft verbunden und standen in freundschaftlichen Beziehungen zu einander. Zuletzt hatte Uzun Hasan selbst die Kaisertochter Maria (Despina) geheiratet (1458) und war in ein Bündnis zwischen Trapezunt und Georgien gegen die Osmanen eingetreten. Dieses Bündnis war zustande gebracht durch die rege Thätigkeit des päpstlichen Gesandten Lodovico, den Pius II. im Jahre 1458 nach Georgien geschickt hatte, um zu seinem geplanten grossen Kreuzzuge gegen die Osmanen Bundesgenossen im Osten zu suchen. Dann hatte auf Anerbieten Davids, des Kaisers von Trapezunt, Uzun Hasan im Jahre 1459 eine Gesandtschaft nach Istanbul entsandt und den Erlass jährlichen Gelder, die die Trapezuntiner dem Sultan zahlen mussten, verlangt. Ausserdem forderte er die Lieferung der jährlichen Geschenke, zu welchen die Osmanen verpflichtet waren, die aber seit dem Tode Timurs an Akkoyunlus nicht mehr geliefert wurden. Wie Kitab-ı Diyar-ı Bekriye auch bestätigt, hatte Uzun Hasan, als seine Forderungen in Istanbul abgelehnt worden waren, sich der unter osmanischem Schutze stehenden Festung Koylu Hisar bemächtigt. Koylu Hisar ist nicht, wie oft angenommen wird, eine im osmanischen Gebiete befindliche Festung,

sondern der Hauptort eines kleinen "Emaret" und hat eine strategisch sehr wichtige Lage auf den Wegen von Istanbul nach Ostanatolien und nach Trapezunt. So sehen wir zum ersten Male eine feindliche Handlung Uzun Hasans gegen die Osmanen. Die wiederholten Versuche der letzteren, Koylu Hisar in ihre Gewalt zu bringen, schlugen fehl. In dieser Zeit sehen wir überhaupt, dass Uzun Hasan als Beschützer des Kaiserreiches von Trapezunt auftritt. Als Mehmed II. gegen Trapezunt zog (1461), rückte jener an der Spitze seiner Sreitmacht in die Gegend von Erzincan- Kemah vor und nahm eine drohende Stellung gegen das osmanische Heer ein. Aber seine ersten Waffenversuche gegen die Osmanen, die inzwischen Koylu Hisar erobert hatten, missglückten und so sah er sich genötigt, auf die Sperrung des Weges nach Trapezunt zu verzichten und mit Mehmed II. sich zu verstaendigen. Er musste sogar dulden, dass Mehmed II. seine Mutter, die von ihm als Unterhaendlerin zum osmanischen Lager geschickt war, bis zur Beendigung des Kriegszuges bei sich behielt. Er musste auch zusehen, dass das verbündete Trapezunt, das Land seiner Gemahlin, dem osmanischen Reiche einverleibt wurde.

Jedoch hat Uzun Hasan keineswegs darauf verzichtet, in der Beherrschung Anatoliens mit dem osmanischen Sultan zu konkurrieren. Angesichts seiner noch unzureichenden Machtmittel fand er es vorlaueufig notwendig, auf die endgültige Auseinandersetzung eine zeitlang zu warten. Die Osmanen drangen ja fortwaehrend nach Osten vor und es würde diesen wohl an Anlaessen nicht fehlen, die zu Verwicklungen führen könnten. Tatsaechlich ereignete sich bald eine Gelegenheit dazu:

Im Jahre 1464 starb İbrahim Bey von Karaman. Als er noch lebte, hatte er seinen aeltesten Sohn İshak zum Thronfolger ernannt. Dagegen aber erhoben sich seine anderen fünf Söhne, welche von der Tante Mehmed II. geboren waren. Nach dem Tode des Vaters verschaeufte sich der Brüderkampf und am Ende gelang es Pir Ahmed, unterstützt von seinen jüngeren Brüdern, den İshak zu verjagen und als Fürst von Karaman in Konya den Thron zu besteigen.

Eben dieser Bruderstreit machte Karamanien zu einem Lande, wo die Interessen beider Nachbartaaten auf einander stiessen. Karaman hat eine sehr wichtige strategische Lage für die Hegemonie über Anatolien. Deswegen konnten weder Mehmed II. noch Uzun

Hasan den Ereignissen in diesem Lande gegenüber als teilnahmslose Zuschauer bleiben. Obendrein war Karamanoğlu ein alter Bundesgenosse Uzun Hasans. Dieser musste übrigens seinen Rücken dadurch decken, dass er Karamanien unter seinem Einflusse behielt, wenn er seine weitgehenden Plaene im Osten gegen den grössten Feind Djihanschah verwirklichen wollte.

Auch der südliche Nachbar, der Memlukenstaat, war an Karamanien nicht uninteressiert. İbrahim Bey von Karamanien hatte im Angesicht fortwährenden Druckes der Osmanen schon im Jahre 1455 eine Gesandtschaft nach Aegypten geschickt und vom Memlukesultan Hilfe verlangt. Der Memluke aber ging darauf nicht ein, weil er zur Zeit keinen Anlass sah, mit den Osmanen in Feindschaft zu treten. Darauf hatte İbrahim Bey eine aggressive Politik gegen Aegypten getrieben, so dass die Feindseligkeiten bis 1458 dauerten. In diesem Jahre versöhnt, standen beide Staaten von da ab in freundschaftlichen Beziehungen zu einander. Angesichts der von Tag zu Tag wachsenden osmanischen Gefahr traf auch der Memlukesultan manche defensive Vorkehrungen, dabei schloss er ein Bündnis mit Uzun Hasan. Seit 1458 musste nun eine der Hauptziele der Politik Sultan Hoschkadem sein, zu verhindern, dass das auf dem Wege zu seinen Laendern befindliche Karaman in die Haende der Osmanen fiel.

Manches spricht dafür, dass osmanische Truppen dem Pir Ahmed in seinem Kampfe gegen den aeltesten Bruder geholfen haben. Soviel ist aber sicher, dass die Osmanen in diesem Prinzenstreit für Pir Ahmed parteigenommen haben; denn die Aeusserungen des von İshak zu Hoschkadem geschickten Gesandten lassen keinen Zweifel darüber. İshak Bey liess naemlich sagen, dass er ein Vasall des aegyptischen Sultans sei, dass er von seinem Vater zum Thronfolger bestimmt sei, trotzdem aber seine Brüder sich gegen ihn erhoben und mit Mehmed II. verstaendigt haetten; deswegen wolle er Schutz und Hilfe von ihm. Sultan Hoschkadem versprach darauf dem Karamanen mit allen Mitteln zu helfen, bewog sich aber niemals zur Tat.

Osmanische Quellen sprechen nirgends von dieser Gesandtschaft İshak Beys nach Aegypten. Sie erzaehlen bloss, İshak Bey habe durch einen Gesandten Uzun Hasan zu Hilfe gerufen (z. B. Aşıkpaşa Zade, S. 167). Darauf waere Uzun Hasan aufgebrochen, über Erzincan und Sivas in Karamanien eingedrungen; mit İshak

vereinigt, habe er Pir Ahmed vertrieben und seinen Schützling auf den Thron in Konya eingesetzt.

Diese Erzählung der osmanischen Quellen dürfte nicht ganz richtig sein. Es scheint vielmehr so, dass Uzun Hasan in das für seine zukünftige Plaene so wichtige Karamanenland nicht auf eine Einladung, sondern durch eigenen Entschluss eingedrungen ist; denn weder in Kitab-ı Diyar-ı Bekriyye noch in dem Erlass Uzun Hasans (Divan-ı Hümayûn) an die Vornehmen und an das Volk Karamaniens vom Muharrem (d.h. 3. September- 2. Oktober 1464) ist von einer Einladung seitens İshak Bey die Rede. Weitere zwei Briefe Uzun Hasans, die an die Statthalter (naib) von Divriki und Darende gerichtet wurden, bestätigen auch dasselbe (İbn-i Tangriberdi).

Die Reaktion des osmanischen Herrschers gegen diesen Eingriff Uzun Hasans war sehr heftig. Gleich im naechsten Frühjahr (1465) griff er zu und setzte seinen Schützling Pir Ahmed wieder auf den karamanischen Thron ein. In einem von Pir Ahmed an den Prinzen Bayezit geschriebenen Brief (er befindet sich in einem im XV. Jahrhundert zusammengestellten Münşeat Mecmuası in Wien, Nat. Bibl. H.O. 162, Blt. 54 b-55 b) sagt der Absender ausdrücklich, dass er vom Fatih wieder eingesetzt worden sei. Dasselbe besagt auch das Wort "bende" in einer Inschrift, die anlaesslich einer Reparatur im Jahre 870, d.h. 1465 an die Mauer von Kayseri angelegt wurde.

Man sieht, dass die Osmanen das Land Karaman unter ihrem Einfluss zu behalten entschlossen und zu diesem Zwecke bis zum Aeussersten zu gehen bereit sind. Dagegen sieht sich Uzun Hasan, obwohl er nach dem Tode İbrahim Beys für die Beherrschung des so wichtigen Karamaniens den Osmanen gegenüber als Rivale aufgetreten war, wieder genötigt, wie im Jahre 1461 in der trapezuntinischen Frage sich zurückzuhalten. Der zu ihm geflohene İshak Bey starb auch bald (Muharrem 870, d.h. 24. August - 22. September 1465). In der Tat fühlt er sich noch nicht stark genug, mit den Osmanen den endgültigen Zusammenstoss zu wagen. Im übrigen hat er im Osten wichtigere Aufgaben zu erfüllen. So sehen wir ihn in den Jahren von 1465 bis 1469 fast ausschliesslich im Osten beschaeftigt. In diesem Zeitraum fallen seine grossen Erfolge im Osten, wo er seinen erbitterten Feind Djihanschah, Abu Said und dann des ersteren Sohn Hasan Âli vernichtete. Bis zum Jahre 1470 tritt die

Rivalitaet zwisch Uzun Hasan und Fatih nirgends zutage. Jener lehnt sogar eine Aufforderung Abu Saids ab, gegen die Osmanen zusammenzuwirken, wofür er mit einer grossen Provinz in Rum belohnt werden sollte. Aus einem Briefe des osm. Prinzen Bayezit vom Jahre 1467 (Sarı Abdullah Ef. Münşeati, Veliyüddin Ef. Kütüphanesi, Istanbul) wird ersichtlich, dass Uzun Hasan in diesen Jahren den Osmanen sich ganz ungefaehrlich zu zeigen bemüht war. Das gelingt ihm auch; denn in dem genannten Brief, der eine Antwort der Osmanen auf Djihanschahs Schreiben ist, welcher Hilfe von Mehmed II. gegen Uzun Hasan verlangte, wird ausdrücklich erklärt, dass die Osmanen keinen Grund zu einem Kriege gegen ihren östlichen Nachbarn haetten.

Inzwischen hatte Mehmed II. die Karamanen Pir Ahmed und Kasım, die sich nicht gehorsam genug erwiesen, aus dem Lande vertrieben, Karamanien seinen Laendern einverleibt und seinen zweiten Sohn Mustafa als Statthalter in Konya eingesetzt. Pir Ahmed, der noch eine zeitlang in manchen befestigten Orten Widerstand leisten konnte, musste schliesslich zu Uzun Hasan fliehen.

Für Uzun Hasan blieb, nachdem er seine östlichen Feinde beseitigt und nun Herrscher eines immensen Reiches geworden war, nur ein einziger Rivale: der osmanische Sultan Fatih Mehmed II. Der Tag einer endgültigen Auseinandersetzung mit ihm ist nun nahegerückt. An materiellen Machtmitteln bleibt der Akkoyunlu gar nicht hinter seinem Geger zurück. Viele anatolische Fürsten, welche ihre Laender an Osmanen verloren hatten, waren zu ihm geflohen und verlangten Schutz und Hilfe von ihm. Uzun Hasan, der sich gebaerdete, als grosszügiger Beschützer dieser Flüchtlinge aufzutreten, sieht sich sogar noch maechtiger als Timur, einer der fürchterlichsten Welteroberer, den Asien je gesehen hat. Im Archiv von Topkapı Sarayı befindet sich ein langer und sehr wichtiger Brief. Aus seinem Inhalt geht hervor, dass er gleich nach der Zerstörung Tokats durch vorgeschobene Truppen Uzun Hasans im August 1472 geschrieben worden ist. Der Schreiber dieses an den Beylerbeyi von Sivas gerichteten Briefes ist ein Mann, der "osmanisches Brot gegessen" hat und die Verhaeltnisse im osmanischen Reiche genau kennt. Wahrscheinlich ist er Tirek Sinan Oğlu Alem Bey, der einst zum Studiumszwecke nach Osten ging und, eine Art von Verrat gegen Fatih begehend, bei Uzun Hasan blieb. Er ist doch der einzige

Gelehrte, den der Sultan später nach Gefangennahme in der Schlacht bei Otlukbeli enthaupten liess, während er seine Kollegen mit Milde und Würde behandelte. Wie dem auch sei, in diesem Brief widerspiegelt sich die Stimmung, in der Uzun Hasan lebt. Es wird unter anderen Uzun Hasan mit Timur verglichen, bestimmt um anzudeuten, was für ein Los über Osmanen ergehen werde, falls sie gegen Uzun Hasan kämpfen würden. Es wird gewarnt und empfohlen, sich dem Willen Uzun Hasans zu fügen, der viel mächtiger und erfolgreicher als Timur dastehe. Besonders wird betont, er sei wegen seiner hohen Geburt und seinen vortrefflichen Eigenschaften der einzig würdige Mann, über alle Türken zu herrschen; das besagen auch manche Prophezeiungen.

Eben in einer solchen Stimmung traf Uzun Hasan seine militärischen Vorbereitungen, während er gleichzeitig alle vorhandenen Kräfte gegen die Osmanen zu mobilisieren suchte. Vor allem entwickelte er eine rege diplomatische Tätigkeit. Zum ersten Mal trat er im Jahre 1460 in Verbindung mit der christlichen Welt des Westens durch die Vermittlung des Kaisers von Trapezunt. Am Ende des Jahres 1463 fasste der Senat Venedigs den Beschluss, ein Bündnis mit ihm zu schliessen. Von der Zeit an wurden mehrmals Gesandtschaften ausgewechselt. Nach Verlust von Negroponte hat die venezianische Regierung die Sache besonders ernst genommen und nach mehreren Verhandlungen beschlossen, dem turkmenischen Herrscher mit Tat zu helfen. Wir kennen die Einzelheiten darüber durch die Berichte venezianischer Gesandten, die von den Forschern wiederholt benützt worden sind. Hier wollen wir darauf nicht eingehen. Ausser Venedig unterhielt Uzun Hasan mit den Königen von Ungarn und Polen, mit dem Fürsten von Moldau, mit dem Papst und dem Könige von Neapel diplomatische Beziehungen. Der Zweck aller dieser Bemühungen ist nur eins und dasselbe: eine Einkreisung des osmanischen Staates soll zustande gebracht werden, damit der Erfolg beim endgültigen Kampf gesichert ist. Er selbst besitzt keine Feuerwaffen und setzt in dieser Hinsicht besondere Hoffnung auf Venedig, das sich nunmehr tatsächlich zum Handeln aufgerafft und Flotte, Waffen, Munition und Mannschaft auf den Weg gemacht hatte. Um sein Ziel zu erreichen, unterscheidet er nicht zwischen Moslems und Christen; er versucht, sich auch der kleinsten Kräfte zu bedienen. Wir besitzen drei seiner Briefe des gleichen Datums,

vom 21. Februar 1471. Einer ist an den Herrscher von Cypern, der andere an den von Rhodos und der dritte an Alaî Bey, Sohn Kılıç Arslans, wahrscheinlich der Bey von Alaiyye, gerichtet. Es lautet darin, er habe die Angelegenheiten im Osten nach seinem Wunsche geregelt, sich mit dem Timuriden Hüseyin Baykara verstaendigt; jetzt waere er auf Bitten Karamanoğlus aufgebrochen, die Osmanen aus Karamanien zu vertreiben; als erste Hilfe habe er eine Streitmacht von 30.000 Mann unter seinem Sohn Zeynel vorausgeschickt. Er fordert endlich alle drei Fürsten auf, mit allen Mitteln, besonders aber durch Versendung von Kanonen, ihm Hilfe zu leisten.

Bis jetzt ist es unbekannt gewesen, dass Uzun Hasan im Frühjahr 1471 einen Kriegszug nach Karaman unternommen hat. Diese Briefe beweisen aber, dass ein solcher Zug stattgefunden hat; und. K'ıtab-ı Diyar-ı Bekriyye bestätigt es auch. Es ist wohl ein Kriegsunternehmen vorhanden, sicher aber dieser ist bis Karamanien nicht gelangt. Wahrscheinlich sah sich Uzun Hasan auch diesmal genötigt, seinen Angriff noch eine Zeitlang zurückzustellen und inzwischen seine Vorbereitungen zu vollenden, da er vor einer vollendeten Tatsache stand; denn die Osmanen waren ihm vorangekommen und Karaman gezüchtigt, ehe er erfolgreich eingreifen konnte.

Während Uzun Hasan einerseits sich die Hilfe fremder Mächte zu sichern bemühte, öffnete er gleichzeitig seinen Hof den durch die Osmanen von ihren Laendern vertriebenen einheimischen Fürsten und trat als Schirmherr dieser Unrecht Erlittenen auf. Wir ersehen sowohl aus dem oben genannten Brief an Hamza Bey als auch aus dem von Rahmeti Arat veröffentlichten "Yarlık", dass bei Uzun Hasan mehrere Persönlichkeiten als Flüchtlinge sich befanden. Die hauptsächlichsten davon sind folgende:

Veled-i Hüdavendigâr, wohl ein osmanischer Prinz, über den wir leider nichts wissen. Karamanoğlu Pir Ahmed und Kasım. İsfendiyaroğlu Kızıl Ahmed, Germiyoğlu, wohl der Sohn Yakubs, der im Briefe von Bayezid an Djihanschah als "püser-i Yakub" erwacht wird. Sodann Dulkadiroğlu Şah Mehmed, Rüstem und Selman; Mehmed Çelebi, ein ehemaliger Defterdar, der den Stand des osmanischen Schatzes und Heeres genau kennt, und dergleichen mehr.

Diese Personen hofften, dass Uzun Hasan nach der Besiegung der Osmanen genau wie einst Timur handeln und ihnen ihre verlorenen Laender und Posten zurückerstatten werde. In dieser süßen

Hoffnung draengten sie ihren Beschützer zum möglichst baldigen Losschlagen. Auch die westliche christliche Welt hatte grosse Hoffnungen auf die Macht Uzun Hasans gesetzt gegen den in letzter Zeit besonders gefaehrlich gewordenen Osmanenherrscher. Deswegen zeigte sie sich dem östlichen Freunde zur Hilfe bereit und draengte ebenfalls, dass dieser so schnell als möglich angreife.

Ausserdem hatten sich manche asiatische Emire und Beys bei Uzun Hasan zusammengefunden, gleichsam auf Belohnung nach bevorstehendem Siege wartend.

Kurzum, Uzun Hasan hatte alle vorhandenen Kraefte, die er gegen die Osmanen irgendwie verwenden konnte, auf seine Seite zu ziehen versucht und das war ihm auch zum grössten Teil gelungen. Es scheint, dass er in dieser Hinsicht mit dem Osmanenherrscher in Wettbewerb stand; denn in einem an Dulkadiroğlu Şehsuvar Bey gerichteten Brief gibt Mehmed II. seiner Zufriedenheit Ausdruck, dass manche Beys und Nomadenstaemme vor Uzun Hasan geflüchtet und ins osmanische Gebiet gekommen seien; "die Vermehrung treuer Freunde von Tag zu Tag" waere seh erwünscht. Unter diesen waren der Bey der Festung Eğil, die Karakoyunlu-Beys Abu Tahir und Şah Ali, dann von Nomadenstaemmen mit 10.000 Zelt Bozcaoğlu Susa Bey, Seviduk Bey und İnaloğlu İbrahim Bey. Wir lernen aber aus anderen Akten, dass Uzun Hasan manche von diesen spaeter zurückgewonnen hat. Wir erfahren wieder aus einem Brief Hurşid Beys, des Veters Uzun Hasans und des Emir von Erzincan, an Şemsüddin Mehmed Bey, den Emir von Niksar, dass letzterer sich bereut habe, durch Zureden der Verführer auf die Seite des Osmanenherrschers gtreten zu sein. Jetzt, nach der Begnadigung, sei er wieder zu Uzun Hasan übergetreten.

Derselbe Brief gibt uns auch Nachrichten über millitaerische Vorbereitungen Uzun Hasans. Danach seien Soldaten, die er aus allen Gegenden seines Reiches zusammengezogen habe, ohne Ende und Vergleich. Nur aus Mezopotamien seien 37000 kriegserfahrene Infanteristen gekommen. "Olkadar yarak ve çeri cemolmuştur ki kabil-i vaf ve beyan değildir. . . Galebe hadsız çeridir ve yarak çok olmuştur", so lautet es.

Nach all diesen umfangreichen und sorgfaeltigen Vorbereitungen konnte nun Uzun Hasan sich in Bewegung setzen. Es fehlte ihm nur Feuerwaffen, die sein Gegner besass. Diese hatte er aber von

Venedig verschafft und sie waren schon unterwegs. Um sie mit Sicherheit in die Haende zu bekommen, musste Karamanien samt Kösse in seiner Gewalt sein. Dieses Land war aber schon laengst in osmanischer Hand. Dennoch, waren die vertriebenen Fürsten von Karamanien, Pir Ahmed und Kasim, jetzt mehr als je bereit, sich zur Eroberung Karamaniens als Mittel verwenden zu lassen.

Das Jahr 1472 ist das Datum gewesen, wo Uzun Hasan seinen allgemeinen Angriff auf die Osmanen begann. Schon im Mai unterstützte er einen Neffen des letzten Kaisers von Trapezunt, das Reich seiner Ahnen wiederzugewinnen. Das Unternehmen missglückte jedoch. Aber Uzun Hasan selbst scheint noch in diesem Jahr der Absicht gewesen zu sein, nur osmanische Grenzgebiete zu brandschatzen und Karaman zu okkupieren, damit der von Italien kommenden Hilfe der Weg eröffnet werde. In der Tat, setzte er, waehrend er eine Gesandtschaft zu Mehmed II. schickte, um vorgeblich die Verzeihung der karamanischen Fürsten zu erbitten, eine Streitmacht von 30000 Kavalleristen unter Bektaşoğlu Ömer Bey gegen osmanische Gebiete in Bewegung. İsfendiyaroğlu Kızıl Ahmed, Karamanoğlu Pir Ahmed und Kasim befanden sich unter diesem Vortrab. Bektaşoğlu, nachdem er laut osmanischer Quellen durch eine Vortaeuschung die Grenze überschritten hatte, drang ins Innere des Landes, erschien plötzlich vor Tokad und zerstörte diese Stadt auf grauenhafteste Weise. Aus einem "Fetihname" im Topkapı Archiv lernen wir manche Einzelheiten darüber. Die Zerstörung Tokads fand im August 1472 statt. Dieses Datum wird durch von Iorga und Babinger benützten westlichen Quellen auch bestaetigt und ist deswegen wichtig, dass Uzun Hasan für seinen ersten Schlag eine Jahreszeit auswählte wo sein Gegner nicht so leicht gegen ihn marschieren konnte. Denn es war schon Spaetsommer und unmöglich, bis zum Winter einen grossen Kriegszug vorzubereiten.

Die in Tokad und dann auch in anderen Gegenden verübten Grausamkeiten erinnern uns an das, was seinerzeit Timur in Sivas verrichtete. Man wird fast glauben, dass die Akkoyunlus damit zeigen wollten, was für eine gewaltige Flut komme, die das ganze Land schrecklich verheeren werde, und was für ein Schicksal alle erwarte, die sich anschickten, ihr entgegenzutreten.

Jedenfalls hat Uzun Hasan mit diesem heftigen Schlag seinen grossen Angriff auf Osmanen begonnen. Im Topkapı- Archive ist

noch ein Brief Uzun Hasans an Pir Ahmed vorhanden, datiert vom 5. September 1472, d. h. gleich nach der Überrumpelung Tokads (Arşiv Kılavuzu, I, 6). Darin führt er aus, alles sei nach seinem Wunsche verlaufen; die ganze Sache sei nun sehr erleichtert; er selbst befinde sich schon im Aufmarsch, gehe in Tagesmaerschen regelmaessig vor und werde bestimmt den Winter im osmanischen Gebiet verbringen.

* * *

Als Schluss bisheriger Ausführungen können wir folgendes sagen: Uzun Hasan hat, von einem kleinen Beylik beginnend, durch seine persönliche Faehigkeit ein grosses Reich in Vorderasien geschaffen. Er war entschlossen und besass den Ehrgeiz, nach der Beseitigung seiner maechtigen Feinde im Osten, Djihanşah und Abu Said, auch den letzten Rivalen, den osmanischen Sultan, niederzuschlagen und sodann der einzige Herr, "Djhangir", Asiens zu werden. Seine ersten Begegnungen mit den Osmanen anlaesslich trapezuntinischer und dann karamanischer Fragen brachten ihn zur Überzeugung, dass er, um sich den Erfolg bei der endgültigen Auseinandersetzung zu sichern, gründliche Vorbereitungen treffen müsse. Als ob er eingesehen haette, was die Entscheidung seines bevorstehenden Unternehmens für Vorderasien und Südost-Europa, für die Weltgeschichte schlechthin, bedeuten würde, verstand er vorsichtig vorzugehen, zu warten, sich jahrelang politisch und militaerisch vorzubereiten, zu seinem Zwecke allen Mitteln nachzusuchen. Und als er die Zeit für gekommen hielt, ging er zum Angriff über, indem er zunaechst auf das sowohl strategisch als auch zu direkter Verbindung mit seinen christlichen Bündesgenossen wichtige Karaman in seine Gewalt zu bringen losschlug.

Der Gang der darauffolgenden Ereignisse ist uns in ihren Hauptzügen bekannt: Der karamanische Feldzug schlug fehl; die dort operierenden Truppen unter Yusufça Mirza wurden vom osmanischen Prinzen Mustafa und seinen Ratgebern vernichtet. Trotzdem aber wagte Uzun Hasan, nachdem er den Winter bei Erzincan verbracht und noch Verstaerkungstruppen bezogen hatte, mit den Osmanen eine grosse Schlacht, die er nach einigen anfaenglichen Waffenerfolgen bei Otlukbeli lieferte, wohl aber mit grossen Verlussten verlor und selbst mit Mühe das Leben retten konnte.

Sicher haette die Geschichte der Völker Nahen Ostens einen anderen Lauf genommen, wenn Uzun Hasan sein Vorhaben zu verwirklichen vermocht haette.

Tebliğler :

MÜVERRİH MEHMET NEŞRİ'NİN ESERİ VE HAYATI HAKKINDA *

FAİK REŞİT UNAT

Neşri ve eseri üzerindeki en son çalışmaları değerli müsteşrik Prof. Taeschner'in pek itinalı bir şekilde 1951'de ortaya koymuş olduğu Prof. Menzel nüshası ve bu neşir dolayısı ile bugüne kadar yapılmış olan takdirkâr tenkidler teşkil etmektedir. Bu şükranla lâıyk himmet, bir müddet yok olmuş olduğu üzüntüsünü duyduğumuz bu en eski metinden, Osmanlı tarihiyle uğraşanların umumi istifadesini sağlamış olmakla beraber, "Cihannüma" nın ilmî değeri ve yazarın hayatı hakkında bilinenlere henüz yeni bir şey katmamıştır.

Bu tebliğimle Neşr'inin eseri ve hayatı hakkında, bu konu ile ilgilenenlerin, üstünde durulmağa değer bulacaklarını tahmin ettiğim bazı görüş ve düşüncelerimi ortaya koymak istiyorum.

I.— Doğrudan doğruya müverrih Neşri'nin kaleminden çıktığında şüphe bulunmayan yazmaların—tabii kendi elyazısı ile değil—sayısını 16 haziran 1942'de Ankara'da Türk Tarih Kurumu'nda vermiş olduğum konferansta¹ 13 olarak kabul etmek gerektiğini ve Neşri'nin eserinden genel olarak farklı olmamakla beraber, Osmanlılar'dan önceki Türk tarihine ait bahisleri ihtiva eden 8 yazmayı da, bunların müellifinin kim olacağı meselesi ayrıca incelenmek üzere, "*Tarih-i Oğuzyan ve Cengizyan ve Selçukiyan ve Osmaniyan*" adı altında ayrı bir tasnife tabi tutmak icap ettiğini belirtmişim. Bugün büyük bir sevinçle bu 13 sayısını bir fazlası ile 14 olarak değiştirmek gerektiğini kaydedmek isterim. Bu nüsha 1950 yılında, Türkiye Cumhuriyeti nin ilk ve son Şeriye Vekili Mustafa Fevzi "Sarhan"

* 21-28 ağustos 1955 tarihleri arasında Cambridge'de toplanan XXIII. milletlerarası Şarkiyatçılar Kongresinin Türkoloji seksiyonuna sunulmuş ve 23. VIII. 1954 tarihindeki oturumda okunmuştur.

¹ *Neşri Tarihi üzerinde yapılan çalışmalara toplu bir bakış*. Belleten Sayı 25, 1945.

Efendinin ailesi tarafından Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kütüphanesine hediye edilmiş bulunan kitaplar arasında bulunmaktadır.

20×27.5 ebadında ve XVI. yüzyıl yazmalarında rastlanan bir nesihle yazılmış 80 varaktan müteşekkil bulunan ve ilk başlık sahifesi noksan olan, hatimesi de bulunmadığı için müstensihi ve istinsah tarihi belli olmayan ve aynı zamanda bir Peçevî Tarihi ve üç tarihî risale yazması ile birlikte ciltlenmiş bulunan bu nüsha, Paris Millî Kütüphanesinde bulunan ² ikinci Neşri yazmasının ufak istinsah farkları ile aynı olan bir kitaptır.

Malûm olduğu üzere Paris b nüshası, müellifin II. Bayezid'ten alâka görüp görmediği meçhulümüz olan eserinin, ufak tefek metin ihtisarları ile ve Mısır fethine (1517) kadar olan vekayii ilâve suretiyle Yavuz Sultan Selim zamanında yeniden kaleme almış olduğu şeklidir. Paris b yazmasının ikinci bir nüshasına bu suretle Türkiye'de de malik oluşumuz, hiç şüphesiz, eserin bu hüviyetle mütalâa edilmesini teyit edici yeni bir dayanak sayılmak icap eder. Bu itibarlardır ki artık daha güvenle Mehmed Neşri'nin eserini, biri Bayezid, diğeri Selim zamanında olmak üzere iki defa kaleme almış olduğunu kabul edebilir ve müellifi bu ikinci teşebbüse sevk eden âmilin de ilk kitabı ile umduğu neticeyi elde edememiş ve eserinin küçümsemiş bulunması olduğunu düşünebiliriz.

2.— Neşri'nin Yavuz devri yazmalarında, müellifin ilk yazmalarda yalnız bir yerde kendisinden bahsetmesine karşılık, buna ilâveten daha 14 yerde muhtelif vesilelerle otobiyografisi ile ilgili kayıtlar görülmektedir ³. Bugüne kadar üzerinde durulmayan ve 1491-1511 yıllarına teallük eden bu küçük bilgilere göre Mehmed Neşri'nin, müverrih Âli'nin Küh-ül Ahbar'ında ⁴ Yavuz devri şairleri arasında saydığı şair ve tarihçi, Lâtîfî'nin yalnız şair ⁵ Âşık Çelebi'nin hem şair hem tarihçi ⁶, Riyazî'nin yine yalnız şair olarak ⁷ bahsettikleri, zattan başka bir kimse olduğunu kabul etmek zarureti ortaya

² *Catalogue des Manuscrits Turcs*, E. Blochet. t. II, p. 190.

³ Paris b. nüshası, vrk. 82, 83, 85.

⁴ İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, yazma No. 2292, s. 33.

⁵ *Tezkire-i Lâtîfî*, Revan Kütüphanesi No. 1449, vrk. 134 r.

⁶ *Tezkire-i Âşık Çelebi*, Topkapı Hazine Kütüphanesi No. 1269, vrk. 147 r.

⁷ *Tezkire-i Riyazî*, Topkapı Hazine Kütüphanesi No. 1276, vrk. 89 r.

çıkar. Ve böylece kendisinin âzamî 1520 ye kadar yaşamış bulunduğunu ve eserini bu ilâveli ve muhtasarca şekle hayatının son yıllarında (1517-1520) getirdiğini de kabul etmek yanlış bir düşünce sayılamaz.

3.— Mehmet Neşri'nin hayat seyri hakkında dikkatimizi çeken bu malûmat, onun ilmiye sınıfına mensup bulunduğu ve uzunca bir ömür sürdüğü hakkındaki bilgimizi teyit etmekle beraber, kendisini Sultaniye Medresesinin meşhur müderrislerinden Mehmet Neşri Efendi olarak da kabul etmemiz keyfiyetini bir hayli şüpheli duruma sokmaktadır. Nitekim üstad Prof. Mordtmann bu cihetin üstünde çok önceden durarak, bu iki "Neşri" arasında bir aile yakınlığı kurmak suretiyle işin içinden çıkmak istemiştir. Çünkü II. Murad devri uleması arasında *Şekayik*'a göre Mehmed bin Beşir⁸ *Künh-ül Ahbar*'a göre Mevlâna Mehmed bin Neşri⁹ olarak tanıdığımız zatı, aynı zamanda müverrih Neşri olarak ta kabul ettiğimiz takdirde, kendisinin II. Murad'ın ölümünde en az 35 yaşlarında, Fatih'in ölümünde 65, Bayezid'in hal'inde 96 ve eserin yazıldığı sırada ise 100 yaşını çoktan aşmış bir ihtiyar olarak ta kabul etmemiz icap eder ki, bu kadar yaşlı bir zatın eserini yeniden yazmasına ve tamamlamasına fiilen imkân olmasa gerektir. Aynı zamanda müellifin 1493 te evlendiğini¹⁰ eserinde kaydettiğine göre de herhalde yaşının bu sırada o kadar ilerlememiş olmasını düşünmek yerinde olur.

Neşri'nin II. Murad devrinde hiç yaşamamış olduğu da iddia edilemez. Eserinde geçen bazı şifahî kaynaklardan nakiller¹¹ bu ciheti kabulü zaruri kılmaktadır. Ancak, bu devirde müverrih Neşri'yi genç bir medrese talebesi veya danışmendi olarak tanımak ve umumiyetle ittifak edildiği gibi, 80-90 yaşları arasında öldüğünü kabul etmek biraz daha mantikî düşer sanırım. Osmanlı tarihçileri arasında nakilci olmaktan çok tetkikçi bir karakter arzeden Âli'nin Mehmed Neşri adında bir âlimden ve bir müverrih şairden ayrı ayrı bahsetmiş olması da, Müverrih Neşri'yi yaşadığı zaman itibariyle II. Murad devri tanınmış şahsiyetlerinden uzak tutmak gerektiği hakkındaki düşüncemizi takviye eder bir dayanak sayılabilir. Âli'ye

⁸ *Şekayik-i Numaniye* tercümesi, Mecdi, s. 100.

⁹ V kitap, s. 225.

¹⁰ Paris b nüshası, vrk. 82.

¹¹ *Nescri-Chronik*, I, Taeschner. Metin s. 89, 90, 97.

adı Mehmed bin Neşri diye intikal eden ve *Şekayik*'te Beşir şeklinde olduğu İstanbul'daki bütün yazmalarının tetkikinde görülen zatın, adının yazılışındaki yakınlık dolayısı ile, sonradan bu medresede danışmend ve muid, hattâ bir müddet bir sıra müderrisi olarak çalışmış olması muhtemel bulunan asıl müverrih Neşri'nin adı ile karıştırılmış olması ve böylece ortada yalnız bir Neşri bulunması keyfiyeti de ayrıca akla gelmektedir.

Neşri'nin Fatih'in ölümü gecesi, ne sıfatla olduğu bilinmemekle beraber, Sahib-i ayar'ın çadırında bulunuşu, onun tedris hayatından çok memuriyet mesleğine mensup olduğunu hatıra getirmektedir. Daha sonraki hizmetlerine bakılınca, bir ara müderrislik etmiş bile olsa, sonradan bunu bırakarak veya herhangi bir sebeple nekbete uğrıyarak daha çok taşralarda ve maiyyetlerde imamlık, hatiplik, kâtiplik gibi vazifelerle ömür geçirdiği ve bu itibarla da büyük çapta bir ilim adamı olmaktan çok, tarihe meraklı ve bilhassa kendi öz diliyle orta münevver sınıf için millî bir tarih meydana gertirmeğe hevesli bir müdekkik olduğu hükmüne varmanın mümkün olacağı daha muhtemel görülmektedir.

Bugün değerli eserini ve hâtırasını saygı ile andığımıza şüphe olmayan, bizden beş yüz yıl önce yaşamış bu meslekdaşımızın hayatını aydınlatacak daha yeni ve emin belgeler ortaya konuluncaya kadar, bu şüphe ve tereddütleri daima göz önünde tutmak şüphesiz yerinde olacaktır.

B İ B L İ Y O G R A F Y A

Ugaritica III (Mission de Ras Shamra Tome VIII) par Claude F. -A. Schaeffer avec des contributions de Chr. Desroches-Noblecourt, H.G. Güterbock, P. Krieger, E. Laroche, J. Vandier. (Paris 1956) Paul Geuthner. XI + 302 S. 4°.

Eserin Önsöz ve hülâsasında (Préface et résumé) M. Schaeffer, eserin yazılmasına iştirak edenleri ve mevzularını takdim ettikten sonra, Ugarit sarayının cenup arşivinde 1953/54 senelerinde bulunan çivi ve hieroglif yazılı vesikaların Ugarit tarihine verdiği ışıkları tebarüz ettirmektedir. Bu vesikalardan çivi yazılı olanlar J. Nougayrol tarafından PRU (=Palais royal Ugarit) in IV. bölümünde neşredileceği ve hitit hieroglif yazılı vesikaların ise burada M. Laroche tarafından yayınlandığı bildirilmektedir (S. VII — XI).

Başta Ugarit hâfiri Schaeffer olmak üzere, meslekdaşlarının da iştiraki ile meydana getirilen Ugaritica III, başlıca dört bölüme ayrılmıştır. I. Bölüm Ugarit ile Hatti, II. Bölüm Ugarit ile Mısır, III. Bölüm ise Ugarit ile Kıbrıs arasındaki münasebetleri araştırmağa yarayan materyale tahsis edilmiş olup, IV. bölümde Ras Şamra kazılarında bulunan bronz aletler ve silâhlar etüd edilmektedir.

I. Ugarit — Hatti arasındaki münasebetlere dair malzeme :

Ugarit kiral sarayının cenup arşivinde bulunan ve üzerinde, Hitit imparatorluk devri kırıllarından Şuppiluliuma'nın, II. Murşilin, III. Hattuşil'in ve IV. Tut-halya'nın mühür baskıları bulunan vesikalar, hitit tarihi hakkında Boğazköy vesikalarının verdiği malûmatı tamamlamaktadır. Bu mühür baskıları, tıpkı Boğazköy baskıları gibi hitit çivi ve hieroglif yazıları ile yazılmıştır.

Şuppiluliuma'ya ait olan üç mühür baskısından birinin (17.227) ortasında kanadlı bir güneş kursunun altında "Büyük Kiral Şuppiluliuma" hierogliflerinin yanında "Büyük Kraliçe Tavananna" hieroglif işaretleri görülmektedir. Üzerinde bu mühür baskısını ihtiva eden tabletin Ugarit kralı Nqmd ile Hitit kralı Şuppiluliuma arasında aktedilen bir muahedenin şartlarının yazılmış olması, tarih bakımından bilhassa alâka çekicidir, zira Hattuşaş (Boğazköy) arşivinde böyle bir muahedenin mevcudiyetini imya eden bir vesika bulunmamıştı. Aynı kiralın mühürle mühürlenmiş bir diğer tablet ise Ugarit ile Mukiş (merkezi Alalah=Açana olan, takriben bugünkü Hatay) memleketi arasında aktedilen bir muahedeye ait bir parçadır. Bundan başka Şuppiluliuma'dan Ugarit kralı Nqmd'ya gönderilmiş bir de mektup bulunmuştur. Büyük Kiral bu mektubunda "Mukiş ve Nuhasse memleketleri benim düşmanımdır diye korkma, kendine güven" demektedir. Bu devre ait olarak bir de Şuppiluliuma'nın Kargamış şehri kralı olan oğlu Şarrikuşuh'tan Ugarit kralı Nqmd'ya gönderilmiş bir mektup vardır. Bu mektup, Şuppiluliuma'nın Nuhasse kralı Tette ile akdettiği muahedede verilen malûmatı teyit etmektedir. Zira bu mektupta Kargamış kralı, tarafsızlık yolunu tutmak isteyen Ugarit kralına Nuhasse hurbine iştirak etmesini tavsiye etmektedir.

Ugarit sarayının cenup arşivinde II. Murşile ait de bir çok vesika ve mühürler bulunmuştur. Mühürlerin ehemmiyeti, Güterbock'un neşrettiği Murşil mühür

baskıları üzerindeki hierogliflerin okunmasından hasil olan tereddüdü ortadan kaldırmıştır ¹. Üzerinde Muşil'in mühür baskısı bulunan bir vesika, Ugarit kralı Nqmd ile Siyannu ve Uşmatu şehir kırılları arasında akdedilen bir muahede olup bu şehirlerin Ugarit kralına karşı taahhüdlerinden bahsedildiği bildirilmektedir. Yine Ugarit'te bulunan yeni bir tablette, Ugarit Kralı Nqmd II. nin Muşile senede 500 şekel altın vergi ödediği anlatılmaktadır. Bu suretle bir taraftan bu devrin idari teşkilâtı hakkında, diğer taraftan da hitit devletinin vasalet devletlerinden aldığı vergiler hakkında bilgi edinilmektedir. Demek ki küçük şehir beyleri küçük kırıllara, küçük kırıllar da Büyük Kırıla vergi ödemeğe mecbur idiler. Ugarit şehrinin Hatti memleketine ödediği vergi, III. Hattuşil zamanında Amurru memleketinin verdiği vergiden 200 şekel fazladır, bu da Ugarit şehrinin zenginliğini ifade etmektedir.

Şayanı dikkattir ki, birkaç tablet istisnası ile, Boğazköy'de olduğu gibi, Ugarit'te de kiral Muvatali ve Urhi-Teşup zamanlarına ait vesika ele geçmemiştir. Schaeffer bunu, Ugarit kralının Kadeş harbi sırasında her iki tarafın imkânlarını iyi tanıması ve Mısır zaferinden şüphe etmesiyle izah etmekte ve böylece Ugarit'in bu devirde Hatti'ye sadık kaldığını söylemektedir.

III. Hattuşil devrine ait beş mühür baskısından dördünde kiral ile kraliçenin isimlerinin birlikte yazıldığı görülmektedir. Bir tanesi ise yalnız kraliçe Pudu-Hepa'nın hitit çivi ve hieroglif yazısı ile ismini taşımaktadır. Bu mühürlerin basılı olduğu tabletlerden biri, III. Hattuşil ile Ugarit kralı Nqmd III arasında akdedilen bir andlaşmadır. Burada yazları Ugarit'te çalışan, kızlarını memleketlerinde geçiren Ura şehri sanatkârlarından bahsediliyor imiş (s. 13). Aynı hitit kralının bir diğer metinde bildirilen, tüccarların öldürülmesi hâdisesi, III. Hattuşil'in Babil kralı Kadaşman Turgu'ya gönderdiği bir mektupta ² "tüccarlarımı Amurru memleketinde ve Ugarit memleketinde öldürmek âdet olmuştur" sözleri ile teyid edilmektedir. Aynı suretle Hattuşil'in Ugarit kralına "Habiru arazisine iltica eden kimselerin hitit kanunlarının himayesi altında bulduklarını bildirmesi de Habiru meselesi için çok mühimdir. Yalnız kraliçe Pudu-Hepa'nın mührünü ihtiva eden tabletin Ugarit kralı II. Ammistamru'ya gönderilmesi, bu mektubun III. Hattuşil'in ve III. Nqmd'nin ölümlerinden sonra yazıldığını gösterdiği için, Arşiv kronolojisi bakımından ehemmiyetlidir.

Ugarit sarayının güney arşivinde bulunan vesikalar arasında üzerinde IV. Tuthalya'nın şahane mührü basılı bir vesika da vardır. Bu mühür baskısı hitit "glyptique" sanatının en güzel örneklerinden birini vermekle kalmamış, aynı zamanda da fırtına tanrısının adının hititçe Muvatali olarak okunduğunu göstermeğe yaramıştır (s. 16 ve 116). Diğer taraftan mührün basılı olduğu tablette Ugarit kralı Ammistamru II ile Amurru kralı Pentişina'nın kızının hitit kralının emri üzerine boşanmaları ile, hitit devletinin dış siyasetinde politik izdivaçlara dayanan barış politikası bir kere daha tecelli etmektedir. Bu vesikada varis prens Tamri—Şarruma'nın Ugarit tahtı üzerindeki hakları da bildirildiği için, kraliyet ailesi hukuku bakımından ayrı bir önem kazanmaktadır. Metinde geçen bu Ugarit tahtının varisinin ismi ile IV. Tuthalya mührünün ortasındaki ikinci edikula'da

¹ Syria XXIX (1952) s. 172.

² B. Landsberger, Sam'al 251 ve 269.

okunan X—Şarruma arasında aceba bir münasebet var mıdır ? Zira III. Hattuşil'in, kızını Amurru kralı Pentişina'ya verdiği gibi, oğlu Neriçqa-İlim'e de aynı kralın kızını aldığını biliyoruz ³. Bir nesil sonraya ait olan Ugarit kralı Ammis tamru ile evlenen Amurru prensesi bu izdivaçların birinden doğmuş olmalıdır. Bundan dolayı da hitit kralının bu evlenmenin bozulmasına nasıl müsaade ettiği sorusu açık kalmaktadır.

Kargamiş kırıllarının mühürleri:

Ugarit arşivinde Kargamiş kırıllarının mühürlerinin bulunması bu devirde vasal kırıllıklar arasındaki münasebetlerin nekadar dostane olduğunu göstermektedir. III. Hattuşil zamanında Kargamiş kralı olduğunu bildiğimiz İni-Teşub'un Ugarit'te üçü silindir ikisi damga olmak üzere beş adet mühür baskısı bulunmuştur. Bu baskılar sayesinde Kargamiş şehri tarihi hakkında bazı yeni malûmat elde edilmektedir. Zira damga mühür baskılarından biri üzerinde "Hatti kralı kahraman Büyük Kral Şuppiluliuma'nın ahfadı, Şarri—Kuşuh'un torunu, Şahurunuva'nın hizmetkârı, Kargamiş kralı İni-Teşub'un mühürü,, yazılıdır. Bu Kargamiş kırılları Boğazköy vesikalarından da tanılıyordu ⁴

İni-Teşub'un silindir mühür baskılarına gelince: Bunlar Büyük Hitit İmparatorluğu zamanında hitit glyptik sanatının eriştiği merhaleyi ve İmparatorluk Hititlerinin damga mühür ananesi yanında Mezopotamya menşeli silindir mühürleri de kullandıklarını ortaya koymaktadır. Bir şahıs hem damga hem silindir mühür taşıyabiliyordu. Fakat İni-Teşub silindir mühürlerinin özelliği, bir Mezopotamya ananesi olan mühür yüzüne sahibinin isim ve ünvanlarını amudi olarak yazmak âdetinin hitit çivi yazısı ile tatbik edilmiş olmasıdır. Diğer bir hususiyet olarak da hitit çivi ve hieroglif yazısının silindir mühür yüzüne de tatbik edilmesidir. Bu tipin en güzel örneğini temsil eden 17.59 numaralı mührün yüzünde her iki yazı ile "Kargamiş kralı İni-Teşub" yazılıdır. Bu suretle Kargamiş kelimesinin hitit hieroglif yazıda doğru okunmuş olduğu bir kere daha sabit olmaktadır. Buradaki adoration sahnesi ise, denilebilir ki Yazılıkaya'daki bazı tanrı tasvirlerinin bir aksini vermektedir.

İni-Teşub mühürlerini ihtiva eden tabletler, IV. Tuthalya'nın kuzey Suriye'ye ve bilhassa Asur'a karşı takip ettiği siyasetin aydınlanmasını sağlamıştır. İni-Teşub'un oğlu Talmi-Teşub, Laroche tarafından IV. Tuthalya zamanına konulmuştur (s. 133). Talmi-Teşub Ugarit kralı Hammurabi ile de çağdaştır.

Ugarit arşivi vesikaları Amurru kırıllığı hakkında da bir çok yeni bilgi vermektedir. Bu cümleden olarak Ugarit kralı II. Ammistamru'nun Amurru'lu bir kraliçeyi boşaması üzerine iki hanedan arasında zuhur eden anlaşmazlığın, IV. Tuthalya'nın gönderdiği bir ihtarname ile halline çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bu ihtarnamenin orijinalinin ele geçmesi ise, arkeolojinin tarih ilmine bağışladığı büyük lütüflardan biridir. Diğer taraftan Boğazköy'de muahedesi ele geçen Amurru kralı İştarmuva'nın Ugarit kralına "Bu kızı ister öldür, istersen denize at" şeklinde yazdığı bir mektup da ele geçmiştir (S. 31). Amurru kralının bu tabletin üzerindeki

³ E. Weidner, PD s. 124.

⁴ KBo IV, 4 Rs. 29 ve KBo I, 6 Rs. 18.

mühür baskısında yalnız hitit hierogliflerinin bulunması, bu yazının yayılış sahasını gösterme bakımından mühimdir.

Diğer mühürler arasında bir Mısır'lı olduğuna hükmedilen Amanmaşu'nun mührü de aynı suretle kronoloji için önemlidir, zira eğer o hakikaten Rib-Addi mektuplarında (EA 105, 113) geçen Mısır'lı memur ise, mühür baskısını taşıyan vesikada adı geçen Kargamiş kralı Tili-Şarruma'nın Bijaşşili'den sonraya konulması icabeder. Bu takdirde bu kralı Murşil annallerinde⁵ Şar-Kuşuh'tan sonra Kargamis kralı tâyin edilen X-Şarruma ile identifie etmek belki kabil olurdu. Gerek bu vesika gerek rahip Kilia'nın mührünü taşıyan vesika bu devirde köle satış fiyatını gösterme bakımından ehemmiyet almaktadır. Gerçekten de Ugarit kralı, Kargamiş kralının oğlundan ailesiyle birlikte bir köleyi 500 şekel gümüşe, ikinci vesikaya göre ise yine bütün bir köle ailesini 100 şekel gümüşe satın almıştır.

S. 58 den itibaren de M. Schaeffer, Ugarit arşivinde bulunan hitit kral mühürlerini Boğazköy'dekilerle mukayese etmektedir. Fakat nedense bu mukayeseyi her mührü teker teker anlatırken değil de, burada ayrı bir fasıl içinde yapmakta ve umumi olarak bazı neticeler çıkarmaktadır. Meselâ, hitit krallarının büyük ve küçük olmak üzere muhtelif mühürler kullandıkları, mühim vesikalarda büyük, önemsiz işlerde ise küçük mühürlerini bastıkları kanaatindedir. Hititlerle bu kadar sıkı münasebette buldukları halde, Ugarit krallarının silindir mühür ananesine sadık kaldıkları ve Hititlerde olduğu gibi her krala mahsus şahsi bir mühür kullanmak yerine, bir tek kraliyet mührünün her nesil tarafından kullanıldığı tebarüz ettirilmektedir (s. 67). Hâfirin burada Ugarit silindir mühürleri hakkında verdiği izahat çok kıymetlidir. Buna göre 20 seneden beri devam eden Ugarit kazılarında dört yüzden fazla silindir mühür bulunmuş olup, bunların bir kısmı Mısır Orta İmparatorluk devri ile çağdaş olan II. tabakadan çıkmıştır; diğer bir kısmı da Mısır Yeni İmparatorluk devrine tekabül eden (M. ö. 1500—1200) I. tabakada bulunmuştur. Hâfire göre Ugarit krallarının kullandıkları sülâle mührü bu iki tabakanın arasındaki zamana, yani 1750 den sonra ve 1550 den evvele konulmalıdır (S. 73).

M. Schaeffer burada biri orijinal, diğeri Kassit denilen iki sülâle mührünün mevcut olduğunu ve resmî vesikalar üzerinde bu iki mührün de kullanıldığını göstermekte ve bunu bir defa vaki olan sülâle mührü sahtekârlığı hâdisesini önlemekle izah etmektedir. Mamafih Ugarit kral ve kraliçelerinin şahsi işlerine ait vesikalarda kendi mühürlerini kullandıkları da bu vesikalarla ortaya konulmaktadır.

M. Schaeffer haklı olarak II. Murşil mührüne hususî bir bölüm ayırmıştır. Zira malûm olduğu üzere, Hattuşaş arşivinde ele geçen mühürlerin ekserisi vesikalar üzerindeki baskılardan veya "Bulle"lerden ibarettir. Halbuki Ugarit'te güney arşivinde Hitit kralı II. Murşil'in mührünün orijinali bulunmuştur. Fildişi veya kıymetli tahtadan bir çerçeve içinde olduğu tahmin edilen bu mührün Ugarit'e gelişi hakkında müellif tarafından burada iki faraziye ileri sürülmektedir: Buna göre ya bizzat Büyük Kral Ugarit'te bir müddet ikamet etmiştir -ki annallerinde bu hususta bir kayıt yoktur -veyahut da kralın mührünü taşımağa salâhiyetli Hitit'li

⁵ A. Götze, Die Annalen des Mursilis, s. 125.

murahhas muahedenin hititce nüshasını Ugarit'e getirmiş ve burada imzalamıştı (s. 91). Ancak şu noktayı unutmamak lâzımdır ki, ne Boğazköy'de ne de Ugarit'te bulunan Murşil devri muahedeleri üzerinde bu mührün baskısını ihtiva eden bir vesika bulunmamıştır. Neticede Murşil mührünün Ugarit'te bulunmasının izahı keyfiyeti, şimdilik delilsiz faraziyelere dayanmak zorundadır.

S. 97 den itibaren M. Laroche'un Ugarit mühürlerindeki hitit hieroglifleri üzerinde tetkikleri başlamaktadır. Bu kısım, bizzat müellifin de söylediği gibi, H.G. Güterbock'un iki ciltlik "Siegel aus Bogazköy" (= SBo) ün bir devamı sayılabilir. Zira Ras Şamra mühürleri sayesinde Güterbock'un meçhül veya mütereddit bırakmak mecburiyetinde kaldığı bazı noktaların aydınlanması kabil olmuştur. Meselâ Şuppiluliuma'nın Babil'li zevcesinin adının Malnikal⁶ olduğu ve SBo I,84 de de zikredilen bu kraliçenin Murşil zamanında da "Tavananna" olduğu anlaşılmıştır. Bu cümleden olarak Güterbock'un tereddüt ettiği⁷ ve Sedat Alp'in okuduğu⁸ hitit hieroglif yazıda Urhi-Teşub adının Ras Şamra'da bulunan çivi ve hieroglif lejantlı İni-Teşub ve Talmi-Teşub mühürleri sayesinde doğru okunmuş olduğu sabit olmuştur. M. Laroche burada I. Gelb'in Murşil adı için Me-na-li, Şuppiluliuma için Pi-ha-me sadaları ile okunması teklifini tamamen reddederek (S. 97 ve ve 107), bunlardan Murşil hierogliflerinin ikna edici bir tefsirini vermektedir. Aynı suretle Murşilin zevcesinin hitit metinlerinde geçen Gaşşuliyawiya olduğunu ve SBo I, 37 ve 104 de de görülen işaretlerin Ga-su-la-wi şeklinde okunacağını keşfi şerefi de M. Laroche'a aittir.

Murşil hieroglifleri üzerinde M. Laroche'un yaptığı yeni tekliflerin diğer araştırmacılar tarafından nasıl karşılanacağını beklemek lâzımdır. Gelb'in hitit kırallarının biri taht ismi, diğeri göbek adı olmak üzere iki isim taşıdıkları hususundaki teklifini başka bir yoldan kabul etmekte ve buna göre Ras Şamra'da bulunan IV. Tuthalya mührü üzerindeki ikinci edikula'yı Tuthalya=X-Sarruma olarak izah etmektedir (s. 118). Çünkü Ugarit'te bulunan Hattuşil mühür baskılarından birinde LUGAL-ma yazılışının bulunması ile LUGAL-ma=tabarna olduğu anlaşılmıştır.

Laroche'un Kargamış ve Amurru kral mühürleri üzerindeki hieroglifler hakkında verdiği izahata burada daha fazla girmek yetkimiz dışındadır.

II. Mısır ve Ugarit arasındaki münasebetlere ait materyal:

Bu bölümde evvelâ M. Schaeffer tarafından üzerinde IV. Amenofis ve kraliçe Nefertiti'nin kartuşları ile bir düğün alayı tasviri bulunan bir vazo parçasına dayanılarak Ugarit kralı II. Niqmadu'nun Mısırlı bir prensesle evlendiği ve bu prensesin de IV. Amenofis'in kızlarından biri olduğu ve bu prensesin Ugarit çivi yazılı vesikalarında adı geçen Şarelli olduğu ileri sürülmektedir (S. 168). Fakat biz Mısır vesikaları ile IV. Amenofis'in üç kızı olduğunu, bunlardan en büyüğünün rahip Senkre ile, ortancasının Tutankamon ile evlendiklerini, en küçük prensesin

⁶ Malnikal adını teşkil eden dört işaretten birincisinin, bugün dahi Anadolu'da kullanılan bir "mala" resmi olması şayanı dikkattir.

⁷ SBo I, s. 27.

⁸ Sedat Alp, Symbolae Hrozný III (1950) s. 6.

ise daha babasının hayatında öldüğünü biliyoruz⁹. Buna göre bu prenses Şarelli, belki Firavun'un ikinci derecede zevcelerinden olan kızlarından biri idi.

Aynı vazo parçası üzerinde arkeoloji bakımından çalışan Madame Ch. Desroches-Noblecourt kraliçenin arkasında gözükten bir taht korneji sütununu diğer Mısır kornejleri ile mukayese ederek bunun tam bir Mısır eseri olduğunu ispat etmektedir. Daha sonra bu sahneyi çerçeveleyen hayvan frizindeki kıvrık boynuzlu dağ keçisinin Mısır eserleri üzerinde daima kullanılan bir süs motifi olduğunu ve billhassa XVIII. Mısır sülalesi eserlerinde görüldüğünü anlatmaktadır. Bu frizin altında başında yüksek bir taç bulunan Mısırlı prenses karşısında duran ve maalesef yalnız başı görünen şahsa doğru sağ elini uzatmaktadır. Figürlerin başları üzerindeki kartuşlardan birinde "İkarit memleketi prensi Nqmd" yazıldığından, vücudu kırık olan şahsın Ugarit kralı Niqmadu olduğu anlaşılmıştır. Müellif daha sonra prensesin el hareketini ve elbisesini diğer eserlerle mukayese suretile bu modanın Ramsesitler devrinde görüldüğünü, fakat teferruat nazarı itibare alındığında, eserde Amarna çağı sanatının hâkim olduğunu söylemektedir (S. 216). Bu suretle arkeolojik küçük bir parça üzerinde hiç bir teferruatı ihmal etmeden örnek bir çalışma gösteren Mme Noblecourt, bu vazanın IV. Amenofis zamanına ait olduğu ve bir Mısırlı prensesin Ugarit kralı Niqmadu'ya verildiği neticesine varıyor, fakat bu diplomatik evlenmeden çıkardığı en mühim netice, Mısır için çok karakteristik olarak, bir sanat eserinin bu gibi profan bir maksat için vücade getirilmiş olmasıdır.

Ras Şamra kazılarında bulunan ve III. Amenofis'in kraliçe Teje ile evlenmesine ait kırık bir skarabeyi de P. Krieger, mevcut bu devre ait diğer 18 skarabenin yardımı ile tamamlamakta ve üzerindeki Mısır hieroglif yazılı lejantın bir tercümesini vermektedir (S. 221-226).

III. Ugarit—Kıbrıs münasebetleri hakkında materyal :

Bu bölümde evvelâ M. Schaeffer Ugarit arşivi hakkında etraflı malûmat verir. Buna göre yazılı vesikalarda sekiz muhtelif dil ve bu lisanları yazmak için beş muhtelif yazı nev'i kullanıldığını tebarüz ettirerek Ugarit limanının milletlerarası karakterinin buna sebep olduğunu söylemektedir. Şüphe yok ki Babil çivi yazı sisteminin üç yüzü müteceviz hece işaretine karşılık, 30 harften mürekkep sade Ugarit alfabesinin M.ö. XIV. asırda ortaya çıkmasıyla dünya tekâmül tarihinde büyük bir merhale katedilmiş oluyordu. Ugarit'te daha 1931 senesi kazılarında baş rahibin kütüphanesinin ve evinin yanında, üzerinde Kıbrıs çizgi yazılı gümüşten bir kupa bulunmuştu. 1953 kazılarında da aynı yazıyı taşıyan bir seramik parçası bulunmuştur. M. Schaeffer bu iki parça üzerindeki yazıyı Kıbrıs'ta (Ona göre Kıbrıs adasının eski adı Enkomi'de) bulunan kil toplar üzerindeki yazılara çok benzetmektedir. Bundan dolayı bu eserler yabancı bir memleketten Ugarit'e gelmiş olmalıdır (S.230). Daha sonra aynı buluntular filolojik bakımdan M. Olivier Masson tarafından işlenmektedir (S. 233-246).

⁹ J. H. Breasted, Geschichte Aegyptens (Wien 1936) s.

IV. *Ras Şamra'nın bronz aletler ve silâhlar koleksiyonu :*

Burada M. Schaeffer Ras Şamra'da baş rahibin evinin eşiği altında saklanmış olarak bulunan ve bazıları üzerinde Ugarit çivi yazı alfabetiyle rahibin isim ve unvanı bulunan baltalar ile kılıç, bıçak, ok ucu ve mızrak gibi bronzdan mamûl eşyalar ve silâhlar koleksiyonu hakkında izahat vermektedir. Burada arkeoloji bakımından mühim sayılabilecek bir hususu da belirtmek lâzımdır: Ugarit kazılarında bulunan bir fildişi plâka üzerinde kiral Nqmd'yi Mısır stilinde bir düşmanı öldürmek için kullandığı kılıçın orijinali de kazılarda ele geçmiştir. Bütün bu eşyaların imalinde kullanılan bronzların kimyevi tahlil raporunun verilmesi, modern arkeoloji çalışmaları hakkında güzel bir örnek vermektedir. Mamafih hâfir silâhlarda teknik bakımdan büyük bir terakki olmadığı kanaatindedir (S. 271). Ona göre bu silahlar daha ziyade eski batı kültürleriyle münasebet göstermektedir.

Muhakkak ki Ras Şamra eski Önasya arkeolojisi tarihinde en seçkin yeri alan kazılardan biri olarak kalacaktır. Esasen yalnız yazı tarihi için verdiği malzeme buna kâfidir. Fransız arkeoloji cemiyeti Ras Şamra kazıları ile arkeoloji metodlarının kaydettiği tekâmülü burada tatbik etmek suretiyle ilme büyük hizmetlerde bulunmuştur. Bu itibarla bize böyle kıymetli eserler verdikleri için Ras Şamra kazıları heyetini, başta M. Cl. F. Schaeffer olmak üzere tebrik eder ve müteakip yıllar için iyi talih ve başarılar dileriz.

F . K.

Ugaritica III (Mission de Ras Shamra Tome VIII) par Claude F.-A. Schaeffer avec des contributions de Chr. Desroches -Noblecourt, H.G. Güterbock, P. Krieger, E. Laroche, O. Masson, J. Vandier (Paris 1956) Paul Geuthner XI + 302 S. 4°.

Nachdem Herr Schaeffer im Vorwort und Auszug (Préface et Résumé) seine Fachleute die an diesem Werk teilnahmen, mit ihren Themen uns vorgestellt hat, teilt er uns mit, dass die neu gefundenen keilschriftlichen Urkunden von Ugarit von J. Nougayrol in PRU IV und die hethitisch-hieroglyphischen hier in Ugaritica III von E. Laroche veröffentlicht werden (S. VII-XI).

Ugaritica III besteht aus folgenden vier Abschnitten:

I. Material über die Beziehungen zwischen Ugarit und Hatti.

II. Material über Ugarit und Aegypten

III. Material über die Beziehungen zwischen Ugarit und Zypern.

IV. Hier werden die Geraete und Waffen behandelt, die in den Ausgrabungen von Ras Shamra bis jetzt gefunden worden sind.

I. Das Material über die Beziehungen zwischen Ugarit und Hatti :

Die Urkunden, auf denen Abdrücke der Siegel von Suppiluliuma I, Mursili II, Hattusili III und Tuthalia IV vorhanden sind und die in den südlichen Archiven vom ugaritischen Palast zutage gebracht wurden, ergaenzen die Aufschlüsse der Urkunden von Boğazköy. Diese Abdrücke sind in hethitischer Keil- und Hieroglyphenschrift geschrieben, genau so wie es in Boğazköy der Fall war.

Auf einem der drei Siegel von Suppiluliuma sieht man neben den Hieroglyphen des Grosskönigs Suppiluliuma die Zeichen der Grosskönigin Tavananna. Es ist auch geschichtlich sehr interessant, dass eine Tafel, auf der das Suppiluliumasiegel abgedruckt ist, einem Vertrag gehört, der zwischen Suppiluliuma und Nqmd, König von Ugarit, geschlossen war. Wir haben bis heute keine Urkunde in den Hattusas-Archiven gefunden, die auf den Bestand eines solchen Vertrages anspielt. Eine andere Tafel ist ein Teil eines Vertrages, der zwischen dem König von Ugarit und dem Land Mukis (dessen Hauptstadt Alalakh war) geschlossen war. Ausserdem wurde ein Brief gefunden, der von Suppiluliuma an Nqmd, König von Ugarit, geschickt wurde. Der Grosskönig von Hatti sagte ihm, er solle keine Angst haben, dass die Laender Mukis und Nuhasse seine Feinde wären, und: "Habe Selbstvertrauen!"

Es ist noch ein anderer Brief da, der zu dieser Epoche gehört. Dieser wurde von Sar-Kusuh, König von Kargamis und einen der Söhne des Suppiluliuma, an König von Ugarit, Nqmd, gesandt. Der Brief bestaetigt die Angaben des Vertrages, den Suppiluliuma mit Tette, König von Nuhasse geschlossen hatte. In dem Brief raet der König von Kargamis dem König von Ugarit, der sich zur Neutralitaet neigte, auch an den Krieg gegen Nuhasse zu beteiligen.

In den südlichen Archiven von Ugarit -Palast wurden auch Urkunden und Siegel die der Zeit des Mursili angehören, gefunden. Die Bedeutung dieser Urkunden

liegt darin, dass Güterbocks Unschlüssigkeit in der Lesung der Hieroglyphen des Mursili beseitigt wurde¹. Die Urkunde, auf der das Siegel des Mursili abgedruckt ist, ist ein Teil eines Vertrages, der zwischen Nqmd, König von Ugarit, und den Königen der Staedte Siyannu und Usmatu geschlossen war. In diesem Vertrag sind die Verpflichtungen dieser Staedte gegen den König von Ugarit mitgeteilt.

Nach einer neu gefundenen Tafel soll Nqmd dem Mursili II. jaehrlich 500 Sekel Gold bazahlt haben. Auf diese Weise gewinnen wir Kenntnisse über die Verwaltungssysteme und über die Steuerverhaeltnisse des Hattireiches und der Vassalenstaaten. Die kleinen Fürsten mussten also den kleinen Königen, diese aber den Grossen Königen bezahlen. Die Abgabe, die die Stadt Ugarit an das Hattiland bezahlen musste, war 200 Sekel mehr als die des Amurrulandes zur Zeit des Hattusili III. Das zeigt uns den Reichtum der Stadt Ugarit.

Es ist merkwürdig, dass in Ugarit so wie es in Boğazköy der Fall war-mit Ausnahme mancher Tafel von Boğazköy-auch keine Urkunden der Zeit des Muvatalli und des Urhi-Tesub vorhanden sind. Herr Schaeffer erklart es dadurch, dass der König von Ugarit waehrend des Krieges von Kades die Möglichkeiten der beiden Seiten gut erkannte und an dem Sieg Aegyptens zweifelte, darum ist es ja selbsverstaendlich, dass Ugarit in dieser Zeit an Hatti treu geblieben war.

Man sieht auf vier der fünf Abdrucke, die von der Regierung des Hattusili III. stammen, die Namen des Königs und der Königin Pudu-Hepa zusammen. Das fünfte Siegel traegt nur den Namen der Königin in Keil- und Hieroglyphenschrift. Eine dieser Tafeln ist der Vertrag, der zwischen Nqmd, König von Ugarit und Hattusili III geschlossen war. Herrn Schaeffer's Meinung nach wurden in diesem Vertrag die Künstler der Ura-Stadt, welche den Winter in ihrer Stadt verbrachten, im Sommer aber in Ugarit arbeiteten, erörtert (S. 13). In einem anderen Brief wurde der Mord der hethitischen Kaufleute erwaeht. Diese Geschehnisse sind mit den folgenden Worten Hattusili's des III: "Meine Kaufleute pflegt man im Lande Amurru, im Lande Ugarit zu töten"² in einem Brief bestaetigt, den er an Kadasman-Turgu, König von Babylon gesandt hatte.

Es ist ebenso für die Frage von Habiru sehr wichtig, dass Hattusili dem König von Ugarit sagte, dass die im Territorium von Habiru wohnenden Leute sich unter dem Schutze des hethitischen Gesetzes befinden. Die Tafel, auf der nur das Siegel der Königin Pudu-Hepa abgedruckt ist, war an König von Ugarit, Ammistamru II. geschickt. Dieser Brief wurde also nach dem Tode des Hattusili III. und Nqmd III. geschrieben. Dies hat eine grosse Bedeutung für die Chronologie des Archivs vom Ugarit-Palast.

Unter den Urkunden von Ugarit ist eine Tafel die ein meisterhaft ausgeführtes Siegel des Tuthalia IV. enthaelt. Es vertritt nicht nur das schönste Exemplar der hethitischen Glyptoteken, es zeigt uns auch die hethitische Lesung des Namens des Sturm-Gottes als Muvatalli (S. 16 und 116). Dieses Siegel gehört zu einer Tafel welche die Scheidung Ammistamru II., König von Ugarit, von der Tochter des Königs von Amurru, die auf Befehl des hethitischen Königs geschach, erwähnt.

¹ Syria XXIX (1952) S. 172.

² B. Landsberger, Sam'al 251 u. 269.

Das zeigt uns die friedliche Politik des Hattireiches die auf politischen Ehen gestützt war. Da in dieser Urkunde das Recht des Kronprinzen, Tamri-Sarruma, auf den Thron von Ugarit mitgeteilt wurde, gewinnt sie eine besondere Bedeutung für die Rechte der königlichen Familie. Gibt es eine Beziehung zwischen dem Namen des Thronfolgers und X-Sarruma, dessen Name in der Mitte des Siegels von Tuthalia IV. in der zweiten Aedicula steht? Wir sind geneigt es deshalb zu bejahen, weil wir wissen, dass Hattusili III. seine eigene Tochter dem König von Amurru zur Ehefrau gegeben, und Pentisina's Tochter mit seinem eigenen Sohn vermählt hatte³. Es ist ja sehr wahrscheinlich, dass die amurritische Prinzessin von einer dieser Ehen geboren wurde. Es bleibt vorläufig die Frage offen, wie der hethitische König diese Scheidung erlaubt hatte.

Die Siegel der Könige von Kargamis:

Die Existenz dieser Siegel in den Archiven von Ugarit bedeutet, dass in dieser Zeit freundschaftliche Beziehungen unter den Vasallenstaaten herrschten. Es gibt fünf Siegelabdrücke des Ini-Tesub, König von Kargamis, von denen drei in Zylinder- und zwei in Stempelform waren. Es wurde dadurch möglich, einige neue Kenntnisse über die Geschichte dieser Stadt zu gewinnen. Denn man schrieb auf einer dieser Abdrücke: "Siegel des Ini-Tesub, König von Kargamis, Diener der Kubaba, Sohn des Sahurunuva, Enkel des Sarri -Kusuh, Urenkel des Suppiluliuma, des Königs von Hatti, des Helden". Wir kennen alle diese Könige von Kargamis durch die hethitischen Tafeln von Boğazköy⁴.

Was die Zylindersiegel von Ini-Tesub betrifft, so zeigen sie das Niveau der hethitischen Glyptoteken, und dass die Hethiter des Neuen Reiches neben den Stempelsiegel auch mesopotamische Zylindersiegel brauchen. Jedermann konnte also sowohl Stempel- als auch Zylindersiegel verwenden. Die Eigenart dieser Zylindersiegel liegt darin, dass eine mesopotamische Sonderheit, nach der der Name des Zylinderbesitzers senkrecht auf dem Zylinder geschrieben wurde, mit der hethitischen Keil- und Hieroglyphenschrift durchsetzt ist. Das schönste Vorbild dieser Typen ist Siegel Nr: 17, 59, auf das in zweierlei Schrift "Siegel des Ini-Tesub, König von Kargamis" geschrieben ist. Das beweist noch einmal, dass die Lesung der Hieroglyphen von Kargamis richtig ist. Die Adorationsszene auf dem Siegel lässt an die Reliefs von Yazılıkaya erinnern.

Die Tafeln, die die Siegelabdrücke von Ini-Tesub enthalten, machen die Politik des Tuthalia IV. gegen Syrien und besonders gegen Asur klar. Herr Laroche glaubt, dass Talmi-Tesub, Sohn des Ini-Tesub zur Zeit des Tuthalia IV. lebte; er war zeitgenössisch auch mit Hammurabi, König von Ugarit.

Das Archiv von Ugarit gibt uns Kenntnisse auch über das Königtum von Amurru. Herr Schaeffer teilt uns mit, dass ein Missverständnis, welches wohl nach der Scheidung der amurritischen Königin von Ammistamru II, König von Ugarit, zwischen beiden königlichen Dynastien entstand. Durch eine Warnung sucht Tuthalia IV. dies zu beseitigen. Es ist wirklich ein grosses Glück für die Ar-

³ E. Weidner, PD S. 124.

⁴ KBo IV, 4 Rs. 29 u. KBo I, 6 Rs. 18.

chacologie, dass die originale Tafel dieser Warnung bei den Ausgrabungen zutage gebracht wurde.

Andererseits wurde ein Brief von Istar-muva, König von Amurruland, an den König von Ugarit gefunden, in dem Istar-muva ihm sagte, dass er das Mädchen entweder töten oder ins Meer werfen sollte, ganz wie er will (S. 31). Auf dem Siegel des amurrutischen Königs gibt es nur die Hieroglyphenschrift. Das ist merkwürdig für die Ausbreitung dieser Schrift. Unter den anderen Siegelabdrücken ist chronologisch sehr wichtig das Siegel von Amanmasu, der Schaeffer's Meinung nach dem aegyptischen Beamten in den Rib-Addi Briefen gleich ist (EA 105; 113). Wenn dies richtig ist, dann soll man Tili-Sarruma, dessen Name auf dieser Tafel erwachnt wird, nach Bijassili auf den Thron von Kargamis setzen. Es würde dann vielleicht möglich sein, diesen König mit X-sarruma zu identifizieren, der in den Annalen des Mursili nach Sar-Kusuh zum König von Kargamis eingesetzt wurde⁵. Sowohl diese Tafel als auch die Urkunde, die das Siegel des Kilia, Priester, enthaelt, vermitteln die Preise der Sklaven in dieser Zeit. In der Tat hatte der König von Ugarit für einen Sklaven und seiner Familie-dem Sohn des Königs von Karkamis 500 Sekel Silber bezahlt. Nach einer anderen Urkunde wurde eine Sklavenfamilie gegen 100 Sekel Silber gekauft.

Von Seite 58 an vergleicht Herr Schaeffer die Siegel der hethitischen Könige in Ugarit mit denen von Boğazköy, aber nicht im vorigen Abschnitt, in welchem er jedes Stück in Einzelnen erklarte. Hier gibt der Verfasser das Resultat über die Siegel von Ugarit im Allgemeinen. Herr Schaeffer ist der Überzeugung, dass die hethitischen Könige verschiedene Siegel brauchten, von denen sie die grossen für die wichtigen Urkunden und die kleinen für die unwichtigen oder persönlichen Sachen verwendeten. Nach ihm waren die ugaritischen Könige treu der Tradition der Zylindersiegel geblieben, trotzdem sie mit Hethitern so eng in Beziehung standen. In Ugarit brauchte jede Generation das von Schaeffer genannte "Dynastiesiegel" anstatt dass jeder König sein persönliches Siegel gebrauchte, wie es bei den Hethitern der Fall war (S. 67). Der Ausgraeber gibt hier folgende wertvolle Aufschlüsse über die ugaritischen Zylinder: In den seit 20 Jahren andauernden Ausgrabungen sind über 400 Zylindersiegel gefunden worden. Diese waren zum Teil in der ersten Schicht, die mit dem aegyptischen Mittelreich zeitgenössisch ist, und zum Teil in der zweiten Schicht, die dem Neuen Reich entspricht. Nach dem Ausgraeber sollen die sogenannten Dynastiesiegel in der Zeit zwischen diesen zwei Schichten liegen, d.h. nach 1750 und vor 1550 v. Chr.

Herr Schaeffer sagt, dass es zwei Dynastiesiegel, ein originales und ein sogenanntes kassitisches gab und dass für die öffentlichen Urkunden beide verwendet wurden; er erklart dies dadurch, dass man das tat, um eine einmal geschehene Faelschung des Siegels zu verhindern. Die Könige von Ugarit und die Königinnen brauchten aber auch eigenes Siegel bei den Urkunden für persönliche Sachen.

Herr Schaeffer hat mit Recht einen besonderen Abschnitt dem Siegel des Mursili gewidmet. Denn, wie man weiss, bestanden die meisten Siegel von Hattusas

⁵ A, Götze. Die Annalen des Mursilis, S. 125

aus Bullen oder Abdrücken: Dagegen wurde in den südlichen Archiven von Ugarit ein originales Siegel des Mursili II. gefunden, das einen Rahmen aus Elfenbein oder aus kostbarem Holz hatte. Der Verfasser schlägt zwei Hypothesen vor, um die Existenz des Siegels von Mursili im ugaritischen Archiv zu erklären: entweder hatte der Grosskönig von Hatti selbst in Ugarit gewohnt- es gibt aber keine Nachricht darüber in den Annalen -oder ein hethitischer Beamte, der das Siegel des Grosskönigs tragen konnte, druckte es auf den Vertrag in Ugarit ab (S. 91). Man soll aber hier nicht vergessen, dass weder in Hattusas noch in Ugarit keine Urkunde existiert, die mit diesem Siegel gesiegelt wäre. Es bleibt also vorläufig die Interpretation der Existenz des Mursilisiegels in Ugarit offen.

Von Seite 97 an beginnen die Untersuchungen von Herrn Laroche über die hethitischen Hieroglyphen auf den ugaritischen Siegeln. Dieser Abschnitt gilt als *Fortsetzung* des "Siegel aus Boğazköy" (—SBo) von Güterbock, wie es Laroche selbst sagt. Es wurde dank den ugaritischen Siegel möglich, einige Punkte zu erklären, die Güterbock unbekannt oder unerschliesslich lassen musste. Es wurde z.B. jetzt klar, dass der Name der babylonischen Gattin des Suppiluliuma Malnikal war, die zur Zeit des Mursili Tavananna war und ihr Name in SBo I,84 auch erwähnt wurde ⁶.

Dazu kommt der Name des Urhi-Tesub in H.H.-Schrift, die Güterbock offen liess ⁷ und von S. Alp richtig gelesen wurde ⁸. Denn diese Siegel haben eine Legende in Keil- und Hieroglyphenschrift. Herr Laroche lehnt den Vorschlag von I. Gelb für Suppiluliuma Pi-ha-me und für Mursili Me-na-li ab (S. 97 und 107), und er gibt eine überzeugende Erklärung der Zeichen des Mursili in der H.H.-Schrift. Die Ehre gehört ihm auch für die Lesung ga-su-la-wi, des Namens der Gattin von Mursili II. Was für einen Eindruck wird diese Erläuterungen von Laroche bei den anderen hethitischen Hieroglyphen-Forschern machen?

I. Gelb hatte schon behauptet, dass die hethitischen Könige als Geburts- und Thronname zwei Namen trugen. Laroche nimmt diesen Vorschlag in einer anderen Weise an und erläutert demgemäss die zweite Edicula auf dem Tuthaliasiegel in Ugarit als Tuthalia = X-sarruma (S. 118). Denn nach ihm ist LUGAL-ma = tabarna, deshalb weil man auf einem, einen der Hattusiliabdrücke LUGAL-ma sieht.

II. Das Material über die Beziehungen Ugarit-Aegypten.

Hier wird zuerst von Schaeffer eine Scherbe in die Hand genommen, auf der die Kartuschen von Amenophis IV. und die von seiner Gemahlin, Nefertiti, vorhanden sind. Ausserdem ist die Vase mit einem Hochzeitbild bemalt. Schaeffer behauptet, dass Nqmd II., König von Ugarit, eine aegyptische Prinzessin geheiratet.

⁶ Est ist sehr interessant, dass das erste Zeichen des Namens Malnikal einem Gerate gleich ist, welches heute in der Türkei "Mala" genannt ist.

⁷ SBo I, S. 27.

⁸ Sedat Alp, *Symbolae Hrozny III* (1950) S. 6.

ratet hatte und dass die Braut die Tochter des Amenophis IV. und die in den ugaritischen Urkunden erwahnte Königin Sarelli sei (S. 168). Wir wissen aber durch die aegyptische Quelle, dass Amenophis IV. drei Töchter hatte, von denen eine mit Senkre und die zweite mit Tutankhamon verheiratet war und die kleinste Tochter aber noch zu Lebzeiten ihres Vaters gestorben war⁹. Darum sind wir der Überzeugung, dass Prinzessin Sarelli wahrscheinlich eine Tochter einer zweit-rangigen Frau des Pharaons sein soll.

Andererseits arbeitet Frau Noblecourt dieselbe Vase von archeologischen Gesichtspunkte aus. Sie vergleicht die Kornische des Thrones, welche hinter der Königin steht, mit den anderen aegyptischen Kornischen und beweist, dass es ein echtes aegyptisches Werk ist. Das Bild ist von einem Tierfries umrissen, der aus Steinböcken mit gebogenen Hörnern besteht, und dieser Tierfries kommt nach Frau Noblecourt besonders in den Werken der XVIII. Dynastie vor. Unter diesem Fries steht die Prinzessin mit einer höheren Tiara und reicht ihre Hand nach einer Person, die gegenüber der Prinzessin steht und von der man leider nur den Kopf sieht. Da in einem der Kartuschen "Nqmd, Fürst von Ikaritland" geschrieben ist, kennen wir diese Person als König von Ugarit Nqmd. Die Verfasserin sagt weiter, dass die Kleidungsmode und die Handbewegung der Prinzessin zu der Zeit von Ramsesiten gehört, wenn man aber die Einzelheiten in Betracht zieht, dann beherrscht die Art der Amarnazeit das Werk (S. 216).

Frau Noblecourt, die eine vorbildliche Arbeit leistet und keine Einzelheit auf einer kleinen Scherbe übersieht, kommt am Ende ihrer Arbeit zur Erkenntnis, dass diese Vase in die Zeit Amenophis IV. gehört und dass eine aegyptische Prinzessin dem Nqmd zur Ehe gegeben wurde. Ihrer Meinung nach ist aber das wichtigste Resultat, dass ein solches wertvolles Werk auch für profane Zwecke hergestellt wurde.

Weiter beschäftigt sich P. Krieger mit einem Skarabäus, welcher in Ugarit gefunden ist und die Ehe Amenophis III. mit der Königin Teje erörtert. P. Krieger ergaenzt ihn mit Hilfe der anderen 18 Skarabäen und gibt den Lesern eine Übersetzung der aegyptischen hieroglyphischen Legenden (S. 221-226).

III. Das Material über die Beziehungen Ugarit-Zypern.

In diesem Abschnitt gibt Herr Schaeffer eingehende Aufschlüsse über das Archiv von Ugarit: In schriftlichen Urkunden gebraucht man acht verschiedene Sprachen und fünf Schrifttypen. Der Grund liegt nach ihm darin, dass Ugarit ein internationaler Hafen seiner Zeit war. Es unterliegt keinem Zweifel, dass die Entdeckung des ugaritischen Alphabets mit den 30 Buchstaben in Keilschrift im XIV. Jahrhundert ein grosser Fortschritt in der Weltgeschichte war, waehrend über 300 Silbenzeichen in der babylonischen Keilschrift vorhanden waren. Nach dem Bericht des Herrn Schaeffer wurde schon im Jahre 1931 neben dem Haus und der Bibliothek des Hauptpriesters von Ugarit eine Vase aus Silber mit der Linearschrift von Zypern gefunden. Bei Ausgrabungen im Jahre 1953 wurde auch

⁹ J. H. Breasted, Geschichte Aegyptens (Wien 1936) s.

eine Scherbe zutage gebracht, die dieselbe Schrift traegt. Herr Schaeffer sieht eine Ähnlichkeit zwischen diesen beiden Stücken und den Kugeln, die von Schaeffer in Enkomi (d.h. Zypern nach ihm) gefunden worden sind. Darum sollen diese Stücke Importwaren sein (S. 230). Seite 233-246 wurde diese Schrift von Herrn Olivier Masson durchgearbeitet.

IV. Corpus der Geraete und Waffen aus Bronze von Ras Shamra.

In Ugarit sind viele Geraete und Waffen aus Bronze gefunden worden, von denen manche mit ugaritischem Alphabet beschrieben sind. Herr Schaeffer erklart uns hier diese Funde. Es ist zu erwahnen, dass das originale Schwert des Nqmd, König von Ugarit, in den Ausgrabungen gefunden wurde. Andererseits sehen wir auf einer Platte aus Elfenbein dasselbe Schwert in einer Szene, in der der König seine Feinde in aegyptischer Weise tötet: Der Verfasser gibt hier das Gutachten über eine chemische Analyse der gebrauchten Bronzen. Das ist eine moderne Methode in der Archaeologie. Der Ausgraeber ist aber der Überzeugung, dass kein grosser Fortschritt bei der Herstellung der Waffen bestand und dass sie in Beziehung mit dem alten Abendland standen.

Zum Schluss wird Ras Shamra eine der Ausgrabungen bleiben, die in der Geschichte der Archaeologie einen auserwählten Platz haben. Nur das schriftliche Material genügt schon, um seinen Namen zu verewigen. Die französische archaeologische Gesellschaft hat in der Wissenschaft einen grossen Verdienst, indem sie die moderne Methode der Archaeologie bei den Ausgrabungen von Ras Shamra-Ugarit durchsetzt. Darum danken wir der Expedition von Ras Shamra, und gratulieren wir sie, besonders Herrn Claude F.-A. Schaeffer, und wünschen ihr gute Erfolge auch für die zukünftigen Ausgrabungen.

F. K.

1956 YILINDA T. T. K. KÜTÜPHANESİNE GELEN KİTAPLAR VE PERİYODİKLER

- ABADAN, DR. NERMİN: *Halk efkârı mefhumu ve tesir sahaları* Ankara. 1956, Yeni Matbaa. 177 s.=A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No. 50-32.8° (A.I-9788).
- ABRAHAMOWICZ, ZYGMUNT: *Dokumenty Tatarskie i Tureckie w zbiorach Polskich*. Przegląd Orientalistyczny 2 (1954), s. 141-148, 5 pl. 'den ayırbaşım. 8° (A. I-9630).
- AFETİNAN: *Ankara'nın güney kısmında bir tarih gezisi*. A. Ü. D. T. C. Fakültesi dergisi VII, 4, s. 703-704'den ayırbaşım. (B-3507).
- AFETİNAN: *Atatürk'te vatan mefhumu ve millet sevgisi. Atatürkü 11. ölüm yıldönümünde anarken*. A. Ü. D. T. C. Fakültesi dergisi VII, 4, s. 507-5144'den ayırbaşım. (B-3506).
- AFETİNAN: *Atatürk'ün karakter hususiyetlerinden birkaç örnek ve onun son günleri*. A. Ü. D. T. C. Fakültesi dergisi VII, 3, s. 339-344'den ayırbaşım. (B-3504).
- AFETİNAN: *Tarih ilminin dinamik karakteri* Ankara: 1956, Ankara Üniversitesi Basımevi. 13 s. = A. Ü. Yayınları No. 38.8° (A. I-9740).
- AFETİNAN: *Türkiye tarihi ve antropolojisi üzerine*. A. Ü. D. T. C. Fakültesi dergisi VII, I, s. 203-235'den ayırbaşım.
- AĞAKAY, MEHMET ALİ: *Türkçede yakın anlamlı kelimeler sözlüğü*. Ankara: 1956, T. T. K. Basımevi. 115 s. = T. D. K. sözlükler dizisi xiii. 8° (A.I-9796).
- AKKAYA, M. ŞÜKRÜ: *Der gegenwärtige Stand der wissenschaftlichen Lexigographie*. Ankara: 1953, T. T. K. Basımevi. 19 s. 8° (A. I-9897).
- AKURGAL, EKREM: *Phrygische Kunst*. Ankara: 1955, T. T. K. Basımevi. VIII, 150 s., 60 pl. 4° (B-3545).
- AKURGAL, EKREM: *Zwei Grabstelen vorklassischer Zeit aus Sinope*. Berlin: 1955, Walter de Gruyter & Co. 38 s. = III. Winckelmannsprogramm der Archäologischen Gesellschaft zu Berlin. 4° (B-3482)
- ALKIM, BAHADIR: *Archäologischer Bericht aus Anatolien (1953—1954)*. Orientalia XXV,I (1956), s. 80-89, 6 lev.'den ayırbaşım. (A.I- 9742).
- Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Öğrenci Kılavuzu 1956—1957*. Ankara: 1956, T. T. K. Basımevi. 67 s. 8° (A.I-9888).
- ARCAN, İ. GALİP: *Tiyatroda diksiyon*. Ankara: 1947, Ulus Basımevi. 205 s.=C. H. P. Halkevleri yayınlarından kılavuz kitapları: XVI. 8° (A.I-9763).
- ARIK, REMZİ OĞUZ: *Halkevlerinde müze, tarih ve folklor çalışmaları kılavuzu*. Ankara: 1947, Ulus Basımevi. 123 s., 80 rs.=C. H. P. Halkevleri Yayınlarından Kılavuz kitapları XXI. 8° (A.I-9764).
- ARSAL, SADRI MAKSUDİ: *Milliyet duygusunun sosyolojik esasları*. İstanbul 1955, Çeltüt Basımevi. 224 s. 8° (A.I-9741).
- ATTILA, OSMAN: *Memleket şiirleri*. Ankara: 1950, Ulus Basımevi. 295 s. C. H. P. Halkevleri Bürosu yayınları, Okuma kitapları No. 5. 8° (A. I-9759).

- AVDIEF, V.: *The organ and development of trade and cultural relations of ancient Egypt with neighbouring countries*. Moskow: 1954, Akademii Nauk. 28 s. 8° (A.I-9460).
- AX, PETER : *Monographie der Otoplanidae (Turbellaria) Morphologie und Systematik*. Wiesbaden: 1955, s. 499-796. = Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Mathematisch-Naturwissenschaftlichen Klasse, Jahrg. 1955, Nr. 13. (A.I-9646).
- BABİNGER, FRANZ : *Reliquenschacher am Osmanenhof im xv. Jahrhundert*. München: 1956. 47 s. = Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Jahrg. 1956, Heft 2. 8° (A.I-9771).
- BAKI, EDİP ÂLİ : *Namık Kemal Afyon'da*. Ankara: 1949, Ulus Basımevi. 12 rs., 45 s. = C.H.P. Halkevleri yayınları, Millî Kültür Araştırmaları No. XI. 8° (A.I-9761)
- BAKI, EDİP ÂLİ: *XV. yüzyıl Konya-Karaman şairlerinden Aynî. Hayatı, şiirleri ve Karamanoğulları son devrine ait toplu bilgiler*. Ankara: 1949, Ulus Basımevi. 90 s. = C. H. P. Yayınları, Millî Kültür Araştırmaları 12. 8° (A.I-9760).
- BALINT, İLA : *Orszagos leveltar. 9. filmtar*. Budapest: 1954. 227 s. = Leveltari Alapleveltara. 4° (B-3484).
- BALKAN, KEMAL : *Kaniş Karum'unun kronoloji problemleri hakkında müşahedeler. Observations on the chronological problems of the Karum Kaniş*. Ankara : 1955, T. T. K. Basımevi. XIV, 101 s., 12 rs. = T.T.K. Yayınları VII. Seri-No. 28. 8° (A.I-9725).
- BASTIN JOHN : *Raffles' ideas on the land rent system in Java*. Gravenhage: 1954. 193 s. 8° (A.I-9697).
- BAYUR YUSUF HİKMET : *Türk İnkilâbı Tarihi. Cilt 3, Kısım 2*. Ankara: T. T. K. Basımevi. 590 s. = T. T. K. Yayınları VIII. Seri, No. 14. 8° (A.I-9714).
- BEAUREGARD, GÉRARD DE : *Les Maréchaux de Napoléon*. Tours: Maison Alfred. 315 s., I pl. 4° (B-3542).
- BENZİNG, JOHANNES : *Die Tungusischen Sprachen. Versuch einer vergleichenden Grammatik*. Wiesbaden: 1955. S. 955-1099. = Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Geistes-und Sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrg. 1955. Nr. II. 8° (A.I-9647).
- BIYIKLIOĞLU, TEVFİK : *Trakya'da Millî Mücadele cilt II: Vesikalar, resimler, plân ve haritalar*. Ankara: 1956, T. T. K. Basımevi. 105 s., 83 rs., 54 ves., 8 hr. ve krokiler. = T. T. K. Yayınları VII. Seri, No. 25. 8° (A.I-9632).
- BIRKET-SMİTH, KAJ : *An ethnological sketch of Rennell Island. A Polynesian outlier in Melanesia*. Kobenhavn: 1956, 222 s. = Det Kongelige Danske Videnkabernes Selskab, Historisk-Filologiske Meddelelser, bind 35, Nr. 3. 8° (A.I-9635).
- BLANCHARD, M. L'ABBÉ : *L'ecole des Moeurs ou réflexions morales et historiques sur les maximes de la Sagesse. cilt II*. Avignon: 1807, Les Libraires Associés. 376 s. 8° (A.I-9780).
- BOMBACI ALESSIO : *Storia della letteratura Turca dall'antico impero di Mongolia all'odierna Turchia*. Milano: 1956, Nuova Accademia editrice. 526 s. 8° (A. I-9837).
- BONNEAU, GEORGES : *Melanges Critiques*. Ankara: 1956, T. T. K. Basımevi. 145 s. = A. Ü. D. T. C. Fakültesi Yayınları No. 104. 8° (A.I-9892).

- BORGER, RIEKELE : *Die Inschriften Asarhaddons, Königs von Assyrien*. Graz: 1956. 133 s., 5 Taf. = Archiv für Orientforschung, Beiheft 9.4° (B-3512).
- BÖTTICHER, DR. EDUARD : *Die Gleichheit von dem Richter*. Hamburg: 1954, Universitätsverlag. 38 s. = Hamburger Universitätsreden 16. 8° (A.I-9856).
- BRINTON, CRANE— John B. Christopher—Robert Lee Wolff: *A history of civilization. Vol. I-Prehistory to 1715. Vol. II-1715 to the Present*. New York: 1955, Prentice-Hall, Inc. 4° (B-3518).
- BRUNNER, OTTO : *Abendländisches Geschichtsdenken*. Hamburg: 1954, Universitätsverlag. 38 s. = Hamburger Universitätsreden 17. 8° (A.I-9857).
- CEBESOV, ALİ FUAT : *Millî Mücadele hâtıraları*. İstanbul: 1953 Vatan. 528 s. 8° (A.I-9861).
- CERAM, C. W. : *The secret of the Hittites. The discovery of an ancient empire*. Translated by Richard and Clara Winston. New York: 1956, Knopf. XXI, 281 s., X s. 8° (A.I-9808).
- CHURCHILL, WINSTON : *La Lutte sans Relache. Discours de guerre de Winston S. Churchill*. Recueillis par Charles Eade traduits ou révisés par H. Priestman-Bréal. Londres: 1943, Heinemann. 384 s. 8° (A.I-9835).
- Le Cinq-Centième Anniversaire de la Prise de Constantinople*. Athènes: 1953, 20 pl., 287 s. 8° (A.I-9720).
- CLAUSS MAX : *Bismarck*. Berlin: Sammlung Handke. 47 s. 8° (A.I-9719).
- COKOTOP : *Bibliografija*. Skopje: 1955. 506 s. = Ekonomiski Institut Na NPM. 8° (A.I-9722).
- Colloquim on Islamic culture in its relation to the contemporary world. September 1953*. Princeton University Press. 127 s. 4° (B-3516).
- CUNBUR MÜJGÂN : *Türk kadın yazarların eserleri. Bibliyografya 1928—1955*. Ankara: 1955, Son Havadis Matbaası 252 s. = Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu yayınları No.3. 8° (A.I-9687).
- DAĞTERKİN HÜSEYİN : *İstiklâl Savaşında Anadolu'ya kaçırılan mühimmat ve askerî esya hakkında tanzim edilmiş mühim bir vesika*. Tarih Vesikaları I, 1 (1955): s. 1-7, 8 lev.'dan ayırbasım. (B-3531).
- Le Danemark publié par le Ministère Royal des Affaires Etrangères et le Department des Statistiques du Danemark*. Copenhague: 1956, Fraemkel. 395 s., 2 pl. 2 hr. 8° (A.I-9815).
- DAVIES, NORMAN DE GARIS : *The tomb of Ken-Amun at Thebes*. New York: 1930.7 plates. = The Metropolitan Museum of Art Egyptian Expedition. 2° (C-372).
- Denkwürdigkeiten des Marshalls Izzet Pascha. Aus dem Original-Manuskript übersetzt, eingeleitet und erstmalig herausgegeben von Karl Klinghardt*. Leipzig: 1927, Koehler. 309 s. I rs., 6 hr. 8° (A.I-9840).
- Deutschland unter Wilhelm II. 3 Bände*. Berlin: 1914. Reimar Hobbing. 4° (B-3523).
- Development of Irak*. Middle East Export Press. 35 s. 1 hr. 4° (B-3513).
- DIAKOV, A. : *Historic significance of sectarian movements in India in the XV-XVII centuries*. Moskow: 1954, Akademii Nauk. S. 15-40. 8° (A.I-9461).

- DIBON, PAUL AUGUSTE GEORGES : *L'enseignement philosophique dans les Universités Néerlandaises a l'époque Pré-Cartésienne (1575—1650)*. Netherland. 284 s. 8° (A. I-9694).
- DİKER, HÜMEYRA : *İzmir, Dr. Behçet Uz Çocuk Hastahanesi tarihi ve 1947—1954 yılları faaliyetleri*. İzmir: 1954, Gayret Basımevi. 30 s., 17 res. 8° (A.I-9623).
- DILGAN, HÂMİT : *Büyük Türk âlimi Nasireddin Tûsi*. İstanbul: 1956 Teknik Üniversite Matbaası. 16 s. 8° (A.I-9787).
- DUNLOP, D. M. : *The history of the Jewish Khazars*. Princeton: 1954 University Press. XV. 293 s. 8° (A.I-9803).
- DURU, MUHİTTİN CELÂL : *Tarihî simalardan: Mevlevî*. İstanbul: 1952, Kader Basımevi. 234 8° (A.I-9709).
- ECKMANN, JANOS : *Nehci'l-Feradis*. Ankara: 1956, T. T. K. Basımevi. XIV, 444 s. = T. D. K. Tıpkıbasımlar dizisi 35. 8° (A.I-9838).
- EGGEBRECHT, HANS HEINRICH : *Studien zur musikalischen Terminologie*. Wiesbaden: 1955. S. 821-947. = Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1955, Nr. 10. 8° (A.I-9647).
- EMGE, CARL AUGUST : *Über die logisch-ontischen Strukturverhältnisse in den rechtsphilosophischen Gedanken Schopenhauers*. Wiesbaden: 1955. S. 543-559. = Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1955, Nr. 8° (A.I-9647).
- ERBİL, HAŞİM NAHİD : *7000 senelik Sümer medeniyetinde Kıbrıs*. İstanbul: 1954, Sıralar Matbaası. 56 s. 8° (A.I-9739).
- ERDEN, ALİ FUAD : *Birinci Dünya Harbinde Suriye hâtıraları. cilt I*. İstanbul: 1954, 283 s., 5 hr., II rs. 8° (A.I-9860).
- Erozyon. En büyük tehlike erozyon (suların aşındırıp taşıdığı topraklar) 4. rapor*. 15 s. = Türkiye tabiatını koruma cemiyeti yayınları 4. 8° (A. I-9867).
- ESET, NİYAZI : *Maniler kılavuzu*. Ankara: 1947 Ulus Basımevi. 371 s., I rs. = Ankara Halkevi Neşriyatı, Büyük boy No. 30. 4° (B-3508).
- FAHRNER, RUDOLF : *Dichterische Visionen menschlicher Urbilder in Hofmannsthal's Werke*. Ankara: 1956, T. T. K. Basımevi. 8, 162 s. = A. Ü. D. T. C. Fakültesi yayınları No.100. 8° (A.I-9898).
- FEKETE LAJOS : *Die Siyaqat-Schrift in der Türkischen Finanzverwaltung*. Budapest: 1955, Akademiai Kiado. 2 vol. = Bibliotheca Orientalis Hungarica VII. 8° (A. I-9744.)
- FİLİPOV, A. : *Nauçniy sotsializm i Nauka ob obçestve*. Munich: 1955. 160s. 8° (A.I-9707).
- FISHER, SYDNEY NETTLETON : *Social forces in the Middle East*. New York: 1955, Cornell University Press. XVI, 282 s.2 hr. 8. (A.I-9810).
- FLANZ, GİSBERT H. : *XIX. asır Avrupasında anayasa hareketleri. Anayasacılık hareketlerinin mukayeseli olarak incelenmesine giriş. Çevirenler Necat Erder, Şerif Mardin ve Aydın Sinanoğlu*. Ankara : 1956. 138 s. = A. Ü. S. B. Fakültesi yayınları No. 53-35. 8° A.I-9789).
- FLİTNER, DR. WILHELM : *Die Einheit der Europäischen Kultur und Bildung*. Hamburg: 1952, Universitätsverlag. 22 s. = Hamburger Universitätsreden 14. 8° (A. I-9854.).

- FLITNER, DR. WILHELM : *Rede auf Ernst Cassirer*. Hamburg: 1955, Univesitätsreden 19. 8° (A.I-9858).
- GAZİMİHAL, MAHMUT RAGİB : *Konya'da musiki*. Ankara: 1947, Ulus Basımevi. XXII, 115 s. = C. H. P. Halkevleri yayımları, Millî Kültür Araştırmaları II. 8° (A.I-9768).
- GEIJER AGNES: *Oriental Textiles in Sweden*. Copenhagen: 1951, Rosenkilde and Bagger 139 s., 86 pl. 4° (B-3517).
- GOLDMANN, EMİL : *Hochzeitsgebräuche. Seelenreise. Herausgegeben von Wilhelm Brandenstein*. Wien: 1956 Gerald & Co. VIII, 62 s. 8° (A.I-9773).
- GOETZE, ALBRECHT: *Kizzuwatna and the problem of Hittite geography*. New Haven: 1940, Yale University Press. XI, 86 s., I hr. = Yale Oriental Series. Researches XXII. 8° (A. I-9685).
- GOURNERIE, EUGÈNE DE LA : *Histoire de Paris et de ses monuments*. Tours: 1881 Alfred. 400 s. 25 rs. 4° (B-3481).
- GÖKMAN, MUZAFFER: *Bayezid Umumî Kütüphanesi. (Restorasyon'dan sonra yeni hüviyetiyle)*. İstanbul: 1956, Maarif Basımevi. 19 s., 15 rs. I pl. 8° (A.I-9773).
- GUBER A. : *The Philippine republic of 1898*. Moskow: 1954, Akademii Nauk. S. 23-55. 8° (A.I-9464).
- GÜRKAN, KÂZİM İSMAIL - PERİHAN ÇAMBEL - TEVFİK REMZİ KAZANCIGİL : *Ölümünün onuncu yıldönümünde Hamdi Suad Aknar 1873—1936*. İstanbul: 1946, Kenan Matbaası. 23 s. = İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü No. 34. 8° (A. I-9662).
- HADI BEĞİC, HAMİD: *Dzizja ili Harac*. Sarajevo: 1953, Vexlin Maslesa. 81 s. 4° (B-3519).
- HANCAR, FRANZ : *Das Pferd in prähistorischer und früher historischer Zeit*. Wien: 1956, Herold. XIII, 651 s. 30 lev., 3 cetvel. = Institut für Völkerkunde der Universität Wien. 8° (A. I-9824).
- HARTUK, PAUL : *Die Sonderstellung des Wasserstoffes in der Materie*. Hamburg: 1950, Univesitätsverlag. 24 s. = Hamburger Univesitätsreden 6. 8° (A.I-9846).
- HAUPT OTTO - CHRISTIAN Y. PAUC : *Bemerkungen über Inhalte und Masse in lokal birkompakten Räumen*. Wiesbaden: 1955. S. 189-218. = Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Mathematisch-Naturwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1955, Nr. 7. (A. I-9646).
- HEDVALL, JOHAN ARVID : *Die Anwendung der physikalischen Chemie zur Konservierung antiker Kunstwerke und in der modernen Bautechnik*. Wiesbaden: 1955. S. 238-256. = Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Mathematisch-Naturwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1955, Nr. 9. 8° (A.I-9646).
- HEIMSOOTH, HEINZ : *Metaphysische Voraussetzungen und Antriebe in Nietzsches "Immoralismus"*. Wiesbaden: 1955. S. 475-539. = Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1955, Nr. 6. 8° (A. I-9647).
- HILGER, GUSTAV : *Wir und der Kreml. Deutsch-sowjetische Beziehungen 1918—1941*. Erinnerungen eines Deutschen Diplomaten. Berlin: 1956, Alfred Metzner. 322. s. 8° (A. I-9828).

- HOLTHUSEN, HERMANN : *Grundlagen der Therapeutischen Strahlenwirkung*. Hamburg: 1951, Universitätsverlag. 34 s. = Hamburger Universitätsreden 12. 8° (A.I-9852).
- Hoover Kütüphanesinde Atatürk'e ve Türkiye'ye dair kitapların listesi. 20 s. 4° (B-3535).
- HULSEWÉ, ANTHONY FRANÇOIS PAULUS: *Remnants of Han Law*. Vol. I. Leiden: 1955, Brill. 454 s. 8° (A-I-9702).
- HUREWITZ, J. C. : *The struggle for Palestine*. New York: 1950, Norton. 404 s. 8° (A.I-9809).
- İĞDEMİR, ULUĞ: *Atatürk 1880—1938*. Ankara: 1939, Ulus Basımevi. 63 s. 8° (A. I-9882).
- İNCİCİYAN, P. G: *XVII. asırda İstanbul. Tercüme ve tahşiye eden Hrand D. Andraasyan*. İstanbul: 1956, İstanbul Matbaası. VIII, 191 s., 5 pl, = İstanbul Fethi Derneği, İstanbul Enstitüsü Yayınları. (A. I-9879).
- İPSEN, HANS PETER : *Über das Grundgesetz*. Hamburg: 1950, Universitätsverlag. 43 s. = Hamburger Universitätsreden 9. 8° (A. I-9849).
- JORES, ARTHUR: *Vom Sinn der Krankheit*. Hamburg: 1950, Universitätsverlag. 26 s. = Hamburger Universitätsreden II. 8° (A. I-9851).
- KABRDA, JOSEF : *Les anciens registres Turcs des caids de Sofia et de Vidin et leur importance pour l'histoire de la Bulgarie*. Archiv Orientalni XIX, 3-4, V pl. s. 329-643'den ayırbasım (A. I-9735).
- KABRDA, JOSEF : *Berat Vidinského metropolity Josefa ŽR. 1763*. Praha: 1937. 76 s. = Vestník Kralovské Ceske Spolecnosti Nauk Trida Pro Filosofii, Historii a Filologii Rocnik 1937. C. I. 8° (A. I-9727).
- KABRDA, JOSEF : *Bibliografické pomůcky k dějinám jihovýchodní evropy a blíž keho vychodic*. Cesky Casopis historicky L. 1947—1949 Dil II., s. 103-128'den ayırbasım. 8° (A. I-9729).
- KABRDA, JOSEF : *Les documents Turcs relatifs aux impôts ecclésiastiques prélevés sur la population Bulgare au XVII siècle*. Archiv Orientalni XXIII, S. 136-177'den ayırbasım. (A. I-9730).
- KABRDA, JOSEF : *Nový zdroj pramenu k ruským dějinám (Turecké kadijské registry)*. Sborník Práci Filosofické Fakulty Brněnské University Rocnik II, Cislo 2-4 (1953), s. 237-260'den ayırbasım. 8° (A. I-9733).
- KABRDA JOSEF : *Les problèmes de étude de l'histoire de la Bulgarie à l'époque de la domination Turque*. Byzantinoslavica XV, 2 (1954)'den ayırbasım. 8° (A. I-9728).
- KABRDA, JOSEFH : *Quelques firmans concernant les relations Franco - Turques lois de l'expédition de Bonaparte en Egypte (1798—1799)*. Paris: 1947, Imprimerie Nationale. 90 s. = Cahiers de la Société Asiatique. 8° (A.I-9731).
- KABRDA, JOSEF : *Reaya*. Bulletin de la Société historique de Sofia XIV, s. 172-185'den ayırbasım. (A. I-9726).
- KABRDA, JOSEF : *Referaty prany k hospodarskym dějinám Bulharska v době rozkladu Tureckého feudalismu*. Sborník Práci Filosofické Fakulty Brněnské University, Rocnik III, Rada C. Cislo I (1954), s. 79-100'den ayırbasım. (A.I-9734).
- KABRDA, JOSEF : *Sur les bérats des metropolités orthodoxes dans l'ancien empire Ottoman au XVIII siècle*. Bulletin de la Société Historique Bulgare XVI-XVII (1939) s. 259-268'den ayırbasım. (A. I-9743).

- KAFESOĞLU, İBRAHİM : *Harezşahlar devleti tarihi (485-617/1092-1229)* Ankara: 1956, T. T. K. Basımevi. 317 s., I hr. = T. T. K. Yayınları No.29. 8° (A.I-9776).
- KALYANOV, V. : *Dating the Arthasastra*. Moskow: 1954, Akademii Nauk. S. 40-54. 8° (A.I-9461).
- Kamus-i Coğrafya-yı Afganistan*. cilt I. Kabil: 1335, Kâbil Umumî Matbaası. 4° (B-3522)
- KARA SCHEMİ : *Turcs et Arméniens devant l'histoire. Nouveaux témoignages Russes et Turcs sur les atrocités Arméniennes de 1914 à 1918*. Genève: 1919, Imprimerie Nationale. 123 s. 8° (A.I-9873).
- KARATAY, SADRETTİN : *Bilinmiyen İç-Asya L. Ligeti. Macarcadan çeviren Sadrettin Karatay*. İstanbul: 1946, Pulhan Matbası. 361 s.=A. Ü. D.T.C. Fakültesi. yayınları No. 52. Hungaroloji Enstitüsü No. 2. 361 s. 8° (A.I-9894).
- KARÇA, RAMAZAN—HÂMİT ZÜBEYR KOŞAY: *Karacay-Malklar Türklerin de hayırcılık ve bununla ilgili gelenekler*. Ankara: 1954, T. T. K. Basımevi. VIII, 150 s., 46 rs. = A. Ü. D. T. C. Fakültesi yayınları No. 101. 8° (A.I-9890).
- KAZMAZ, SÜLEYMAN : *Köy tiyatrosu*. Ankara: 1950, Ulus Basımevi. 118 s. = C. H. P. Halkevleri Bürosu Temsil Yayınları Seri IV, No. 20. 8° (A.I-9750).
- KELUS, ANDRZEJ - STANISLAW DUBİSKİ - ROMAN SZUSKOWSKI : *Badania nad cześciosa grum krwi ze szczegolnym uwzglęniem Polski*. Wrocław: 1953. =Materialy i Prace Antropologiczne No. 2 (A.I-9826)
- KHADDURİ, MAJİD — HERBERD J. LIEBESNY : *Law in the Middle East. Vol. I-Origin and development of Islamic law*. Washington: 1955, The Middle East Institute. IX, 395 s. (A.I-9807).
- KINAL, FÜRÜZAN: *Eski Önasya dinlerinde monoteist temayüller*. Belleten XVIII, 70 (1954) s. 115-129'dan ayırbaşım. (A.I-9769).
- KINAL, FÜRÜZAN: *Die Frage nach dem Alter der Hethitischen Hieroglyphen*. Jahrb. f. Kleinasiatische Forschungen III, I (1956), s. 75-87, 2 pl. 'den ayırbaşım. (A.I-9886).
- KINAL, FÜRÜZAN : *Géographie et l'histoire des pays d'Arzova*. Ankara: 1953, T. T. K. 52 s. = A. Ü. D. T. C. Fakültesi Yayınları No. 89, Tarih Enstitüsü No. II. 4° (B-3544).
- KIVAMI : *Fetihname-i Sultan Mehmed. Hazırlıyan Franz Babinger*. İstanbul: 1955 Maarif Basımevi. VIII+322 s. 8° (A.I-9778).
- KIRCHNER, HORST : *Die Menhire in Mitteleuropa und der Menhirgedanke*. Wiesbaden: 1955. S. 615-816, 40 pl., I hr.=Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Geistes-und Sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1955, Nr. 9. (A.I-9647).
- KLAAUW, C. A. VAN DER : *Politieke betrekkingen tussen Nederland en Belgie 1919-1939*. Leiden: 1953, Universitaire Pers. 155 s. =Leidse Historische Reeks. 8° (A.I-9690).
- KOCKA, WOJCIECH : *Wczesnodziejowa antropologia slowian zachodnich*. Wrocław: 1953. 77 s.=Prace Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego. Seria B. Nr. 17. (A. I-9827).
- KOLB, ALBERT : *Das Pazifische Ozeanreich der Vereinigten Staaten*. Hamburg: 1951, Universitätsverlag. 28 s. =Hamburger Universitätsreden 10. 8° (A.I-9850).

- KOLLMANN, FRANZ: *Integrierte Forschung, ein Ausweg der Krise der Wissenschaft (Betrachtungen am Beispiel der Holzforschung)*. Hamburger Universitätsreden 15. 8° (A.I-9855).
- KOOL, PIETER: *De phylakieten in Grieks-Romeins Egypte*. Amsterdam: 1954. X. 133 s. 8° (A.I-9700).
- KOSSMANN, E. H.: *Le Fronde*. Leiden: 1954 Universitaire Pers. VI, 275 s. 8° (A.I-9688).
- KOVALEV, E.: *The study of China in the Soviet Union*. Moskow: 1954, Akademii Nauk. S. 83-94. 8° (A.I-9464).
- KÖCHER, FRANZ: *Keilschriftkunden aus Boghazköi. Heft XXXVII, Literarische Texte in akkadischer Sprache von Franz Köcher*. Berlin: 1953, Akademie Verlag. 72 pl. = Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Institut für Orientalforschung. (B-2038).
- KÖKER, H, SITKI: *Şair Ahmet Hicrî*. Ankara: 1950, Ulus Basımevi. 48 s. = C.H.P. Halkvevleri Bürosu Millî Kültür Araştırmaları: 13. 8° (A.I-9749).
- KRESEVLJAKOVIĆ, HAMDİJA: *Cefilema sarajevskih kršcauiz 1788 godine*. Orijentalni Institut u Sarajevu III-IV (1953), s. 195-214'den ayıbasım. (B-3537).
- KRESEVLJAKOVIĆ, HAMDİJA: *Dzenetici*. Sarajevo: 1954, Veselin Maslesa. 52 s. 8° (A.I-9817).
- KRESEVLJAKOVIĆ, HAMDİJA: *Kapetanije u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: 1954. 308 s. 8° (A.I-9819).
- KRESEVLJAKOVIĆ, HAMDİJA: *Kule i odzaci u Bosni Hercegovini*. Nase Starine II (1954) s. 71-86'den ayıbasım. (B-3539).
- KRESEVLJAKOVIĆ, HAMDİJA: *Menafi-Sanduci*. Sarajevo: 1940, Islamska dionicka Stamparija 21 s. 8° (A.I-9818).
- KRESEVLJAKOVIĆ, HAMDİJA: *Nanje u Bosni i Hercegovini (1462—1916)*. Sarajevo: 1952, Svjetlost. 148 s., 4 pl. 8° (A.I-9816).
- KRESEVLJAKOVIĆ, HAMDİJA: *Prilozi povijesti bosanskih gradova pod Turskom upravom*. Orijentani Institut u Sarajevu II (1951), s. 115-184'den ayıbasım. (B-3538).
- KRESEVLJAKOVIĆ, HAMDİJA: *Sarajevske Daire*. Nase Starine I (1953), s. 163-166'dan ayıbasım. (B-3532).
- KRESEVLJAKOVIĆ, HAMDİJA: *Stari Bosanski gradovi*. Nase Starine I (1953) s.I-44'den ayıbasım. (B-3533).
- KRESEVLJAKOVIĆ, HAMDİJA: *Stari Hercegovacki gradovi*. Nase Starine II (1954). s. 9-22'den ayıbasım. (B-3534).
- KRESEVLJAKOVIĆ, HAMDİJA: *Sudsko administrativna podjela Bosne i Hercegovine početkom XIX stoljeca*. İstoriskopravnog zbornika 3-4 (1950), s. 247-260'dan ayıbasım. (B-3540)
- KREUDER, ERNST: *Georg Büchner, Existenz und Sprache*. Wiesbaden: 1955, s. 213-222. = Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Klasse der Literatur, Jahrgang 1955, Nr. 4. (A.I-9648).

- KRONES, FRANZ : *Österreichische Geschichte vol. I-Von der Urzeit bis zum Tode König Albrechts II. (1439), vol. II-Vom Tode König Albrechts II bis zum Tode des Kaisers Matthies (1439—1619). Neubearbeitet von Prof. Dr. Karl Uhlirz.* Leipzig: 1910-15. Göschens'sche Verlagsbuchhandlung. 8° (A.I-9836).
- KURAT, AKDES NİMET : *Türk-İngiliz münasebellerinin başlangıcı ve gelişmesi (1553—1610).* Ankara: 1953, T. T. K. Basımevi. VIII, 230 s. =A. Ü. D. T. C. Fakültesi yayınları No.84, Tarih Enstitüsü No. 10. 8° (A.I-9896).
- KURNOW, ERNEST : *Araştırma el kitabı.* Ankara: 1956. 35 s. =A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi yayınları No. 52-84, müşterek yayınlar serisi No. I. 8° (A.I-9786).
- KURNOW, ERNEST : *Türkiye'de bülçenin hazırlanışı. Çeviren Sadun Aren.* Ankara: 1956. 61 s. =A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No. 54-36. Müşterek Yayınlar Serisi No.3.8° (A.I-9784).
- KURYLOWICZ, JERZY : *L'Apophoine en Indo-Européen.* Wroclaw: 1956, Polska Akademia Nauk. 432 s. 8° (A.I-9875).
- LAMB, HAROLD : *Suleiman the Magnificent Sultan of East.* New York: 1951, Doubleday. IX, 370 s., I pl. 8° (A.I-9802).
- LAPE, LYUBEN : *Protokol od zasedaniyata na prilepskata opstina (1872—1886).* Skopje: 1956. 107 s. 8° (A.I-9863).
- LAUFFER, SIEGFRIED : *Die Bergwerkssklaven von Laureion. Teil I-Arbeits-und Betriebsverhältnisse, Rechtsstellung.* Wiesbaden: 1955. S. 1103—1217.= Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Geistes-und Sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1955, Nr. 12. (A.I-9647).
- LAUN, RUDOLF : *Der dauernde Frieden.* Hamburg: 1950, Universitätsverlag. 44 s. =Hamburger Universitätsreden 4. 8° (AI-9845).
- LAUN, RUDOLF : *Das Grundgesetz Westdeutschlands.* Hamburg: 1951, Universitätsverlag. 24 s. =Hamburger Universitätsreden 8° (A.I-9848).
- LEWICKI, TADEUSZ : *Etudes badites Nord-Africaines.* Warszawa: 1955. 164 s., I pl. =Polska Akademia Nauk Komitet Orientalistyczny. 8° (A.I-9732).
- La Lithuanie.* Paris: 1933. Presses Universitaires de France. 120 s. 8° (A.I-9760).
- LLOYD, SETON : *Early Anatolia. The archaeology of Asia Minor before the Greeks. With a note on the Anthropology of the ancient inhabitants of Anatolia by Muzaffer Şenyürek.* London: 1956, Whitefriars Press. XX, 231 s., 32 pl. =Pelican Books A 354. 8° (A.I-9847).
- LLOYD, SETON - NURİ GÖKÇE : *Excavations at Polatlı.* Anatolian Studies I (1951), s. 21-75'den ayıbasım. (B-3542).
- LLOYD, SETON-NURİ GÖKÇE : *Sultantepe.* Anatolian Studies III (1956), s. 27-51, VII pl'den ayıbasım. (B-3541).
- LOON, J. B. VAN : *Ta'rikk-i Shaikh Uwais.* (History of Shikh Uwais). Gravenhage: 1954. 100, 50 s. 8° (A.I- 9693).
- LORGUES, ROSELLY DE : *Christophe Colomb. Histoire de sa vie et de ses voyages.* Paris: 1856, Didier. 8, 595 s. +567 s., 3 pl. 8° (A.I-9834).
- LUBBE, W. J. G.: *Incerti panegyricus Constantino Augusto Dictus.* Leiden: 130 s. 8° (A.I-9695).

- LUGAL, NECATİ-ADNAN ERZİ : *Fatih devrine ait Münşeat Mecmuası (Wien, Nationalbibliothek. H. D. 161.* İstanbul: 1956, İstanbul Matbaası. 8 s., 110 s. = İstanbul Fethi Derneği, İstanbul Enstitüsü yayınları. 8° (A.I-9880).
- LUGAL, NECATİ - ADNAN ERZİ : *Tâci-Zâde Sa'di Çelebi Münşeat.* İstanbul: 1956, İstanbul Matbaası. VIII, 92 s. = İstanbul Fethi Derneği, İstanbul Enstitüsü yayınları. 8° (A.I-9881).
- LUNT, HORACE : *Grammar of the Macedonian literary language.* Skopje: 1952, XIV, 287 s., I hr. 8° (A.I-9805).
- MACE, ARTHUR - HERBERT E. WINLOCK : *The tomb of Senebtisi at Lisht.* New York: 1916, 132 s., 36 pl. = The Metropolitan Museum of Art Egyptian Expedition. 2° (C-373).
- Makedoniya vo XVI-XVII vek.* Üsküp: 1955. 142 s. = Institut za Natsanalna İstoriya. 8° (A.I-9723).
- MATTHÉWS, A. T. J. : *Emergent Turkish administrators. A study of the vocational and social attitudes of junior and potential administrators.* Ankara: 1955, T. T. K. Basımevi. 76 s. = A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, İdari ilimler Enstitüsü yayınları No. I. 8° (A.I-9790).
- MATTHÉWS, A. T. J. : *Yetişen Türk idarecileri. Genç ve müstakbel idarecilerin meslek ve sosyal tavırları hakkında bir inceleme. Çeviren Nermin Abadan,* Ankara: 1955, 1955 foir of the Am Ass. of Dietetiks 31. cilt 293 sayfa. T. T. K. Basımevi. 78 s. = A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, İdari İlimler Enstitüsü yayınları No. I. 8° (A.I-9785).
- MELLAART, JAMES: *Some prehistoric sites in North-Western Anatolia.* Istantbuler Mitteilungen 1955, s. 53-88, 3 pl.'den ayrıbasım. (A.I-9883).
- Memorandum der Bundesregierung vom 2. September 1956. Zur Frage der Wiederherstellung der deutschen Einheit. Memorandum du government de la Republique Federale d'Allemagne en date du Septembre 1956.* 22 s. 4° (B-3529).
- Milletlerarası Bizans tetkikleri kongresi tebliğleri.* 149 s. (B-3480).
- MINORSKY, V. : *Addenda to the Hudud al-Alam.* BSOAS XXII, 2 (1955), s.250-270'den ayrıbasım. (A. I-9641).
- MİRMİROĞLU, VL : *Dukas, Bizans tarihi.* İstanbul: 1956, İstanbul Matbaası. X, 223 s., I pl. = İstanbul Fethi Derneği, İstanbul Enstitüsü yayınları. 8° (A.I-9878).
- MİROĞLU, CEMİL : *Kukla oyunları.* Ankara: 1948, Ulus Basımevi. 53 s. = C. H. P. Halkevleri Temsil Yayınları seri IV, No. 13. 8° (A.I-9758).
- MLADENOVIC, MILOŠ : *The new Yugoslav historiography and the problem of Feudalism in Medieval Serbia.* Slavic and East-European studies I, 2 (1956) s. 84-99'dan ayrıbasım. (B-3530).
- MOYA, EMİLE DE BOYRIE : *Monumento megalítico y petroglifos de Chacuey, Republica Dominicana.* Ciudad Trujillo: 1955. 223 s. 63 lev. = Publicaciones de la Universidad de Santa Domingo, serie VII, vol. XCVII, No. I. 8° (A.I-9775).
- MÜLLER, KARL VALENTİN : *Heimatvertriebene Jugend.* Würzburg: 1956, Holzner Verlag. 260 s. 8° (A.I-9806).

- NEHRU, JAWAHARLAL : *Indien und die Welt im Umbruch. Festvortrag gehalten von J. Nehru anlässlich seiner Ehrenpromotion am 16. Juli 1956 in Hamburg.* Hamburg: 1956, Universitätsverlag. 1956. 38 s. 8° (A.I-9841).
- NEUGEBAUER, D. : *An astronomical almanac for the year 348/9. 18 s.* = Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab bind 36, No.4 (1956). (A.I-9832).
- NICOLSON, HAROLD : *Curzon: The last phase 1919—1925. A study in post-war diplomacy by Harold Nicolson.* London: 1937, Constable L Co. XVI, 416 s. 8° (A.I-9800).
- NIELSEN, BRONDUM : *Et gammeldansk digt om Christi opstandelse.* Kobenhavn: 1955. 114 s. = Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab Historisk-Filologiske Meddelelser, bind 35, Nr. I. 8° (A.I-9635).
- NOSS, B. JOHN : *Man's religions.* New York: 1956, Macmillan. XIV, 784 s. 8° (A.I-9870).
- OBUT, SAİT : *Türk hukukunda yabancı hakikî ve hükmi şahısların aynı haklardan istifadesi.* Ankara: 1956, Ajans-Türk Matbaası. 145 s. = A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi yayınları, No. 59-41. 8° (A. I-9864).
- OGAN, AZİZ — V. MİRMİROĞLU : *Kariye Camii—Eski Hora Manastırı.* Ankara: 1955, T. T. K. Basımevi. 61 s., 51 rs. = T. T. K. Yayınlarından VI. Seri No. 3. 4° (B-3510).
- OLCAY, HAMDİ : *Köy Orta Oyunları.* Ankara: 1950, Ulus Basımevi. 69 s. = C. H. P. Halkevleri Bürosu Temsil yayınları seri IV, No 19. 8° (A.I-9754).
- OTTEN, HEINRICH : *Keilschriftkunden aus Boghazköi Heft XXV-Lurische und Palaische Texte.* Berlin: 1953, Akademie-Verlag. 50 pl. = Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Institut für Orientforschung. (B-2038).
- ÖTÜKEN, ADNAN : *Millî Kütüphane nasıl kuruldu? Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni IV, I. 40 s., 14 rs.'den ayırılım.* 8° (A.I-9783).
- ÖZBEL, KENAN : *El sanatları I-XVI.* Ankara: 1945. = C. H. P. Halkevleri bürosu, kılavuz kitaplar. 4° (B-3488/3503).
- ÖZYILDIRM, BEKİR SİDDİK (HOCAOĞLU) : *Türk epopesi.* Niğde: 1956, Tuğrul Basımevi. 48 s. 8° (A.I-9774).
- PAYASLIOĞLU, ARİF T. : *Seçimler ve oy verme üzerinde yapılan araştırmalarda kullanılan metodlar.* Ankara: 1956, Yeni Matbaa. 84 s. = A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi No. 57-39. 8° (A.I-9865).
- PEARSON, J. D. : *Oriental Manuscript collections in the libraries of Great Britain and Ireland.* London: 1954, Royal Asiatic Society. VI, 90 s. 8° (A.I-9469).
- PEDERSEN, JOHANNES : *The Carlsberg foundation, the Carlsberg laboratory, scientific grants, the Mueum of National History at Frederiksborg Castle, the new Carlsberg Foundation.* Copenhagen: 1956, 95 s. 2 rs. 8° (A.I-9782).
- PEKER, NURETTİN : *1918—1923 İstiklâl Savaşının vesika ve resimleri. İnönü, Sakarya, Dumlupınar zaferlerini sağlıyan İnebolu ve Kastamonu havalisi deniz ve kara harekâtı ve haritalar.* İstanbul: 1955, Gün Matbaası. 522 s. 8° (A.I-9831).
- PEKİN, FUAT : *Atatürk (1880-1938).* La Turquie Moderne, Nov. 1956. 8 s.'den ayrı basım. (A. I-8985).
- PEKİN, FUAT : *La journée mondiale de l'enfance.* La Turquie Oct. 1956. 8 s.'den ayrı basım. 8° (A.I-9884).

- PEKİN, FUAT : *Silolarımız*. İstanbul: 1938, Ahmet İhsan. 216 s., 7 pl. 4° (B-3543).
- PEMAN, CESAR : *Memoria sobre la situacion arqueologica de la provincia de Cadiz en 1940*. Madrid: 1954. s. 8° (A.I-9711).
- PHILIPPSON, ALFRED : *Die griechischen Landschaften*. Frankfurt: 1952. Klostermann. 334 s., 5 hr. 8° (A.I-9644).
- PLANHOL, M. DE : *Limites antique et actuelle des cultures arbustives mediterranéennes en Asie Mineure*. Bulletin de l'Association de Géographes Français No. 239-240 (1954)'den ayribasım. 8° 56 (A.I-9777).
- Po sledam dreunik kultur otrołgi do tihovo okeana*. Moskova: 1954. 334 s., 56 lev. 8° (A.I-9712).
- POTEKHİN, I. : *Social and economic system of the Southern Bantu at the beginning of the XIX century*. Moskow: 1954, Akademii Nauk. 33 s. 8° (A.I-9463).
- PRİBİTKOVA, A. M. : *Pamyatniki architekturi XI veka v Türkmenii*. Moskova: 1955. 118 s. 8° (A.I-9791).
- PRİTSAK, OMELJAN : *Die sogenannte Bulgarische Fürstenliste und die Sprache der Proto-bulgaren*. Ural-Altaiische Jahrbücher XXVI, 1-2 (1954), s. 61-77, 184-239'dan ayribasım. 8° (A.I-9691/92).
- PYRİTZ, HANS : *Goethes Verwandlungen*. Hamburg: 1950, Universitätsverlag. 27 s. =Hamburger Universitätsreden 7. 8° (A.I-9847).
- RAEDER, HANS : *Platon und die Rhetoren*. Kobenhavn: 1956. 18 s., 7 pl.=Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, II, 6 (A. I-9833).
- RANKE, LEOPOLD VON : *Englische Geschichte vornehmlich im 17. Jahrhundert*. Meersburg 1937. Hendel. 4 cilt. (A.I-9862).
- RAUH, WERNER : *Botanische Mitteilungen aus den Anden I-III*. Wiesbaden: 1955. 24 s. =Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Mathematisch-Naturwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1955, Nr. 3. 8° (A.I-9646).
- Raum und Bevölkerung in der Weltgeschichte Band 2, 2. Teil: Vom Mittelalter zur Neuzeit bearbeitet von E. W. Buchholz. 3. Teil: Bevölkerung und Raum in neuerer und neuester Zeit bearbeitet von W. Köllmann*. Würzburg: 1955, Ploetz. 404 s. 8° (A.I-9645).
- Razvitokot na zejoldelstno Makedonia*. Skopje: 1955. 328 s. =Ekonomski Enstitut Skopje. 8° (A.I-9721).
- Relazioni, Comitato Internazionale di Scienze Storiche Roma 4-II, Settembre 1955*. Firenze: 1955, Sansoni. 7 cilt. (A.I-9683).
- REMANE, ADOLF : *Ist Oreopithecus ein Hominide?* Wiesbaden: 1955. S. 469-497. =Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Mathematisch - Naturwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1955, Nr. 12. 8° (A.I-9646).
- René Grousset Kütüphanesinin katalogu*. 153 s. 4° (B-3511).
- RITSCHL, HANS : *Das Wesen der Staatswirtschaft*. Hamburg: 1950, Universitätsverlag 20. s. =Hamburger Universitätsreden 3. 8° (A.I-9844).
- ROY, J.-E.: *Histoire de Marie-Antoinette, Reine de France et de Navarre*. Tours: 1872, Alfred Mame et Fils. 239 s. 8° (A.I-9718).

- RUPPERT, JACQUES: *Le costume. I-Antiquité-Moyen-Age, II-Renaissance Louis XIII.* Paris: 1930, Ducher. 64 s. + 64 s. 8° (A.I-9812).
- SABİS, ALİ İHSAN: *Harf hâzıralarım II. cilt.* Ankara: 1951, Güneş Matbaacılık T. A. O. 230 s. 8° (A.I-4122).
- Es-Sakafetü'l-İslâmiyye ve'l-Hayatü'l-Muâsıre. Hazırlayan Muhammed Halefullah.* Kahire: 1955, en-Nuhzatü'l-Mısrıyye. 582 s. (A.I-9814).
- SALMAN, MUSTAFA: *Halk hekimliği ve halk veterinerliği.* Ankara 1945, Ulus Basımevi. 76 s. = C. H. P. Halkevleri yayınları, Millî Kültür araştırmaları VII. 8° (A.I-9751).
- SAYILI, AYDIN: *The "Observation Well"*. A. Ü. D. T. C. Fakültesi Dergisi XI, I (1953), s. 149-156'dan ayırması. (B-3526).
- SCHAPER, B. W.: *Albert Thomas. Dertig jaar social reformisme.* Leiden: 1953, Universitaire Pers. 358 s. = Leidse Historische Reeks. 8° (A.I-9696).
- SCHILLER, A. ARTHUR: *Ten coptic legal texts.* New York: 1932. 103 s., 7 pl. "The Metropolitan Museum of Art" 4° (B-3485).
- SCHILLER, KARL: *Der Ökonom und die Gesellschaft.* Hamburg: 1955, Universitätsverlag. 27 s. = Hamburger Universitätsreden 20. (A.I-9859).
- SCHINDEWOLF, OTTO: *Beiträge zur Kenntnis des Kambriums in der Salt Range (Pakistan).* Wiesbaden: 1955. S. 261-466, 33 pl. = Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Mathematisch-Naturwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1955 Nr. 10. (A.I-9646).
- SCHOTTLAENDER RUDOLF: *Tiefen und Engen des Empirischen in der Güterlehre.* Wiesbaden: 1955. S. 363-607. = Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Geistes-und Sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1955, Nr. 8° (A.I-9647).
- SCUDDER, EVARTS: *Mirabeau.* London: 1935. 279 s. 8° (A.I-9717).
- SERTOĞLU, MİTHAT: *Muhteva bakımından Başvekâlet Arşivi.* Ankara: 1955, T. T. K. Basımevi. XV, 90 s. = A. Ü. D. T. C. Fakültesi Yayınları No 103. 8° (A.I-9889).
- SHENG, P. L.: *Secondary elasticity. A general mathematical theory of elastic secondary stress in continuous media.* Taipei Taiwan: 1955 Sino-American Publishing Co. I. = Chinese Association for the Advancement of Science, Monographs No. I. 4° (B-3483).
- SIGER, HALFDAN: *Ethnological field-research in chitral, sikkim and assam.* Kobenhavn: 1956. 66 s. = Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab XXXVI 2 (A. I-9821).
- SINOR, DENIS: *Orientalism and History.* Cambridge: 1954, Heffer. VIII, 107 s. 8° (A.I-9470).
- SLIPICEVIC, FUAD: *Istorija Naroda.* Sarajevo: 1954, Veselin Maslesa. 342 s. 8° (A.I-9804).
- SMITH, HALE: *The European and the Indian.* Gaineville: 1956, Painter Printing Co. 150 s. = Florida Anthropological Society Publications No. 4 (1956). (A. I-9829).

- SNELL, BRUNO : *Theorie und Praxis im Denken des Abendlandes*. Hamburg: 1951, Universitätsverlag. 34 s.=Hamburger Universitätsreden 13. 8° (A.I-9853).
- Die Sowjetische Besatzungszone Deutschlands in den Jahren 1945—1954*. Bonn: 1956, Deutscher Bundes-Verlag. 361 s., 10 hr. 8° (A.I-9830).
- SPULER, BERTOLD - LUDWIG FORRER : *Der Vordere Orient in Islamischer Zeit*. Bern: 1954. 284 s. 8° (A.I-9710).
- STRUVE, V. : *Three demotic papyri of the Puschkin Museum of Fine Arts in Moscow*. Moskow: 1954, Akademii Nauk. S. 51-61. (A.I-9460).
- STURZO, LUIGI : *I discorsi politici*. Roma: 1951, Istituto Luigi Sturzo. 445 s. 8° (A.I-9811).
- SWINDLER, DORIS RAY : *A study of the cranial and skeletal material excavated at Nippur* Philadelphia: University Museum. VI, 40 s., VI pl. 4° (B-3520).
- ŞAHİNGİRAY, ÖZEL : *Atatürk'ün nöbet defteri 1931—1938*. Ankara: 1955, Türk Tarih Kurumu Basımevi. 750 s.=Türk İnkilâp Tarihi Enstitüsü yayınları No. 8. 8° (A.I-9724).
- ŞAHİNGİRAY, ÖZEL : *Celâl Bayar'ın seçim kampanyalarındaki söylev ve demeçleri 1946, 1950 ve 1954*. Ankara: 1955, Doğu Ltd. 173 s. 4° (B-3473).
- ŞAHİNGİRAY, ÖZEL : *Celâl Bayar'ın söylev ve demeçleri 1921—1938, ekonomik konulara dair*. Ankara: 1955, Doğu Ltd. 267 s. 4° (B-3509).
- ŞAHİNGİRAY, ÖZEL : *Celâl Bayar'ın T. B. M. Meclisinde yaptığı kanun tekliflerinin esbabi mucibeleri, 1920—1937*. Ankara: 1955, Doğu Matbaası. 111 s. 4° (B-3464).
- ŞENYÜREK, MUZAFER - ENVER BOSTANCI : *The excavation of a cave near the village of Mağracık in the vilâyet of the Hatay*. Anatolia I (1956), s. 81-83 pl. 5'den ayribasım. (A.I-9823).
- Şeyh-ül İslâm-ı esbak Cemaleddin efendi merhumun hâtırat-ı siyasiyesi. 1330 senesinde Mısır'da tahrir eylemişlerdir. İstanbul: 1336, Dersaadet. 72 s. 8° (A.I-9839).
- TAKEO, ABE : *Where was the capital of the West Uighurs?* Silver Jubilee vol. of the Zinbum Kagaku-Kenkyusyo, Kyoto University, 1954, s. 435-450'den ayribasım. (B-3525).
- TANPINAR, AHMET HAMDI : *Beş şehir*. Ankara: 1946, T. C. Ziraat Bankası Matbaası. 217 s. 8° (A.I-9745).
- TANSU, MUZAFFER : *Türk dilinin entonasyonu, tecrübî etüd*. Ankara: 1941, İdeal Basımevi. 48, V s., 2 ves., I graf.=A. Ü. D. T. C. Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Enst. Neşriyatı No. I (a). 8° (A.I-9713).
- TAULI, VALTER : *Phonological tendencies in Estonian*. Kobenhavn: 1956. 232 s.=Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab. Dan. Hist. Filol. Medd. 36, No.I (1956). (A.I-9820).
- TEMİR, AHMET : *Leben und Schaffen von Fridrich Wilhelm Radloff (1837—1918)*. Oriens VIII, I (1955), 51-93. (A.I-9871).
- TIETZE, ANDREAS : *Griechische Lehnwörter im Anatolischen Türkisch*. Oriens VIII, 2 (1955), s. 204-257. (A.I-9872).
- TOMASKI, TOVO : *Dakomentii od vi enskta archiva za Makedonia od 1879—1903*. Skopje: 1955. 176 s. 8° (A.I-9795).
- TSERETELI, G. : *The Arabic dialects in Central Asia*. Moskou: 1954. Akademii Nauk. 36 s. 8° (A.I-9462).

- TURAN, OSMAN : *Tarihi kronolojinin esasları. E. Cavaignac'tan tercüme eden ve Türk takvimi kısmını hazırlayan Osman Turan.* Ankara: 1954. T. T. K. Basımevi. 82 s. = A. Ü. D. T. C. Fakültesi yayınları No.90. (A.-9895).
- Türk Dil Kurumu sözlükler katalogu.* 39 s. 4° (B-3521).
- TÜRKER, MUBAHAHAT : *Üç tehafüt bakımından felsefe ve din münasebeti.* Ankara: 1956, T. T. K. Basımevi. 419 s. = A. Ü. D. T. C. Fakültesi Yayınları No. 102. 8° (A.I-9883).
- Türkiye İş Bankası 30 uncu yıl dönümü.* Ankara: 1955. 132 s., 22 rs., I cet. 4° (B-3472).
- TYAN, EMİLE : *Institutions du droit public musulman.* Paris: 1954, Saint Paul. 13, 545 s. 8° (A.I-9703).
- UĞUR, SAİT : *İçel folkloru I, III.* Ankara: 1947/48, Ulus Basımevi. 291 s. = C. H. P. Halkevleri yayınları, Milli kültür araştırmaları. 8° (A.I- 9762).
- USINGER, FRITZ : *Form und Wahrheit der zeitgenössischen Literatur.* Wiesbaden: 1955. S. 191-222. =Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Klasse der Literatur, Jahrgang 1955, Nr. 3. 8° (A.I-9648).
- ÜNSAL, ŞÜKRÜ : *Psikoloji ve liderlik.* İstanbul: 1956, K. K. K. İst. Askeri Basımevi. 55 s. 8° (A.I-9770).
- ÜNVER, SÜHEYL : *İbni Sina-Hayati ve eserleri hakkında çalışmalar.* İstanbul: 1955, Burhaneddin Erenler. 224 s., 2 rs.=İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Ens. Nr. 49. 8° (A.I-9737).
- ÜNVER, SÜHEYL : *750 yıl önce Kayseri Tıbbiyesi 1206—1956.* İstanbul: 1956, Cenani. 6. s., 8 pl.= *Tıbbiyeli yayınları* Nr. 1. 8° (A. 1-9738).
- VEEN, JAN VAN DER : *Le mélodrame musical de Rousseau au Romantisme. Ses aspects historiques et stylistiques.* Gravenhage: 1955, Nijhoff. 146 s., 12 lev. 8° (A.I-9698).
- VILJOEN, G. VAN N. : *Pindoros se tiende en elfde Olyppiese Odes.* Leiden: 221 s. 8° (A.I - 9699).
- WALTER, G. CADY : *Theory of the plane wave. Acoustic filter with periodic structure.* Wiesbaden: 1955. S. 221-234. = Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Mathematisch-Naturwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1955, Nr. 8. 8° (A.I-9646).
- WEBER, HANS : *Über die Blütenkelche tropischer Rubiaceen.* Wiesbaden: 1955. S. 450-465.=Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Mathematisch-Naturwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1955, Nr. II. 8° (A.I-9646).
- WESTRUP, C. W. : *Some notes on the Roman slave in early times.* Kobenhavn: 1956. 25 s. =Det Kongelige Danske Viedenkabernes Selskab XXXVI, 3. (A.I-9822).
- WEYMAR, PAUL : *Konrad Adenauer, die autorisierte Biographie.* München: 1955, Kindler Verlag. 781 s., 84 rs. 8° (A.I-9866).
- WHITE, HUGH G. EVELYN : *The history of the monasteries of Nitria and of Scetis.* New York: 1932 s., 8 pl. =The Metropolitan Museum of Art, Egyptian Expedition. 2° (C-370).
- WHITE, HUGH G. EVELYN : *James Oliver. The Temple of Hibis in El Khargeh Oasis.* New York: 1937. 71 s., XIII plates. =The Metropolitan Museum of Art Egyptian Expedition. 2° (C-371).

- WILLIAMS, CAROLINE RANSOM: *The decoration of the tomb of Per-Neb*. New York: 1932. 99 s., 21 pl. = The Metropolitan Museum of Art. 4° (B-3486).
- WINLOCK, H. E.: *The tomb of Queen Meryet-Amun at Thebes*. New York: 1932. 11, 96 s., 47 pl. = The Metropolitan Museum of Art Egyptian Expedition. 2° (C-369).
- WOJCIK, ZBIGNIEW: *Feudalna rzeczpospolita wobec umowy w pere jastawiu*. Kwartalnik historyczny - Rocznik LXI, Nr. 3., s. 76-109'dan ayribasim. 8° (A.I- 9629).
- WOJNIK, ZBIGNIEW: *Rywalizacja polsko-tatarska w Ukrainie na przelomie lat 1660—1661*. Przegląd Historyczny tom XLV, zeszyt 4. S. 610-634'den ayribasim. 8° (A.I-9631).
- WOKROJ, FRANCISZEK: *Wczesnosredniowieczne Czaszki Polskie z ostrowa lednickiego*. Wrocław: 1953. 172 s. = Materialy i Prace Antropologiczne Nr. I. (A.I-9825).
- WOLFFHEIM, HANS: *Alfred Mombert, Briefe an Richard und Ida Dehmel*. Wiesbaden: 1955. S. 227-409. = Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Klasse der Literatur, Jahrgang 1955, Nr. 5. 8° (A.I-9648).
- WOLFFHEIM, HANS: *Die Deutsche Literatur nach dem Kriege*. Hamburg: 1955, Universitätsverlag. 24 s. 8° (A.I-9843).
- WOODS, H. CHARLES: *The danger zone of Europe*. Changes and problems in the Near East. London: 1911, Fisher Unwin. 328 s., 3 hr., 52 pl. 8° (A.I-9813).
- WYSS, RENÉ: *Das Schwert des Korisios. Zur Entdeckung einer griechischen Inschrift*. Jahrb. d. Bernischen Hist. Mus. XXXIV (1954), s. 201-222'den ayribasim. 8° (A.I-9781).
- YALGIN, ALI RIZA: *Toroslarda Karatepeli bölgesi. Yurt ve etnografya*. Ankara: 1950, Ulus Basimevi. 73 s. = C. H. P. Halkevleri yayınları, Kılavuz kitapları XXVIII. 8° (A. I-9765).
- YILMAZ, A.: *Tahtacılar da gelenekler*. Ankara: 1948, Ulus Basimevi. 115 s. = C.H P. Halkevleri yayımları: Millî Kültür araştırmaları IX. 8° (A.I-9746).
- YOUNG, RODNEY S.: *The campaign of 1955 at Gordion: Preliminary report*. 17 s., 16 pl. 4° (B-3528).
- ZAJACZKOWSKI, ANANJASZ: *Studja nad jezykiem staroosmanskim. (Etudes sur la langue Vicille-Osmanli)*. Krakowie: 1934, 196 s., 7 lev. = Polska Akademia Umiejetnosci. 8° (A.I-9642).
- ZAJACZKOWSKI, ANANIASZ: *Ze studiow nad zagadnieniem chazarskim. (Etudes sur le probleme des Khazars)*. Krakow: 1947. 99 s. = Polska Akademia Umiejetnosci. 8° (A.I-9643).
- ZHUKOV, E.: *Hideyoshi's cadastre as a measure for the restoration of serdom in Japan at the end of the XVI century*. Moskow: 1954, Akademii Nauk. S. 55-83. (A.I-9464).
- ZOGROFSKI, DANÇO: *Izvisitai od 1903—1904 godina na austriskite pritis davnitsi vo Makedonia*. Skopje: 1955. 294 s. 8° (A.I-9792).
- ZWEIG, STEFAN: *Marie Stuart*. Paris: 1945, Bernard Grasset. 373 s. 8° (A.I-9715).

DERGİLER

- Acta Historica IV, I-3.
 Akis IV, 87-VIII, 138 (1956).
 American Journal of Archaeology LX,I-3 (1956).
 Anales 69-70 (1954).
 Anatolian Studies V (1955), VI (1956).
 Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi X, 3-4 (1955), XI, 1-2 (1956).
 Les Annales Archéologiques de Syrie IV. V (1954/55).
 The Annals of the American Academy of Political and Social Science 289 (1953),
 294 (1954), 296 (1954)-300 (1955).
 The Antiquaries Journal XXXV, 3, 4 (1955), XXXVI, 1-2 (1956).
 Anzeiger der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, philosophisch-his-
 torische Klasse 82 (1945)-92 (1955).
 Arbok 1954-55.
 Archaeologia Helvetica 6 (1956).
 Archäologische Bibliographie 1954—1955.
 Archiv Orientalni XXIII, 4 (1955), XXIV, 1-3 (1956).
 Archiv für Orientforschung XVII, 1-2 (1956).
 Arkaiologiki Efimeris 1937.
 Arsbok 1955.
 Art et Traditions Populaires I (1955), III, 3-4 (1955), IV, 1-3 (1956).
 Asia Major V, I (1955).
 Athenaeum XXXIII, 3-4 (1955), XXXIV, 1-2 (1956).
 Aylık İstatistik Bülteni 25, 26, 28-30 (1956).
 Azerbaycan IV, 8,9 (1955), V, 1-3 (1956).
 Bayerische Vorgeschichtsblätter XXI, I (1955).
 Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 35 (1954), 36 (1955).
 Biblica XXXVII (1956).
 Bibliyografya I, 1-2 (1956).
 Bulletin of the Chinese Association for the Advancement of Science II, 4-6 (1954),
 III, 3-4 (1956).
 Bulletin de Correspondance Hellénique LXXX, 12 (1956).
 Bulletin of the Institute of Historical Research XXVIII, 78-1955/56), XXIX,
 79 (1956).
 Bulletin, Metropolitan Museum of Art XIV, 4-10 (1955-56) XV, 1-2 (1956)
 Bulletin du Musée de Beyrouth XII (1955).
 Bulletin des Musées Royaux d'Art et d'Histoire 27 (1955).
 Bulletin of the School of Oriental Studies XVIII, 1-3 (1956).
 Bulletin de l'Unesco a l'Intention des Bibliothèques X, I (1956).
 Bulletin University Museum XIX, 3, 4 (1955), XX, I (1955).
 Büyük Felsefe Lugatı fas. 11-14.
 Byzantinische Zeitschrift XLIX, I (1956).
 Cahiers d'Histoire Mondiale II, 4 (1955).
 Les Cahiers de Tunisie 11, (1955).

- The Cambridge Historical Journal XII, I, 2 (1956).
 Central Asiatic Journal I, 3. 4 (1955), II, I, 2 (1956).
 Contributions of the Florida State Museums Social Sciences I (1956).
 Dairetül Maarif 13, 14 Pakhto.
 Dania Polyglotta X (1954).
 Danish Foreign Office Journal 18 - 20 (1956).
 Dawna Kultura 1-4 (1955), 1-3 (1956).
 Dergi, Sovyetler Birliğini Öğrenme Enstitüsü II, 4-6 (1956).
 The Durham University Journal XVII, I-3 (1955/56).
 Epigrafika Vostoka X (1955).
 Epistemonike Epeteris 1953-54, (1955-56).
 L'Ethnographie 50 (1955).
 Finskt Museum LXII (1955).
 The Florida Anthropologist VIII, 4 (1955), IX, 1-2 (1956).
 Fornvännen 50 (1955).
 Forum 43-68 (1956).
 Genova III, 3-4 (1955).
 Germania XXXIII, 4 (1955), XXXIV, 1-2 (1956).
 Glasnik, Soc. des Musées et de l'Inst. de Conserv. de la R. P. Macédoine 1-10 (1955).
 Glasnik, Vrhovnog Islamskog Starjesinstva VI, 11-12 (1955), VII, 1-9 (1955).
 Godisnjak, Istoriskog Društva Bosne i Hercegovine V (1953).
 Harp Tarihi Vesikalari Dergisi IV, 14 (1955), V, 15, 16 (1956).
 Hesperia XXIV, 4 (1955), XXV, 1-3 (1956).
 History, the Journal of the Historical Association XL, 138-139 (1955).
 Iraq XVIII, 1-2 (1956).
 İdare Dergisi XXVI, 237 (1955), XXVII, 238-241 (1956).
 İktisat Fakültesi Mecmuası XV, 1-4 (1953-54).
 Informes y Memorias 29 (1954), 30, 31 (1955).
 Der İslam XXXI, 1-3, XXXII, I
 Israel Exploration Journal V, 4 (1955), VI, 1-3 (1956).
 İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı 7 (1956).
 İstanbul Enstitüsü Dergisi I (1955).
 İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi X, 2-4 (1952), XI, 1-4 (1953), XII, 1-4 (1954).
 İstatistik Bülteni 19-22 (1955), 23-30 (1956).
 Jahrbuch, Akademie der Wissenschaften und der Literatur 1955.
 Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts LXX (1955).
 Jahrbuch der Schweizerischen Gesellschaft für Urgeschichte XLIV (1954/55).
 Journal of the American Oriental Society LXXV, 4, (1955), LXXVI, 1-3 (1956).
 Journal Asiatique CCXLIII, 1-2 (1955).
 The Journal of Hellenic Studies LXXV (1955).
 Journal of the Pakistan Historical Society IV, 1-3 (1956).
 Journal of the Warburg and Courtauld Institutes XVIII, 3-4 (1955). XIX, 1-2 (1956).
 Libyca II, 2 (1954).
 Maarif İstatistikleri, İlk Öğretim 1952-53.

- Maarif İstatistikleri, Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim (1951-52), (1952-53).
Maden Tetkik Arama Enstitüsü Dergisi 48 (1955).
Man LV, 104-207 (1955), LVI, 1-210 (1956).
Materialy Starozytne I (1956).
Materialy Wczesnosredniowieczne IV (1956).
Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien LXXXIV/LXXXV (1955).
Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung 68 (1953).
Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft zu Berlin 88 (1955).
Mitteilungen der Deutsch-Türkischen Gesellschaft 6-11 (1955/56).
The Muslim World XLV, 3 (1955).
Noticiario Arqueologico Hispanico II, 1-3 (1953).
Offa 13 (1954).
Ordu Dergisi LXXIV/LXXV, 176-178 (1955/56).
Oriens VIII, 2 (1955), IX, I (1956).
Orientalia XXV, 1-4 (1956).
Orientalia Suecana IV (1955).
Oriente Moderno XXXVI, 1-10 (1956).
Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü XXIII (1956).
Österreichische Zeitschrift für Volkskunde 59 (1956).
Palaeologia V, 1-4 (1956).
Papers of the British School at Rome XXIII (1955).
Peabody Museum Bulletin 19 (1956).
Prilozi V (1954/55).
Przeglad Orientalistyczny 2, 3 (1956).
Reference and Information Service, Carnegie Endowment for International Peace 3 (1955), 4 (1956).
Revue Danoise 9-10 (1956).
Revue Internationale d'Histoire Militaire 16, 17 (1955/56).
Rivista degli Studi Orientali XXXI, 1-3 (1956).
Rocznik Orientalistyczny XX (1956).
Romanistisches Jahrbuch VI (1953-54).
Siyasi İlimler Mecmuası 297 (1955).
Siyasi İlimlerde Fikir Dünyası I, 1-5 (1956).
Sovetskoe Vostokovedeniye 1-3 (1955).
Die Sprache III, 2 (1955).
Studi Etruschi XXIV (1955/56).
Studia Orientalia XVIII, 2-4 (1955), XIX (1954), XX (1955).
Suomen Muinaismuistoydshistyksen Aikakauskirja LV, 56 (1955/56).
Suomen Museo LXII (1955).
Syria, XXXII (1955).
Tarih Dergisi VIII, 11-12 (1956).
Tib Dünyası XXIX, 1-6 (1956).
Transactions of Chinese Association for the Advancement of Science I, I (1955).

- Türk Ansiklopedisi VIII, 62-63 (1956).
Türk Dili 52-61, 63 (1956).
Türk Dili Araştırmaları Yıllığı 1955.
Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni IV (1956), V, 13 (1956).
Türkistan Sesi I, I, 3-5 (1956).
Türkiye Bibliyografyası III (1953), 4 (1955), 1-3 (1956).
Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni VI, I (1955).
Türkiye Makaleler Bibliyografyası IV-VI (1954).
Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni 167, 168, 170, 173-178.
Vestnik III, 1-4 (1955).
Viking XIX (1955).
Visti 6 (1954).
The Voice of Turkistan 1 2 (1956).
Voprosii İstorii 2 (1956).
Die Welt des İslams IV, 2-4.
Wiadomosci Archeologiczne, Bulletin Archeologique Polonais XXIII, 1-3 (1956).
Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes LIII, 1-2 (1956).
Wissenschaftliche Zeitschrift der Pädagogischen Hochschule Potsdam 1955/1956.
Yabancı Dil Eserler Bülteni II, 1-3 (1955), 1-7 (1954).
The Yale Review XLV, 2-4 (1955), XLVI, I (1956).
Yeni Yayınlar I, 1-2 (1956).
Zapiski Naukovogo Tavaristva İmeni Şevçenko CLXIV.
Zeitschrift für Schweizerische Archäologie und Kunstgeschichte XV, 1-4 (1954-55).
-

TÜRK TARİH KURUMU'NUN 1956 YILI GENEL KURUL TOPLANTISI

Türk Tarih Kurumu'nun 1956 yılı Genel Kurul toplantısı, 18 Nisan 1956 Çarşamba günü saat 9,30 da Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi binasındaki Kurum merkezinde yapılmıştır.

Toplantıyı Kurum Başkanı Ord. Prof. Şemseddin Günaltay açmış, yoklama yapılarak çoğunluğun bulunduğu anlaşıldığından Genel Kurul konuşmalarını idare etmek üzere bir başkan, bir ikinci başkan ve iki sekreter seçimine geçilmiştir. Başkanlığa Profesör Muzaffer Göker, ikinci başkanlığa Bay Tevfik Bıyıklıoğlu, Sekreterliklere de Prof. Dr. Tayyip Gökbilgin ve Doçent Dr. Bahadır Alkım seçilmiştir.

Birinci oturum Prof. Muzaffer Göker'in başkanlığında açılmış, gündem geçince Yönetim ve Denetleme Kurulları raporları okunmuştur. Rapor üzerinde ilk sözü Bay Hasan-Âli Yücel almış, Kudüs'te yapacağı ilmi araştırmalara başlama imkânını bulamadığı için almış olduğu tahsisatı geriye verdiğini beyan etmiştir. Bundan sonra sırasıyla söz alan Prof. Afet İnan, Bay Tevfik Bıyıklıoğlu, Bay Hikmet Bayur, Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu, Prof. Afif Erzen, Prof. Enver Ziya Karal, Bay Faik Reşit Unat ve Prof. Ömer Lütfi Barkan rapor ve çalışmalar hakkındaki düşüncelerini bildirmişlerdir. Yönetim Kurulu adına Genel sekreter Prof. Dr. Ekrem Akurgal, Ord. Prof. Şemseddin Günaltay ve Başsekreter Uluğ İğdemir sualleri ve tenkitleri cevaplandırmışlardır. Rapor oya konarak ittifakla kabul ve Yönetim Kurulu ibra edilmiştir.

Bundan sonra Bayan Fakihe Öymen, Bay Aziz Ogan ve Prof. Tahsin Özgüç'ten mürekkep bütçe komisyonu ve arkasından da Yönetim Kurulu seçimi yapılmıştır. Yönetim Kuruluna oy sırasıyla Ord. Prof. Şemseddin Günaltay, Prof. Dr. Ekrem Akurgal, Prof. Dr. Sedat Alp, Prof. Dr. Cemal Tükin, Prof. Dr. Tahsin Özgüç, Prof. Dr. Tayyip Gökbilgin ve Prof. Dr. Şinasi Altundağ, Yönetim Kurulu yedek üyeliklerine Bay Faik Reşit Unat, Bay Tevfik Bıyıklıoğlu ve Prof. Cavit Baysun seçilmişlerdir.

Oturuma küçük bir fasıla verildikten sonra ikinci birleşim yine Prof. Muzaffer Göker'in başkanlığında açılmış, gündeme göre Denetleme ve Haysiyet Kurulu seçimlerine geçilerek Denetleme Kuruluna Bayan Fakihe Öymen, Bay Hasan-Âli Yücel ve Prof. Enver Ziya Karal, Haysiyet Divanına Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Prof. Hikmet Bayur, Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu, Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver ve Bay Tevfik Bıyıklıoğlu, Yedek üyeliklere de Prof. Dr. Reşit Rahmeti Arat, Prof. Dr. Afet İnan seçilmiştir.

Daha sonra Yönetim Kurulu tekliflerine geçilmiş, Basimevinin idaresi için hazırlanan Yönetmelik okunmuştur. Bay Hasan-Âli Yücel, Bay Tevfik Bıyıklıoğlu,

Prof. Enver Ziya Karal yönetmeliğin tümü hakkında konuşmuşlar, bundan sonra maddelere geçilerek 1 — 19 uncu maddeler aynen 4 ve 20 inci maddeler tadilen kabul edilmiştir.

Kurumun 1956 bütçesi komisyonun teklif ettiği şekilde aynen kabul edilmiştir.

Floransa'da toplanacak olan VIII. İlimler Tarihi Kongresine, Orta Çağ Kolundan Prof. Dr. Aydın Sayılı'nın, Yeni Çağ kolundan da Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver'in Kurum adına katılmaları çoğunlukla kabul edilerek 19 Nisan sabahı konuşmalara devam edilmek üzere oturuma son verilmiştir.

19 Nisan 1956 Perşembe günü oturuma yine Prof. Muzaffer Göker'in başkanlığında başlanmış, Yönetim Kurulu ve üye tekliflerinin konuşulmasına devam edilmiştir.

Milletlerarası Tarihi ilimler komitesinde memleketimizi temsil edecek millî komitenin ne suretle teşekkül edeceği konusu üzerinde görüşülmüş, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Gazi Eğitim Enstitüsü ve Genel Kurmay Harp Tarihi dairesiyle işbirliği yapılarak Millî Komitenin seçilmesi için Yönetim Kuruluna yetki verilmiştir.

Türk - İtalyan Kültür anlaşması gereğince profesör ve ilim adamı mübadelesi hususundaki kararlar ve Yönetim Kurulu teklifi görüşülmüş, 1956 yılı için altı ay müddetle bir ilim adamının mübadelesine ve bunun için ayda 1000 liralık bir ödenek ayrılmasına karar verilmiştir.

Belleten için dört kişilik bir komisyon tarafından hazırlanmış olan yönetmelik ile aynı komisyonun hazırladığı ilmi araştırmalara yapılacak yardımlar hakkındaki yönetmelik maddeleri tasarısını Genel Kurula sunan Yönetim Kurulu yazısı okunmuş, her iki yönetmeliğin çoğaltılarak kollara ve üyelere gönderilmesine ve kollardan gelecek mütalâalarla birlikte önümüzdeki Genel Kurula getirilmesine karar verilmiştir.

Bundan sonra üye tekliflerine geçilmiş ve Bay Tevfik Bıyıklıoğlu ile Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver tarafından verilen aşağıdaki önerge oybirliği ile kabul edilmiştir:

Türk Tarih Kurumu Genel Kurul Başkanlığına

Kurumumuzun yirmi beş yıldanberi Başsekreterliğini büyük bir dirayet ve başarı ile yapmakta olan Uluğ İğdemir'e bu değerli hizmetlerinden ve Beşinci Kongrenin bütün işlerini pürüzsüz düzenlemesinden dolayı umumî heyetimiz teşekkürlerinin yazı ile kendisine iblâğ edilmesini arz ve teklif ederiz. 18 Nisan 1956

Tevfik Bıyıklıoğlu

Ord. Prof. Süheyl Ünver

Gündemde görülecek başka bir şey olmadığından saat 12,15 de oturuma son verilmiştir.

TÜRK TARİH KURUMU'NUN 1955 YILI ÇALIŞMA RAPORU

Genel Kurulun Sayın Üyeleri,

Kurulumuzun 1955 yılı çalışmalarına ait raporumuzu yüksek katınıza sunuyoruz.

MALİ DURUM

Kurumumuzun 1955 yılı gelir ve giderleri aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir:

a — GELİRLER

Bölüm	Gelirin Cinsi	Bütçeye Konan		Tahsil Olunan	
		Lira	K.	Lira	K.
I	Geçen yıldan devir (Kurum tasarrufundan)	175.000	—	209.900	—
II	Hükümet yardımı	90.000	—	90.000	—
III	Atatürk tesisi geliri	275.000	—	269.295	25
VI	Üye aidatı	100	—	156	—
V	Yayın gelirleri	20.000	—	15.931	44
VI	Türlü gelirler	5.000	—	5.412	74
	Toplam	565.000	—	590.695	43

b — GİDERLER

Bölüm	Giderin Cinsi	Bütçeye Konan		Harcanan	
		Lira	K.	Lira	K.
I	Görevli giderleri	127.875	—	97.499	18
II	İdari giderler	10.724	—	11.745	70
III	Bilimsel giderler	211.500	—	192.417	20
IV	Yatırımlar ve yatırımla ilgili giderler	170.000	—	213.262	93
V	Yayın zararları	45.000	—	48.338	92
	Toplam	565.100	—	563.263	93

Böylece gelirlerimiz giderlerimizden 27.431 lira 50 kuruş fazla olmuş ve bu fazlalık Kurum tasarruflarına alınmıştır.

YAYIN İŞLERİ

Bu yıl içinde şu eserlerin basımı bitmiş ve yayınlanmıştır.

- 1 — AZİZ OGAN VE MİRMİROĞLU: *Kaariye Camii*.
- 2— TEVFİK BİYİKLIOĞLU: *Trakya'da Millî Mücadele I. ve II. ciltler*
- 3— KEMAL BALKAN: *Kaniş Karumu'nun kronoloji problemleri hakkında müşahedeler*.
- 4— İBRAHİM KAFESOĞLU: *Harezmsahlr Devleti Tarihi*.
- 5— YUSUF HİKMET BAYUR: *Türk İnkılâbı Tarihi III. cilt 2. kısım*.
- 6— Belleten sayı: 72-77.

Bu yıl içinde şu eserlerin basımına başlanmıştır.

- 1— REŞİDETTİN (hazırlıyan Prof. AHMET ATEŞ) *Cami-üt-tevarih II. cilt Gazneliler kısmı* (tenkitli baskı).
- 2— EKREM AKURGAL VE L. BUDDE: *Sinop kazıları raporu*.
- 3— İSMAİL HAKKI UZUNÇARŞILI: *Osmanlı Tarihi IV. cilt 1. bölüm*.

Bu yıl içinde şu eserler Kurum yayınları arasında basılmak üzere satın alınmıştır:

- 1— İBN'İ KEMAL (hazırlayan DR. ŞERAFETTİN TURAN) *Tevarih-i Al-i Osman VII. defter* (Türk harfleriyle tenkitli baskı).
- 2— EŞREF BİN MUHAMMED (hazırlıyan DR. BEDİ ŞEHSUVAROĞLU) *Hazain-üs-Saâdat* (tıpkı basım ve transkripsiyon).
- 3— ŞEMSEDDİN GÜNALTAY: *İslâm Tarihi I. cilt* (İslâmdan önce Araplar).
- 4— AFANASİY NİKİTİN (Türkçeye çeviren: ABDÜLKADİR İNAN): *Üç denizin ötesinde seyahat (1466-1472)*.

Bundan başka Kurum kitaplığındaki yazmaların Vatikan yazmalar kataloğu örnek tutulmak suretiyle bir kataloğunun hazırlanması işi Doçent Dr. Adnan Erzi'ye verilmiştir. Kataloğun mühim bir kısmı hazırlanarak müsveddeleri Kuruma teslim edilmiştir.

MİLLETLERARASI KONGRELER

Geçen yılki raporumuzda katılacağımızdan bahsettiğimiz Milletlerarası üç kongreye katılmış bulunuyoruz. Bunlar sırasıyla şunlardır:

Milletlerarası V. Onomastique İlimleri Kongresi:

12-15 Nisan 1955 te İspanya'nın Salamanca şehrinde toplanmış olan V. Onomastique İlimleri Kongresine vaktin darlığından dolayı yalnız Yeni Çağ Kolundan Prof. Dr. Halil İnalçık katılabilmiş ve arkadaşımız bu Kongrede çok ilgi çeken "Osmanlı İmparatorluğu Arazi Tahrir defterlerinin yer adları için kaynak olarak değeri" başlıklı bir tebliğ okumuştur.

Milletlerarası X. Tarihî İlimler Kongresi:

4-11 Eylül 1955 te Roma'da toplanan Milletlerarası X. Tarihî İlimler Kongresine Kurumumuz adına Eski Çağ Kolundan Prof. Dr. Halil Demircioğlu, Yeni Çağ Kolundan Prof. Ömer Lütfi Barkan ve Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal katılmışlardır. Ayrıca üyelerimizden o sırada Maarif Vekâleti tarafından memur edildiği başka bir toplantıya katılmak üzere Roma'ya gönderilmiş bulunan Faik Reşit Unat da Kurum adına bu Kongreye iştirak etmiştir.

Kongreye katılmış olan üyelerimizden Prof. Ömer Lütfi Barkan, Prof. Halil Demircioğlu ve Prof. Enver Ziya Karal'ın müşterek imzalarıyla aldığımız bir raporda, Kongre ile birlikte üyesi bulunduğumuz Milletlerarası Tarihî İlimler Komitesinin 2 ve 11 Eylül tarihli Genel Kurul toplantılarına da Kurum adına

katıldıkları, bu toplantılarda bahis konusu olup Kurumumuzu ilgilendiren meseleleri raporlarında belirtmeye çalıştıkları bildirilmektedir. Bu raporla Yeni Çağ Kolunun bu husustaki kararlarını Sayın Genel Kurula ayrıca sunuyoruz. Rapora nazaran Kongrede okunacak tebliğler 1954 yılında Lozan'da yapılan toplantıda tespit edilmiş olduğundan arkadaşlarımız tebliğlerini okuyamamışlar, yalnız sekisyonlarda münakaşalara katılmak suretiyle Türk tarihinin ehemmiyeti ve Türk tarihçilerinin görüşleri hakkında konuşmalar yapmışlardır. Arkadaşlarımızın hazırlanmış oldukları tebliğler Belleten'de yayınlanmak üzere kendilerinden istenmiş ve ayrıca kendi sahalariyle ilgili birer rapor vermeleri rica edilmiştir. Prof. Ömer Lütfi Barkan tebliğini göndermiş, Amerika'da bulunan Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal ise yanında yalnız Almanca nüshanın bulunduğunu, Türkçe nüsha ile notlarının Ankara'da olduğunu, Türkiye'ye dönünce tebliğini tamam olarak vereceğini yazmıştır.

Milletlerarası X. Bizans Tetkikleri Kongresi :

15-21 Eylül 1955 te İstanbul'da toplanmış olan Milletlerarası X. Bizans Tetkikleri Kongresine üyelerimizden Prof. Dr. Halil İnalçık ve Prof. Dr. Osman Turan birer tebliğle katılmışlardır. Kongre münasebetiyle açılan kitap sergisinde Kurumumuz yayınları da teşhir edilmiş ve bir miktar kitap satılmıştır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından organize edilen Kongrenin Kongre üyeleri üzerinde iyi intibalar bıraktığı ve Kongreye Türk ilim adamlarının oldukça geniş bir ölçüde katıldıkları görülmüştür.

IV. Türk Coğrafya Kongresi :

11-18 Temmuz 1955 te İstanbul'da toplanan IV. Türk Coğrafya Kongresine Kurumumuzun da katılımı istenmiş olduğundan Yeni Çağ Kolunun teklifi üzerine aynı Kurumda üye bulunan üyelerimizden Faik Reşit Unat ve Bayan Fakihe Öymen'le Prof. Hâmit Sadi Selen bu Kongrede Kurumumuzu temsil etmişlerdir. Prof. Hâmit Sadi Selen verdiği raporda Kongre dolayısıyla tertiplenen meslek haftasına da katıldığını ve "Coğrafi araştırmalarda Rekonstrüksiyon'un değeri" konusu üzerinde bir tebliğ okuduğunu ve aynı hafta esnasında üyelerimizden Prof. Halil İnalçık'ın okuduğu "Anadolu Toponimisi"ne ait tebliğin büyük bir ilgi topladığını bildirmiştir.

Milletlerarası V. Antropoloji ve Etnoloji İlimleri ve Milletlerarası VIII. İlimler Tarihi Kongreleri :

1-9 Eylül 1956 da Amerika'nın Philadelphia şehrinde toplanacak olan V. Antropoloji ve Etnoloji İlimleri Kongresiyle 3-9 Eylül 1956 da Floransa'da toplanacak olan Milletlerarası VIII. İlimler Tarihi Kongresine de Kurumumuz çağrılmış bulunmaktadır. Keyfiyet Kollara yazılmış ve Genel Kurulun bu toplantısına da sunulmuştur.

V. TÜRK TARİH KONGRESİ

Geçen yılki Genel Kurulumuz 29.IV.1955 tarihli toplantısında oy birliği ile Kurumumuzun yirmi beşinci yıl dönümüne rastlayan 12 Nisan 1956 da V. Türk Tarih Kongresinin toplanmasını karar altına almıştı. Yönetim Kurulumuz bu ka-

rara uyarak evvelce kurulmuş olan dört kişilik hazırlık komitesini faaliyete geçirmiş ve komite gerekli hazırlıkları yaparak birinci sirküleri de hazırlamışken Yeni Çağ Kolunun 12 Kasım 1955 te İstanbul'da yaptığı toplantıda Kongrenin geri bırakılmasına karar verilerek keyfiyet 14.XI.1955 te Kurumumuza bildirilmiştir. Yönetim Kurulu 26.XI.1955 tarihli toplantısında meseleyi uzun uzadıya görüşerek Genel Kurul kararının hukuken bozulmasına imkân görememiş ve hazırlıkların devamına karar vererek birinci sirküleri 30.XI.1955 te üyelerimize ve Kongreye katılmaları arzu edilen ilim adamlarına göndermiştir. Bu münasebetle 40 kuruluş kıymetinde bir posta hâtıra pulunun çıkarılmasını P. T. T. İşletmesi Genel Müdürlüğü kabul ettiği gibi, Atatürk'ün portresini ihtiva eden bronz bir plâkanın da hazırlanması uygun bulunmuştur.

İLMÎ KONFERANSLAR

Geçen yılki raporumuzda Yönetim Kurulunuzun geçmiş yıllarda olduğu gibi bu yıl da bir seri ilmi konferanslar hazırlamıya ve bu arada yurdumuza gelen yabancı bilginlerden de faydalanmıya karar verdiği, 13 konferanslık bir listenin hazırlandığı Genel Kurulumuza arzedilmişti. Bu konferanslardan üç tanesi müsnesna, diğerleri verilmiştir. Bunları sırasıyla arzediyoruz:

1. 18 Şubatta Prof. Dr. Hâmit Sadi Selen tarafından Adana'da "Türkiye'de toprak serveti".
2. 3 Martta Bay Tahsin Öz tarafından Ankara'da "Türk Çiniciliği".
3. 17 Martta Prof. Dr. Halil Demircioğlu tarafından Ankara'da "Tarih, Prehistorya ve Protohistorya".
4. 7 Nisanda Prof. Dr. Arif Müfit Mansel tarafından Ankara'da "Side kazıları".
5. 21 Nisanda Prof. Dr. Tahsin Özgüç tarafından Ankara'da "Kaniş'te koloni devrinin ilk ve son safhası arasındaki ayrıntılar".
6. 12 Mayısta Prof. Dr. Halil İnalçık tarafından Ankara'da "Osmanlı Tarihinin devirleri".
7. 20 Mayısta Prof. Dr. Âfet İnan tarafından Kayseri'de "Kayseri'nin Şifaiye Tıp Medresesi".
8. 21 Mayısta Prof. Dr. Süheyl Ünver tarafından Kayseri'de "Kayseri Tıbbiyesi".
9. 22 Mayısta Prof. Dr. Süheyl Ünver tarafından Niğde'de "Selçuk tezyini sanatları".
10. 27 Mayısta Prof. Dr. Afif Erzen tarafından Ankara'da "Pamfilya'nın iskânı meselesi".

Bundan başka İstanbul'a gelmiş bulunan Almanya'nın Münster Üniversitesi Ordinaryüs Profesörlerinden F. Täschner Kurumumuzca Ankara'ya davet edilmiş ve 3 Kasımda "Türkler devrinde Anadolu yolları ve inkişafı" konusu üzerinde bir konferans vermiştir.

İLMÎ ARAŞTIRMALARA YARDIM

Yönetmeliğin 12 inci maddesi gereğince Kollarca verilecek karara göre üyelerimize Kurum adına yazacakları eserlere materyal toplamak üzere yurt içinde ve yurt dışında yapmak istedikleri seyahatler için yardımlar yapılmaktadır. Bu yıl içinde Yeni Çağ Kolunun kararıyla üyelerimizden Bay Hasan Âli Yücel'e Kırım Muharebesi hakkında hazırlamakta olduğu eser dolayısıyla Kudüs'e yapacağı seyahat için 850 lira, üyelerimizden Prof. Tayyib Gökbilgin'le Bay Zeki Oral'a Prof. Tayyib Gökbilgin'in hazırlamakta olduğu 859-890 tarihli Eyaleti Rum tahrir defterleri hakkındaki esere materyal toplamak üzere Tokat ve Sivas dolaylarında yaptıkları seyahatler için 1500 lira, üyelerimizden Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Osmanlı tarihine ait materyalleri toplamak üzere Ankara'da Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivlerinde yaptığı araştırmalar için 500 lira, üyelerimizden Prof. Dr. Şinasi Altundağ'ın Yeniçeriler hakkında hazırlıyacağı esere İstanbul Kütüphanelerinde materyal toplamak üzere 300 lira yardım yapılmıştır. Bunlardan Prof. Tayyib Gökbilgin seyahati hakkında Kurumumuza mufassal bir rapor vererek elde ettiği çok dikkate şayan sonuçları bildirmiştir. Raporun bir sureti Yeni Çağ Koluna verilmiştir.

UNESCO TÜRKİYE MİLLÎ KOMİSYONUNDA
ÇALIŞMALAR

UNESCO Türkiye Millî Komisyonunda Kurumumuzu temsil etmek üzere Genel Kurulca seçilmiş olan üyelerimizden Prof. Dr. Âfet İnan 1955 çalışmaları hakkında verdiği raporda komitenin "Sosyal ve Manevi İlimler" komisyonunda bu komisyonun başkanlığına seçilmek suretiyle çalışmalara katıldığını, komisyon raporunda UNESCO tarafından yayınlanmakta olan Bibliyografya Dergisine Türk Tarih Kurumu yayın listesinin de alınması hususunun teklif edildiğini, aynı zamanda iki yıl müddetle UNESCO Türkiye Millî Komisyonu Yönetim Kurulu üyeliğine seçildiğini, Kayseri Şifaiyesinin 750 inci yıl dönümü ile Sultan Hanı restorasyonu işiyle UNESCO yu ilgilendirdiğini bildirmiştir.

KOL ÇALIŞMALARI

Kollarımız Yönetim Kurulunca kendilerine havale edilen ilmî işleri görmüşler ve mutat toplantılarını yaparak çalışma programlarını hazırlamışlardır.

KÜTÜPHANE

Bu yıl içinde kütüphanemize 45 i satın alınmak 243 ü mübadele ve hediye yoluyla 289 cilt eser girmiş ve ayrıca bir mikrofilm satın alınmıştır. Bundan başka 192 si satın alınmak, 351 mübadele ve hediye yoluyla 543 periyodik eser gelmiştir. Bütün bu eserlerin alfabetik, sistematik ve kitap adlarına göre katalog fişleri yazılarak yerlerine konmuştur. Bu yıl içinde 640 kitap, 256 dergi, 4 gazete olmak üzere 900 eser ciltlenmiş, 42 tane eski cilt tamir edilmiştir. Kütüphanemizin 1955 yılı sonundaki kitap mevcudu, yazmalar, gazeteler, dergiler ve haritalar hariç, 32.408 cilde yüklenmiştir.

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde açılmış olan kütüphanecilik Enstitüsüne Ford vakfı tarafından gönderilmiş olan Prof. Robert B. Downs Türkiye kütüphanelerinde yaptığı tetkikat sonunda Kurumumuzun kütüphanesini gerek kuruluş

ve gerekse idare bakımından çok beğenmiş, ayrıca kütüphane müdürümüz Bayan Mihin Eren'le konuşarak kendisinin bilgi ve çalışmalarını takdirle karşılamış olduğundan, Ford vakfının Amerika'da kütüphanecilik ihtisası yapmak üzere bir kaç Türk kütüphanecisi için Prof. Downs emrine verdiği burslardan bir tanesi kütüphane müdürümüz Mihin Eren'e tahsis edilmiştir. Bayan Mihin Eren Temmuz ayı içinde bir yıl kalmak üzere Amerika'nın Michigan Üniversitesine gitmiştir. Kendisinden hususî surette alınan mektuplarda sıkı bir programla çalıştığı ve kurslardan çok faydalandığı anlaşılmaktadır. Kütüphane Müdürümüzün kütüphanecilik alanında çok ileri olan Amerika'dan yeni bilgi ve metodlarla yurdumuza döneceğini ve bundan kütüphanemizin çok faydalanacağını ummaktayız.

BASIMEVİ

Geçen yılki raporumuzda yeni binasına taşınacağını haber verdiğimiz basım-evimiz, bir baskı, bir de dizgi ve döküm makinesinin gelmesi üzerine Mayıs ayı içinde yeni binasına naklederek faaliyete başlamıştır. Bir taraftan yeni binada yeni makineler kurulurken, diğer taraftan Fakülte binasındaki eski makineler çalışmalarına devam etmişler, bu suretle işlerde bir aksama olmamıştır. Yeni gelen makinelerle basımevimiz düşündüğümüz kapasitenin dörtte birine ulaşmış, yani eskiden 1,5—2 formadan ibaret olan günlük baskı kapasitesi dört formaya çıkmıştır. Yeni organizasyona işçilerin alıştırılması bir zaman işi olduğundan basımevimiz ancak yıl sonuna doğru rasyonel bir çalışma devresine girmiştir. 1955 yılının aylık forma baskısı bize bunu daha iyi gösterir: Ocakta 40,5, Şubatda 44, Martta 40, Nisanda 39, Mayısta 36,5, Haziranda 51,5, Temmuzda 39, Ağustosta 35, Eylülde 47, Ekimde 69, Kasımda 71,5, Aralıkta 80 forma.

Burada görüldüğü üzere binaya taşındığımız Mayıs ayından itibaren bir kaç aylık bir duraklama sonunda Ekim ayında başlamak üzere kapasite bir misli artmıştır. Aradaki düşüklüklerin muhtelif sebepleri arasında metal sıkıntısı çekilmesi ve müelliflerin tashihleri muntazaman göndermemeleri gibi sebepler de vardır. Fakat Metal geldikten ve müelliflerden tashihleri çabuk almak için bazı tedbirlere başvurulduktan sonra kapasite birden bire normale yükselmiştir. 1956 yılı başından itibaren basımevi Cumartesi günleri çalışmadığı halde verim 80-84 forma arasındadır. Yeniden iki baskı makinesinin akreditifi açılmış ve iki döküm makinesi için de tahsis alınmak üzere Maliye'ye baş vurulmuştur. 1956 yılı içinde bu makinelerimiz de gelirse basımevimiz ideal kapasitesinin yarısına yani günde 8 forma baskı yapmak durumuna yükselecek, böylece bugün çok yüksek olan sabit masraflar aynı kalmak ve 8-10 işçi ilâve edilmek suretiyle verim bir misline çıkmış olacağından, hem maliyetler düşecek, hem de kâr elde edilecektir.

Basımevinin 1955 yılı geliri geçen yıldan 55.551 lira fazlasıyla 156.937 lira 71 kuruştur. Masraflarımız ise 140.668 lira 35 kuruştur. Aradaki 16.269 lira 36 kuruş basımevinin kârı gibi görünmekte ise de 27.456 lira 7 kuruş amortisman ayrıldığından hakikatte 1955 yılı bilânçosu 11.053 lira 99 kuruş zararlı kapanmış bulunmaktadır. Basımevinin bugüne kadar ayırmış olduğu amortisman miktarı 94.099 lira 74 kuruştur. 1956 başından itibaren işçi ücretlerine % 40-90 nispetinde zam yapılmasına rağmen Ocak ayı bilânçosu şimdilik 3800 lira bir kâr göstermektedir.

KAZILAR

Bu yıl da Eski Çağ Kolunun kabul ettiği ödeneklerle eski kazılarımızdan, Kültepe, Side, Perge, Konya Karahöyüğü ve Ergili'de kazılara devam edilmiş, Karatepe'de restorasyon ve yayın çalışmaları, İzmir dolaylarında tarih öncesi araştırmaları yapılmıştır. Bundan başka Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi hesabına Antalya civarındaki Karain mağaralarında araştırmalar yapan Doçent Dr. Kılıç Kökten'e 1222 lira yardım yapılmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı bu yıl da kazılarımıza para ve eleman vermek suretiyle yardımlarına devam etmiştir. Bakanlığın bu yakın ilgisine huzurunuzda teşekkür etmeyi vazife biliriz.

Yapılan kazılar ve araştırmalar hakkında kazı direktörlerinden aldığımız kısa raporları sunuyoruz:

1 — *Tarih öncesi araştırmaları:*

Üyelerimizden Ankara Üniversitesi Paleoantropoloji kürsü Profesörü Dr. Muzaffer Şenyürek, Bayan E. Şenyürek ve İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürü Bay Hakkı Gültekin'den müteşekkil olan Türk Tarih Kurumu Kazı Heyeti bu yıl da Ege bölgesindeki araştırmalarına devam etmiştir. Hâfirlere elde ettikleri neticeler hakkında bize aşağıdaki raporu vermişlerdir:

"1954 yılında Türk Tarih Kurumu adına İzmir vilâyetinin Menemen kazasında Helvacıköy yakınında bulunan Höyücek'te kazı yaptığımız esnada amelelerden biri Bozköy civarında da yine Höyücek adı verilen bir yerin mevcut olduğunu bildirmişti. 29. VIII. 1955 günü Bozköy civarında yaptığımız bir araştırma burada da bir höyüğün mevcut olduğunu gösterdi¹. Bilâhère burada bir sondaj yaptık.

Bu yıl sadece Bozköy arazisi dahilinde bulunan Höyücek'te çalıştık. Bu yeni Höyük Aliğa çiftliğinin takriben 6 kilometre, *Kyme*'nin 2 kilometre güneyinde ve Menemen - Bergama şosesinin takriben 1 kilometre batısında bulunmaktadır. Bu yeni höyük Helvacıköy civarındaki höyüğün (Helvacıköy - Höyücek) takriben 8 kilometre kuzey-batısındadır.

Bozköy - Höyücek'te yaptığımız kazıda satıhtan itibaren 2 metre derinliğe kadar indik ve iki yapı katına rastladık. 2 metre derinliğe kadar sadece Truva I kültürünü temsil eden tipik çanak çömlek parçalarına tesadüf ettik. Yapmış olduğumuz bu sondaj Bozköy'de bulunan Höyücek'in Truva kültürünü temsil ettiğini ve Truva I devrinde terkedildiğini göstermiştir. Diğer taraftan Helvacıköy yakınında bulunan Höyücek'in araştırılmış olan kısmı en üstte Truva II kültürünün başlangıcına ait malzemeyi ve bunun hemen altında Truva I kültürünü ihtiva etmektedir².

Heyet bu seyahat esnasında Bozköy ve daha sonra Urla civarında tetkik gezileri de yapmıştır."

¹ 29. VIII. 1955 günü yaptığımız ve yarım gün süren bu geziye İzmir Maarif Müdürü yardımcılarında Bay Halis Tüzüngüç te iştirak etmiştir.

² 1954 yılında Helvacıköy civarındaki höyüğün güneyindeki zeytinlik içinde bulunan ve daha muahhar çağlara ait olması muhtemel olan çanak çömlek parçaları için bak: Türk Tarih Kurumu Yönetim Kurulunun Yıllık raporu, 1954, s. 18.

2 — *Kültepe - Kaniş ve Kaniş karumu kazıları :*

Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğünün de iştirakiyle, Kurumumuz adına yapılmakta olan Kültepe kazılarına üyelerimizden Prof. Dr. Tahsin Özgüç'ün başkanlığındaki heyet tarafından devam edilmiştir. Karum'da geniş sahalar dahilinde tetkik edilen I b ve II yapı katlarından başka, III ve IV. katlar üstünde, daha geniş ölçüde durmak mümkün olmuştur. Mimarlık eserlerinin plâni, küçük buluntuların zenginliği bakımından, Koloni devrinin ilk parlak safhasıyla (Kat: II) kıyaslanabilecek durumda olan I b katı, en az, II. kat kadar mamur ve zengin bir şehri temsil etmektedir. Geniş ve uzun odalardan tereküp eden bu binalar daima caddelere veya şehrin meydanlıklarına açılmaktadır. Çoğunun iç teşkilâtı, kolaylıkla tamamlanabilecek bir durumda, zamanımıza intikal etmiştir. Mühim bir kısmı daha eski devirlerde soyulmuş olmasına rağmen, evlerin tabanları altındaki mezarlara bırakılan ölü hediyeleri bu devirde Anadolu'da hiçbir yerde görülmiyen bir zenginliğe emsal teşkil etmektedir. Çeşitli tiplere giren madenî silâhlar, tunç kaplar, hele altın - gümüş süs eşyasından başka, şekli ve üstündeki kadın tanrının üslûbu bakımından tipik bir Hitit eseri olan altından damga mühür, ince bir işçiliğin eseri olan yeşil taştan hayvan heykelciği, Büyük Hammurabi devriyle çağdaş Hitit üslûbunun şaheserlerindedir. Ib katının kap şekilleri ve madeni eşyası ne nispette artarsa, II. kat eşyasıyla olan ayrılıkları da o nispette artmaktadır. Çoğu yazılı olan bu bol malzemenin ışığında, II. katla Ib arasındaki farkların sebebini ve bu ayrılığın meydana gelmesi için ikisi arasında geçen zamanın miktarını ve ayrıca II. şehri nihayete erdiren büyük tarihî hadise ile, Ib'yi yeniden kurmağı sağlıyan yeni vakıaların mâna ve şumulünü izah etmek, yani ilk Anadolu tarihinin başlangıcında cereyan etmiş olan mühim olayların mânasına nüfuz etmek mümkün olacaktır. Bu bakımdan Kaniş, beraber çalışmak zorunda olan arkeoloji ve filoloji müntesiplerine, birbirlerini en çok takviye etmek imkânını bahşeden bir kazı merkezi halini almıştır. Alisharın parlak safhası karumun Ib katıyla çağdaş olanıdır. Orada karumun II. katı çok silik, zayıftır.

Tabletleri tetkik etmiş olan hafriyat dâimilerinden Dr. Kemal Balkan'ın raporundan iki yeni arşivin keşfedildiği anlaşılmaktadır. Bunlardan *Ili-alim* ve oğlu *Enna-sumi*'nin arşivi, vesikalarının vuzuhu ve temiz üslûbu bakımından, Assur'lu tüccarlara mahsus diğer arşivler arasında ehemmiyetli bir yer işgal etmektedir. Diğer arşivlerden de malûm olan *Ili-alim*'in bu seneki vesikaları onun Assur şehriyle Kaniş arasında gösterdiği faaliyeti pek canlı bir şekilde tasvir etmektedir. Arşiv hukuki protokoller, ve nev'i şahsına mahsus bir kaç hukukî vesika ile, bilhassa değer kazanmaktadır. *Şarabumuua*'nın arşivi, yerli Anadolu halkından olan birinin, daha ziyade, Anadolu vatandaşlarıyla olan iktisadî ve ticarî faaliyetini tasvir etmektedir. Bunlar mevzuu bakımından, daha önceki kazılarda elde edilmiş olan yerli *Peruua*, *Galulu* ve *Şaktunuua* arşivlerinin paralelidir. Arşiv, yerli isimler, yerli halk takvimi ve hele yerli halkın içtimaî durumu bakımından kıymetli vesikalar vermiş bulunmaktadır. II. kattaki zarflar üstündeki silindir mühür basıklarından, bilhassa yerli üslûba girenler işçiliklerinin inceliğiyle temayüz etmekte ve yerli tasvir sanatının bütün hususiyetleriyle karşımıza çıkmaktadır. Bu kolleksiyona da dünyanın hiçbir müzesinde raslamak mümkün değildir.

III. ve IV. katta tablet bulunmayacağı, kesin olarak anlaşılmıştır. Bunlardaki Hitit kapları muayyen şekillere inhisar etmekte olup, Ib - II. deki zenginliği bulmak mümkün değildir. III. den IV.'e doğru gittikçe azalan kap tipleri IV. de basit şekillere inhisar etmektedir. IV. katta III. Alishar medeniyetinin elde yapılmış boya ile nakışlı vazoları pek çoktur. Bunların miktarı çarıkta yapılmış olanların sayısına yaklaşmaktadır. Bu, bu sene tespit edilen mühim bir neticedir. III. tabaka, her bakımdan II. ile IV. arasında bir intikal safhasını temsil etmektedir.

Höyükte geniş ölçüde çalışmak imkânını bulan heyetimiz, Anadolu tarihinin başlangıç devrine ait kıymetli vesikalar keşfetmiştir. Bunlar *Chantré*'in, *Winckler*'in ve nihayet *Hrozny*'nin bütün gayretlerine rağmen, Höyük'te ele geçirilen ilk kitabelerdir. Esasen çivi yazılı Anitta hançerinin keşfinden sonra, mâna ve ehemmiyeti birdenbire yeni bir safhaya giren höyüğün bu nevi vesikaları ortaya koyacağından şüphe etmiyorduk. 1954 yılında büyük bir kısmı meydana çıkarılan ve Höyük'te ikinci Hitit katını temsil eden sarayın küçük odalarından bazıları da tetkik edilmiş ve Anitta hançerinin bu saraya ait olduğu iyice anlaşılmıştır. Hançerin üstündeki kitabe ve monümental binanın plânı, bu yapının bir saray olduğundan şüphe ettirmemektedir. Höyüğün tam merkezinde açılan yeni bir ocakta ise, yine ikinci Hitit katına ait olan yakılmış büyük bir binanın tabanı üstünde Assurca tabletler keşfedildi. Bunları yerinde tetkik eden Dr. K. Balkan'ın raporuna göre, bilhassa bir tanesinin birinci sınıf tarihî bir vesika olduğu anlaşılmıştır. Bu vesika, tarihî mahiyette olmak üzere, şimdiki Kadar Karum'da ve Höyük'te bulunan vesikaların başında gelmektedir. Bu, *Mama* kiralı tarafından Kaniş kiralı *Warşama*'ya gönderilmiş bir mektuptur. Bunda *Mama* kiralı Kaniş kiralı ile evvelki bir mektuplaşmadan bazı fıkralar nakletmekte ve her iki kiralın peykleri olan diğer iki küçük kiralın kendileriyle olan münasebetlerini tasvir ve tahlil etmektedir. Mektupta, bu iki kiralın diğer komşu kiralılarla siyasî münasebetler kurdukları ve hatta bunlardan birinin *Mama* kiralılığının bir kısmını işgal ve tahrip ettiği, canlı bir şekilde, tasvir edilmektedir. Mektupta, *Warşama*'nın babası *Inar* zamanındaki Kaniş - *Mama* kiralılıkları arasındaki münasebetlere de temas edilmektedir. Dostluğu arzu eden sıkışık durumdaki *Mama* kiralı, memleketleri arasında karşılıklı elçilerin gönderilmesini de temenni etmektedir. Vesika, Kaniş tarihinin Assur'lu tüccarların memleketi terketmesinden sonraki iki nesillik bir devresini aydınlatmakta ve Anadolu'nun tarihî manzarasına kıymeti büyük bir ışık serpmektedir. Bir daha böyle bir vuzuhu ancak Hitit devri vesikalarında görebileceğiz. Bu tablet bu devirde yerli Anadolu kiralıları arasında Assurcanın kullanıldığını ispat eden fevkalâde bir keşiftir. 56 satırı ihtiva eden bu tablette Assur'lu tüccarlardan hiç bahsedilmemiştir. Vesikalardan ikisi yüksek bir rütbe sahibinin maiyetinde bulunan kimselerin isim listeleri mahiyetindedir. İsimler yerli şahıslara ait olup, çoğunun bulunduğu Anadolu şehirlerinin adları da kaydedilmiştir. Vesikanın sonunda metinde adları geçen 40 kişinin *rabi-simmiltim* (*Merdiven büyüğü*) den en yüksek saray memurunun adamları olduğu açıkça zikredilmiştir. Diğer Kültepe vesikalarında Anitta'nın da bu ünvanı taşıdığı hatırlanırsa, bu iki vesikanın Kaniş kiralının sarayına ait olduğu ve bu sarayın da tarafımızdan keşfedildiği anlaşılır. Kiral mektubunun ve diğer tabletlerin, eşlerine bugüne kadar Kültepe'den başka hiçbir yerde rastlanmayan, büyük ocaklarla ısıtılan geniş salonları, uzun - enli mustatili odaları,

gömme iri küpleri, geniş kapıları, kerpiç sedirleri, müteaddit küçük ocakları bulunan geniş bir binada bulunduğu gözönünde tutulursa, bu yapıyı "saray" olarak adlandırmaktan başka birşey düşünülemez. Bu saray da yakılmıştır. Megaronla çağdaş birinci Hitit katının büyük bir binası, sarayın mühim bir kısmını tahrip etmek suretiyle inşa olunmuştur.

Tepede daha derin tabakalarda, başka yerlerde çok az tanınan, III. Alishar medeniyetinin güzel eserlerinden başka, muayyen tabakalardan çıkarılan su mermerinden kadın tanrı ve erkek tanrı heykelcikleri, arslan kabartmalı idoller de bulunmuştur. III. Alishar medeniyeti Suriye'den ithal edilmiş vesikaların yardımıyla doğru bir şekilde tarihlenebilmektedir. Ayrıca III. Alishar'ı, Alishar Ib'ye bağliyan intikal safhası da esaslı bir şekilde tetkik edilebilmektedir.

3 — 1955 Karatepe çalışmaları

1955 dönemi Karatepe kazı, yayın ve restorasyon faaliyeti (11 nci mevsim) Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinin iştirakiyle üyelerimizden Doç. Dr. U. Bahadır Alkım, Doç. Dr. Halet Çambel, Ark. Mim. Mahmut Akok, Ark. Yk. Mim. Lütfi Özın, Dr. Eva-Maria Bossert, Handan Alkım, Roma'daki Merkezî Restorasyon Enstitüsü uzmanlarından Eliseo Zorsetto, yapı teknisyeni Fehim Zeybek ve stajiyer yardımcı Cevdet Kihitir'den mürekkep bir heyet tarafından 1 Temmuz - 1 Kasım 1955 tarihleri arasında geliştirildi. Ayrıca Roma Restorasyon Enstitüsü idarecilerinden Bayan Dr. Borelli de çalışma devresi sonlarında heyete katılarak ihtisasa müteallik tetkiklerde bulundu. Hafriyat Direktörü Dr. U. B. Alkım ve Restorasyon İşleri Başkanı Dr. H. Çambel'den aldığımız rapor özeti aşağıdadır:

a) Kazı ve yayın çalışmaları:

Bu konuya müteallik yapılan işleri birkaç madde halinde sıralıyabiliriz:

1. Henüz ikmal edilmemiş topografik işlerin büyük bir kısmı tamamlanmış;
2. Karatepe Kalesinin doğu yönünde Ceyhan nehrine doğru sarkık yansurları birleştiren bir dış surun kalıntıları kesif orman içinde açılmış;
3. Yukarı girişe çıkan rampa surunun batı ve kuzey-batı imtidadında 3—3,5 m. kalınlığındaki duvar 170 m. kadar takip sondajı ile açılmış;
4. Yukarı giriş rampasının teşkil ettiği dış sur ile yine bu kesimdeki iç sur arasında ve batı yan - kapının takriben 45 m. batısında "megaron" plânlı bir bina meydana çıkarılmıştır.
5. Aşağı girişin 60 m. kadar güney-doğusuna rastliyan kesimde sondaja girişilmiş ve burada kademevarî önemli bir inşanın açılmasına başlanmıştır.
6. Zirvedeki sarayın batı hücrelerinin temel duvarlarının altında daha derin bir kazı ameliyesine girişilerek Asitawa(n)dawa-s Karatepe'sinden (M.ö. VIII. yüzyıl) daha önceki çağa ait mimarî bir kadın duvar izleri tespit edilmiş, bunların da altında bâkir kayaya işlenmiş birkaç basamak ile tesviye edilen aynı kaya içine oyulmuş birkaç direk deliği meydana çıkarılmıştır. Bu suretle Karatepe'de üç iskân devresinin tespit edilmiş bulunması gerek tarihî ve gerek arkeolojik yeni meseleleri ortaya atmaktadır. Gelecek mevsimlerdeki faaliyetimizi, bilhassa kaya mimarisi ile ilgili olan ve Karatepe'nin en eski katını teşkil eden bu üçüncü tabakanın daha etraflı bir şekilde aydınlatılması üzerinde toplamaya çalışacağız.

b) *Yayın için restorasyon çalışmaları :*

1. Yukarı girişe ait 6, aşağı girişe ait 3 kapı - arslanı ve sfenks (ikisi Hitit hiyeroglif yazıtlı, biri Fenike yazıtlı) mevcut bütün parçalarıyla yapıştırılmış ve 20 den fazla bazalt ortostat kaidesi (bir kısmı Hitit hiyeroglif ve Fenike yazıtlı) birleştirilerek yapıştırılmaları ikmal edilmiştir.
2. Yukarı giriş geçidi ile yan hücrelerinin eski temelleri açılarak çimento harçlı taş duvarla aslına uygun bir şekilde yeniden inşa edilmiş ve bu suretle temel üzerine rekedilecek olan kabartmalı ve yazıtlı bazalt ortostatlara, ilerde çökmeyecek bir mesnet hazırlanmıştır.
3. Bundan önceki mevsimlerde birleştirilen 35 bazalt ortostatın tamamlanmaları hitama erdirilerek mevcut bütün parçaları ile yapıştırılmıştır.
4. Yukarı giriş yan odalarının —asırlar boyunca sel ve yağmur suları neticesinde— kayıp sürüklenmiş olan taş dolgu döşemesi restore edilmiş, aynı girişin geçit kısmının döşemesinin de taş dolgu restorasyonuna başlanmıştır.
5. Yukarı girişe çıkan rampa yolunun eski seyri tespit edildikten sonra bunun restorasyonuna geçilmiş, takriben 400 m³-lük bir taş - toprak dolgusu ile yol eski haline ifrağ edilmiş, Yukarı giriş rampa kulesinin mimarî restorasyonuna başlanmıştır.
6. Yukarı ve Aşağı girişe ait olup yapıştırılmaları ikmal edilen mimarî skulptürlerden *in situ* olanları yerlerine dikilmiş, *in situ* olmayanların bir kısmı ise yapılan hesaplarla yerleri tespit edilerek durmaları icabeden mahalle rekedilmişlerdir.
7. Yukarı girişin batı, güney ve güney - doğusuna rastlayan bütün yamaç boyunca yapılan sondajlarda yeniden kırık bir çok yazıtlı ve kabartmalı ortostat parçaları ile kapı - arslanı parçaları bulunmuştur. Yayın için bilhassa önemli olan bazıları zikredelim: Fenike yazıtlı tanrı heykelinin karın kısmına ait büyücek bir parça, Fenike yazıtlı kapı - arslanına ait büyük bir arka parçası, diğer bir kapı - arslanına ait kuyruk parçası, Hitit hiyeroglif yazıtlı kapı - arslanına ait müteaddit parçalar.

11 nci mevsim Karatepe çalışmalarının kesin sonuçlara yaklaşan bir gelişme kaydettiğini belirtmeliyiz.”

4 — *Side ve Perge kazıları :*

1955 yılında gerek Side, gerek Perge'de 15 Eylül'den 31 Ekim'e kadar çalışılmıştır. Side'de Nimfeum'un kazısı tamamlanmıştır. Binanın yan taraflarında yapılan araştırmalarda yeni bir çok mimarî parça elde etmek mümkün olmuş, aynı zamanda bir hayli kitabe parçası da ele geçirilmiştir. Bütün bu mimarî parçalar ile hiç olmazsa kâğıt üzerinde binanın bir restitüsyonunu yapabileceğimizi, kitabe parçaları sayesinde ise binayı tarihlendirebileceğimizi ümid ediyoruz.

Nimfeum civarındaki araştırmalarda, yarım daire şeklinde bir sur kulesi önünde üç tane tabii cesametın fevkinde , bir tanesi iyi mahfuz kalmış, kanatlı Nike heykeli bulunmuş, fakat bunların ait oldukları bina daha henüz meydana çıkarılamamıştır. Bu yerin batısında ise kitabeli bir kaide üzerinde bir mezar heykeli bulunmuştur.

Bu sene Dr. Jale İnan'ın nezareti altında Side tiyatrosunun sahne binası kazılmağa başlanmış, taş yığınlarının azameti ve meydana çıkan mermer parçaların büyüklüğü karşısında buradaki ameliyeyi geniş bir tranşe açmağa inhisar ettirmek mecburiyeti hasıl olmuştur. Bununla beraber fasadda bir kapı bulmak ve buradan binanın içine girmek mümkün olmuş, bu suretle binanın alt katının iyi durumda olduğu tespit edilmiştir.

Side'nin iyi durumda olan kara surları Y. Mimar Mübin Beken tarafından tetkik ve röleve edilmiştir.

Perge'de Adnan Pekman'ın nezareti altında yapılan kazılarda şehir kapısı gerisindeki takın etrafı tamamile açılmış, bu taka ait yeni mimarî parçalar elde edildiği gibi, yazılı heykel kaideleri (bilhassa Nerva ve Matidia'nın kaideleri) ve bazı heykeller keşfedilmiştir. Buradan büyük direkli caddenin kazısına geçilmiş, burada bulunan mimarî parçalar, heykeller, başlar ve kitabeler sayesinde bu kısımdaki kazının ileride çok verimli olacağı hakkında bir fikir edinmek mümkün olmuştur.

5— *Karahöyük kazısı :*

1953 yılından beri Türk Tarih Kurumu, Ankara Üniversitesi Orta Anadolu Araştırma İstasyonu ve Maarif Vekâleti Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü adına yapılmakta olan Konya Karahöyük hafriyatına 1955 yılında da devam edilmiş ve hafriyat 12.8.1955 tarihinde başlayarak 22.10.1955 tarihinde sona ermiştir. Hafriyat Prof. Dr. Ekrem Akurgal ve tarafımdan yürütülmüştür. Ayrıca kazıda Ankara Üniversitesi Arkeoloji Asistanlarından Dr. Yusuf Boysal, Dr. Baki Ögün, Hititoloji Asistanı Hayri Ertem, desinatör Hüseyin Demiralp, Müzeler Umum Müdürlüğünden Arkeolog Nihal Dönmez, Ahmet Dönmez, Fotoğrafçı Selâhattin Öztartan, Ressam Fevzi Sarı vazife almışlardır. Müzeler Umum Müdürlüğünden Arkeolog Mahmut Akok höyüğün topografik haritasını hazırlamak üzere on gün kadar höyükte çalışmıştır.

1955 kazı yılında höyüğün zirvesinin kuzeye bakan yamacı ile kuzey eteğinde ve höyük dışında kazı yapılmıştır. Daha 1953 yılında zirvenin kuzey yamacında yeşil renkte madeni curuf intibasını veren kalıntılar kazı heyetimizin dikkat nazarını çekmiş bulunuyordu. L çukuru olarak adlandırdığımız bu sahada birinci tabakada yapılan sondaj neticesinde mühim bir bina karşısında bulunduğumuz anlaşıldı. Curufa benzer kalıntılar 1 m. kalınlığındaki kerpiç duvarların yanmış bakiyelerini teşkil etmekte idi. Kazının inkişafı neticesinde eski Hitit devrine ait oldukça iyi muhafaza edilmiş bir saray plânı elde edildi. Saray, bir avluya açılan merkezî bir salon etrafında odalardan mürekkeptir ve Boğazköy'de Büyükkale'deki yapılardan E binasının plânına çok benzemektedir ve o binanın bir prototipini teşkil etmektedir. Saray hafriyatının en önemli hususiyeti burada eski Hitit devrine ait tarihlenebilen ünik değerlerde bir bulla koleksiyonunun meydana çıkarılmasıdır. Bu koleksiyon Boğazköy'de keşfedilen İmparatorluk devrine ait koleksiyonun ön safhasını teşkil etmekte ve İmparatorluk devrinden önce Anadolu'da çok inkişaf etmiş bir küçük sanatın varlığını ispat etmektedir. Bulla'ların çoğu damga mühürlerini ihtiva etmektedir. Bunların ekserisi Boğazköy'deki konik bulla'lardan farklıdır ve kapların muhteviyatını emniyet altında bulundurmak için kapların

ağız kısımlarına yapıştırılan kil üzerine damgalanmıştır. Mühürlenmiş olan kaparlardan bir tanesi kapak kısmı ile birlikte iyi bir surette ele geçmiştir. Bu damga mühür baskıları Hititlere ait damga mühür sanatının çok erken bir safhasını teşkil ettiği halde işleniş tarzı gayet itinalıdır. Boğazköy'deki kalın hatlara mukabil burada hatlar çok incedir. Baskıların dış kenarlarına göre hüküm verilecek olursa mühürleri bakımından İmparatorluk devrinde mevcut olmayan bazı şekiller Karahöyük'te görülmektedir. Sayısı oldukça zengin olan bu koleksiyonda bir tek kubbeli mühürün izine rastlanmamıştır. Sarayda bulla'lar üzerinde yüksek kaliteli silindirik mühür baskılarına da rastlanmıştır. Bunlar arasında Eski Babil, Syro - Hitit ve Kültepe üslubunda silindirik mühür baskıları vardır. Syro - Koloni üslubundaki mühür baskısını ihtiva eden bulla Karahöyük sarayının tarihlenmesini mümkün kılmaktadır. Burada ilk defa olarak giyoşlu mühürler Kültepe tipi mühürlerle bir arada aynı tabakada görülmektedir. Bu buluntuya göre Karahöyük'te I. tabaka koloni çağının son safhası ile muasır olmak gerekecektir. Ayrıca ikinci tabakada da Kültepe tipinden bir ocak içinde Koloni çağının yerli Anadolu üslubuna ait bir silindirik mühür baskısı bir dokuma ağırlığı üzerinde elde edilmiştir ki bu da ünik bir buluntudur. 1955 yılında satuhta Kapadokya tipinden boyalı seramik parçalarına da rastlanmıştır. Sarayda Syro - Hitit sanat üslubuna ait gerek işleniş ve gerekse tasvirler bakımından müstesna değerde bir mühürün orijinali bulunmuştur. Bu mühür Hitit küçük sanatının en güzel eserlerindedir. Tiskiewitz ve Aydın mühürü olarak literatürde tanınan mühürler ile Berlin müzesi VA 4882 ve Parrot tarafından Syria 28 de neşredilen Louvre mühürü AO 20138 aynı guruba aittir. Adı geçen mühürler tabakada elde edilmedikleri için şimdiye kadar kat'î bir tarihleme vermek mümkün olamamış ve Parrot tarafından ikinci binin ortalarına ve İmparatorluk devrinin başlarına tarihlenmekte idiler. Karahöyük'teki buluntu sayesinde bu mutena eserleri de koloni çağının son safhasına tarihlemek gerekecektir. Bu cihet Syro - Hitit tipindeki diğer mühürlerin de tarihlenmesi bakımından yeni ip uçları vermektedir.

Karahöyük'te birinci tabakada bulunan mühür baskıları arasında Hitit hiyerogliflerine de rastlanmıştır. I. tabakanın tarihlenmesi sayesinde Hitit hiyerogliflerinin tarihini şimdiye kadar kat'î olarak bilinen tarihten iki yüz yıl kadar geriye götürmek mümkün olmuştur.

1955 yılında Karahöyük'te müteakip mimarî tabakalar da araştırılmış ve C çukurunda üçüncü tabakaya kadar inilmiştir.

Karahöyük'te ilk tabakada Kültepe kültürü ile çağdaş bir höyük karşısında olduğumuz ihtimali 1954 yılı kazıları neticesinde oldukça kuvvetlenmişti. Höyüğün vüs'ati gözönünde tutularak burada da höyüğün dışında aynı tipten bir ticaret kolonisi aramak gerekecekti. 1955 yılında bu istikamette ilk sondajlar yapılmış ve höyüğün güney-batısında höyüğe tahminen yüz metre mesafeden başlamak üzere 9 adet sondaj çukuru açılmıştır. Bunlardan 6 sı birkaç metre derinliğe inildikten sonra ümitsizliğe kapılarak tarafımızdan terkedilmiş ve tekrar durdurulmuştur. Höyüğe en yakın mesafede bulunan üç sondaj çukuru üzerinde ısrar edilmiş ve bu çukurlarda 4 metre derinlikten sonra kültür kalıntılarına rastlanmıştır. Çukurlardan ikisinde 6 metre derinlikte Kültepe tipinde taş duvar kalıntıları

ile karşılaşmış ve bunların yanında tek renkli yüksek kaliteli Hitit seramik parçaları bulunmuştur. Bunun üzerine tarlalardan biri kiralananak ve bir ekskavatör temin edilmek suretiyle 20 x 20 e'adında bir çukurda ilk kültür tabakasına gelinceye kadar dolma toprak kaldırılmıştır. Gelecek yıl bu çukurda tabaka hafriyatı yapılacaktır.

En derin saygılarımla.

Türk Tarih Kurumu Üyesi ve
Konya Karahöyük Hafriyatı Direktörü
PROF. SEDAT ALP

6— *Ergili kazısı*

Ergili Daskyleion kazısı çalışmalarına 1955 yılı Ağustos ve Eylül aylarında Prof. Dr. Ekrem Akurgal'ın başkanlığında İstanbul Arkeoloji Müzesinden Nezih Fıratlı ve İstanbul Üniversitesinden Dr. Aşkıdıl Akarca ile devam edilmiştir.

1954 yılında elde edilen Ahamenid bullalarının bulunduğu mahalde devam eden çalışmalar sırasında yeniden bir miktar bulla elde edilmiş ve dördüncü asra ait İon nizamında güzel işçilik gösteren mimarî parçalara rastlanmıştır. Ayrıca 30 metre uzunluğunda büyük taşlardan meydana gelen bir duvar temeli ortaya çıkarılmıştır. Böylece Xenophon tarafından zikredilen sarayın bir kısım temellerini elde etmek mümkün olmuştur. Dar hudutlar arasında tespit edilmiş olan bu sahada gelecek sene mezkûr saraya ait mevcut kalıntıların meydana çıkarılmasına çalışılacaktır. Mevzuu bahis sarayın Yunan mimarî tarzında olduğu anlaşılmaktadır. Bununla beraber bazı Ahamenid hususiyetler arzedeceği de muhakkaktır.

1954 yılında meydana çıkarılmış olan güzel işçilikteki duvarın Helenistik devre ait şehir surununun bir parçası olduğu anlaşılmış ve sur 40 metre boyunca takip edilmiştir. Daskyleion şehrinin en geç sartap Mitrobates zamanında, yani Milattan önce 6 ncı asrın sonunda inşa edilmiş olan şehir duvarı da imtidadı boyunca takip edilerek meydana çıkarılmıştır. Şehrin muhtelif yerlerinde sondajlar yapılarak Daskyleion şehrinin eskiliği ve ihtiva ettiği kültür tabakalarının çeşitliliği tetkik edilmiştir. Bugüne kadar ortaya çıkan kalıntılar arasında Yunan ve Ahamenid kültürleri dışında hiçbir esere rastlanmamıştır. Daskyleion sözünün Lidya'lılarla olan münasebeti bakımından bu sondajları 1956 yılında çoğaltmak ve böylece bulma ihtimallerini arttırmak yerinde olacaktır.

Ergili çalışmaları 1956 yılında sona erdirilecektir.

DENETLEME KURULU RAPORU

TÜRK TARİH KURUMU YÜKSEK GENEL KURULUNA

Türk Tarih Kurumu ile ona bağlı bulunan matbaanın 1955 yılı bütçe hesapları, gelir ve gider kayıtları, 10.3.1956 tarihinde müsbet evrak üzerinde tarafımızdan incelenmiş, varılan sonuçlar aşağıda gösterilmiştir:

Türk Tarih Kurumu işleri :

1— 1954 yılı esas defteri kayıtlarına göre 1955 yılına devredilmesi icabeden:

	Lira	Kr.
Kasa	2.512	27
Merkez Bankası	824	73
İş Bankası	39.708	77
Basımevi cari hesabı	336.784	30
Kıymetler	1.149.371	21
Muhtelif borçlular	179.995	96
	1.709.197	24

liranın 1955 yılı hesaplarına aynen devir ve nakledildiği görülmüştür.

2— 1955 yılı bütçesi 565.100 lira olarak tahmin olunmuş; buna mukabil 617.083,91 lira tahsil edilmiştir.

Gelir bütçesinde fazla hasılat elde edilen kısımlar:

Üye aidatı	56	00
Yayın geliri	22.319	92
Diğer gelirler	780	16
olmak üzere	23.156	08

liradır.

Tahminden noksan olan kısımlar ise:

Atatürk vakfı	5.704	75
Faizler	264	59
Basımevi geliri	102	83
	6.072	17

liradır.

Genel Kurul tarafından 565.100 lira olarak kabul edilen 1955 yılı gelir gider bütçeleri, Kurum tasarruflarından 34.900 lira eklenerek, 600.000 liraya çıkarılmıştır.

Gider bütçesinin aşağıda gösterilen:

Memur aylıkları	13.000 —
Uzman aylıkları	12.000 —
Sigorta primleri	2.500 —
Tazminat ve ikramiyeler	5.500 —
Tedavi masrafları	1.000 —
	<hr/>
	34.000 —

bölmelerinden 34.000 lira indirilmiş ve

Telif, tercüme	5.000 —
Demirbaş ve tesisat	20.000 —
İnşaat	30.000 —
Parasız dağıtım	7.000 —
Satış iskontoları	5.000 —
Elbise ayakkabı bedelleri	900 —
Türlü giderler	1.000 —
	<hr/>
	68.900 —

bölmelerine eklenmiştir.

3— Bundan başka: yıl sonunda kifayetsizlikleri görülen bazı fasıl ve maddeler için aşağıda müfredatı yazılı maddelerden :

İlmî araştırmalar	6.000 —
Kongre ve sergiler	2.500 —
Maliyet zararları	4.000 —
Satış iskontoları	3.000 —
Baskı malzemesi	15.000 —
	<hr/>
	30.500 —

lira indirilerek, şu maddelere:

Telif, tercüme	1.000 —
Ciltleme masrafları	5.000 —
İnşaat	5.000 —
Kazı ve istikşaf	10.000 —
Genel Kurul ve Kolların giderleri	2.500 —
Memur aylıkları	5.000 —
Uzman aylıkları	1.000 —
Türlü giderler	1.000 —
	<hr/>
	30.500 —

lira eklenmiştir.

Muhtelif bölümleri arasında yapılan münakalelerle 600.000 liraya baliğ olan 1955 yılı gider bütçesinden 563.263,93 lira sarf edilerek 36.736,07 lira tasarruf olduğu görülmüştür.

4— 1955 yılı avans bakiyesi 50.456,03 liradır. Avans olarak verilen paraların mahsup işlerinin gereği gibi yapılmakta olduğu görülmüştür. Ancak bu hesap müfredatı arasında bulunan:

1) Merhum Remzi Oğuz'a ait olan 100 liranın, basılmakta olan kitabından mahsubunun yapılacağı Başsekreter tarafından ifade edilmiştir.

2) Geçen yılki Denetleme Kurulu raporunda belirtildiği üzere, Mükrimin Halil Yınanç'ın üzerinde görülen 4.249,99 liranın tasfiyesi hakkında Genel Kurulun Yönetim Kuruluna verdiği yetki üzerine işi tetkik için teşkil olunan özel bir komisyonca keyfiyetin incelendiği ve bu hususta Genel Kurula malûmat verileceği Başsekreter tarafından ifade edilmiştir.

5— 1954 yılı Denetleme raporumuzun 5 nci madesinde zikredilen ve tasfiye edilmesi temenni olunan borçlu hesaplarda mukayyet:

Berrak Kitapevi	106	61
Güstav Fok	2.242	12
Varoğlu Yayınevi	769	01
Mimar Pronin	168	07
Zihni Taşkiran	805	—
	<hr/>	<hr/>
	4.090	81

liranın terkinini veya takip ve tahsili teklif edilmiş olmasına rağmen henüz bir tasfiye yapılmadığı görülmüştür. Bu yıl da aynı dileklerimizi tekrar ederiz.

6— 1954 yılı Denetleme Kurulu raporunun 6 ncı maddesinde:

(6— Türk Tarih Kurumu kitaplığına 1953 yılı başından 1954 yılı sonuna kadar muhtelif suretlerle idhal edilmiş olan eserlerin kıymeti, Kurum hesaplarına intikal ettirilmiş ise de, 1931 yılı başından 1952 senesi sonuna kadar bu kitaplığa konulmuş olan eserlerin ve ciltlerinin kıymeti hesap harici kalmış olduğu anlaşılmıştır. Sillogos ve Tarih Encümeni kütüphanelerinden müdevver eserler de bu meyardadır. Bu mühim ve muazzam kıymetin hesap harici bulundurulması doğru olamayacağından, teşkil olunacak mütehassıs bir heyet marifetiyle yukarıda bahs-olunan devrede kütüphaneye alınmış ve ciltlettirilmiş olan eserler kıymetlen- dirilmek suretiyle balığı Kurum kıymetler hesabına nakil ve kaydedilmelidir.

Telif ve tercüme suretiyle, bedelleri ödenerek alınmış ve hesap harici kalmış olan ve müfredat listesi Başsekreterlikte bulunduğu anlaşılan eserler dahi kıymetler hesabına intikal ettirilmelidir.

Bütün bu eserlerin, müfredat itibariyle, kitaplık defterinde kayıtlı bulunduğu anlaşılmıştır.)

Bu hususa ait dileklerimizi tekrar etmekte fayda mülâhaza ediyoruz.

7— Yine geçen yılki raporumuzun 8 nci maddesindeki Kurum eşya anbarında mevcut malzemenin sene sonunda bir heyet marifetiyle tadât ve tespit olunarak, bulunan miktarların muhasebe kayıtlarıyla karşılaştırılmasının gerektiği ifade edilmişti. Tespit keyfiyetinin yeni matbaa anbarına nakledildikten sonra matbaaca ikmal edilmiş olduğu, fakat Kurum muhasebe kayıtlarına intibakın henüz yapılmadığı anlaşılmıştır. Bu intibakın bir an önce yapılmasının faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Türk Tarih Kurumu Basımevi işleri:

8— 1955 yılı bilançosunda kayıtlı kıymetler tutarı 449.206, 20 lira olup 1956 yılına aynen devredildiği ve basımevinin bu yılki işlerinden 11.053,99 lira zarar vukua geldiği görülmüştür.

9— 1954 yılında olduğu gibi bu yıl da, matbaa hasılatından 27.456,07 lira amortisman ayrılmış olduğu memnunlukla görülmüştür. Matbaanın amortismanının Kurum hesabına intikali ve matbaa için lüzumlu gördüğümüz mütedavil sermayenin verilmesi hakkında geçen yıl raporumuzda belirttiğimiz dileklerimizi bu yıl da aynen tekrar etmek isteriz. Kurumu müşkülâta uğratmamak için mütedavil sermayenin birden verilmeyerek her yıl bütçeye bir miktar ödenek koymak ve belirli müddet içinde ikmal edilmek üzere senelere taksim edilmesi uygun olacağı düşüncesindeyiz.

10— Her yıl olduğu gibi, bu yıl yapılan inceleme esnasında da gerek Kurum, gerek matbaa muhasebe kayıtları çok muntazam, itinalı bulunmuş ve vesikaların muhafaza ve tertibinde gösterilen dikkat ayrıca takdiri calip bulunmuştur. Bu hususta fevkalâde gayret ve mesai sarfeden Başsekreter'e ve Muhasebeci'ye teşekkür eder, Genel Kurulun takdirine arzederiz. Saygılarımızla.

F. ÖYMEN
T. T. K. Üyesi

H. Â. YÜCEL
T. T. K. Üyesi

F. ERCİYEŞ
Merkez Bankası
Banknot Matbaası Müdürü

PROF. H. S. SELEN
(bulunamamıştır)

TÜRK TARİH KURUMU 1955 BİLANÇOSU

31.12.1955

Aktif		Pasif
2.512 27	Kasa	Kurumun tasarrufu 1.633.119 32
40.533 50	Bankalar	Emlâk-Kredi Bank. 20.000 00
	824 73 Merkez	
	39.708 77 İş	Amortisman 889 20
336.784 30	Cari hesap	Aboneler 277 56
1.149.371 21	Kıymetler	Muhtelif alacaklılar 3.711 77
	488.063 74 Basımevi binası	
	556.253 10 Kitap anbarı	İş bankası 50.000 00
	63.402 13 Malzeme anbarı	
	26.073 59 Kütüphane	Gelir vergisi 1.119 39
	14.583 65 Demirbaş	
	995 00 Telif - tercüme	
179.995 96	Muhtelif borçlular	
	34.582 29 Basılmakta olan eserler	
	54.225 40 Kitapçılar	
	40.732 24 Muhtelif	
	50.456 03 Avanslar	
<u>1.709.197 24</u>	Yekûn	<u>1.709.197 24</u>

MUHASEBECİ

S. HÜNEL

TÜRK TARİH KURUMU BASİMEVİ 1955 TAKVİM YILI
BİLANÇOSU

Aktif	Pasif
4.246 95 Kasa	Türk Tarih Kurumu 336.784 30
18.912 88 Anbar	Cari hesap 5.139,76
57.345 55 Müşteriler	Tesisat <u>331.644,54</u>
348.489 11 Demirbaş	Muhtelif alacaklılar 112.421 98
9.157 80 Muhtelif borçlular	
11.053 99 Zarar	
449.206 28	449.206 28
Yekûn	

31.12.1955
MUHASEBECİ
S. HÜNEL

TÜRK TARİH KURUMU BASİMEVİNİN 1955 TAKVİM YILI
KÂR VE ZARAR TABLOSU

Giderler	Gelirler
91.448 38 Ücretler	Döküm ücretleri 14.763 07
4.944 32 Fazla mesai	Küçük ve parakende işler 12.505 51
11.981 83 Tazminat ve ikramiyeler	Baskı işleri 129.669 13
600 97 Yıpranma zammı	Muhtelif gelirler <u>132 72</u>
27.456 07 Amortisman	Gelir yekûnu 157.070 43
21.271 38 İşletme masrafları	Zarar 11.053 99
4.801 10 Muamele vergisi	
3.458 59 İhtiyarlık sigortası	
1.729 27 Hastalık sigortası	
432 51 Kaza sigortası	
168.124 42	168.124 42
Yekûn	

31.12.1955
MUHASEBECİ
S. HÜNEL

BEŞİNCİ TÜRK TARİH KONGRESİ

V. Türk Tarih Kongresi Türk Tarih Kurumu'nun 25 inci yıl dönümüne rastlayan 12 Nisan 1956 Perşembe günü toplanmış ve 17 Nisan 1956 gününe kadar 6 gün devam etmiştir.

Kongre 12 Nisan 1956 Perşembe günü saat 10,30 da Maarif Vekili Prof. Ahmet Özel'in bir söyleviyle açılmış ve bunu Kurum Başkanı Ord. Prof. Şemseddin Günaltay'ın Kurum'un 25 yıllık çalışmalarını özetleyen bir söylevi takip etmiştir. Daha sonra Üniversitelerle yerli ve yabancı ilim ve kültür kurullarının temsilcileri tarafından mesajlar okunmuştur. Münster Üniversitesi Profesörlerinden Dr. G. Jäschke "Büyük İnkilâpçı ve Diplomat Atatürk" başlığını taşıyan tebliğini bizzat ve Türkçe olarak okuduktan sonra Kongrenin öğleden önceki Genel toplantısı sona ermiştir.

Öğleden sonra Seksiyonların çalışmaları başlamıştır. Kongre dört Seksiyon halinde çalışmıştır, bunlar: Eski Anadolu ve Ön-Asya Seksiyonu, Orta-Asya ve Orta-Çağ Türk ve Türkiye Tarihi Seksiyonu, Osmanlı Tarihi Seksiyonu, Türkiye Cumhuriyeti ve İnkilâp Tarihi Seksiyonudur.

Kongreye, 15 i yabancı ilim adamlarına ait olmak üzere, 96 tebliğ sunulmuştur. Gerek çeşitlilik ve gerekse muhteva bakımından bu tebliğler çok ilgi çektiği gibi, Kongrenin organizasyonu da Kongreyi takip edenlerin takdirlerine mazhar olmuştur. Kongre 17 Nisan salı günü Genel Sekreter Prof. Dr. Ekrem Akurgal'ın Kongre çalışmalarını özetleyen bir söylevi ile sona ermiştir.

V. Türk Tarih Kongresine sunulmuş olan tebliğler diğer Kongrelerde olduğu gibi bir kitap halinde yayınlanacaktır.

BELLETEN.

ÜÇ AYDA BİR ÇIKAR

ABONE VE SATIŞ ŞARTLARI

Sayı : 10 lira (Yabancı memleketler için 4 dolar)

Yıllık abonesi : 40 lira (Yabancı memleketler için 16 dolar)

Belleten ve Türk Tarih Kurumu yayınlarının satış işleri için :

Millî Eğitim Bakanlığı YAYINEVLERİ'ne,

Ankara'da : AKBA,

İstanbul'da : Ankara caddesinde ZAMAN, İNKILÂP, ÜNİVERSİTE,
Kitapevleri'ne,

Bursa'da : ZEKİ MUMCU Kitapevi'ne,

Yazı ve abone işleri için :

Ankara'da TÜRK TARİH KURUMU'na müracaat edilmelidir.

BELLETEN

PUBLICATION TRIMESTRIELLE

CONDITIONS D'ABONNEMENT ET DE VENTE

Le Numéro : 10 Livres Turques (pour l'Étranger 4 Dollars)

L'Abonnement annuel ; 40 Livres Turques (pour l'Étranger 16 Dollars)

**Pour l'achat de Belleten et des Publications de la Société d'Histoire
Turque, s'adresser :**

aux MAISONS DE VENTE du Ministère de l'Éducation Nationale,

à *Ankara* :

AKBA Kitapevi.

à *İstanbul* :

ZAMAN, İNKILÂP et ÜNİVERSİTE Kitapevi, Ankara Caddesi,

à *Bursa* :

Librairie ZEKİ MOUMDJOU

Pour la correspondance et l'abonnement, au

TÜRK TARİH KURUMU (Société d'Histoire Turque), Ankara.

BELLETEN

REVUE PUBLIÉE PAR LA
SOCIÉTÉ TURQUE D'HISTOIRE

Tome : XXI

No. 82

Avril 1957

ANKARA—IMPRIMERIE DE LA SOCIÉTÉ TURQUE D'HISTOIRE

1 9 9 8